

88 -4
L156 II

Arhivs.

Viļa Olava

Kopoti Raksti

Otrais sējums

Vēsturiski un etnografiski raksti

Līgotņu Jēkaba sakārtojumā

Ar karti:

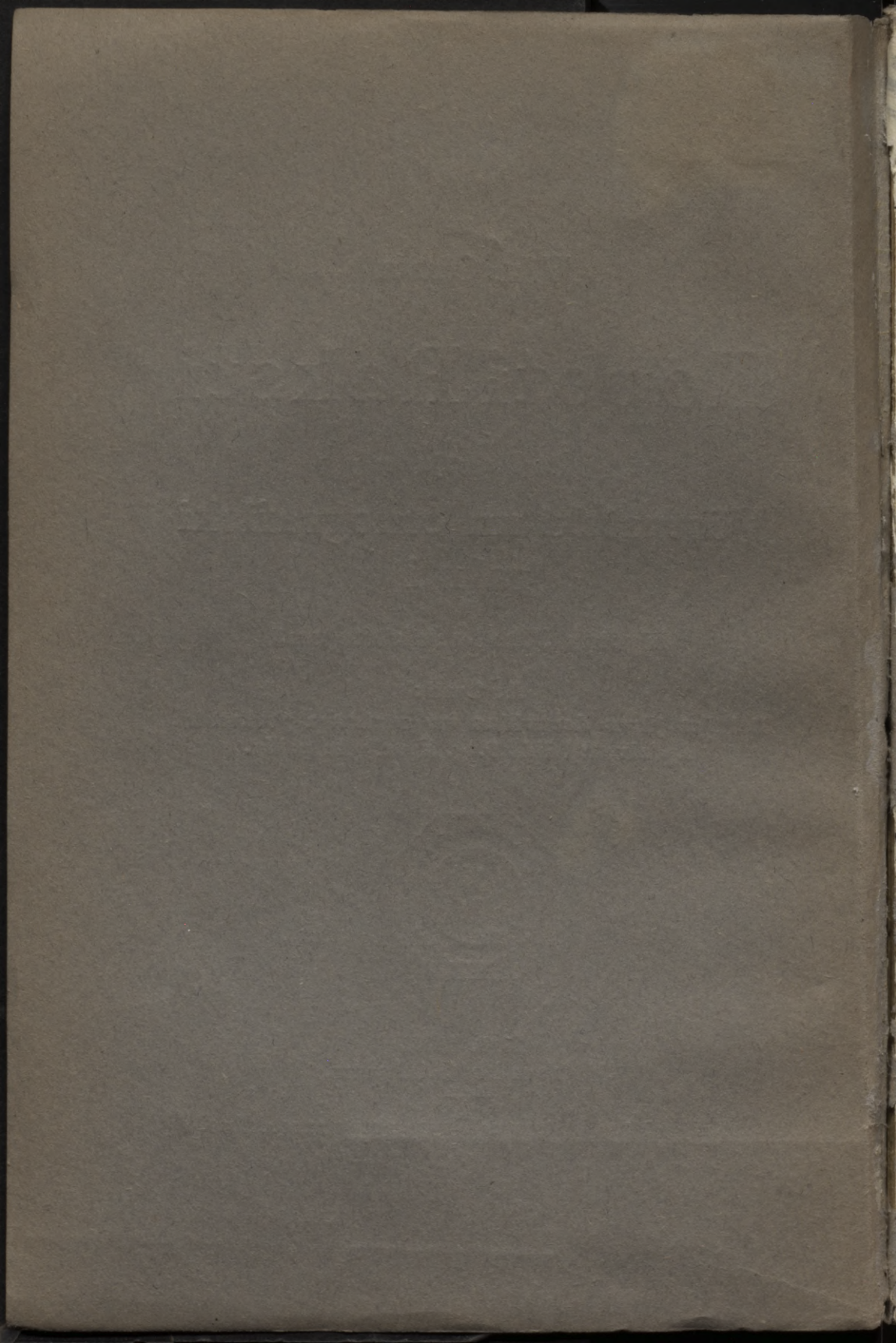
Baltijas jūras deenvidus un austruma peekrastes
apdzīvotaji līdz 9. g. s. beigām p. Kr.

Rigā, 1923.

V. Olava Fonda izdevums.

Krājumā pee Valtera un Rapas akciju sabiedrības.

88-4
L 156

1898

L
9cm

Viļa Olava

Kopoti Raksti

Otrais sējums

Vēsturiski un etnografiski raksti

Līgotņu Jēkaba sakārtojumā

Rigā, 1923.

V. Olava Fonda izdevums.

Krājumā pee Valtera un Rapas akciju sabiedrības.

444058K (J)

L. V. B.
In. 89.696

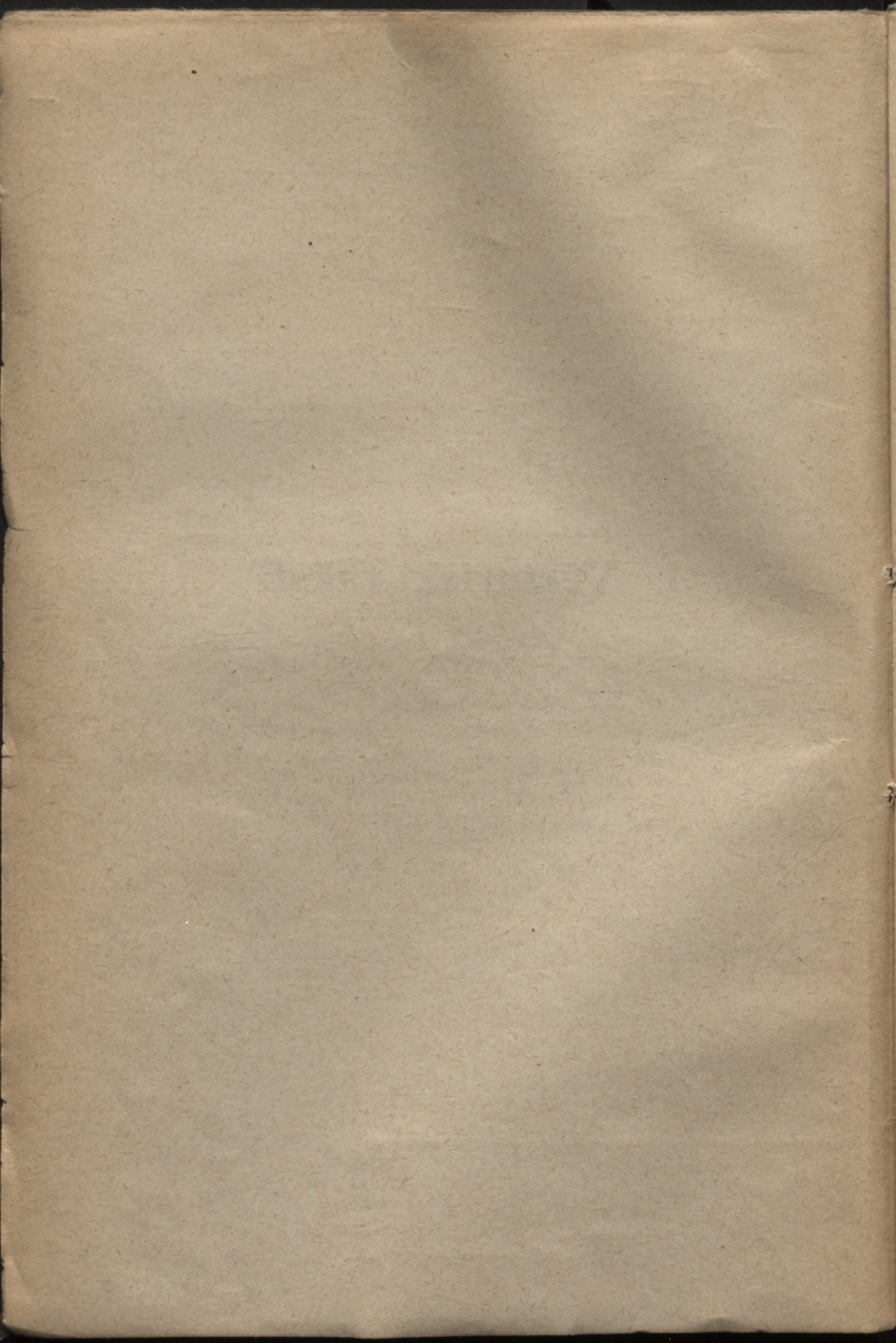
030903647B

28

E. Pīpiņa un J. Upmaņa drukatava.
Rīgā, Marijas eelā № 10.

I. Vēsturiski raksti

Latvju vēsture līdz 12. gadu simteņa beigām.

Eevada vārds

Kas gan spētu mums izskaidrot latvju aprbrīnojami ātro attīstības spēju pēdejos trīsdesmit gados, ja mēs nepazītu pagājušos laikus un nezinātu, ka latvju tauta līdzināma aizkavetai ūdens strāvai, kas, svabada kļūdama, īsā laikā pārvērta mazo, tikko manāmo strautiņu dižā, platā upē, kura pilna dzīvības droši dodas nākamības jūrā? Latveeti, kas tu censees saprast un apspreest savu tagadejo izglītības un attīstības pakāpeenu, nāc! Steigsimees sirmā senatnē, jautasim svētnicu atlikas, jautasim pils drupas, kas rēgojas kalna galā, lai tās mums vēsta par mūsu sentēvu baltām un nebaltām deenām, lai pauž par viņu tikumeem un netikumeem! Bet nepaliksīm te veen: dosimees tāļaki un lūkosim vēl eespeestees dziļaki pagātnes beezajā miglā. Nostaigasim uz zaļu zāli pušķoto pilskalnu meža malā pee purvaja un klausisimees, ko čukst mums kuplais ozols un smuidrais bērzs par senseneem laikeem, kad mūsu sentēvi tur pulcejās, gan kara troksnim atskanot, gan dzīru kauseem riņķojot. Nebaidisimees pat eelaustees senlaiku varoņu klusajās atdušas veetiņās. Vaj redzi tur tīruma galā pee ganibas peleko akmeņu kopu riņķa veidā, kas, kā leekas, bez mērķa tur sasvaidīti? Noej turp — un tu dzirdesi, brīnidamees, ka mēmee akmeņi skandina slavas dziesmu dižvīreem, kas, dzimteni un īpašumu aizstāvot, grimuši dzestrajā kapā. Bet netik par nāvi veen zin stāstīt šee daudzreiz neeevērotee akmeņu riņķi, viņi vēsti ari tāļak, kā mireju pakalpaliceji kara beedri pratuši godat un apraudat savus nelaiķus, kā pūlējušees apmeerinat sadusmoto deevu prātu. Simteem un tūkstošeem skaitami pagātnes mēmee leecineeki ne tik veen virs zemes, bet vēl jo leelākā

mērā mūs acīm aplēpti tumšajā zemes klēpī. Daudzas monetas cēlis gaismā arāja lemesis, dažu labu rotas leetu izrakusi dārzneeka lāpsta, daudzus darba un kara rikus dabas nerimstīgā rīkošanās un pārvēršanās atklājusi cilvēka ziņkārīgajām acīm, bet jo dižakus panākumus šai ziņā sasniegusi čaklā veclaiku pētneeka roka, kas, ne laika, nedz pūliņa netaupidama, cenšas izklīdināt sirmās senatnēs beezo miglu. Lai aplūkojam tikai kādu leelaku veclaiku mantu krātuvi. Kāda bagatība mūs te pārsteidz! Kāda dažādība te parādas mūsu acīm! Še sastopam visādus eeročus dažādā leelumā, dažados veidos, tā kā pilnīgi spējam viņiem apbruņot varoņus, kas dzīvojuši preekš gadu-simteņiem; še atrodam arī greznas rotas leetas, kuŗām varam izrotat senlaiku skaistules tik grezni, ka mūsejās vēl varetu viņas apskaust.

Bet apbrīnojot atrasto leetu bagatību un eevērojot viņu mākslīgo formu, kādu mēdzam sastapt tikai pee vecām kulturas tautām, mums jāsapka, ka visas šīs leetas nav varejušas peederet mūsu nabagajeem veenkāršeem sentēveem — latvjeem. Mums it nejauši še jājautā, kādas tautas dēls bijis spēcīgais vīrs, kas vīcinajis smago šķēpu; kādas cilts asinis tecejušas taīs krūtīs, kuŗas greznojušās mākslīgi izstrādatām saktām un krellēm. Leelais atrasto monetu daudzums no dažādām valstīm iz dažadeem laikmeteem mūs peespeež turplikam taujat, kādi dārgumi vilinājuši jau vecos laikos drošo kuģineeku un manīgo tirgoni iz svešām zemēm steigtees šurp uz Baltijas peekrasti, nebēdajot ne par ceļa tālumu, nedz viņa grūtumeem.

Bet lai spētu peenācīgi atbildet uz viseem šeem jautajumeem, mums jāeevēro ne tik veen latvju senvēsture, bet arī pašas Baltijas, mūsu tagadejās dzimtenes, aizvēsturīgee atgadījumi. Zem aizvēsturīgās Baltijas mēs, zinams, nesapratīsim tikai tagadejo Kurzemi, Vidzemi un Igauniju, bet visu Baltijas jūras austruma peekrasti, sākot no Vislas grīvas līdz Somijas jūras licim, kur Ņeva savus tumšos vilņus veļ.

I. laikmets

Baltijas aizvēsture

1. nodaļa.

Senbaltijas daba un viņas satiksmes ceļi ar vecajām kulturas tautām.

Velti mekletum robežas, cik tāli Senbaltija steepusees Sarmatijas līdzenumā, jo dabisku robežu, izņemot Narovas upi un Peipusa ezeru, še nav, un tautiņas, kas apdzīvoja Senbaltiju, nav dzīvojušas pastāvīgi veenā veetā, bet dažu reiz izplatījušas savas dzīves veetas tāli, jo tāli; dažu reiz atkal, eenaidneeku apmāktas, sarāvušās šaurā zemes stūrītī, beeži pat iznīkušas, nei pēdas, nei vēstis no sevis neatstādamas. Maz ka eevērojama mēs atradisim ta laika Baltijā: visur bezgalīgi, drūmi meži, plaši nepārredzami purvi. Tikai retumis še un te pārtrauc beezo milzīgo mežu kāds klajumiņš un vēl retaki sastopams še kāds apdzīvotajs, kas, nebēdadams par plēsigeem lāčeem un vilkeem, uzdrošinajees meža beezumeem caurlaustees un nomestees še uz pastāvīgu dzīvi. Mežos dzīvo blakus plēsigajeem zvēreem staltais breedis un tramīgā stirna, tikai retumis trauceti no drošsirdīgā medneeka smagā akmeņa cirvja. Zemkopim nesmaida še nekāda preeka saule, jo mežu un purvju daudzuma dēļ klimats auksts un mitrs, tā ka retumis sēto labību daudzreiz aizkož agrās rudens salnas.

Rosigaku dzīvi sastopam gar upmalām un jūras peekrastēm. Še atrodam visagraki eedzīvotajus eevērojamākā daudzumā, jo augligās upes lankas teem spēj ražot vajadzīgo pārtiku, mežos tee atrod bagatu medijumu, upes mudžet mudž no dažadu zivju sugām. Baltijas daudzās upes, kurās senatnē bij bagatīgaki apbalvotas ūdeņeem, nekā šais laikos, vilinat vilinaja savus apdzīvotajus sēstees oša laivās, aizlaistees jūriņā un liktees no plašās jūras vilņeem sev aizlīgnot uz svešām zemēm, lai mekletu svešumā to, kas nebij atrodams dzimtenē. Baltijas

piekrastes apdzīvotāji arī čakli paklausījuši šādam dabas mājeenam, drošu sirdi dodamees jūrā, lai varetu no svešām tautām sev sapelnīt pārtiku, sev eegūt bagātību.

Bet vēl daudz agrākos laikos, un vēl jo leelākā mērā nekā balteeši, svešas zemes apmekleja svešu tautu izveicigee tirgoņi šejeenes peekrastes, cenzdamees eeman-tot glezno dzintaru, kuŗu senatnes kulturas tautas ceenija augstaki un samaksāja dārgaki nekā zeltu. Visas eevērojamās kulturas tautas jau no veceem laikeem tadēļ cenusās pašas noklūt dzintara zemē, lai paturetu pašas brango peļņu, kādu atmēta tirgoņeem Baltijas peekrastēs mekletais dārgums. Senbaltijas vēsture tādā ziņā ceēši jo ceēši saistīta ar dzintara tirdzneecību, jo dzintaru nekur neatrada tādā daudzumā un labumā, kā šejeenes peekrastēs, daži vecos laikos pat domāja, ka viņš veenīgi te uzeetams. Nabadzigajai Baltijas peekrastei, kuŗa neva-reja lepotees, kā siltās deenvidus zemes, kupleem augeem un diženeēm stādeem, mūsu dzimtenei, kuŗa nebij apbalvota ne zeltu nedz sudrabu, nedz ar citu mineralu bagātību, kāda sastopama kalnaju zemēs, bij caur sen-laiku preežu sveķeem, kuŗus jūras putošās bangas ba-gatīgi izmēta viņas krastmalā, eespējams eeņemt pa-saules tirdzneecībā jo eevērojamu veetu un eepazītees agrī ar kulturas panākumeem un labumeem. Baltija tāis laikos līdzinama leelam tirgum, uz kuŗa sanāca no malu malām dažādas tautas gan no reetrumeem un zee-meleem, gan arī no tāļajeem austrumeem, gan pa zemes, gan pa ūdens ceļu, cita citu pūledamās pārspēt un iz-skaust iz eenesīgā peļņas avota.

No reetrumeem veda plašais jūras ceļš uz Baltijas peekrasti, bet ne visām tautām un vīseem tirgoņeem bij šis gaŗais jūras ceļš pazīstams, un daudzi arī, kas to pa-zina, negribeja labprāt uzņemtees ša ceļa bezgalīgās grūtības. Vecee greeķi tadēļ jau sen bij meklejuši un ar' atraduši īsaku ceļu uz dzintara zemi, dodamees no Melnās jūras pa Dņepru augšup un pa Daugavu lejā līdz Baltijas jūrai. Šo ceļu izleetoja vēlākos laikos arī vecee skandinaveeši, daudzreiz pa viņu braukdami uz Melno jūru. Kāds cits ceļš, kuŗu līdz ar augšā mineto skandi-naveeši mēdzā saukt par austru ceļu, veda no Somijas

jūras liča pa Ņevu, Ladogas ezeru, Volchovu, Ilmeņa ezeru, Lovatu augšup; šē mēdza celotaji šķirtees; daži gāja uz Dņepru; daži atkal brauca pa Volgu līdz Kaspijas jūrai, no kurās tad sasneedza Baktriju, Persiju, varbūt pat Indiju.

Bet arī pa sausu zemi mēģināja vecās tautas nokļūt līdz Baltijas jūrai. Vecēē greeķi un vēlāk romneeki daudzreiz izleetoja ceļu no Norikas, tagadejās Bavarijas, gar Donavu līdz Vinei, tālāk eegreedamees Marcha eeļējā caur Bohemiju un Moraviju un beidzot turpinādami ceļu caur Zileziju un Poznaniju līdz pašai Baltijas jūrai. Caur Vidus- un Zeemeļ-Vāciju tāis laikos nebij nekāds ceļš domājams, jo ta bij aplāta vairaku desmitu jūdžu platu un daudzu simtu jūdžu garu mežu. Vecās kulturas tautas, kurās pa viseem šēem mineteem ceļēem nemitīgi kusteļās, arī uzglabājušās visvecakās, kaut gan daudzreiz pasakaiņas ziņas par mūsu dzimteni. Viņu ziņas aplūkosiim turpmakās nodaļās.

2. nodaļa.

Foiniķeešu un greeķu ziņas par Baltiju un viņas apdzīvotajēem.

(No apm. 1000 g. pr. Kr.)

Jau vecajēem foiniķeešēem dzintars bijis labi pazīstams. Vaj viņi paši arī sasneeguši dzintara zemi, nav skaidri izzināms, tikai domājams, ka tee drošsirdigēē kuģineeki, kas spēja apbraukt milzigo Afriku, kas, kā daži grib peerādīt, atraduši pat tāļo Ameriku, būs viseem spēkeem pūlejušēes arī sasneegt dārgā dzintara peekrasti, jo nav ticāms, ka viņi nebūtu uzdrošinājušēes no Irijas un Anglijas, kurās teem bij labi pazīstamas, dotees tāļāk uz riteem Baltijas jūrā. Mājās pārnākot, viņi gan nebūs izpauduši nekādas sikakas ziņas par dzintara zemi, baididamees, ka citi drošsirdīgi un mantas kāriģi kuģineeki nepamazinātu teem labo peļņu. Izstāstija varbūt arī, kā tādos gadījumos mēdz notiktees, melu zinas par atrastām zemēm, gan vēstidami par breesmoņēem, ar kādeem tur jācinotees, gan arī par dabigēem šķēršēem un grūtumeem, kādi tur jāpārvarot.

Greeķi, foiniķeešu kulturas mantineeki, jau 1000 g. pr. Kr. zinājuši ceenit spožos Baltijas sveķus, kuŗus tee nosauc par „elektron“. 5. g. simtenī pr. Kr. greeķu vēsturneeks Herodots zin jau pastāstīt par Eridana upi, pee kuŗas atrodot dzintaru. Eridans, kā tagad mēģinats peerādīt, neesot nekas cits, kā mūsu Daugava, no kuŗas zeemeļos un rītos, pēc Herodota ziņām, dzīvojuši melan-chlaini (melnsvārči), kuŗos grib uzzīmet igauņu sentēvus, jo vēl šobaltu deenu igauņi ļoti mīlo melnas drēbes krāsas. Kādu gadu-simteni vēlāk ceļoja kāds Masilijas (tagade-jās Marseljas) tirgonis, vārdā Pitejs (Pytheas), pa jūru uz zeemeleem (apm. 320 g. pr. Kr.). Pitejs peemin divus tautu vārdus, ostjeešus (laikam austrumneekus) un gu-tonus jeb gudus, kuŗi vēl daudz gadu-simtenus vēlāk sa-stopami Baltijas peekrastēs. Piteja apraksts par Bal-tijas krasteem skan, ka šai aukstā zemes joslā nepazī-stot dārza augļus, ka eedzīvotajeem tikai maz sugu māju lopu, ka viņi uzturotees no lēcām un citeem stādeem, saknēm un augleem. Kam medus un labiba, tee sagata-vojojot no viņeem dzēreenu, kā domajams, vēlajos laikos tik ļoti mīloto meestiņu. Labibu tee kuļot leelās ēkās (rijās), kur to savedot, lai no leetus neizmirktu.

Pitejs ziņo arī tāļak par kādu Abala salu, kuŗa at-rodotees veenu deenas brauceenu no Metonoma peekra-stes. Šī sala, pēc viņa ziņām, galvenakais dzintara avots, jo jūras viļņi pēdejo izskalojot tik eevērojamā daudzumā, tā kā salas eedzīvotaji, kuŗi laikam būs augšā minetee gudi, viņu leetojojot pat malkas veetā un pa daļai tikai pārdodot saveem kaimiņeem teitoneem. Bez Abala salas Pitejs peemin arī vēl daudz citas, bet kā eevēro-jamako Bazilijas salu, līdz kuŗai trīs deenas jabraucot no peekrastes.

Šis Piteja deezgan eevērojamās ziņas par dzintara peekrasti nodarbinājušas daudzus eevērojamus pētnee-kus mūsu laikos, kuŗi nopūlejušeas peerādīt, ka Abala sala nav nekas cits kā Somijas zemes šaurums Prusijas peekrastē, kuŗu svešineeks lēti var noņuret par kādu salu, un ka Bazilija, kuŗu daži arī nosauc par Baltiju, meklejama augstaki zeemeļos — mūsu Sāmsalā. Bet jo vairak eevēribas Pitejs būs mantojis jau savā dzīvības

laikā un ne tik veen pee pētneekem, bet arī pee tirgoņem, kuri, pamatojoties uz viņa pasneegtām ziņām par dzintara zemes attālumu, dabu un apdzīvotajiem, būs mēģinājuši aizsneegt sen kāroto bagatības avotu. Še sevišķi japeemin vēl tas, ka grieķi taisni Piteja laikā caur Maķedonijas karaļa Aleksandra Leelā uzvarām bij eeguvuši pasaules valdību, tā ka grieķu valoda un kultūra izplatījās uz visām pasaules malām, gan pazīstāmām, gan nepazīstāmām. Šādeem apstākļiem valdot, grieķu tirgoņi arī nonāca Piteja aprakstītā dzintara zemē pa viseem augšā mineteem ceļiem, un, kā domajams, arī eerīkoja tirdzniecības noliktavas, jo gar viseem šiem ceļiem, nevis izkaisīti, bet tikai dažās veetās, kuŗas no metnei un stacijai derīgas, atrodamas grieķu bronza leetas un monetas, pēdejas taisni iz laikmeta pēc Aleksandra Leelā nāves. Ja grieķu tirgoņu stacijas gribetum meklet mūsu dzimtenē, tad tādas būtu domajamas pee Aizkraukles, Pēterupes, Dreimaņa muižas un Sāmsalā, jo visās šajās veetās izraktas grieķu kultūras atleekas, gan monetas, gan arī citādas leetas, un visas šīs veetas atronamas pee austru ceļa, kas no Daugavas grīvas iz-ejot, griežas uz zemeleem gar Rīgas jūras līča krastmalu, apmēram līdz Salaces eetekai un no tureenes taisni pāri pār jūru uz Sāmsalu. Šis grieķu tirdzniecības sakars ar Baltiju pastāvejis kādus pāris gadu-simteņus; bet kad pasaules pārvaretaja Roma grieķus pārspēja, tad pēdejo saņiksme ar dzintara zemi palika arveenu retaka un retaka, līdz beidzot romneeki paši to atjaunoja, ceņemdami grieķu veetu pasaules tirdzniecības laukā.

3. nodaļa.

Romneeku sakars ar Baltiju.

(Apm. 100 g. pr. Kr. — apm. 350 g. p. Kr.)

Kamēr romneekem bij deezgan darba pašu mājās, nodibinot meeru un pārvareto tautu starpā kārtību, tee maz ko spēja eevērot Baltijas peekrastes; tikai vēlaku, no ķeizara Augusta sākot, kas bij pratis visu pasauli saveenot zem savas varenās rokas, mēs manam, ka viņi ar sparū dodas uz zemeleem, sākumā gan pamatoda-

mees uz grieķu pasneegtām ziņām, sevišķi Pitija, bet vēlaki arī paši uz savu roku pētidami. Cezara vairakgadīgie kari ar galleešiem, britaņiem un ģermaņiem jau romneekus brangi iepazīstināja ar zeemeļu zemēm. Šīs ziņas paplašinājās caur vairakkārtīgiem karaem ar ģermaņiem Augusta un Tiberija laikā, kur romneeku ērglis izplatīja savu spārnus līdz pašai Zeemeļu jūrai. Keizaram Neronam valdot, ap 60. g. p. Kr., redzam jau kādu romneeku bruņinieku pa veco grieķu sauszemes ceļu no Vinas caur Morāviju taisni dodamies uz dzintara jūrmalu, kur tas arī savāķis milzīgu daudzumu mekletā dārguma, tā ka Roma vareja apētees ar viņu izšķērdīgi.

Maz gadus vēlāk romneeku slavenais dabas pētnieks Plinijs apceļojis pats Zeemeļ-Vāciju, gribedams izpētīt tureenes ļaužu cerašas un iepazīties ar zemes dabu. Meklejojot Plinija rakstos pēc ziņām par Baltijas krasteem, tee mums gan maz ko jauna varēs pavēstīt, jo Plinijs pa leelakai daļai atstāsta tikai Piteja ceļojuma pēzīmejumus; bet eevērojams būtu pēe viņa, ka viņš nosauc Baltijas jūru ar kādu vārdu, ko varetu tulkot „gudu jūra“, ka dod Nemunai nosaukumu „Guttala“, kas apzīmetu gudu upi, īsi sakot, ka viņš atrod Piteja minetos gudus pēc 400 gadeem vēl tāi pašā veetā pēe Vislas un Nemunas. Šos gudus Plinijs līdz ar kariņiem (Carini), kuŗus daži tura par kuršiem, peeskaita plašajai vandīļu jeb pareizaki vandaļu tautai, bet te būtu jāpēemin, ka pēe ģermaņiem vārds „vandalis“ neapzīmeja vis kādu sevišķu tautu, bet dažādu tautību peekrastes apdzīvotājus Baltijas jūras deenvidos un varbūt arī rītos.

Bet ne tik veen pa zemes ceļu romneeki lūkoja nokļūt Baltijā, arī pa jūru tee jau agri mēģinājuši aiztapt arveenu tāļaki un tāļaki, līdz kamēr sasneedza Baltijas jūras austruma peekrasti. Romneeku kuģineekiem, salīdzinot ar grieķu, jūras ceļš bij daudz īsaks un to teesu arī veeglaks, jo viņiem nevajadzeja ar kuģiem iz Vidusjūras braukt ap Eiropu, lai sasnegtu dzintara zemi, bet viņi vareja sarīkot vajadzīgos kuģus Zeemeļu-Francijā, toreizejā Gallijā, un pa daļai arī Vācijā, ar kuŗiem tad apceemoja visus Baltijas jūras krastus. Kuģineeku zi-

ņas, saprotams, arī nonāca Romā, kur tādā vizē deezgan labi pazina Baltijas jūru līdz ar viņas salām, krasteem un apdzīvotajiem.

Vismaz Tacits, kādus 100 g. p. Kr., var jau pasneegt deezgan sīku aprakstu par zveedreem (Suevi) un citām tautām, kas dzīvojušas ap Zveedru. t. i., Baltijas jūru. Zveedru jūras labo krastu, taisni tāi veetā, kur pee Piteja atrodam gudus, pēc Tacita ziņām apdzīvo aizeešu tautas, kuŗu vārds mums atgādina Piteja ostieešus un laikam līdz ar šeeem nenezimē nekā cita kā „austrumneekus“.

Kā Tacits raksta, tad aizeeši pēc apģērba un eerašām līdzinotees zveedreem, bet valodas ziņā tee tuvinotees vairak britanneem-keelteeem nekā ģermaņu zveedreem. Šee aizeeši arī tāi ziņā izšķirotees no ģermaņeeem, ka viņi rūpigaki kopjot labību un citus augļus, nekā tas pee pēdejo parastā slinkuma būtu sagaidams. Dzelzs eeročus šīs tautas reti leetojot, jo beežāki rungu; bet viseevērojamākais būtu, ka aizeeši veenigee, kas savākot pee saveem krasteem dzintaru, kuŗu tee paši saucot par glaesum (glāzi). Šo saukto glāzi viņi pārdodot saveem kaimiņeeem un saņemot brīnidamees dārgo cenu. Zeemeļos no aizeešeem Tacits apraksta mežonīgās feņņu (somu) ciltis, kuŗas ar savu nabadzību tā apradušas, ka viņām neesot pat ne vēlešanās pēc kaut ka labāka.

Pēc Tacita paeet gan ilgaks laiks, kur neatronam pee romneekeem nekādas skaidras ziņas par dzintara zemi, bet dzīvā satiksme starp Romu un Baltiju, kādu redzejām pirmajā gadu-simtenī, pastāv arī turpmak. Romneeku tirgoņi cenšas arī jo projam nodibinat jaunas tirdzneecibas stacijas, pāreedami no Sāmsalas, savas pirmās nometnes, uz ceetzemi pee Kapsētas muižas Leepajas tuvumā un pee Klaipeēdas, kur teem, ja spreežam pēc leelā daudzumā izraktām leetām un monetām, bijuši savi apceetinajumi, tā ka viņi spējuši ilgaku laiku turetees šāis apgabalos. Bet arī eekšzemē izveicigee veikalneekī pūlejušees eerikot pastāvīgas noliktavas savām precēm, braukdami pa Leelupi augšup līdz Mežotnei un Bornsmindei Bauskas tuvumā, kur tagad atrastas daudzas

romneeku naudas iz vairakeem gadu-simteneem. Šee daudzeem kuģineeki - tirgoņi, pēc tautibas, pa leelakai daļai, greeķi, krustīm un šķērsīm braukadami pa Baltijas jūru un labi pārzinadami viņas krastus, ari pirmee uz-zīmeja un izmērija šeeenes eevērojamakās veetas. Viņu mērojumus un zīmejumus vēlāk otrā g. s. bēigās iz-leetoja Ptolemajs, sastādīdams kārti par visām taīs lai-kos pazīstamām zemēm.

Pee Ptolemaja atkal atrodam bagatigas, kaut ari daudzās veetās nedrošas ziņas par dzintara zemi un viņas apdzīvotajeem. Ptolemajs zino, ka mūsu, sen jau pazīstamee, gudi dzīvojot Vislas labajā pusē. Zeemeļu austrumos no viņeem atrodam kādu līdz tam laikam ne-dzirdetu tautas vārdu — proti, venedus, kas eespeedu-šees starp gudeem un fenņeem (someem) un eeņēmuši Baltijas eedzīvotaju starpā tik eevērojamu veetu, ka Ptolemajs pēc viņeem nosauc visu jūras līci no Vislas grīvas līdz Kurzemei par Venedu jūru. Bet no leelaka svara preekš mums ir Ptolemaja ģeografijā minetee su-deņi un galindi jeb, pareizaki, galinti, kuŗu dzīves veetas izplatotees uz deenvideem no venedu zemes. Šee vārdi svarigaki tadēļ, ka viņi uzglabajušees visus vidus laikus divos Rīta-Prusijas novadu nosaukumos, Sudavijā un Galintijā, kuŗi bijuši deezgan eevērojama leeluma. Šee vārdi svarigaki vēl tadēļ, ka viņos varam pazīt leišu-latveešu valodas celmus un dzirdam tajos mums it labi pazīstamas skaņas, galintis - galeetis mums atgādina sirdigo zemgaleeti un lēno latgaleeti mūsu šaurakā dzim-tenē. Šādā vizē mēs pee Ptolemaja būtu sastapuši pir-mās drošās ziņas, ka leišu - latveešu tautas jau otrā g. s. mitušas Baltijas jūras tuvumā. Ar Ptolemaju nobei-dzas visas cik necik drošas ziņas par mūsu Baltiju, pee romneekeem, kaut gan pēdejee vēl viseem spēkeem pū-las uzturet tirdzneecibas saites ar dzintara zemi, kā tas redzams no atrastām naudām iz trešā g. s. p. Kr. Bet jau trešajā g. s. romneeku varu daudzreiz smagi satri-cinaja barbaru uzbrukumi, jo pēdejee bij atzinuši, ka nu peenācis laiks, kur vajadzetu nokratīt romneeku bīstamo varu. Un kaut ari zeemeļu tautas ne visās reizēs bij laimīgas savos uzbrukumos un daudzreiz pat tika pār-

varetas, kā to peerāda peemiņas monetas, kuŗas Cezars Gallus licis kalt savam dēlam Voluzianam par godu, ka tas pārspējis vandalus, feņņus, venedus un galintus, tad tomēr romneekeem neizdevās ilgaki paturet pārsvaru par zeemeļu tautām. Romas vara bij eekšķīgi satricināta un nespēcīga pretīm jaunajām tautām, kas deenu no deenas vairak uzplauka Eiropas zeemeļos. Ceturtajā g. s. lepnā Roma neapturami un neglābjami tuvojās savām pēdejām deenām, atstādama zeemeļu tautām savu veetu vēsturē. Mēs tikai eevērosim kādas divas no šīm tautām, proti, gotus un skandinaveešus jeb, kā deenvidneeki tos sauca, normaņus. Bet jau še pat jāpeezīmē, ka gotu - skandinaveešu laikmets visutumšakais Baltijas vēsturē, lai gan taisni šinī laikā dzintara zemes eemītneeki attīstijušees par tādu leelu varenu tautu, kādu to sastapsim desmitajā g. s. Par šeem eevērojameem notikumeem un pārgrozījumeem dzintara zemes peekrastē mums trūkst drošu vēsturīgu ziņu. Mūsu galvenakais un bagatakais avots šinī laikmetā ir vecas skandinaveešu tautas dzeesmas un teikas, kuŗu vēsturīgais kodols ne visās reizēs veegli izlobams. Tadēļ ari varesim tikai tur paļautees uz minetām teikām, kur citas mums pazīstamas vēsturīgas ziņas tās apstiprinās, vai atkal archeoloģiskee pētījumi peerādīs viņu pareizību.

4. nodaļa.

Gotu satiksme ar Baltiju.

(Apm. 350—500 g. p. Kr.)

Kamēr romneeki deenvidus zemēs nemitigus kaŗus veda, attīstījās un uzplauka tāļajos zeemeļos, tikai retumis traucetas no viņu kaŗa trokšņa, vairakas tautas, sevišķi tās ģermaņu ciltis, kas bij apmetušās uz dzīvi tagadejā Daniijā, Norveģijā un Zveedrijā. Dabas māte gan nebij šīs zemes devīgi apbalvojusi savām dāvanām. Klimats bij bargs, kā jau vispār Zeemeļu-Eiropā, tāis laikos, tā ka eedzīvotajeem tikai ar leeleem grūtumeem un pūliņeem bij eespējams sadabūt nabadzīgu pārtiku. Bet dabas skopība un klimata bardzība bij norūdījusi šīs zemes jostas apdzīvotajos un tā apceetinajusi, ka vineem,

kā likās, nekāds trūkums nebij nepārceešams, nekāds grūtums nepārvarams. Daba pati šē peespeeda eedzīvotajus nadzigi ķertees pee darba, daba pati rādija viņem arī ceļu, uz kureeni teem būs izplatit savu darbibu, jo zilā, plašā jūrā apskalo mineto zemju krastus no trim pusēm. Tādēļ skandinaveeši arī jau sirmā senatnē devušeēs jūrā, saprotams, nepalikdami savās krastmalās veen, bet arī aizairedami šautrās laivas svešumā, gan tirgodamees, gan arī, kas vēl beežaki mēdza notiktees, laupidami. Dzimtenē pārnākot, mājās paliceji nevarēja beigt tos slavet, eeraudzidami viņu bagāto laupijumu un dzirdedami pastrādātos varoņu darbus; šo slava, zināms, pamudināja atkal citus staigat to pašu ceļu. Gandrīz pastāvīgi laupītām mantām mājās pārnākot, skandinaveešu turība peenēmās, tautas labklājība augtin auga un tauta līdz ar to arī vairojās. Šādā vīzē eedzīvotajeem vairojotees, teem peetrūka arī, zināms, agrakās ērtības. Drošsirdigakee varoņi, kas jau daudzreiz tālas svešas zemes bij apmeklejuši, nāca tādā gadījumā uz domām, atstāt ne tik veen kopā ar saveem kara-beedreem, bet arī līdz ar seevām un bērneem veco tēviju un sekojot vispārigam ģermaņu dzineklim — izmeklet sevim jaunus, pastāvīgākus mitekļus siltakās zemēs.

Jau kādus 100 gadus pr. Kr. romneeki labi eepazinās ar šādeem siltakas tēvijās mekletajeem, ķimbreeem un teitoņeem. Īsi pēc Kr. kāda cita skandinaveešu cilts — goti, dodas iz Zveedrijas pāri pār jūru, nometas, kā viņu pašu teikas stāsta, kuŗas uzglabajis mūks Jornands, pee Vislas grīvas uz dzīvi, gudu jeb aiztjeešu zemē, nepaleek tomēr tur ilgi, bet eet, vismaz tautas leelakā daļa, pa veco, arī greeķeem jau pazīstamo dzintara ceļu, gar Vislu un Bugu uz Dņestras iztekām. Kāda daļa no viņeem palika varbūt arī dzintara zemē, jo tur teem bijušas ceetas pilis, bet aizgājeji nodibināja pee Dņestras upes Melnās jūras tuvumā gotu valsti, kuŗa šķīrās austruma un reetruma gotos. Ap 350. gadu saveenoja slavenais karalis Hermanrichs abas gotu valsts daļas veenā un eekaroja ar saveem kara pulkeem visu tagadejo Kreeviju, no Volgas līdz Karpatu kalneem un no Melnās jūras līdz Baltijas peekrastei, pēdejo vairak caur gudribu nekā ar

eeročēem. Šādā vīzē mūsu Baltija arī peedereja pee leelās gotu valsts; bet eevērojot pēdejās milzīgo plašumu un īso laikmetu, kuŗu gotu valsts pastāveja, jō ap 375. g. jau eesākās tautu staigašana, varesim gan spreest, ka šī valdība par Baltiju bijusi vairak vārda pēc un ka pateesībā nemaz nav pastāvejusi, vai arī tikai tāi ziņā, ka Baltijas peekrastes apdzīvotajī bijuši Hermanricha kaŗabeedŗi. Bet lai nu arī būtu kā būdams, tikdaudz mēs tomēr zinam, ka, huņņeem Hermanrichu pārvarot un gotu valsti iznīcinot, arī visa satiksme starp goteem un Baltiju nobeidzās uz vairak nekā simts gadeem. Še vēl būtu tikai jaeevēro tās nesijatās ziņas par dzintara zemi, ko gotu mūks Jornands mums pasneedz savā sauktajā vēsturē. Bet taisni pee viņa mēs gandrīz neka cita ticama un eevērojama neatrodam, kā tikai vārdu „aiztjeeši“ jeb „aiztreeši“, ar kuŗu tas apzīmē dzintara zemes eedzīvotajus. Gudu tautas vārdu Jornands nepeemin, un mums būtu jadamā, ka gudī vaj nu savu dzīves veetu mainījuši, vaj arī iznīkuši jeb atkal, — kas gan būs pareizaki — ka minetais vēsturneeks ar nodomu nebūs minejis gudu vārdu, lai nezinatneeks lasitajs nesamainitu viņus ar goteem. Pēc Hermanricha nāves un gotu valsts iznīcinašanas caur huņņeem arī Jornanda nedrošās un pasakaiņās ziņas par dzintara zemi paleek retakas. Daži domā, ka Jornandam, kas tēlo vairak kaŗus un cīņiņus, tadēļ nav bijis neka ko vēstit par dzintara zemi, ka še valdijis no ceturtā g. s. beigām līdz sestajam g. s. meers un klusums. Bet šīs ir tik domas un vairak nekas, kuŗas nopeetns vēsturneeks nekādī nevar atzīt par dibinatām, peerādijumu trūkuma dēļ. Līdz šim vēl neveenam pētneekam nav izdevees neka cita sasneegt šai leetā, kā tikai atzīt: tumsa, bezgalīga tumsa aplkāj mineto laikmetu Baltijas vēsturē.

Daži mēģina caur archeoloģiskeem pētījumeem peerādit, ka Baltijas peekrastes pa tautu staigašanas laiku nav bijušas apmekletas no svešām tautām, jō neesot atrastas nekādas atleekas un pēdas iz ša laikmeta, lai gan preekš un pēc viņa tās bagātīgi uzeetamas. Bet kad apceram, ka tās tautas, kas minetā laikmetā traucejušas Eiropas meeru, vedušas staiguļu dzīvi, nekur ilgī nepa-

likdamas uz veetas, bet ātri noārdidamas savas veeglās teltis veenā un tikpat veegli un ātri uzceldamas viņas jaunā veetā, tad nebrīnīsimies, ka taisni no viņēm mums nav varejušas uzglabātes nekādas atleekas. Kā redzams, tad iz šāda tautu atleeku trūkuma Baltijā vēl nebūt nedrīkstam spriest, ka viņas ne pavisam te nav bijušas. Bet tikpat pārsteigti būtu, ja otradi gribetum apgalvot, ka svešas tautas pateesi apceemojušas mūsu dzimteni. Bet ar to lai peeteek; mēs tik te varam grābstītes pa tumsu un visadi domāt, jo taisni domām, kad vēsturīgas ziņas beidzas, ir brīvs un plašs darba lauks. —

Ap 500 g. p. Kr. atspīd Baltijas vēstures tumšajā naktī uz acumirkli vājš gaismas stars: proti, aiztjeešu sūtņi nonāk, savas zemes dārgumu — dzintaru, kā dāvanu līdznezdami, pee austruma gotu karaļa Teodorika Leelā, kas bij pratis Itālijā nodibinat jaunu gotu valsti. Teodorikis, preecadamees par pasneegtām dāvanām, tos laipni uzņē, mājās atlaižot dod viņēm arī no savas puses dāvanas, kuŗas, kā daži domā, būs pastāvejušas no zelta un sudraba monetām, un līdz ar tām arī vēl kādu rakstu, kuŗa saturs uzglabājees vēl līdz šēem laikeem. Minetais raksts adresets visai aiztjeešu tautai, caur ko daži pētneeki grib peerādit, ka aiztjeešēem vēl nav bijis veens valdneeks, kas tōs visus kopīgi būtu vadijis kara un meera laikos, bet ka viņi dzīvojuši vēl šķirti daudzās ciltīs un dzimtās. Ja taujātum pēc eeme-sla, kas pamudinajis aiztjeešus mērot gaŗo ceļu uz Itāliju, tad, domaju, nespreedisim greizi, sacidami, ka viņi meklejuši varenā karaļa palīdzību pret eenaidneekeem, sevišķi vēl atceredamees, ka tee Hermānrīcha laikā stāvejuši tuvā sakarā ar goteem. Bet kad nu aiztjeešu sūtņi pat pee visuvarenakā to laiku karaļa nebij neka cita varejuši panākt kā tikai laipnus vārdus, tad teem, zinams, vajadzeja no savas puses lūkot pašēem, kā nu spējams, palīdzetees augšminētā klizmā. Bet nekas nevareja viņu vājoš spēkus tādā mērā stiprinat un dot teem eespēju laimīgi cīnītees pret uzbrucejeem, kā veenprātība pašu mājās. Pēdejo, kā Vidvuda teika stāsta, viņi arī pūlejušees nodibinat. Kaut arī nedrīkstam mineto

teiku ar viseem dzejiskeem izkrāsojumeem atzīt par vēsturīgi pareizu, tomēr bez šaubām varam apgalvot, ka viņas kodols mums pasneedz eevērojamas ziņas par teem svarigajiem pārgrozījumeem dzintara peekrastē, no kureem vēstures lapas mums ne vārda nezin pastāstīt. Bet lai aplūkojam šīs teikas kodolu tuvākī. Kāds tāļi ceļojis vīrs, vārdā Vidvuds — zinatneeks, kas pats ar romneekem eepazinees, varbūt peederedams pee augšā minetās aiztjeešu sūtneecibas, mājās pārnākot, pārleecina dzintara zemes eedzīvotajus, cik ļaunuma teem atnes strīdī un nemeeri pašu starpā, nodibina, teem likumus dodams, kārtību un veenprātību, un beigās ticibas leetas nokārtodams, pats paleek par viņu augstako valdneeku.

Šādas ziņas par jaundibinatu kārtību dzintara zemē būtu īsti ticamas, pee kam mums, zinams, nemaz nebūtu jadamā, ka visi minetee pārgrozījumi izdariti no veenas pašas personas un isā laikā, varbūt pat veenā reizē. Kaut gan teika tēlo reformatoru kā vīru ar stingru gribu un gudru prātu, ko ari pēdejā vārds jau nozīmē, tad tomēr, eevērojot pastrādātā darba grūtumu, varesim apgalvot, ka veena cilveka gudriba un veena vīra stingrums nespēja sakauset daudzās naidīgās un nespēcīgās mežoņu ciltis veenā tik leelā un varenā tautā, kādu sastopam devitajā un desmitajā g. s. dzintara zemē. Še bij vajadzīgs daudzu spēka un daudz laika. Ka Vidvudam nav trūcis palīdzības, to jau teika zin pastāstīt, jo ko tas nav varejis panākt caur vārdeem, to viņa dzimts - un ciltslocekļi eeguvuši caur eeroču varu. Ari mums pazīstamais Jornands peemin kādu tautu uz Višlas salas, kuŗas vārds — vidvari — kā leekas, stāv tuvā sakarā ar Vidvudu. Šee vidvari, pēc Jornanda ziņām, bijuši dažādu tautību jucekļis, kuŗš, kā domājams, pa leelakai daļai tomēr būs pastāvejis no aiztjeešiem. Nebūtu nu nekāds brīnums, ka taisni ta cilts, kas vairak satikās ar svešineekem un tuvākī eepazinās ar to eerašām, vispirmak nāca pee atzišanas, ka nepeceeešami vajadzīgs nodibinat jaunu kārtību, ja grib aizsargatees pret kaimiņu sparīgeem uzbruceeneem. Vēlākī no šeem vidvareem vairak neka nedzird, tikai zemes josta no Višlas grī-

vas līdz kuršu kāpām, kā leekas, dabujusi no viņem savu vārdu, jo to pat trīspadsmitajā g. s. vēl sauc par Vid- jeb Vitzemi. Bet lai beidzam te savu pārskatu par gotu laikmetu, jo ilgaki uzkavejotees mūsu acis varetu tā aprast ar šo tumsu, ka beigās domatu viņu pilnīgu gaismu esam. Atstāsim mūsu līdzšinīgo darba lauku pee Vislas un Ņemunas un dosimees tālāki uz zeemeļem, uz Rīgas jūras līci, pee Daugavas grīvas, kur, tautu staigāšanai beidzotees, sestajā g. s. eesākās raiba dzīve, lai gan normaņi ātri še eegūst svarigako veetu citu tautu starpā, kas tai laikā deezgan beeži apmeklejušas Baltiju. Ari še mūsu galvenakais avots ir teikas, bet pēdejās daudzās veētās apstiprina archeoloģisko pētījumu panākumi.

5. nodaļa.

Normaņu cīņi un viņu peeminekli Baltijā.

Nav eespējams nosacīt, kad normaņi sākuši apceemot Rīgas jūras līča peekrastes, bet to gan mēs zinam, ka viņu cīņi Baltijā vēl turpinajās vēsturīgi pazīstamos laikos, jo, vāceem šurp atnākot, ari daņi atkal no jauna atceras, ka teem esot vecas teesibas uz šo zemi. Pēdejo viņi mēģina, kā tādos atgadījumos sagaidams, peerādīt caur eeroču varu, kas teem pa daļai ari izdodas, eegūstot virsvaldību tagadejā Igaunijā. Bet lai neaizsteidzamees vairak gadu simteņus uz preekšu! Ja gribam, pēc normaņu cīņiņu sākuma Baltijā mekledami, apmeerinatees ar tām ziņām, ko spējam smeltees iz uzglabatām teikām, tad jau otrā un trešā g. s. pēc Kr. daņi veduši gan laimīgus, gan nelaimīgus kaŗus ar lībeem un kuršeem. Tautām pa Eiropas vidu klejojot un pēdejās meeru traucejot, še zeemeļos daņu kaŗa gājeeni uz Baltiju, kā leekas, beigušees, jo pee daņu vēsturneeka Saksona Gramatiķa, kas savas vēstures 1. daļā ļoti rūpīgi sakrājis visas skandinaveešu teikas par cīņiņem Baltijā jeb, kā daņi to sauca, austrumu zemē, neatrodam ne mazakās vēsts, kas zīmetos uz minetā laika notikumeem mūsu dzimtenē. Sestajā g. s., tautu staigāšanai beidzotees, ari daņu jūras brauceeni uz Daugavas grīvu atkal eesākās no jauna, un jo tālāki ejam, jo beežaki sastopam nebē-

digos jūras braucejus zem viņu izveicīgo, varonīgo jūras karaļu vikingu vadības. Astotam g. s. sākoties, normaņu vārds jau eeguvis visleelako spožumu, viņu vara sasniegusi visaugstāko pakāpeņu. Pee visām tautām ne tik veen Eiropā, bet arī Azijā un pat tālajā Amerikā atskan normaņu slava, visi karaļi, gan reetrumos un deenvidos, gan zeemeļos un austrumos, dreb vairak nekā pāris g. s. preekš viņu eeroču varas. Norveģijas un Zveedrijas normaņi dodas pa leelakai daļai uz reetruma un deenvidus Eiropu, brauc pa visām upēm, kur tik veen eespējams, augšup, valstis postidami un dibinadami, valdneekus gāzdami un celdami, bet veenmēr palikdami uzticīgi savai devīzei: „Slava un laupījums!“ Daņi, turpretim, bij izredzejušees par savu galvenako darba lauku zemes strēķi Daugavas grīvas apkārtņē. Nepalika, ziņams, še veen, bet aireja savas veeglās laivas uz augšu pa Daugavu, krāces un sēkļa tuvumā viņas vilkdami malā un bez kādeem leeleem pūliņem viņas nonezdami līdz tādai veetāi, kur atkal bez kavekļeem vareja braukt tāļak pa ūdens ceļu. Nonākdami upes augšgalā, kur nebij vairs eespējams ar laivām tāļak tikt, viņi mēdza atstāt pēdejas daudzreiz turpat un, atsneegdami kādu jaunu upi, šini gadījumā Dņepru, pa kuŗu gribeja dotees uz leju, uztaisija uz ātru roku strūgām līdzīgas laivas un pludinājās ar tām līdz jūrai, no kureenes tad veegli sasneedza grieķu ķeizara sirmo galvas pilsētu Konstantinopoli. Saprotams, ka tādos garos ceļojumos teem bij daudz staciju, kuŗas nodereja kuŗu peestātnei; tā, par peemēru, mūsu dzimtenē šāda osta būtu domajama pee Aizkraukles, kur ne tik veen atrastas skandinaveešu atleekas leelā daudzumā, bet kuŗa arī savu tagadejo vācu vārdu Ascheraden, senak Ascerade, kā leekas, dabujusi no normaņeem, jo pēdejo valodā šis vārds apzīmetu kuŗu peestātņi. Būtu veltīgs darbs sīkumos atstāstīt normaņu neizskaitamos cīņiņus, kur tee kā uzvaretāji gavilejuši Baltijā, vaj atkal, no šejeeneešeem pārspēti, steigšus lūkojuši sasneegt jūrmalu un savus kuŗus, jo iz daņu teikām, kuŗas, acīm redzot, cildina savus varoņus, sīki jo sīki uzskaitidamas pēdejo pastrādatos darbus austruma zemē, nespēsīm nekad smeltees pilnu pateesību. Pee-

tiks, ja aizrādīsīm, ka daņeem laikam tāpat še, kā ari citās zemēs, kuņas tee apmeklejuši, būs bijis pārsvars, bet nedrīkstam ari noleegt, ka balteešeem būs deezgan beeži izdevees guldit slavenos normaņu varoņus dze-strajā zemes klēpī, jo pat daņu teikas še un te peemin lībju un kuršu izturību un sirdību kaujā. Šādu balteešu uzvaru visdrošakee leecineeki ir milzīgee normaņu kuņu kapi, sauktās velna laivas, Lejas-Kurzemē, kuņos dus ne tik veens veen no šejeeneešu šķēpeem nāvē raidits jūras karalis. Šādi un teem līdzigi senatnes kapi modinājuši jaunakos laikos pētneeku uzmanību, kuři tagad ar dedzību un leelu rūpību cenšas atdarit visus atkrastos kapus un no viņeem celt gaismā dažadas bronzas un citu metalu leetas, kā mēmus, bet pateesus leecineekus par sirmās senatnes darbību un gara attīstību. Izraktās leetas derejušas dažadeem nolūkeem, gan kā greznums, gan kā riki pee darba, gan ari kā eeroči kaŗā. Vēl leelaka dažadība parādas leetu izstrādamos, kuři daudzreiz mēdz būt tik māksligi, ka visi leetprateji tos apbrīnojuši, jo gribot negribot jaatzīst šo rīku izstrādātāju eevērojamais kulturas pakāpeens.

Devitajā g. s. kristību peeņemdami, normaņi nebūt neatmeta veco eerašu apmeklet Baltijas peekrastes, bet turpināja, kā jau augšā aizrādits, arveenu savus kaŗa gājeenus. Veenu no šādeem cīņeem, kur normaņu kaŗa pulkos bijuši kaut ari ne visi, tomēr kāda laba daļa kristiti, eevērosim drusku tuvaki. Kāds Bremenē dzīvodams garidzneeks Rimberts, daņu un zvedru apustuļa Ansgara mācekļis, aprakstidams pēdejā dzīves gājumu, saka, ka zvedri kādreiz pārvarejuši kuršus, bet pēdejee atkal ātri esot atsvabinājušees no viņu jūga. 853. gadā daņi gribejuši tos pārspēt, bet, kauju pazaudejot, teem vajadzejis ar leeleem pametumeem atgreestees mājup. Pēc tam savāķis zvedru karalis Olafs leelu kaŗaspēku un devees ar to uz kuršu peekrasti, nonācis pee kādas pilsētas Se- jeb Selburgas, kuŗā bijuši kādi 7000 kaŗotāji. Peepeši uzbrukdams, karalis eeņēmis pilsētu un devees bez kavešanās ar saveem kaŗa pulkeem kādus peecuš deenas gājeenus zemes eekšeenē pret Apulijas pilsētu, kuŗā uzturejušees kādi 15,000 kaŗa vīru. Še tam

vajadzējis 8 deenas cīnīties, bet zveedri beigās, peesaukdami kristīto Deeva palīgu, taču arī šoreiz uzvarejuši un varejuši dotees ar bagatu laupījumu mājup.

Līdz šim vēl neveenam pētneekam nav izdevees atrast Rimberta minētās pilsētas; daži apgalvo, ka Seburga esot Sērpils pee Daugavas, daži meklejuši to pee Ventspils, vēl citi domā, ka ta atrodotees Prūsijā, jo kuršu zeme tāis laikos bez šaubišānās steepusees dziļaki deenvidos nekā tagadejā Kurzemes robeža. Bet nepūlesimees velti! Galīgi šo jautajumu nespējam izšķirt, varam tikai aizrādīt, ka ne visi normaņu kara gājeeni veda taisni uz Daugavas grīvu vaj viņas tuvako apkārtni, bet ka normaņi, beeži gar peekrastēm braukadami, nekavejās, tiklīdz kā manija izdevīgu atgadījumu, arī citās veetās kāpt malā, lai salaupītu, ja ne vairak, tad vajadzīgo pārtiku.

Ar šādeem krastmalu laupitajeem un postitajeem, kā rādas, arī jau leiši eepazīnušees; kādā leišu tautas dzeesmā žēlojas jauns meitens par izpostīto puķu dārzu, jo bārdaini vīri „nākdami no jūras“, izrāvuši magones, noplūkuši rozes, nošķīnuši lapas. Vārds „vīri no jūras“ neatgādina laikam neka cita kā normaņu jūras laupitajus, un minētā dzeesma būtu kāda vāja atmiņa par pēdejo postu darbeem, kurus tee pastrādājuši leišu zemē. Pee vāceem nedrīkstam še domāt, jo tee bij leišeeem deezgan pazīstami zem sava īstā vārda un nebūtu nekad tikuši apzīmeti ar tik vīspārīgu nosaukumu.

Normaņeeem, gan laupot un postot, gan arī meerīgi tirgojotees, bij deezgan atgadījumu eepazītees ar dažadeem zemes gabaleem un pēdejo visadeem labumeem; kur atrada patīkamu veetu, tur, zinams, palika ilgaki, lūkoja pat nomestees uz pastāvīgu dzīvi, jo eedzīvotajeem pārpildītā dzimtenē, kur beeži plosījās nemeers un bads, teem nebij nekādas jaukāas deenas. Sevišķi daņi, kā leekas, bijuši veenumēr gatavi atstāt agrako tēvijū un svešumā uzmeklet jaunu; tā, par peemēru, viņi izsūta desmitajā g. s. divus kolonistu barus uz aiztjeešu peekrasti. Kolonisteem turp nonākot, jaiztura vispirms sīvi cīniņi ar eedzīmtajeem, bet daņu eeroči beigās taču

egūst uzvaru pār pēdejiem. Apkauto vīru seevas uzvaretaji apprec, bet svešneeču mīlestība tos tā prot saistīt, ka tee pavisam aizmirst vēlešanos, kaut kad atgreestees dzimtenē, turedami eekaṛoto zemi par savu tēviju. Caur šādām jauktām laulībām daņi drīz veen zaudeja savu tautību, lai gan tee, bez šaubišanās, bij vairak attīstīti nekā viņu aiztjeešu seevas. Līdzīgs liktens, kā leekas, normaņeem bijis arī citās veetās, jo Novgorodā nonākot, tee drīzā laikā pārvēršas par tikpat īsteem kreevu tautas dēleem, it kā kad viņu dzīslās tecetu slavu asinis.

Cītadi arī nebūs bijis mūsu tagadejā dzimtenē. Lai gan mums ir eemesls domāt, ka daņeem še bijušas kolonijas, jo Saksons Gramatiķis uzskata mūsu Baltiju par daņu valsts daļu, tad tomēr, kā rādas, viņu kolonijas nav ilgi varejušas pastāvet, jo vāceem Baltijā nonākot, daņeem peeder tikai veena tīrģošanās veeta Lindanisa, tagadejā Revele. Domājams, ka daņi savā mazā skaita dēļ nebūs spējuši turetees pret eedzīnto pastāvīgeem uzbruceeneem un būs bijuši peespeesti pa daļai pavisam atstāt savas nometnes, vaj arī peenemt šeejeneešu valodu un eerašas, kā tas, pēc Saksona Gramatiķa, noticis Prusijā. Bet ar to lai peeteek par normaņu cīņeem!

Mums tik atliktu vēl peeminēt pāris vārdos citu tautu atleekas, kas pa šo laikmetu satikušās ar Baltiju. Sevišķi naudas atrastas eevērojāmā daudzumā gan iz Anglijas, Francijas un Vācijas, gan arī iz Konstantinopoles, un pat iz Arabijas. Monetas preekš vēsturneeka no leela svāra, jo viņas dod eespēju nosacīt vecumu arī citām leetām, kuņas tām līdzā atrodamas. Tā, p. peem., augšminētās naudas ir pa leelakai daļai no astotā, devītā un desmitā g. s., varam arī sacīt, ka kopā ar viņām izraktās citas leetas būs apmēram tāda paša vecuma, vismaz tās būs reizē ar monetām guldītas zemes klēpī. Visas tautas, kuņu atleekas sastopamas Baltijā, nebūs gan visas arī šurp nākušas, jo nav domājams, ka karstās Eģiptes eemītneeks būtu pats nesis šurp uz tāļajeem zee-meņeem krāsotā stikla pērļu vīrkni, kuņa še atrasta; tikpat neticami arī, ka pasaku zemes, Indijas, tīrģotajs būtu pats vedis līdz Baltijas peekrastei gleemežu vākus

iz tureenes okeana, ar kuŗeem ņejeeneetis vēl kapā grimstot greznojees, it kā vēledamees, lai pēc gadu simtņeem un tūkstoņeem vēlakās paaudzes, ta kapu atdarot, apbrīnotu viņa reto rotas leetu. Leelu daļu no ņīm leetām būs normaņi, kā starptirgoņi, noveduņi uz Baltiju, jo taisni viņu kapos pēdejās visbeeņaki sastopamas. Bet nedrīkstam arī teikt, ka citām augņā minētām tautām Baltija būtu bijuņi sveņa. Arabeeņu vēsturņeekam Ibnam Focslanam, par peemēru, Baltija ir pazīstama; franku karaļa Kārļa Leelā (apm. 800 g.) vēstures sarakstitajņ Eginhards peemir, aizmjeēus, bet viseevērojamākā leeciba mums uzglabajusees par angļu satiksmi ar aizmjeēņeem tirgoņa Vulfstana ceļojuma aprakstā, kuŗu uzzīmējis angļu karalis Alfreds Leelais. ņa ceļotāja peedzivojumus aplūkosim drusku sīkaki, jo iz viņeem mēs spējam smeltees svarīgas ziņas par mums jau sen pazīstamo aizmjeēu eeraņām.

6. nodaļa.

Vulfstana ceļojuma apraksts.

Angļu kuģineeks Vulfstans, pa daļai karaļa Alfreda pamudinats, pa daļai varbūt arī pats vēledamees tirgotees ar balteeņeem, izbraucis 890. g. iz kādas ņlezvīgas ostas un pēc 7 deenām un naktīm, izdevīgam ceļa vējam pūņot, nonācis līdz Vislas grīvai. Vulfstans uzzīmējis sīki jo sīki visas zemes, salas un peekrastes, kuŗas atraduņās viņa ceļa tuvumā; preekņ mums tik no svāra, ka visā ņai ceļā līdz pat Vislai Vulfstanam pa labāi rokai bijuņi vendu zeme. Visla, pēc viņa ziņām, leela upe, kuŗa ņķīrot vendu zemi no Vitzemes; pēdejā peederot pee estu zemes. Vulfstans nezina neka pastāstīt, cik tāļu estu zeme steepusees uz deenvīdeem un austrumeem, laikam gan tadēļ, ka pats nebūs sasneedzis pēdejās attāļākās veetas un robežas; viņņ tik īsumā peezīmē, ka estu zeme ļoti plaņa, ka tanī daudz pilsētu, kuŗās katrā valdot savs karalis. ņee daudzee karaļi, saprotams, nevareja meerīgi sadzīvot savā zemē, tadēļ beeņi izcēlās savstarpīgi karī un ķildas, par kuŗeem arī Vulfstans vēsta, sacīdams: „Estu starpā ļoti daudz

strīdu.“ Estu galvenākais pārtikas avots ir zveja un dravas; eevērojamākais māju lops ir zirgs, kurš ne tikveen jāšanai nepececešams, bet ari derīgs cilveku uz-turam, jo karalis un bagatneeki dzerot ķēves peenu, maz-turigakee, turpretīm, pat visnabagakee un vergi, baudot leelā mērā darinato meestiņu.

Vissikakas ziņas Vulfstans pasneedzis par estu bēru eerašām, varbūt gan tadēļ, ka pašam bijis eespējams no-skatitees kādas bēres estu zemē, kuŗas tik leeliskā mērā izšķirās no viņa dzimtenē svineteem svētķeem nelaiķeem par godu. Esti, kā Vulfstans stāsta, miroņus nevis ap-ġlabajot, bet sadedzinot, un šī eeraša pee viņeem tik vispārīga, ka pēc viņu uzskateem katrs cilveks, ja tas kaut kādi beidzees, ġasadedzinot, lai viņš būtu kas bū-dams. Tadēļ ari katra esta vissvētakais peenākums, ja tas kaut kur atradis liķi, vaj ari kādu nesadedzinatu cilveka kaulu, pēdejos eemest ugunī. Sadedzinašana noteek ne visās reizēs tūliņ pēc nāves, bet jo bagataks, jo eevēro-jamaks kāds bijis dzīvē, jo ilgaki tas paleek pēc nāves zemes vīrsū savu radu un draugu starpā, kuŗi sapulcejas nelaiķa mājā, lai rīkotu dzīres no viņa atlikušā ġpašuma un svētītu svētķus līdz tai deenai, kur pēdejo sadedzina. Karaļeem un bagatneeķeem mirstot, šādi svētki vilkušees vairak mēnešus, dažu reiz pat pusġadu, līdz kamēr bijusi aptēreta nelaiķa manta. Bet lai liķus varetu jo ilgaki uzġlabat, bez ka pēdejee sāktu trūdet, tad esti izleeto-juši māksliġu saltumu, kuŗu tee pratuši radit tiklab zeemā, kā ari vasarā. Kādā vīzē esteem šāds darbs bijis eespē-jams, nav līdz šim vēl ġzpētīts, kaut gan daudzi mācīti vīri mēġinājuši dažadi atbildet uz šo ġautajumu.

Kad bērineeķeem dzerot un plīteġot, gandrīz visa nelaiķa manta bij aptēreta, tad sāka rikotees uz liķa sadedzinašanu; bet pirms pēdeġā notika, sadālija vēl atlikušo aizġāġeju mantu 5, 6, dažu reiz ari vairakās nelīdzigās daļās un izstādīja tās uz kādu (angļu) ġūdzi ġaŗa-ġeļa ġabalu, leelako daļu vistāļak, mazako tu-vaki pee miroņa mājas. Pēc tam sapulceġās visi vīri, kam ŗġġlakee zirgi tai zemē, 5 vaj 6 ġūdzes attāļumā no izstādītām mantām un sāka skreetees; kam ŗġġlakais zirgs un kas pirmais nonāca pee tāļakās leelakās daļas, tas

vareja to paņemt un vest sev līdzī mājās, tāpat vareja arī darīt tee, kas nonāca pirmee pee citām daļām, līdz kamēr visas bij paņemtās un aizvestas. Kad šādā vīzē nelaiķa manta bij iztēreta, tad nesa viņa liķi laukā, lika to uz sārta un sadedzināja viņu līdz ar eeročeem, drēbēm un citām leetām.

Šādas būtu Vulfstana ziņas par aizmēšēem, jeb, kā viņš tos sauc, estu, eerašām. Vulfstans ir pēdejaiss, kas apzīmē ar vārdu „aizmēši“ jeb „esti“ dzintara zemes apdzīvotajos deenvidos līdz pat Vislai. Vēlākos gadusimtenos sastopam estu vārdu tikai Baltijas zeemeļu daļā, kur tas uzglabājees vēl līdz šai baltai deenai, jo ģermaņi sauc igauņus par esteem. Pee Vislas, turpretim, atrod kādu simtu gadu pēc Vulfstana pirmais misjonars Adalberts no Pragas, dzintara zemē nonākot, nevis aizmēšus, bet prūšus, kā leelu spēcīgu tautu, taisni tā pašā veetā, kur simtu gadu agrak mita varenee aizmēši. Šādu peepešu pārmaiņu atrodot, mums it nejauši jājaūtā: kur gan palikusi aizmēšu tauta? Varetu vispirms atbildēt, ka prūši kā uzvaretāji eelauzušeess dzintara zemē, pārspējuši aizmēšus un viņus pēdīgi iznīcinājuši. Bet nāv domājams, ka par šādeem eevērojameem pārgrozījumeem nebūtu varejušās uzglabatees nekādas ziņas nei pee prūšeem pašēem, nei arī viņu tuvakeem kaimiņēem poļēem, kuŗi jau tāi laikā bij eeguvuši deezgan eevērojamu attīstības pakāpeenu. Nav arī ticams, ka kāda leela spēcīga tauta simtu gadu laikā varetu galīgi iznīkt, ne mazākās zīmes no sevis neatstādama. Tikpat nesaprotami arī jo projam, ka kāda uzvaretāja tauta, nomezdamās uz jaunu dzīvi eekarotos novados, spētu tanīs tik īsā laikā nodibinat pilnīgu meeru un kārtību, kādu atrodam pee prūšeem desmitajā g. s. Otrām kārtām, varetu arī domāt, ka aizmēši atstājuši vecās dzīves veetas pee Vislas un uzmeklejuši jaunas. Bet tā ka mēs neka nezinam, uz kuŗu pusi aizmēši būtu greezušeess, nedz arī spējam eedomatees, kur viņu vēlākā dzīves veeta būtu meklejama — Igaunijā tik plaša tauta kā Vulfstana minētee esti, nebūs varejusi saspeestees, — tad atleek tikai vēl veens izskaidrojums, kas arī būs tas pareizākais, proti, ka esti un prūši veena un ta patī

tauta, kas dažados laikmetos pee dažadeem rakstneekem pazīstama zem dažadeem vārdeem.

Nav ari nekāds brīnums, kadēļ Adalberts un vēlakee kronisti nesauc dzintara zemes apdzīvotajus par esteem (austrumneekem) ja apceram, no ka un kādā vīzē vārds „aiztjeeši“ cēlees. Agrakee rakstneeki preekš Adalberta bij vaj nu paši ģermani vaj ari dabuja savas ziņas par dzintara zemi un viņas eemītneekem no ģermanu tautām, kuŗas, zinams, dzintara zemes apdzīvotajus nosauca ar tādu vārdu, zem kāda viņu starpā pēdejee bij pazīstami. Bet tā ka dzintara zeme atradās no ģermaneem rītos, tad vārds „aiztjeeši“ bij istā veetā. Bet neba šādi apstākļi valda pee Adalberta un vēlakeem kronisteeem. Adalberts, poļu hercoga Boļeslava uzmudinats, un sūtīts, nonāk vecajā dzintara zemē. No poļu puses lūkojotees, zinams, būtu bijis nepareizi nosaukt zemes apdzīvotajus, kas atradās no poļeem zeemeļos, par austrumneekem. Vācu vārds „esti“ pee toreizejās retās satiksmes starp vāceem un poļeem pēdejeem varbūt nemaz ari nebij pazīstams. Tā tad Adalberts jeb, pareizaki, viņa dzīves aprakstītais vareja dzintara zemes eedzīvotajus apzīmet tikai ar tādu vārdu, zem kuŗa tee poļeem bij pazīstami, jeb atkal peņemt to, kuŗu viņi paši leeto. Adalberts izvēlejees pēdejo, nosaukdams viņus par prūšeem.

Dzirdedami pirmās nešaubīgi drošās ziņas par veenu no leelajeem leišu - latveešu tautu zareem — prūšeem, mēs varetu tagad nobeigt aizvēsturigo laikmetu un pārēet uz nākošo, kuŗā aplūkotu, kā prūši - leiši - latveeši kopīgi izplatas, attīstas un uzzeļ. Bet neba visi jautajumi jau izšķirti, dabunot zināt, ka prūši jau ilgi preekš desmitā gadu simteņa mituši Baltijas jūras peekrastē zem vārda aiztjeeši. Bez aiztjeešeem mēs esam sastapuši dzintara zemē un viņas tuvākā apkaimē vēl daudz citu tautu vārdus, kur būtu jājautā, kādā sakarā šee stāv ar leišeem - latveešeem. Bet lai varetu atbildet uz šo un daudzeeem citeem jautajumeem, īsi sakot, lai varetu izšķirt, kuŗa no daudzeejām augšā minētām tautām leišu - latveešu peederums, atskatisimees vēl drusku atpakaļ

un palūkosim vēlreiz mūsu vēsturīgajās ziņās, pēdejās papildinādami ar filoloģisko un archeoloģisko pētījumu panākumeem.

7. nodaļa.

Leišu - latveešu tautas līdz devītā g. s. beigām.

Visas tautas, kuŗas cik necik attīstījušās, pūlas ar viseem spēkeem savākt senseenās ziņas par savu pagātni, lai gan neveenai nav izdevees pilnīgi izdibinat savus pirmajos laikus. Tā ari ar latveešeem; mēs gan vēletumees zināt, kur pirmatnē mitušas leišu - latveešu tautas, kad un zem kādeem apstākļeem viņas atsneegušas Baltijas jūras krastus, kādā vīzē izplatījušās un eeņēmušas savas tagadejās dzīves veetas; bet ne uz veenu no šeem jautajumeem mēs nedabusim tādu atbildi, kas spētu mūs pilnīgi apmeerinat.

Ši tumsība Baltijas pirmatnē cēlusees nevis senu ziņu trūkuma dēļ, bet jukaš radijuši pa leelakai daļai daudzee dažādu tautu vārdi, kuŗus dažādi kronisti un vēsturneeiki dažados laikmetos peemin savās ziņās par Baltijas peekrasti. Agrakee pētneeki Baltijas vēstures laukā, lasidami kādu jaunu tautas vārdu kronikās, domaja, ari atraduši kādu jaunu tautu, kuŗu pa leelakai daļai vajadzeja eeveetot šaurajā zemes strēķī starp Vislu un Nemunu. Tā tad būtu vajadzejis vairakām tautām kopīgi apdzīvot dzintara zemes deenvidus veenā reizē, kas nav lāgi domajams, jeb atkal īsā laikā, dažu reiz pat veenā gadu simtenī vairakām pēc kārtas citai citu izskaust no šim dzīves veetām, kas tikpat maz ticams. Tagadejee pētneeki kļuvuši pee eevērojamakeem panākumeem, peeņemdami, ka kāda tauta var būt pazīstama ari zem vairakeem (nosaukumeem) vārdeem pee viņas dažadeem kaimiņeem. Šīs domas ir gluži pareizas: atceresimees tikai, ka greeķu, romneeku un ari vēl vēlākos laikos vēsturneeiki savāķa savas ziņas par Baltijas tautām, nevis paši turp ceļodami, bet tikai uzrakstidami, ko bij dzirdejuši no tirgoņeem un kuģineekeem. Pēdejee, kuŗi brauca peļņas un nevis zinisku nolūku dēļ, nepee-greeza nekādu rūpīgu vēribu balteešu dzīves veetai,

valodai un eerašām, nenopūlejās pat izzinat viņu pareizo vārdu, ar kādu tee paši nosaucās, bet deva, mājās pārbraukuši, viņeem kādu nosaukumu, kuŗu tee nu katru reiz bij dzirdejuši, vaj nu no balteešeem pašeeem, vaj arī viņu kaimiņeeem. Citi kuģineeki, atkal kādā citā veetā pēebraukdami, sadzirdeja kādu jaunu vārdu, kuŗu, zinams, arī pavēstija mājineekeem. Lai mūs nepārprastu, kā varejis izceltees Baltijas aizvēsturē tik leels tautu vārdu jucekļis, aplūkosim šādu peemēru. Kāds nemācīts Azijas tirgonis, šinīs laikos nonākdams pee kreeveem, dzirdetu ka vakaros no viņeeem aiz Narovas upes un Peipusa ezera mītot čuchonci, dažus gadus vēlāk, nobraukdams pee latveešeem, viņš dabutu zinat, ka zeemeļos no viņeeem dzīvojot igauņi, no vāceem atkal, ka tai pašā apgabalā esot ēstu zeme. Saprotams, ka izceltos leeli pārpratumi, ja gribetu pēc viņa ziņām uzzīmet Baltijas etnografijas kārti. Tā notikās arī greeķu un sevišķi romneeku laikā, jo Ptolemajs, kā leekas, izstrādajis pēc tamlidzigām ziņām savu kārti par Zeemeļa-Eiropu, uz kuŗu atrodam dzintara zemes deenvidos vairakas tautas. Mums tagad peenākas izdibinat, vaj šīm tautām bijis kāds sakars ar leišu-latveešu ciltīm, cik plaša nozīme bijusi katram no mineteem vārdeem, un par visām leetām mums vajaga izzinat, vaj nav kāds no senajeem vārdeem vēl uzglabajees leišu-latveešu starpā.

a) Vecais kopīgs nosaukums un dažādas ciltis.

Eesāksim ar visagraki un beežaki sastopamo vārdu „aiztjeeši“, ar kuŗu, kā redzam 9. g. s. Vulfstana laikā apzīmeja prūšus. Ja zinatum, ka zem ša vārda ģermaņi visos laikos un visās veetās, kur tik peemin aiztjeešus, sapratuši arī leišu-latveešu sentēvus, tad varetum droši sacit, ka vismaz 4. g. s. pr. Kr. leišu-latveešu ciltis jau uzturejušās pee Baltijas jūras, jo Piteja minetee ostjeeši nevar būt nekas cits, ka vēlakee aiztjeeši; aiztjeeši, ēsti, kas visi ir veens pats vārds, tikai dažādās izloksnēs. Bet kā jau augšā aizrādijām, tad vārds „aiztjeeši“ nav bijis kādas sevišķas tautas nosaukums, bet apzīmejis dažadu tautību ciltis Baltijas jūras austruma peekrastē, kur

bez leišiem-latveešiem vismaz droši mitušas arī dažādas somu ciltis. Tadēļ vārdu „aiztjeeši“ dzirdot, nevaram nekad vēl teikt, ka tie ir leišu-latveešu sentēvi, jo nezinām laiku, kad leiši-latveeši nometušeas uz dzīvi Baltijas jūras malā, un tādā vīzē eemantojuši no ģermaneem vārdu „aiztjeeši“.

Lasot Piteja un Tacita ziņas par aiztjeešu eerašām, atrodam gan aprīnojamu līdzību ar Vulfstana esteem un tamlīdz arī ar leišiem un latveešiem. Bet eevērojot, ka pee maž attīstītām tautām, sevišķi kur satiksme ar kaimiņeem nav kaveta caur dabiskeem šķēršleem, kā Baltijā, daudzreiz mēdzam sastapt līdzīgu dzīves kārtību, nevarēsīm šo apstākli izleetot par neapgāžamu leecību. ka Piteja un Tacita laikā leiši-latveeši jau dzīvojuši dzintara zemē. Vārds „aiztjeeši“, svešineeks būdams pee leišiem un latveešiem pašiem, kā rādas, nemaz nav uzglabajees ne teikās, nedz arī kādos veetu nosaukumos. Turpretim† sastopam gan deezgan beeži no leišiem un latveešiem apdzīvotos zemes gabalos kādu citu vārdu, proti „gudus“, kas nebūt nav jaunaks par pirmo, lai gan ne tik beeži minets, kā šis. Vārds „gudi“ uzglabajees daudzos veetu nosaukumos, tā par peemēru Kurzemē, Bauskas apriņķī, pazīstams māju vārds „Gudiņi“, leišos atrodam meestu „Gudišķi“, Prūsijā eesākas milzīgs daudzums veetu nosaukumu ar „Gud“-, tā ka pilnīgi jaatzīst, ka vārds „gudi“ leišiem-latveešiem netik veen bijis pazīstams, bet pat, ka tas ir viņu peederums. Lasot senenās ziņas par Baltiju, pēc kuŗām mituši dzintara zemē brīžam gudi, brīžam aiztjeeši, nedrīkstesīm tadēļ vis domat pee divām dažādām tautām, kas pārmaiņus veena otru pārspējusi, līdz beidzot aiztjeeši dabujuši pārsvaru uz viseem laikeem, bet gan varesīm sacīt, ka vārds „gudi“ ir kopīgs nosaukums leišu-latveešu ciltīm, kuŗas ģermani peeskaitījuši aiztjeešiem (austrumneekeem). Ka šādas domas pareizas, peerādams no poļu un kreevu literaturas; senee gudi, kuŗus no vecajiem rakstneekeem Ptolemajs vispēdīgi peemin, nav ne paši izzuduši nedz viņu vārds aizmirsts, jo poļu kronists Kadlubeks ap 1200 g. p. Kr. nosauc senos prūšus un līdz ar viņeem arī visas citas leišu-latveešu ciltis par goteem jeb ģe-

teem. Vecākajā kreevu literatūras ražojumā, Igora kara-
ejā pret polovceem (sk. Hanka izdevumā 20. l. p.), dzeed
(ap 1150. g.) par „dailajām gotu meitām zilās jūrasmalā“. Ari vēl vēlākos laikos dažas poļu kronikas nosauc leišus-
latveešus par ģeteem, pat zveedri, kā rādas, pazinuši
senos prūšus zem šāda vārda, jo vēl vidus laikos tee
dēvē jūrmalu no Višlas grīvas uz austrumeem par gotu
zemi. Par vārda „ģeti“ formu runājot, jāsaka, ka šī nav
vis radusees viduslaikos, bet bijusi jau sirmā senatnē
pazīstama seno grieķu un romneeku rakstneekiem, pēc
kuŗu ziņām ģetu ciltis dzīvojušas Melnās jūras zeme-
ļos, sevišķi izplatīdamās ap Dņestru un viņas peetekām.
Šee ģeti, kā domājams, būs bijuši tai tautai rada, kas
dzintara zemē saucās par guteem jeb gudeem. Gudu
vārda pirmā nozīme nav zināma, bet varetu būt, ka,
dažām ciltīm vairāk attīstoties, un īpašu vārdu eeman-
tojot, dažām turpretim paleekot vecajā stāvoklī, vairak
attīstītee, apzinadamees savu pārakumu, ņicinadami
sauca savus vecos tautas radneekus par gudeem. Tā
ar laiku nosaukums „gudi“ kļuva par ņicinašanas un la-
mašanas vārdu, ar kuŗu labprāt nosauca kādu neveiklu
neattīstītu cilveku. Bet tā kā katra tauta ļaunas īpašības
mēdz allaž uzkrāut saveem kaimiņeem, tad leiši ari poļus
sāka saukt par gudeem. Tadēļ ari vēl šo baltu deenu Kur-
zemes latveeši lamā polišus, t. t. Inflanrijas latveešus par
gudeem, nemaz neapzinadamees, ka šis ir viņu pašu ve-
cakais vārds.

Šādā vīzē mēs būtu lūkojuši atbildēt uz galvenako
jautajumu, kas bijuši leišu-latveešu sentēvi, pilniguma
dēļ še klāt vēl varam peemetinat dažus citus izskaidro-
jumus par daudzajeem, no kronisteem mineteem, tautu
vārdeem. Lai atgādinamees tikai divas tautas Ptolomaja
ģeografijā, proti, sudeņus un galintus, kuŗi, kā augšā aiz-
rādijām, dzīvoja Rīta-Prūsijas deenvidos. Abi vārdi lēti
izskaidrojami leišu-latveešu valodā, jo pirmais, kā rādas,
atvasinats no sodit (судить), pēdejaais no galet, noģalet,
tā kā nemaz nevaram ļaubitees, ka viņi leišu-latveešu
peederums; mēs, zināms, viņus neturesim par divām se-
višķām tautām, kā Ptolomajs, bet par gudu ciltīm. Kādu
citu gudu cilti, vidvarus, peemin Jornands, kuŗi, ja gribam

spreest pēc viņu vārda nozīmes, bijuši par viseem vairak ceeniti un godati, varbūt tadēļ, ka palīdzējuši Vidvudam nodibinat kārtību citu gudu starpā. Viņu vārds, kā rādas, stāvejis sakarā netik veen ar Vidvudu (no veedet, видѣтъ, вѣдаты, idet, videre), bet ari ar Vaidelotu un Vītiņu jeb Vidiņu, īsi sakot, viņu nosaukums atgādina tādus vīrus, kas bijuši tautas vadoņi, vaj nu reliģiskā un garīgā ziņā, kā vaideloti, vaj atkal pasaulīgā un politiskā, kā vītiņi jeb vidiņi. Daudz grūtaki nākas izdibinat, kādā sakarā stāvejuši Ptolomaja venedi ar gudeem, jo še izsacitas ļoti dažadas domas. Daži viņus notur par slāveem, atceredamees, ka kādai slāvu tautai līdzigs nosaukums, proti vendeem, kas 6. un 7. g. s. nometās Pomeranijā uz dzīvi. Bet nav lāgi domajams, ka kāda slāvu tauta jau tik agri, proti, 4. g. s. sākumā p. Kr. būtu atsneegusi Baltijas jūras krastus un tur spējusi eeņemt jau tik eevērojamu veetu, kā jūras līcis no Somijas līdz Kurzemei dabujis no viņeem savu nosaukumu. Daži citi atkal izsākās, ka vārds „venedi“ varetu būt kāds sagrozijums no „vandaļi“, un tā tad pee ģermaņeem būtu nozīmejis peekrastes apdzīvotajus Baltijas jūras deenvidos; ja šo pētneeķu domas pareizas, tad bez šaubām varetu peeskaitīt venedus plašajai gudu tautai, kuŗu pēc viņas dzīves veetām ģermaņi, kā nu katrreiz patikās, vareja saukt par vandaleem un aitzjeešeem. Šādā ziņā, protams, neva-retum zem vārda „venedi“ domat nekādu īpašu cilti, bet tikai kādu vispārīgu gudu nosaukumu ģermaņu starpā. Bet šādas domas nekādi nesaskan ar vēlākām etnogra-fiskām ziņām par Baltiju, jo Indriķis Latveetis peemin 13. g. s. kādu vendu jeb ventiņu tautu, kas dzīvojusi agraki Kurzemē pee Ventas, bet vēlaki, no tureenes padzīta, aizgājusi uz Vidzemi pee latveešeem. Tagad gandrīz visi vēsturneeķi veenojušees, ka ventiņi uzskatami par latveešu cilti, tā tad būtu visveenkāršakais izskaidrojums, ja Ptolomaja venedus turetum par vendu jeb ventiņu sentēveem, kas vēlajos gadu-simteņos vairak reizes mainījuši savas dzīves veetas, arveen dodamees tāļaku gar jūrmalu uz zeemeļu rīteem, līdz beidzot kā maza saujiņa nometušees Cēsu apgabalā uz dzīvi, kur pilnīgi pārgājuši latveešos.

Šādā vīzē mēs būtu eepazinušees ar vairakām gudu ciltīm, atleek tikai vēl Rimberta minetee kurši 9. g. s., kuŗus bez kādām sikakām ziņām nedrīkstam peeskaitīt leišu-latveešu tautai; varetu gan būt, ka toreizejee kurši jau tāpat kā 13. g. s. pa leelakai daļai bijuši pārlatvinatī, varbūt ari, ka viņi ir Kurzemes pirmeedzīvotaji, kas peederejuši pee gudu tautas; bet skaidri še nekas nav nosakams, mums vēl jagaida, kamēr Bielensteina pētījumi par Baltijas pirmeedzīvotajeem būs nākuši klajā, varbūt, ka tad spēsim galīgi izšķirt šo sarežģīto jautajumu. Bez šīm ciltīm dažadi rakstneeki peemin vēl daudzas citas, kuŗu vārdus negribam uzskaitīt, tadēļ, ka gandrīz katrs pētneeks mēģinājis viņus savadi tulkot, tikai gribam aizrādīt, ka nekur vēl nedzirdam vēlākos g. s. tik pazīstamus vārdus, kā prūši, zemeēši, zengali, sēļi un latgali. Leišu vārds, kā rādas, gan jau bijis pazīstams, jo biantīneešu vēsturneeks Ehalkokardils stāsta par lituaņeem, kas esot poļu un kreevu kaimiņi, daži pat mēģina kreevu vārdu „litva“, ar kuŗu tee nosauc leišus, uzņemet daudz agraki pazīstamajos „veltos“ (Veltae), no kuŗeem caur burtu pārmaiņu būtu cēlees vārds „litva“. Bet mēs atstāsim šo jautajumu neizšķirtu, atzīdamees, ka še varetu daudz ko prātot, bet maz ko peerādīt.

b) Dzīves veetas.

Ja jautajam pēc leišu-latveešu vecuma dzintara zemē, tad varam tikai atbildet, ka jau 4. g. s. pr. Kr. viņi sastopami zem vārda guti jeb gudi, ja ari ne pee pašas Baltijas jūras, tad vismaz viņas tuvumā, tā ka varejuši nadzīgi tirgotees ar Baltijas jūras dārgumu — dzintaru. Pa kuŗu ceļu ģeti nonākuši dzintara zemē, ari nav grūti uzminams. Viņi, kā domajams, pa Sarmatijas līdzenumu bez nekādeem leeleem kavekļeem bij nokļuvuši līdz Karpatu kalneem; še viņi šķīrušees: veena ģetu daļa gājusi uz deenvideem Donavas līdzenumos, un tādā vīzē pilnīgi pazaudejusi sakaru vēlākoš laikos ar saveem agrakeem tautas radīneekeem, otra, leelākā ģetu daļa, devusees turpretim gar Dņestru uz zeemeļeem. Saprotais, ka ne visi uz reizi un ari ne tāi pašā laikā viņi nonāca dzintara zemē. Daudzas ģetu ciltis vēl vairakus

gadu simtenus dzīvoja pē Dņestras, kamēr citi viņu radi sen jau atradās pē Baltijas jūras; tikai 5. g. s. beigās p. Kr., slāveem uzmācotees, arī šee ģeti, kā cerams, būs gājuši to pašu ceļu gar Bugu un Vislu, kur viņu ciltis radineeki, un tādā vīzē beidzot sasneeguši dzintara zemi. Tagad Prūsijā, starp Vislu un Nemunu ģetu jeb, kā te viņi saucās, gudu ciltis, bij gan drošas pret slāvu uzbrukumeem, jo deenvīdos sargaļa viņu zemi tikpat kā ceetokšņu josta bezgalīgi purvi, leeli meži un daudzi ezeri, bet šaurajā zemes strēķī visas ciltis nevarēja meerīgi sadzīvot, daudzas no viņām tadēļ bij peespeestas uzmeklet jaunās dzīves veetas. Uz vakareem gudi laikam nav varejuši izplatitees, jo tur pa tām starpām teem jau bij aizsteepušeēs preekšā slāvu vendi, kas, kā leekas, uz pēdām teem bij sekojuši. Tadēļ devās visas gudu ciltis, kas bij apnikušās dzīvot vecajā dzimtenē, arveenu tāļak uz austrumeem un zeemeļeem, izplatīdamās pa visu tagadejo Leetavu, Kurzemi, Inlantiju un beigās nokļūdamas Vidzemē. Šādas domas apstiprina arī Vidvuda teika, kuŗa vēsta, ka Prūsijā, ļaudīm vairojotees, jaunakee un droširdigakee laiku pa laikam devušeēs svešumā, agrakai tēvijai sacīdami ardeevas uz viseem laikeem un paņemdami līdzī tikai tēvu tēvu valodu, ticību un eerašas. Ja gudu ciltis būtu Baltijas pirmeezdīvotāji, kā daži mēģina peerādīt, tad varetum puslīdz droši nosacīt arī ceļu, pa kuŗu nākot viņas sasneegušās Daugavu un eegreezušās Vidzemē. Spreežot pēc senos kapos un citās veetās atrastām veclaiku leetām, jadamā, ka galvenakā leišu-latveešu strāva jau akmeņa laikmetā plūdusi no Kauņas pa visu tagadejo Leetavu uz zeemeļu-rīteem līdz Kraslavai pē Daugavas. No šīs galvenakās strāvas, saprotams, atdalījās vairakī sāņu zari, kas netik veen pārpludināja visu tagadejo Leetavu, bet eesteepās arī vairakos staros Kurzemē. Veens kolonistu bars, varbūt ventiņi, pē Kuršaneem un Papīleneem, kā rādas, eegreezees Kurzemē, nosaukdams upi, pē kuŗas apmetās uz dzīvi, par Ventu; kāds cits pūlis, laikam, devās atkal gar Mūsu un Leelupes peetekām uz leju, kāds trešais, pēc atrasto leetu daudzuma spreežot ļoti leels pulks, caur Neretu ejot, atsneedza Daugavu Sērpils tu-

vumā. Daugavas plašee ūdeņi gan kaveja leišu-latveešu ciltis ceļot tālaku, bet nespēja viņus atturet uz viseem laikeem. Sevišķi pee Kraslavas, kā leekas, leišu-latveešu ciltis cēlušās leelā daudzumā pār Daugavu un izplatijušās pa visu tagadejo Poļu Vidzemi, bet Ludzas apriņķi viņas laikam jau atdūrušās pret slāveem. Nespēdamas vairs turpinat savu agrako ceļu uz zemeļu austrumeem, tālak klejojot, šīs ciltis bij peespeestas, gribot negribot, ar līkumu dotees uz vakareem. Šādā vīzē, kā domajams, latveešu sentēvi būs nokļuvuši zemes gabalā pee Gaujas, kuŗu nošauca par Vidzemi, vaj nu gribedami godat savus tautas vadoņus, kuŗu nosaukumos sastopams celms „vid“, vaj ari, kas laikam būs pareizaki, atceredamees, ka tee preekš daudz daudz gadeem deenvidus vakaros pee Baltija jūras reiz dzīvojuši ar līdzigu nosaukumu, jo ari vēl šobaltu deenu kolonisti, nonākdami svešumā, apzīmē zemes gabalus un veetas ar vārdeem, kuŗi teem vēl dārgā atmiņā no vecās dzimtenes. Latveešiem Vidzemes serdē pee Gaujas nonākot, šīs zemes gabals, kā leekas, vēl nav bijis apdzīvots, lai gan peerādams, ka igauņu daļā jau daudz agrakos laikos bijuši eedzīvotaji, par kuŗu tautību pētneeki līdz šim vēl nav varejuši veenotees. Tāpat ari droši domajams, ka vismaz jūrmalā starp Gauju un Salaci būs mitusi libeešu tauta, kas vēlaki, vairojotees, pa upēm eelauzās ari zemes eekšeenē. Bet latveeši, zemkopji būdami, maz ko eevēroja upmalneekus, kuŗi, paši nodarbodamees ar zveju un kuģneeciību, nesanāca nekādās eevērojamākās kildās ar latveešiem. Gaujas apgabals ir leišu-latveešu visattālakā un, kā droši ticams, ari visjaunakā kolonija, lai gan kolonisti paši, varbūt daudz agraki nekā citas leišu-latveešu ciltis, atstājuši savu agrako dzimteni pee Vislas un Nemunas. Nav taču domajams, ka latveeši, kuŗi, zemkopji būdami, bij peespeesti vismaz veenu gadu palikt uz veetas, būtu varejuši veenā paņēmeenā nonākt līdz Gaujai, bet stipri cerams, ka viņi klejojuši apkārt vairakus gadu simteņus, kamēr beidzot, trenkati un dzenati no citām rada ciltīm, kas teem bij sekojušas, atrada pastāvīgas dzīves veetas tagadejā Vidzemē pee Gaujas. Par laikmetu, kādā latveeši še apmetušees, pētneeki nav veenprātīgi, bet tik-

daudz gan varam teikt, ka preekš 8. g. s. viņi nav vēl varejuši būt Vidzemē, jo spreežot pēc atrastām atleekām, jadamā, ka ta tauta, kas šīs atstājusi, jau bij pārdzīvojusi isto akmeņa laikmetu, kuŗu Baltijā rēķina līdz 6. g. s. beigām.

c) Attīstība.

Pārspreežot leišu-latveešu attīstību šinī laikmetā, mums vajag eet pa to pašu ceļu atpakaļ, pa kuŗu latveeši eenākuši Vidzemē, jo latveešiem tik tāļu dzīvojot no agrakās dzimtenes, kur atradās viņu attīstības pamats un avots, nācās grūti uzturet sakaru ar pēdejo, un viņi patesībā tadēļ ari būs daudz mazakā mērā satikušees ar prūšiem, nekā leiši, kas dzīvoja viņu tuvumā. Tā tad domajams, ka viņi daudz gausaki gāja attīstībā uz preekšu, nekā abi pirmeeje leišu-latveešu tautas zari. Eesāksim tadēļ vispirms ar Vidzemes un Vitebskas latveešiem, pamatodamees uz archeoloģiskeem pētījumeem, jo nedrīkstam leišu-latveešu attīstības pakāpeenu aplūkot kopīgi, tadēļ ka parādas eevērojama dažadība pee dažadu novadu eemītneekeem.

Pašā Vidzemes serdē, kur mīt latveeši, līdz šim gan vēl nav uzeeti nekādi akmeņa rīki, nedz ari atrastas eevērojamakā daudzumā bronsas un dzelzs leetas, pēc kuŗām mēs varetu apspreest latveešu attīstību šinī laikmetā, bet aplūkojot Poļu-Vidzemē, Ludzas apriņķī leelā daudzumā un dažadumā izraktās leetas, varesim apmēram nosacit, ka Vidzemes latveeši būs atradušees uz līdzīga attīstības pakāpeena ar tureeneešiem, jo starpība starp tureenes un šeejeenes latveešiem toreizejos laikos nevarēja būt leelaka, varbūt gan mazaka nekā tagad. Poļu-Vidzemē, kā atrastās leetas rāda, dzīvojusi zemkopju tauta, kas, turp nonākot, laikam jau pazinusi visas eevērojamakās labibas sugas. Zemkopība bez māju lopeem nav domajama, bet kādas sugas toreizejeem eemītneekeem bijušas pazīstamas, redzams no atrastājeem zirgu, vēŗšu, āžu, suņu un dažū putnu, varbūt vistu kauleem. Blakus zemkopībai viņi laikam peekopa dravneecību un mazakā mērā ari zveju, bet galvenakais uzturas, varbūt pat peļņas avots bijušas veenmēr druvas. Lai

šīs varetu apstrādat, vajadzēja, kā, protams, vismaz ne-peecešamākā darba rīka — arkla, kuŗš teem, bez šaubām, bijis pazīstams, varbūt pat ar dzelzs lemesi. Zemkopju tauta, zinams, nevarēja dzīvot teltīs, bet cēla, lai varetu aizsargatees no saltuma, ceetus pastāvīgus mājokļus. Šee mājokļi, protams, bij koka, bet pat tādus nevarēja uzcelt bez vajadzīgeem amatneecības rīkeem — cirvja un kalta. Sākumā visi darba rīki un kaŗa ieroči laikam bij no akmeņa, vismaz ir atrasti leelā daudzumā akmeņa cirvji, tagad sauktās pārkoņa lodes, kalti, galodas, lingas lodes, akmeņa kaŗa cirvji ar glīti urbtu kāta caurumu, un akmeņa šķēpa asminis, bet līdzās akmeņa rīkeem, izleetoja, ja tik dabuja, arī metala; sevišķi pēc 6. g. s., kā rādas, metālus sāka arveen vairak ceenit. Ne visai beeži dabunamo dzelzi izstrādāja kaŗa un darba rīkos; bronsa, kuŗu eeguva no svešneekeem, dereja par rotu un greznumu visdaŗadākos veidos, gan kā saktas un sprādzes, gan kā riņķi un kakla ķēdes, bet viskārojamākā rota bij monetu virkne, ar kuŗu tikai lepojās leelakee bagatneeki. Metaleem pārsvaru dabunot par akmeņa rīkeem kaŗā un amatneecībā, pēdejos, kā rādas, izleetoja tikai dažādās reliģiskās ceremonijās; varbūt ka akmeņa cirvji beigās tikai derejuši, lai nogalinātu deeveem zeedojamo lopu vaj kustoni, jo līdzigam nolūkam arī greeķu, romneeku un citu indo-ģermanu tautu preesteri turejuši akmeņa cirvjus. Tādā vīzē pēc gadu simteņeem ļaudis sāka skatitees uz savu agrako darba rīku, kā uz kādu svētu leetu, kuŗu atrodot, arī vēl tagad, katrs domā, ka tam gadijusees leela laime. Caur akmeņa cirvja reliģisko nozīmi arī izskaidrotos leišu māņticība, jo pēdejee, jaunu māju uzceļot, mēdz peestiprinat pee viņas sleegšņa pārkoņa lodi, stipri ticedami, ka pārkons tādā mājā neesperšot.

Poļu-Vidzemes senee eemītneeki nav bijuši tādi zemkopji, kas meerigi dzīvo mājās, bet viņi, cik var spreest no atrasteem eeročeem, labprāt gājuši kaŗā. Kaŗotāji bijuši gan kājneeki gan jātneeki. Jātneeku galvenākais eerocis, kā domajams, bijis šķēps ar koka kātu un akmeņa, vēlaku ar dzelzs asmini galā. Kājneeki sākumā laikam kaŗoja visbeežaki ar akmeņa kaŗa cirvi,

bet jau agrākos laikos stājās viņu veetā leišu-latveešu tautu visbeežāki sastopamais eerocis, proti, kūze, boze, nūja, vāle jeb runga. Rungas, kā zināms, bij divejadas, sveežamās un sitamās, abas taisija no smaga koka, kuŗa smagumu vēl pavairoja, peestiprinot veenā galā vaj nu kādu akmeni vaj metala gabalu. Ari lingu viņi laikam jau būs pazinuši, bet tā ka ar šo eeroci tik tad vareja sekmīgi strādat, kad prata izveicīgi rikotees ar lingas cilpu, tad, kā domājams, viņi ne visai beeži būs leetojuši mineto eeroci, kā tas redzams no retumis atrastām lingas lodēm. Atgaiņāšanās līdzekļus kaujā, izņemot ar ādu pārvilkto koka vairogu jeb atsargu, viņi laikam nekādas vēl nebūs pazinuši; lai gan viņu kapos līdzās akmeņa rīkeem un dzelzs zobenam atrastas ari dzelzs bruņas un ķivere, tomēr bez šaubām šīs leetas varam uzskatīt kā leelu retumu minētā laikmetā.

Kāda bijusi mineto eemītneeku ticība, nav eespējams peerādit, tikai tikdaudz varam sacīt, ka viņi turejuši dvēseli par nemirstīgu, jo citādi viņi taču nebūtu devuši mirejam kapā līdzī tās leetas, kuŗas tee, še dzīvojot, visvairak ceenijuši, ja nebūtu paši domājuši, ka nelaiķeem ari aizmūžā šīs leetas varetu deret. Savu nelaiķu liķus Poļu Vidzemes eemītneeki, kā rādas, nav sadedzinājuši, bet aprakuši viņus veselus ar visām viņu drēbēm, vīreem līdzdodami eeročus, darba rikus un mīlakos kustus, seevām — rotas un greznumus.

Ja dodamees tagad mūsu kulturvēsturīgajā atskatā tāļāki uz deenvideem pāri pār Daugavu Leetavas klajumos, tad pamanam vismaz akmeņu laikmeta atleeku ziņā eevērojamu starpību ar nupat aplūkoto novadu. Leetavā akmeņu rīki sastopami daudz leelākā mērā, daudz dažadākos veidos, tā kā jedomā, ka vēl īstenam akmeņu laikmetam pastāvot, še jau sen bijuši eemītneeki, kas izstrādājuši dažādus mineralus, kuŗus sastapuši un kuŗus atraduši par derigeem, visdažadākos darba un kuŗa rikos. Kramu, kā rādas, viņi nav pazinuši, bet trinuši kādu mīkstāku akmeni uz cita ceetaka, varbūt galodas, pūledamees viņam dot vajadzīgo veidu; cirvjeem kāta caurumu urbjot, viņi, cik var spreest pēc glītā darba, būs laikam izleetojuši ari kādu dzelzs rīku; gluži

rupjus, neveiklus izstrādājumus gandrīz nemaz nesastopam, tā ka vajadzētu atzīt, ka visi augšā minētie rīki izstrādāti īstā akmeņu laikmeta pēdejos gadu-simteņos. Līdzās akmeņu rīkiem, arī Leetavā atrastas bronzas un dzelzs leetas, kuņas tureeneši leetojuši līdzīgām vajadzībām un nolūkiem, kā Poļu Vidzemes eemītneeki. Arī Leetavā, kā atrastee darba un kara rīki rāda, mitusi zemkopju - karotāju tauta, kas tāpat kā Poļu Vidzemes eedzīvotāji nevis sadedzināja savus nelaiķus, bet veselus apraka kapu kalniņos. Šai ziņā no īstajiem leetaveešiem atšķirās senee Žamaitijas, Kurzemes, Zemgales un Sēlijas eedzīvotāji, kuŗi, kā rādas, dedzinājuši liķus, pelnus un citas atleekas sakrājuši māla podos un pēdejos aprakuši zemē, veetu beigās apzīmedami ar saveltu akmeņu kopu. Daži pētneeki, pamanījuši starpību dažādu apgabalu bērū eerašās, domā arī, ka šo novādu eedzīvotāji peederejuši dažādām tautām. Bet dažādās bērū eerašās nebūs laikam nekādi droši leecīneeki arī par dažādu tautību; lai atceramees tikai, ka arī īstajā Leetavā manamas zīmes, kuņas norāda, ka agrākos laikos te dedzinājuši liķus, bet ka tikai vēlāki, sateekotees ar slāveem, še eevēesusees pēdejo eeraša. Visas tās ciltis, kuņas nemaz vaj retāki satikās ar slāveem, patureja tadēļ arī ilgāki tēvu tēvu eerašās; vismazais Prūsijā 9. g. s. beigās vēl dedzina liķus, kā tas redzams no Vulfstana ceļojuma apraksta. Bet arī še mireji, šķīrotees no šīs saules, dabuja līdzī savas mīļākās leetas un mantas, kuņas gan tāpat sadedzināja kā viņus pašus.

Prūsijas eemītneeku attīstības pakāpeenu apspreest nākas drusku veeglaki, tadēļ ka še uzglabājušās vēsturīgās ziņas, kuņas pa leelakai daļai saskan ar archeoloģisku pētījumu panākumeem. Jau Pitejs zin stāstīt, ka gudeem esot labība un māju lopī, lai gan tee pa leelakai daļai pārteekot no saknēm un citeem augeem. Tacīts šos pašus gudus slavē par rūpīgeem zemkopjeem, stādīdams viņu čaklumu pretī ģermaņu laiskumam. Šīs visvecākās ziņas apstiprina arī jau daudzreiz minētais Vulfstans, runādams par „leelā mērā darināto meestiņu“, kas bez labības (meežeem) un medūs nav domājams. Vulfstans arī peemin eevērojāmāko māju lopu, zirgu, kuņu sastopam pee

visām leišu - latveešu tautām. Bet viseevērojamakais, ka minetais kuģineeks pasneedz pirmās drošās ziņas par gudu dzīves kārtību, vēstidams, ka viņu zemē esot daudzas pilsētas, laikam pilis, pee kuŗām peeslējās kāds meestiņš vaj ceems — un ka katrā pilī esot savs valdi-neeks. Šādu kārtību atrodam maz gadu-simteņu vēlāk pee visām leišu - latveešu tautām, kuŗas to, kā doma-jams, bij dabujušas no Prūsijas; bet kāda šī kārtība bi-jusi sīkums, to raudzīsim aprakstīt nākošās nodaļās, kuŗās vispirms aplūkosim leišu - latveešu reti draudzīgo, allaž naidīgo satiksmi ar viņu tuvakeem kaimiņiem, po-ļiem un daņiem.

II. Laikmets

Senprūši-leiši-latveeši zem krīvu un virsaišu valdības

no 9. g. s. beigām līdz 13. g. s. sākumam.

1. nodaļa.

Poļu cīņi ar senprūšiem.

Senprūši-leiši-latveeši, kuŗu vārdus citu pēc cita šinī laikmetā dabonam dzirdet no viņu kaimiņiem poļiem un kreeveem, bij izplatījušies un attīstījušies, nekavēti un netraucēti ne no veena nepārspējama pretinieka. Visas šīs pagānu tautas laikam jau vairākus g. s. bij dzīvojušas zem krīvu garīgās un virsaišu pasaulīgās valdības, bet pēdejo mēs pateesībā pamanam tikai tāi brīdī, kad ta savu svaru un varu sāk izrādīt arī uz āreeni. 10. g. s. beigās no visām malām, gan deenvideem, gan arī no vakareem sūta kristīgā baznīca savus garīdzniekus, lai atgreestu prūšus-leišus-latveešus pēc kristīgās ticības. Misionāriem, zināms, sekoja bruņinieki un kaŗapulki, lai pēc to laiku paraduma ar zobenu un uguni iznīcinātu stūrgalvīgo pagānu politisko un reliģisko kārtību, kad tee leedzās brīvā prātā pieņemt kristīgo likumus. Tagad izcēlās nikni cīņi; jo tuvāki kāds novads atradās Prūsijai, jo sirdīgāki cīņās viņa eemītneeki pret uzbrucējiem. Visattālākās tautas, kā latgaļi, sēļi, zemgaļi, kuŗu visu vārdus kreevu kronists Nestors peemin ap 1100. g., bez ka daudz pretotos, padodas kreevu pārsvaram; leiši ilgi cīnas ar saveem kaimiņiem, gan kaujas zaudēdami, gan eegūdāmi uzvaras; bet vissīvākie un breesmigākie cīņi notikās Prūsijā, kuŗā atradās vecā Rāmava ar krīvu-krīva dzīves veetu. Prūšu vistuvākiem kristītiem kaimiņiem — poļiem vajadzēja pirmiem eepazīties ar šīs pagānu tautas izturību un sirdību ticības un brīvības kaŗos. Sākumā poļi mēģināja meera ceļā peedabūt prūšus pēc kristīgās ticības, sūti-

dami pee viņeem misionarus Adalbertu no Pragas un, maz gadu vēlāk, pirmā dzīves aprakstītāju Brunu; bet abi minetee vīri atrada bēdīgu galu, kuŗu gribam aprakstīt drusku sīkaki.

996. g., kā abats Kanaparijs (Canaparius) raksta, nonāk bohemeešu garīdzneeks, Pragas biskaps Adalberts, ar diveem ceļa beedreem, Gaudentiju un Benediktu, Gnēzenē pee poļu hercoga Boleslava I., sacidams, ka vēlotees atgreest paganus pee kristīgas ticības. Sākumā viņš bij nodomajis eet pee kādas vendu cilts, proti, liutīceem, kuŗu valodu tas mācejis, bet Boleslavs aizrādija uz prūšeem, kas dzīvoja tuvaki. Adalberts apņēmas paklausīt Boleslava padomu. No Dancigas, kuŗa peedereja poļeem, Adalberts brauca ar kuģi uz drūšu peekrasti, laikam Samiju, pavadīts un apsargats no kādeem trīsdesmit poļu kareivjeem. Vairakas deenas braukuši, viņi beidzot sasneedza savu ceļa mērķi. Adalbertu un viņa 2 beedrus pametuši uz kādas peekrastes salas, poli brauca ar savu kuģi žigli mājup. Apkārtejee ceetzemes eedzīvotāji drīzi pamanija svešīneekus, brauca laivās pee salas un mēģināja viņus padzīt. Adalberts dabuja ar airi smagu belzeenu, tā ka Davida dzeesmu grāmata, kuŗu tas patlaban bij lasījis, tam izkrita no rokām. Bet preesteri tomēr, kā nu varedami, izvairījās no prūšu uzbrukumeem, un nekādas breesmas nebaididamees devās zemes eekšeenē. Vispirms viņi nonāca kādā tirdzniecības meestā, kuŗā tos eeeda kāds prūsis, vaj nu grībedams parādīt svešneekem leelu veesmīlibu, vaj arī stāvedams tirdzniecības sakarā ar poļeem. Še misionari sastapa ļoti daudz ļaužu, kuŗi zinķārīgi tos apstāja un sāka visadi iztaujāt. Bet Adalberts, kuŗam laikam minetais prūsis dereja par tulku, sāka viņeem tūliņ sludināt Deeva vārdus. Tagad prūši tapa nikni un draudeja savu deevu zaimotāju nonāvet, ja tas ātrumos neatstāšot viņu zemi, sacidami: „Mums viseem šinī valstī, kuŗa te eesākas, ir veena ticība un dzīves kārtība, bet jūs, kas jūs sludināt citu, atstājat jau šai naktī mūsu zemi jeb rītā jums būs jamirst!“ Ar šādeem vārdeem viņi atlaida misionarus, eesēdinadami viņus laivā un pārceledami viņus atpakaļ uz augšā mineto salu, pee kuŗas tee

vispirms bij peestājuši. Bet savam tautas brālim, kas atvedis svešneekus, tee draudeja, sacidami: „Tu pelnījis, ka tevi nonāvē, tavu māju aizdedzina, seevas un bērņus pārdod.“ —

Kristigee pa tām starpām uzturējās kādā ceemā, pārdomadami, ko vajadzētu darīt. Adalberts nospreeda eet pee vendeem, kur jau sākumā bij gribejis. Tagad visi trīs devās gar jūrmalu, vēlāk pa mežu un beezokņeem uz preekšu. Beigās, nonākot kādā plavā, Gaudentijs notureja mišas, paēduši viņi visi likās gulēt, Adalberts drusku atstatu no citeem. Misionareem guļot, uzbruka kāds pulks prūšu jātneeku, kuņus vadija veens ziko, laikam ziģenots, jo, kā Kanaparijs peemetina, viņš esot bijis prūšu preesteris. Visus 3 kristitos prūši saistija un noveda uz kādu pakalni. Še prūšu preesteri nodūra ar šķēpu Adalbertu, pēdejā galvu pagani nogreeza un uzdūra uz meeta, bet rumpi atstāja zemē un nostādija pee viņa sargus, lai vēlaku varetu līķi pārdot poļu hercogam, kas svešineekus bij sūtījis. Boleslavs ari atpirka Adalberta atlikušās meesas, kad bij dabujis bēdigo ziņu caur Benediktu un Gaudentiju, kuņus prūši neaiztiktus bij atlaiduši mājās.

Maz gadu pēc Adalberta nāves uzsāk viņa dzīves aprakstītais Bruns tādu pat darbu. Bruns bij zakšu mūks, dedzīgs evaņģeliuma izplatītājs, kuņu pāvests tadēļ eecēla par austruma paganu arķibiskapu. Bet ari Brunam nav veicees labaki. Merzeburgas biskaps Thietmars raksta (1017. g.) par viņu šādi: „Bruns gāja uz Prusiju, bet nevarēja neka izdarīt; uz prūšu un rusu zemes robežām — par ruseem sauca laikam ļaudis, kas dzīvoja pee Nemunas peetekas Rusnas — eedzīvotāji viņu vispirms brīdināja, bet kad tas sprediķoja arveenu tālak, tee nokava viņu līdz ar 18 pavadņeem 14. febr. 1009. g. Viņu līķi palika neaprakti; tikai vēlaki hercogs Boleslavs, dabujis zināt Bruna nāvi, atpirka viņa un beedŗu līķus.“

Veens no Bruna pavadņeem, Viperts, izglābās, lai gan prūši tam bij izdūruši acis. Šis pats Viperts vēlāk ļoti plaši aprakstījis Bruna nāvi. Pēc viņa ziņām, arķibiskapam, caur kādu brīnumu izdevees atgreest 300 paganus, to starpā ari viņu karali, bet kāds prūšu vadonis

dzinees misionareem pakal un padarijis teem galu. Pēc citām ziņām, šis „vadonis“ esot bijis neticīgais rusu karaļa brālis. Pētneeki (Piersons) tagad domā, ka zem vārda „vadonis“ un „karaļa brālis“ saprotams kāds preesteris, kas tāpat būtu nonāvejis Brunu, kā maz gadu agrak kāds cits viņa amata beedris Adalbertu. Tagad, kā redzejām, prūši izturejās daudz nežēligaki pret svešnekeem, nekā Adalberta laikā, tadēļ daži grib peerādīt, ka Bruns esot nonācis viņu svētnicas tuvumā, jo novadu Nadravu, kuŗā, kā Dusburgs vēsta, atradusees Rāmava, varetum uzskatīt par to veetu, kur robežojusees prūšu un rusu zeme. Varbūt, ka prūši taisni tadēļ gribejuši kreetni pārmācīt svešneekus, lai pēdejee nekad vairs neuzdrošinatos nākotnē tuvotees viņu svētumam un zai-mot viņu deevus.

Šādi prūšu darbi bij, zinams, jaatreebj. Poļu karalis Boleslavs tagad gāja ar kara spēku uz prūšu zemi, lai atmaksatu teem Adalberta un Bruna nāvi. Sikumus negribam še atstāstīt, tadēļ ka no poļeem uzglabatās ziņas, acīm redzot, grib cildinat Boleslava darbus. Tikdaudz tikai varam sacīt, ka Boleslavs breesmigi postijis Prūsijas novadus un varbūt arī peespeedis viņu eemītneekus padotees poļu valdibai un maksat meslus (1013. jeb 1015. g.). Bet nekādi nevaram ticet, ka Boleslavs jau pārvarejis visus prūšus un izpostijis pat Rāmavu, jo viņa, šāi gadijumā celtais peemineklis neatradās necik tālu no prūšu-poļu robežām. Droši varam teikt, ka pēc viņa nāves arī beidzās poļu valdība pār prūšeem, bet ķildas un kaŗi vēl jo projām turpinajās abu kaimiņu starpā. Poļi pūle-jās eegūt pārsvaru, prūši atkal gadu no gada kļuva sirdigaki un spēcigaki, tā kā uzdrošinajās pat poļus peemeklet viņu pašu mājās.

Poļi tikai ar mokām un leelām pūlēm spēja atgaiņat prūšu uzbrukumus, kuŗi, kā rādas, sevišķi tad peemekleja pirmo novadus, kad tur bij izcēlušees eekšķīgi nemeeri un jukas. Nāca, zinams, arī laiki, kad poļi atkal bagatīgi atlīdzināja saveem paganu kaimiņeem par viņu pastrādāteem nedarbeem; jo poļu bruņineeku zobeni bij kaujā daudz derigaki nekā prūšu vāles; viņu kara mākslai pēdejee nekādā ziņā nevareja stātees līdzās, tadēļ arī tee

devās, poleem eelaužotees viņu zemē, mežos un savās pilīs, lai vēlaki, kādā izdevīgākā brīdī, kad eenaidneeks ar laupījumu greezās atpakaļ, varetu viņam uzbrukt no kādas slepenas veetas.

Šādi kari un uzbrukumi atkārtojās ļoti bieži, tā ka nav eespējams, nedz arī vajadzīgs viņus visus uzskaitīt, tikai gribam peeminēt Boļeslava IV. uzvaru pār prūšiem. 1158. gadā Boļeslavs bij eelauzees Prūsijā, postījis un dedzinājis un beidzot licis izsludināt, ka visai prūšu tautai jāpeņemot kristīga ticība un jāpadodotees poļu valdībai; kas likšotees kristītees, tam nekas nekaitešot, bet kas turešotees pee paganu ticības, zaudešot mantu un dzīvību. Tagad prūši padevās. Bet tikko karalis aizgāja ar savu karaspēku, tad arī prūši tūliņ padzina kristīto preešterus un lika caur sūtņeem karalim ziņot, ka svešu ticību un eerašas nepeņemšot, bet meslus gan maksāšot. Neilgi pēc tam izrādījās, ka arī šo solījumu prūši nav gribējuši izpildīt, jo meslu veetā Boļeslavs dabuja ziņu, ka viņa pārvaldneeki padzīti un ka prūši jau postot un dedzinot poļu novados.

Boļeslavs tagad rīkoja varenu karaspēku, lai ar veenu spēreenu iznīcinātu stūrgalvīgos paganus. 1161. g. pavasarī viņš devās ar visu savu spēku. — 16,000 jātneeku un 10,000 kājneeku — uz Prūsiju, ceeši apņemdamees eenaidneekeem dzītees pakal visattālākajos novados un pārvērst viņu zemi par leelu šausmīgu tuksnesi. Bet Boļeslava nodomi nepeepildījās, nevis viņam, bet prūšiem šoreiz bij svinēt gaviļu svētkus. Sadalījis savu vareno karaspēku vairākās daļās, Boļeslavs, posta darbus strādādams gāja arveenu dziļāk Prūsijā; par ceļa vadoņeem tam dereja kādi 4, no savejeem padzīti, augsta dzimuma eedzimtee, kuri bij solijušees caur beezokņeem, leelajeem purveem un plašajeem tīreleem poļus aizvest līdz savu tautas brāļu mitekļeem. Bet redzot breesmu darbus, kādus svešineeki pastrādāja viņu zemē, to sirdīs atkal no jauna eedegās vecā tēvijās mīlestība, tā ka viņi nospreeda labak vest poļus postā, nekā nodot savus tautas brāļus. Slepni sazinājušees ar prūšu vadoņeem, viņi eenaidneeku karaspēku pa mežu ceļeem noveda līdz kādam muklajam, kas, ar zāli apaudzis, no tāleenes izska-

tijās kā plava. Tikai šaurš ceļš gāja gar muklaja malu, kuŗa otrā pusē atradās beezš mežš. Poļu preekšejee kaŗa pulki, neka ļauna nedomadami, devās nadzigi uz preekšu, bet te peepeši atskaneja prūšu breesmigee kaŗa sauceeni un no meža, it kā visi koki būtu pārvērtušeēs eenaidneekos, lija šķēpu un rungu leetus uz izbeedeto poļu galvām. Poļu kaŗa pulkos tagad izcēlās jūkas, bet prūši, neļaudami viņeem atkāptees, drāzās ar joni no visām pusēm virsū. Pretošanās tagad bij velta; kas bēgot mēģinaja glābtees, atrada drošu nāvi bezdibenī. Ari palīga spēki neka nevareja izdarit veetas šauruma dēļ, poļeem nebij eespējams izleetot savu kaŗa mākslu. Gandrīz viss lepnais poļu kaŗaspēks kļuva no prūšeem iznīcinats, tikai mazu daļiņu Boļeslavs spēja izglābt un laimigi ar viņu sasneegt savas robežas. Prūši pateesi vareja gavilet par savu uzvaru, jo poļi tagad bij pārmāciti uz ilgu laiku.

Pēc šīs breesmigās kaujas, kuŗā poļi bij zaudejuši gandrīz visu savu bruņneecibu, viņi mēģinaja gan vēl šad un tad atreebt prūšeem par savu brāļu, radu un beedru nāvi, bet neuzdrošinajās nekad vairs eelaustees dzilaki šīs sirdigās tautas zemē. Ari vēlaku poļu pūliņi peedabūt prūšus pee kristibas, palika bez sekmēm. Tikai nākošā gadu-simtenī vācu tautai izdevās varonigo prūšu starpā izplatit kristigu ticibu, lai gan ne citadi, kā caur uguni un zobenu. Bet lai atstājam tagad Prūsiju un dodamees tāļaki uz austrumeem, aplūkot, kā gājis pa tām starpām citām prūšu rada tautām.

2. n o d a ļ a.

Poļu kaŗaļa Kazimira Taisnā kaŗā gājeens pret jatvingeem. Leišu kaŗi ar kreeveem un pēdejo valdiba par dažeem latveešu novadeem.

Gar Polijas austruma robežām dzīvoja kaŗa un slavas kāriģā leišu cilts, proti, jatvingi jeb jatvagi, kuŗi bij nežēligaki un mežonigaki par citeem leišeem, bet ari sirdigaki un izturigaki kaujās, tā ka pat viņu eenaidneeki poļi par viņeem leecina, ka jatvingi nekad neesot bēguši, veenalga, vaj kauju zaudejuši, vaj eeguvuši uzvaru. Šads

breesmīgs kaimiņš, kas gaidīt gaidīja izdevīgu brīdi, lai varetu vaj nu veens pats, vaj beedribā ar citeem eelaustees poļu robežās, pēdejeem nebūt nebij pa prātam. Poļu karaļi tadēļ sen jau bij vēlejušees bīstamos laupitajus un nežēlīgos postitajus uzmeklet viņu pašu mājās un padarīt viņus nespēcīgus uz viseem laikeem, lai tādā ziņā apdrošinātu savas valsts austrumu robežas. 1194. g. viņeem rādijās būt izdevīgs laiks. Karalis Kazimirs Taisnais, salasījis brangu karaspēku, eelauzās jatvingu zemē; vairak deenas arveenu naigi tāļak dodotees, poļu karavīri neka cita nedabuja redzet, ka tikai tuksnesi — visi jatvingi bij glābušees. Poļi tagad, zinams, sāka baiditees, itin pareizi eedomadamees, ka eenaidneeki laikam glūn kādā slepenā veetā. Bet karalis uzmodināja savejus un pavēleja dot viņeem svētu vakariņu, likdams sludināt: tagad jacīnotees pret ticibas eenaidneekeem un neganta-jeem paganeem (elku kalpeem), tadēļ vajagot vairak palautees uz evaņģēliuma spēku, nekā uz eeroču varu. Šādā vīzē eedrošināti, poļi devās tāļak, bet nebij ne pēdas no eenaidneeka manamas, sādžas, pilis, mājas — visas bij tukšas. Tagad poļi sāka visu, ko veen atrada, sabojat un iznīcinat, lai vīsmaz tādā vīzē varetu eenaidneekam atreebtees, vaj viņus peespeest rāditees un uzsākt kauju. Savu nolūku poļi arī sasneedza, jo zemes valdneeks esot nonācis pee karaļa un lūdzis meeru, sacidams, ka tagad padodotees un gribot maksat meslus. Kazimirs, turedams viņa vārdus par pateeseem, labprāt peeņēma meslus un līdzatvestos galvineekus, bet jatvingu valdneeku atlaidis, pats greezās mājup, pārleecinats, ka pagani, negribedami saveju nāvi, būs poleem paklausīgi. Bet jatvingi pa tām starpām bij aizkrustojuši poleem ceļu, nolīdzdami mežus, un gādajuši, ka eenaidneeki nedabun vajadzīgos pārtikas līdzekļus. Protams, ka galvineekeem bij tagad jamirst breesmigakajā moku nāvē, bet jatvingi pār to neka nebēdāja, ticedami, ka viņu brāļi pēc nāves atkal dzīvošot citā labākā saulē un atzīdami par pareizu, ka nedrīkst mazuma dzīvību taupit, ja jaglābj visas tautas brīvība. Šādi pūliņi tomēr neatnesa nekādu labumu sirdīgajai leišu ciltij, jo poļi, vēl vairak satracināti un sapiktoti caur mineteem neuzticīgo paganu darbeem,

centās izdeldēt viņu zemē visu, ko veen bij radijusi un darijusi cilveka čaklā roka, tā ka beigās jatvingi tomēr bij peespeesti lūgtees no poleem meeru, ja gribeja glābt savu zemi. Kazimiram viņu meera peedāvajums bij pa prātam, un sadabujis no bagatneekem un virsaišiem leelu daudzumu dāvanu, tas steidzās atstāt viņu robežas. Poleem aizejot, kā domājams, beidzās arī viņu valdība pār šo tēvijas un brīvības mīletāju tautu, sevišķi vēl eevērojot, ka Kazimirs, savas uzvaras svētkus svinot, peepeši nomira un pēc viņa nāves Polijā izcēlās leelas jukas.

Ne mazākā mērā kā poļi, cīnijās ar jatvingiem vēl kāda cita leela tauta, kas pēdejiem dzīvoja austrumos, proti, kreevi. Ari šee cīņiņi, kuŗos brīžam bij pārsvars veenai, brīžam otrai pusei, notikās tādā pat vīzē, kā minetee, starpiba tikai būtu, ka kreevi necentās ar zobenu izplatīt kristīgu ticību, kā poļi, bet uzvarot apmeerinājās, ka dabuja dāvanas un meslus. Beežaki tomēr, nekā ar jatvingiem, kreevi mērojās asiņainās kaujās ar īstajiem leišiem, sevišķi sākot no 12. g. s. pēdejās puses.

Kreevu kronisti stāsta, ka senatnē leiši maksajuši kreevu kņazeem meslus, kuŗi pastāvejuši zvēru ādās, dažreiz pat leepu lūkos un slotās, jo senee leiši bijuši nabagi, bet tadēļ varbūt arī laupijumu kāriģa tauta. Kad kreevu zeme šķēlusees daudzās kņazībās, tad leiši izleetojuši šo izdevīgo atgadījumu un atsvabinajušees no nespēcīgo kņazu virsvaldības. Kreevu kņazu savstarpīgās kildas, kā domājams, pamudināja un eedrošināja viņus eelaustees tagad arī kreevu novados, kur laupija un dedzināja, bez ka kreevi būtu spējuši ko eevērojamu izdarīt pret leišu žiglajeem jājejiem. Gadijās, zinams, arī daži sirdīgaki un spēcīgaki kņazi, kas dzinās laupitajiem pakal viņu zemē, kur tad izcēlās sivi cīņiņi. Kreevu varoņu nāvi apdzeed arī Iģora kaŗā-ejā, kuŗas saceretajs saka, ka asiņainee Nemīģas krasti, — tagad sauc kādu kanali Minskas guberņā par Nemīģu — bijuši apklāti „kreevu dēlu kauleem“, jo „ģalvas kā kūļus klājuši, kūļuši tērauda sprīģuleem“. 12. g. s. beidzotees un 13. sākotees, leiši tapa arveenu pārdroģaki un viņu uzbrukumi kreeveem atkārtojās arveenu beeģaki, bet tagad arī kreevu kņazi sāka nopeetni rīkotees pret šo

laupitāju tautu, sevišķi Galičas kņazs, Romans Mstislavičs, breesmīgi sakāva leišus (1205. g.). Bet Romans Mstislavičs nepanāca savu nolūku, jo nebēdīgie leiši baidījās tikpat maz viņu, kā Čerņigovas un Vladimiras kņazus, kas arī dažu reiz tos pārspēja, bet izdevīgā brīdī laupija kreevu ceemos kā pa vecam. Šinī laikmetā kreevi nekādi nevarēja eegūt pārsvaru pār leišiem, sevišķi pēc pēdejo eevērojamākā pretineeka Romana Mstislaviča nāves tee vareja rīkotees deezgan netrauceti. Bet kad tatarī eebruka Kreevijā un satreea kreevu kņazu varu, tad leiši, kas bij mazāk aiztikti no tatareem un bij spējuši uzglabat savu patstāvību, kļuva kreeveem par ne mazāk bīstamu rīksti, kā minetee Arijas nomadi.

Daudz meerīgākā vīzē, nekā deenvidos, satikās kreevi zeemeļos ar leišu rada tautām latgaleem, sēļiem un zemgaleem. Galvenākais satiksmes ceļš šee bij plašee Daugavas ūdeņi, kurī jau no seneem laikeem vīļināja kreevus braukt uz leju un izmainīt savus ražojumus pret precēm, kādas nebij atrodamas pašu zemē. Kreevu kņazi noskārtā ļoti pareizi, ka valdība pa šee ceļu teem atnestu leelu labumu; tadēļ arī jau Vladimirs Svētais (980.—1015.), padzinis skandinaveeti Rogvoldu, kas bij nodibinājis patstāvīgu valsti Polockā, izplatīja savu varu līdz latgaļu robežām un saņēma, kā kronisti stāsta, pat melslus, tiklab no latgaleem, kā arī no sēļiem, zemgaleem un pa daļai arī no kuršiem. Bet kreevi arī atzina, ka caur veenreizīgo uzvaru vēl nebūs nodibinata viņu valdība šinīs attālās zemēs un cēla tadēļ, kā domājams, jau šinī laikā Kokneses un Ģersikas pilis, lai apsargātu kreevu tirgoņus, kas brauca pa Daugavu, pret eedzīmtājiem, kad pēdejee, sapiktoti un spēcīgi kļuvuši, kādu reiz mēģīnātu teem uzbrukt. Ar līdzīgu nolūku dibināja Vladimira dēls Jaroslavs 1030. g. Tērbatu pee Mētras upes, kad bij pārspējis īgauņus sīvos cīņīos, un nosauca šee pilsētu pēc sava kristīta vārda par Jurjevu. Visās šaīs kreevu nometnēs pacēlās arī pareizticīgas kristīgas baznīcas, kuŗu preesterī, kā domājams, būs mēģīnājuši izplatīt kristīgu ticību starp eedzīmtājiem, lai varetu justees drošaki viņu starpā. Pasaulīgā kreevu valdība pār Baltījas eedzīmtājiem šinī laikmetā nevarēja būt ne-

kāda plašā un stingrā, jo nometnēs sargu skaits laikam bij mazs un no dzimtenes tikai retumis vareja atnākt palīga spēki, lai tos pabalstītu, tadēļ ka kreevu kņazeem šīnī laikmetā eekšķīgu ķildu dēļ nekādi nebij eespējams atlicinat spēkus, ko varetu sūtīt uz Baltiju. Apmēram simtu gadu pēc Vladimira Svētā nāves, viņa vārda brālis, sauktais Monomachs, kaņojis, kā kreevu kronikās lasam, atkal ar igauņiem un eeņēmīs Odenpejas pili. Vladimira Monomacha preekšzīmei sekoja arī viņa pēcnāceji, sevišķi Polockas un Pleskavas kņazi, kas allaž apkaņoja Baltijas eedzīmtos. Vāceem šurp atnākot, atradās Polockas valdneeku rokās Ķersikas un Kokneses pilis, kuņās tee eecēla savus veetneekus, lai peedzītu meslus no apkārtejiem latveešiem un lībeešiem, līdz pat Turaidai; Vidzemes latveešu daļas serdi, tā saukto Tālavas apgabalu, kuņš steepās gandrīz līdz Valmeerai, pārvaldīja jau no seneem laikeem, kā Indriķis Latveetis raksta, Pleskavas kņazi, bet tā ka pēdejee gandrīz nekad paši neatnāca šurp, bet atsūtīja tikai laiku pa laikam soņus, lai izspreestu teesu un tāi pašā reizē arī saņemtu dāvanas un meslus, tad meerigee latvju zemkopji šādu virsvaldību labprāt paceeta, nespēdami un negribēdami prettees leelajai kaimiņū tautai. Indriķis Latveetis peemin kādā veetā, ka veena daļa tālaveešu tikuši kristīti no kreeveem, pirms vāci atnākuši, varesim sacīt, ka latveešiem gan bijusi pazīstama pareiztīcība.

Eekams Bremeņes tirgoņi vēl nebij atsneeguši Daugavas grīvu, eebruka no jūņas puses allaž kāda cita ģermaņū tauta Baltijā, mēģinādama še nodibinat kolonijas un kristīt paganus. Šī tauta bij seno normaņū pēcnāceji, daņi, kuņū pūliņus īsumā arī gribam aplūkot.

3. nodaļa.

Daņu mēģinājumi nodibinat kolonijas Baltijā un izplatīt kristīgo ticību šeeenes eedzīvotāju starpā.

Kristīti būdami, daņi, kā jau augšā minejām, mēdza vēl jo prōjām, pa vecam eeradumam, apceemot Baltijas jūņas austrumu peekrastes, bet saveem agrakeem nolūkeem, eegūt slavu un laupijumu, viņi vēl tagad peevee-

noja gribu: izplatīt kristīgu ticību. Daņu karalis Kanuts Leelais (1016.—1036.) esot, kā kronisti stāsta, eekarojis visu Igauniju, kur, cik varam spreed no atrastām daņu un angļu-zakšu monetām no 11. un arī vēl 12. g. s., viņa vara sneegusees deezgan tāli; varbūt ka Mētras upe un Peipusa ezers bij kādu laiku robežas, kas šķīra daņu daļu no novadeem, kuŗus pārvaldīja kreevi. Bet nav domājams, ka daņeem šē būtu bijusi pastāvīgi tik plaša valdība, jo minētās monetas vareja arī caur tirgoņeem izplatītees un nokļūt zemes eekšeenē, nebūtu taču nemaz izprotams citādi, kadēļ kronisti, Kanuta pēcnāceja darbus cildinot, pēdejos nosauktu par Igaunijas uzvaretajeem. Pēc Zaksona Gramatiķa ziņām, Kanuts Leelais bez Igaunijas eekarojis austrumos arī vēl Zembiju jeb Zamiju (1023.), zem kuŗa daņi saprata netik veen kādu novadu Prūsijā, bet arī visu prūšu zemi, cik tālu ta viņeem bij pazīstama. Kanuts peelika gan vēl saveem daudzajeem tituleem vēl nosaukumu Zamijas karalis, bet pastāvīga viņa vara nevareja šē būt, jo 50 gadu vēlāk atzīstas kāds cits daņu karalis Svens Estritsons, ka zami neceesot svešu valdneeku.

Vēl mazākā mērā nekā savu pasaulīgo varu daņi paspēja izplatīt kristīgu ticību. Kurzemē, kā domājams, pee Kolkas raga, cēlis gan kāds tirgonis ap 1050. g., karaļa Svena Estritsona pamudinats un bagatām dāvanām apbalvots, pirmo kristīgo baznicu, bet nevar zināt, vaj šī vareja ilgi pastāvet kristīgai ticībai naidīgo paganu zemē, jo pats Svens tēlo senos Kurzemes eedzīvotajus kā fanatiskus paganus, kuŗeem bijis milzīgs daudzums daždažādu preesteru. Šī karaļa ziņas uzzīmejis kāds Bremeenes garīdzneeks Adams savā baznicas vēsturē un Danijas aprakstā (1073. g.). Pēdejās skan apmēram šādi: Zveedrijai pretīm atrodotees leelā sala Kurzeme; taņi dzīvojot breesmīga tauta, kas bezzīņas mērā nodevusees elku kalpībai; šī eemesla dēļ visi kristītee no viņas atraujotees. Kurzemē atrodotees ļoti daudz zelta un kreetnu zirgu. Visas mājas esot pilnas preesteru, pareģu un burvju, kuŗi ģērbjotees pēc mūku vīzes. Ļaudis nākot no visām pasaules malām klausītees viņas pareģojumus, bet visbeežak minetee pagani paši. Ka

Adams Kurzemi noturejis par salu, nevar brīnīties, jo tam līdzīgus misejumus beeži sastopam agrakos laikos, kur ģeografijas zinības vēl nebij tā izplatītas kā tagad. Bet tas gan laikam būs teesa, ka Adama minētā Kurzeme steepusees daudz tālāki deenvidos nekā tagadējā; var būt pat, ka Adams skaitījis pee Kurzemes prūšu novadu Nadravu, kuŗā atradās Rāmava. Šādā vīzē izskaidrots leelais Kurzemes dažādo preesteru daudzums, jo, cik zināms un domājams, tad Rāmāvā pulcējās visi leišulattešu preesteri ar savu galvu un augstāko pavēlneeku — krīvu-krīvu. Minētām domām peekrīzdami, varetum ari nojēgt, kur cēlees leelais zelta daudzums Kurzēmē, par kuŗu vēsta Bremenē Adams, jo varam lēti eedomatees, ka svešneeki, greezdamees pee Kurzemes slaveņajeem pareģeem, nenāca vis tukšā, bet nesa līdzī dāvanas, kuŗas laikam ļoti beeži pastāveja dažādos metālos, sevišķi zelta monetās. Adams gan nepeemin Rāmavas vārdu, viņam, kā rādas, nav pat ne ļausmas bijis no šādas pagānu preesteru svētnīcas un kopīgas sapulces veetas, kur pēdeiee saņēma pavēles un eemantoja derīgus padomus, bet viņā rakstos lasam ari izskaidrojumu, kadēļ kristītās tautas tik maz zinājušas par šo pagānu ticības leetām, jo ko minētais garīdzneeks stāsta par senajeem prūšeem, tas zīmejas tikpat labi ari uz kuršeem. Senee prūši, pēc viņa ziņām, esot cilveku mīletāja tauta, kuŗai ļoti daudz kreetnu, slavejāmu īpašību un eerašu; viņa žēlsirdīgi palīdzot nelaimīgeem, parādot līdzjūtību trūkuma ceetejeem, esot veesmīlīga pret svešneekeem; tikai veens ļaunums viņai peemītot, proti, viņa negribot peņņemt kristīgu ticību un neatļaujot svešneekeem nekad tuvotees savām svētajām birzēm un avoteem.

12. gadu s. sākotees daņeem radās jauns dzineklis, kas tos pamudina izsēt Kristus mācības sēklu pagānu starpā, proti, pāvests tagad nemitīgi sludina krusta karus, uzaicinādams visas kristītās tautas un karaļus atpestīt svētās veetas no neticīgo muhamedāņu rokām. Bet kas leelā attāluma dēļ vaj nu negribeja vaj nevareja uzņemtees gaŗo ceļojumu uz svēto zemi, tam pāvests visžēlīgi atvēleja eet karā pret pagāneem, apsolidāms grēku

peedošanu un mūžīgu dzīvošanu. Daņi apņēmās izpildīt pēdejo pāvesta uzdevumu, jo šis teem īsti bij pa prātam. Bet arī tagad viņu pūliņi palika bez jebkādam eevērojamakām sekmēm, jo Baltijas eedzimtee ne tik veen spārīgi atgaiņajās pret kristīto uzbrukumeem, bet arī paši apceemoja viņu zemes, gan laupidami, gan postidami un dedzinadami.

Visi Baltijas dažadee eemītneeki, kas dzīvoja gar jūrmalu un upēm, kā kurši, zemgaļi, lībeeši, igauņi un seviški sāmsaleeši bij eeguvuši šīnī laikmetā jau leelu slavu kā izveicīgi un drošsirdīgi jūras brauceji. Vajadzīgos kuģus visas minētās Baltijas tautiņas būveja un sarīkoja pašas dižā skaitā, — sāmsaleeši un igauņi nedaudzās deenās varejuši salasīt pat vairak simtu kuģu, — derīgo materialu atrazdamas bagatīgā mērā savas zemes leelajos mežos. Kuģus būvejoj, balteeši eerīkojuši viņus divejadeem nolūkeem, vaj nu tirdzneecībai vaj laupīšanai.

Ar tirdzneecību nodarbojās visvairak zemgaleeši, kuri brauca gar visām Baltijas jūras peekrastēm un pa Daugavu līdz Kreevijai, izmainidami savas dzimtenes ražojumus, kā linus, kaņepes, vaskus, taukus un zvēru ādas pret svešo zemju mākslas ražojumeem un citām leetām, kādas nebij atrodamas pašu zemē. Savos tirdzneecības ceļojumos Baltijas eedzimtee nonāca arī līdz Zveedrijai, seviški Gotlandes eevērojamā tirdzneecības pilsētā Visbē tee, kā rādas, bijuši pazīstami veesi. Protams, ka tirgojotees ar daudzām svešām tautām, lai gan tōreiz pastāveja pa leelakai daļai visur vēl maiņas tirdzneecība, viņi arī būs eepazīnušees ar naudas labumeem, jo vāceem atnākot, atrodam pee eedzīmtajeem tiklab naudu eevērojamā daudzumā, kā arī visadus dārgmetalus, ar kuřeem dažu reiz pat samaksā meslus un nodokļus.

Bet vēl mīļaki nekā ar tirdzneecību Baltijas eedzimtee nodarbojās ar jūras laupitaju darbeem. Kādā ziņā jūras laupitaju kuģi izšķīrušees no tirgoņu kuģeem, nav lāgā izzinams, bet domājams, ka viņi būs bijuši no veeglaka koka un arī citadi veeglaki eerīkoti, lai varetu ar viņeem braukt neveen pa seklakeem ūdeņeem, bet arī žīgli un nejauši uzbrukt garām braucejeem un tikpat ātri atkal nozust, ja pretineeks izrādītos par nepārspējamu.

Ar jūras laupīšanu nodarbojās kurši, igauņi un it īpaši leelā mērā sāmsaleeši. Tirgotāju kuģeem uzbrūkot, viņi pēdejos peevilkuši ar dzelzs kāšeem, un kad beiguši laupīt, tad atstājuši vaj nu uz jūras peldam, vaj aizdedzinājuši ar tam nolūkam pagatavoteem dedzekļeem.

12. g. s. pdejā pusē kurši un igauņi bij eerīkojuši Oelandes salā, tuvu pee Zveedrijas krasteem, droši apceetinatu pastāvīgu mitekli, no kuŗa apdraudeja visas Zveedrijas peekrastes. Bet ari vēl citadā ziņā šis pe-reklis bij par postu kristiteem, jo gar mineto salu vaja-dzeja braukt viseem tirgoņeem, kas gribeja tikt uz Visbi un no tureenē tālak uz Zigtunu, Birku un tālo Novgo-rodu. Daņu karalis Valdemars I. nospreeda tadēļ iznī-cinat nebēdīgo laupitaju mājokli un izsūtija 1170. g. leelu floti pret pēdejeem zem sava dēla Kristapa vadības. Iz-cēlās ilgs, sīvs eīņiņš uz dzīvību un nāvi, kuŗā daņi bei-dzot uzvareja; lai gan ari no viņeem daudzi bij krituši un eevainoti, tomēr uzvaretaji vareja preecatees, jo visi laupitaji, kā kronists stāsta, bij zaudejuši dzīvību. Bet jau 1188. g. atkal kāda jauna kuršu un igauņu laupitaju flote eebrauca Maelara ezerā, laupija viņa apkārtnē un izpostija tirdzneecības pilsētu Zigtunu. Ari šoreiz lau-pitaji dabuja labu mācību no karaļa Kanuta IV., kuŗš tos breesmīgi sakava, tā ka viņi dažus gadus neuzdrošinajās vairs rādītees Zveedrijas peekrastēs. Bet caur šādeem ne-laimīgeem atgadījumeem balteeši neatmeta savu veco laupīšanas kāri uz viseem laikeem. 1202. g. lasam atkal, ka sāmsaleeši eelauzušees deenvīdu Zveedrijā un ka karalis Valdemars II., gribedams viņus savaldīt, nonācis līdz Sāmsalai, kur uzcēlis ceetu pili (1206. g.). Pēdejo daņi tomēr atstājuši, laikam nevaredami viņu aizsargat pret pastāvīgajeem eedzimto uzbrukumeem. Vāceešēem Bal-tijā nometotees, atrodam še maz atleeku no daņu val-dības, tikai Lindanisā (tagadejā Revelē), kā jau agrak minejām, bijusi viņeem vēl tirdzneecības noliktava.

Šādā vīzē mēs jau trešo reizi būtu nokļuvuši savā prūšu - leišu - latveešu ārējās vēstures apskatā līdz tam brīdim, kad, vācu garidzneekeem un bruņineekeem uz Baltiju plūstot, šejeenes vēsturē eesākās jauns laikmets, jo zem ārīgeem apstākļeem mineto triju

radu tautu kopīgās šaites teek saraustītas uz vīseem laiķeem un katrai no viņām eesākās no ta brīža sava patstāvīga vēsture. No ša acumirkļa sarauksim ari Baltijas robežas, jo neskaitisim pee viņas vairs visus plašos zemes gabalus no Vislas līdz Nevai, bet tikai tagadejās trīs Kreevijas guberņas: Kurzemi, Vidzemi un Igauniju. Nopeetnaku vēribu, zinams, peegreezisim latveešiem apzīmetā zemes gabalā un citas tautas eevērosim tikai tur, kur būs nepeeceēšami vajadzīgs, lai novērstu pārpratumus. Bet pirms mēs turpinam latveešu vēstures gaitu nākošā laikmetā, mēģinasim vēl atbildēt uz jautajumu, vaj mēs pavisam drīkstam peenemt kopīgu prūšu - leišu - latveešu attīstības laikmetu, un vaj varam šo laiku rēķinat līdz 13. g. s. sākumam. Un ja atbilde skanetu, ka drīkstam, tad pūlesimees vēl tāļaku izpētīt, kāds bijis mineto tautu kopīgais sakars, un kāda bijusi viņu ticībaš un valdības kārtība.

4. nodaļa.

Prūšu - leišu - latveešu ciltis līdz 13. gadu simteņa sākumam un viņu kopīgais sakars.

Augšejās nodaļās esam aprakstījuši vairaku, zem dažadeem vārdeem minetu paganu tautu cīņiņus ar viņu kristīteem kaiņiņeem: poleem, kreeveem un daneem. Bet ne visas šīs tautas saistītas kopīgām radneecības saitēm; par visām leetām mums jaatšķir libeeši, igauņi un sāmsaleeši, kuŗi nav cēlušees no indo-ģermaneem, bet no somu saknes. Libeeši 12. g. s. bij plaša bagatā tauta, kas apdzīvoja gandrīz visu Rīgas jūras līča peekrasti. Kurzemē libeeši izplatījās zem vārda kurši no Ventas grīvas līdz Šlokai, kur toreiz kāds Leelupes sāņu zars, kā rādas, eetecejis jūrā. Tāļakais peekrastes gabals no Slokas līdz Daugavas grīvai peedereja zemgaļeem, kuŗeem še bijusi īpaša osta. Vidzemē libeeši apdzīvoja toreiz leelus zemes gabalus, jo viņu rokās atradās ne tikveen visa jūras peekraste līdz Pernavai, bet ari Daugavas kreisā mala augšup līdz Aizkrauklei, no kuŗeenes viņu robeža gāja taisnā līnijā uz Turaidu. Igaunijā un sāmsaleeši paturejuši savas agrakās dzīves veetas nepārmānītas vēl līdz šeem laiķeem. Visas pārejās

augšā minētās tautas un ciltis, turpretim, skaitamas pee tā sauktā leišu - latveešu tautu celma, kuŗa dažādās atvases 12. g. s. apdzīvoja šādus zemes gabalus:

1) Prūši mita tagadejā Austruma - Prūsijā, apmēram no Vislas līdz Ņemunai un deenvidos līdz Drevencai. Toreizejās Prūsijas novadi, no Vislas un Drevencas sākot, bij Kulma un Pomezanija, pēdejā savu vārdu laikam dabujusi no leelā meža, kas šķīra viņu no Kulmas. Kādu trešo zemes gabalu nosauca par Poģezaniju, kuŗš sneedzās līdz jūrai. Austrumos no Pasargas izplatījās Ermija jeb Varmija; starp Allu un Pregulu — Natanga. Deenvīdu austrumos no Natangas atradās Bartija, kuŗas vārds atgādina latveešiem pazīstamo Bartavu Lejas-Kurzemē; pee Bartijas peeslējās deenvidos prušu visplašākais novads, mums jau pazīstamā Galintija, kuŗa sneedzās līdz poļu robežām. Tāļaki uz zeemeļu-austrumeem no šiem novadeem izplatījās jau vairak reizes minētā Sudavija un aiz tās starp Pregulu un Ņemunu leišu-latveešu tautu vēsturē visai svarīgā Nadrava. Pee jūras, beidzot, bij vecumvecais bagatīgais dzintara avots Zamijas pussala un Ņemunas un viņas attekas Rusnas jeb Rusas labajā pusē Šalava, kuŗas nosaukums varbūt stāv sakarā ar vārdu „Šauļi“. Abus pēdīgi minētos zemes gabalus apdzīvoja varonīgo zamu cilts, kuŗu vēsturēki drīzak grib peeskaitīt leišiem jeb, parcizaki, zameešiem nekā prūšiem. Protams, ka visos augšā minētos novados atradās daudzas pilis, kuŗām visām bij savs valdineeks, ko nosauca par reiku.

2) Jatvingi dzīvoja deenvidos no Galintijas un Sudavijas ap Bobru un Narevu līdz Bugai, tagadejās Polijas Suvalku un Lomžas gubernās, pa daļai arī Grodņas gubernās Bjelostokas apriņķī.

3) Žamaitus jeb zemeēšus, kuŗus šinī laikmetā visi kronisti stingri šķīr no īstajiem leišiem, atrodam Kaunās gubernās reetrumu daļā, sākot no prušu robežām līdz Kurzemei un no jūras apmēram līdz Musas lejas galam, kur tee sadūrās ar zemgaļiem.

4) Leiši, turpretim, apdzīvoja visu pārejo daļu no Kaunās gubernās, tāpat arī Grodņu un pa daļai vēl Minsku. Sērpils tuvumā leiši sneedzās līdz Daugavai. Pat

Daugavas labajā krastā, ap Koknesi un Ģersiku (Krustpils tuvumā), viņi sastopami, bet vēl eevērojamākā mērā, nekā šais divās veetās, viņi dzīvoja tagadejā Poļu Vidzemē.

5) Kurzemes deenvīdu reetrumos, starp jūru un Ventu, mita ventiņi, no kuŗeem kādu daļu, kā Indriķis Latveetis stāsta, kurši esot padzinuši. Padzītee ventiņi gribejuši nomestees lībeešu zemē uz dzīvi, bet kad ari pēdejee tos vajajuši, tad viņi nonākuši tagadejā Cēsu apgabālā pee latveešeem, kur cēluši Cēsu pili un devuši vēlaki no vāceem dibinātai pilsētai tagadejo vācu nosaukumu. Tos ventiņus, kas palika savā agrakajā dzimtenē, vāceeši 13. g. s. jau dēvē par kuršeem, lai gan viņu pēcnāceji, tagadejee minetā apgabala eemītneeki, eevērojami atšķiras gan valodā, gan ari apģērbā un eerašās no saveem kaimiņeem otrpus Ventas. Ventiņu zemē atrodam vairakus novadus, kuŗu no dažadeem norakstītajeeem daudzkārt sabojatee nosaukumi, sākot no Ventas grīvas, būtu šādi: Vinda, Bihavelance, Bandove, Dovcare, Zaggara, Ceclis, Pilsatene un Mecgove. Šinīs novados, zinams, bij daudz piļu, no kuŗām eevērojamākās ir: Ventspils, Kuldīga, Azebote (laikam Aizpute), Grobiņa, Embote, Greeze, Mutene, Ampile un Kretene.

6) Gar Ventas labo krastu, ap Abavu, tagadejos Skrundas, Kandavas, Tukuma, Talsu un Dundagas apgabalos līdz pat lībeešu robežām izplatījās īstee kurši, kas daudzkārt bij sajaukušees ar lībeešeem un tadēļ no citām latvju ciltīm savas neskaidrās valodas dēļ dabuja nosaukumu tāmeneeki. Kuršu zeme pēc lībeešu preekšzīmes bij sadalīta daudzās sīkās draudzēs, sauktās kilegundās; no viņu eevērojamākām pilīm būtu minamas Talsene un Sintelis.

7) Zemgaleeši dzīvoja gar Daugavas kreiso krastu, sevišķi ap Leelupi un viņas daudzajām peetekām. Zemgaleešu eevērojamakee novadi bij: Dobeļe, Tervete un Mežotne, kuŗos atradās pils ar līdzigeem nosaukumeem. Bez tām vēl varetu peeminet Dobeni, Baboteni, Sidrabeni un Rakeni jeb Rakus.

8) Sēļi, kāds zemgaleešu zars, steepās gar visu kreiso Daugavas malu līdz Polockai, tikai kādās pāris

veetās pāržņaugti no leišiem, kas pee Sērpils un aiz Dinaburgas sneedzās līdz Daugavai. Sēļu novadus no vakareem uz deenvīdu rīteem nosauca par Taurkalni, Nalseni, Poloni un Medeni; viņu stiprakā pils bij Sērpile.

9) Ap Gauju un viņas peetekām atradās lātgaļu jeb latveešu novadi, kuŗu reetrumu un pa daļai deenvīdu robeža gāja no Aizkraukles uz Turaidu un no šeeenes tālāki uz zemeļiem līdz Salacas iztekai. Zeemeļos latveešu robežas, kā rādas, nav pārmainijušās, jo arī toreiz latveeši jau dzīvojuši Rujenes un Ērgemes apgabalos. Tālāk uz austrumeem latveeši robežoja ar igauņiem Valkas, Gaujenes un Aluksnes draudzēs. Bez apzīmetās Vidzemes daļas latveeši austrumos apdzīvoja arī jau toreizejos laikos eevērojamu gabalu no tagadejās Vitēskas guberņas, proti, Dinaburgas, Rēzeknes un Ludzas apriņķus. Šos latveešus īstēni sauca par lātgaļiem, lai gan kronisti mēdza dažu arī visus citus latveešus apzīmet ar šādu vārdu. Deenvīdos latveešiem pa leekai daļai bij dabīga robeža; proti — Daugavas ūdeņi, kas tos šķīra no sēļiem. Kā visās citās aprakstītās zemēs, tā arī Latvijā nošķījami daži novadi. Uz deenvīdu reetrumeem no Valmeeras, starp Burtneeku ezeru un Gauju, atradās Idumeja jeb Vidumeja, kuŗas eedzīvotāji, kā rādas, bij stipri sajaukušies ar libeešiem. Gar Burtneeku ezera austruma krasteem dzīvoja tā sauktee imereeši, kuŗi dabujuši savu nosaukumu no upites Imeras. Kā tagad sauc kronikās mineto Imeru, pētneeki nav vēl varejuši izdibinat; daži domā, ka Imera esot Seda, kas eetek Burtneeku ezerā, daži atkal apgalvo, ka Gaujas peeteka Jumara esot Imera. Kādu citu novadu nosauca par Trikati, kuŗš, laikam, nebūs citur meklejams kā tagadejā Trikatē. Uz austrumeem no Trikates izplatījās Tālava, pee kuŗas, cik var spreest no uzglabatām ziņām, peederejuši ļoti leeli zemes gabali. Cēsu apgabals toreizejos laikos pazīstams zem vārda Autene jeb, pareizāki, Avotene. Bez šiem vēl teek minets kāds novads Rozula, kuŗa robežas nav lāgā nosakamas. No leelā piļu daudzuma gribam tikai peeminet eevērojamākās: Cēsis, Avoteni, Satekli un Beverinu jeb Bebrini.

Šādas būtu leišu - latveešu tautu dzīves veetas un robežas 12. g. s. Minētās tautas, kā nupat redzējam, apdzīvoja leelus, plašus zemes gabalus, tā ka grūti domājams, ka starp šo eemītneekem būtu varejis pastāvēt kāds kopīgs sakars. Veena saite, par ko neveens vairs nešaubas, viņem tomēr bijusi, proti — valoda, lai gan toreizejos laikos, kā domājams, pēdejā vairs nebij visām tautām veenada, bet šķīrusees trijos patstāvīgos prūšu, leišu un latveešu valodu zaros. Bet starpība tomēr, cik noprotams, nav varejusi būt visai leela, vismaz nekad tik eevērojama, kā tagad; eespējams pat, ka prūši bez tulka sarunājušees ar saveem kaimiņem un radu brāļem leišiem, vismaz ar teem, kuri dzīvoja viņu zemei tuvaki. Tikpat labi ari varetu būt, ka leiši, sateekotees ar latveešiem, katrs runājuši savu valodu, peeteekošā mērā veens otru saprazdami. Pārejās no mums aprakstītās tautas valodas ziņā peeveenojamas vaj nu veenam, vaj otram, vaj trešajam no šiem leelajiem leišu - latveešu valodu un tautu zareem. No prūšu valodas nav pazīstamas nekādas izloksnes, leišu valoda, turpretim, jau toreiz laikam bij šķīrusees divās leelā izloksnēs — žamaitu un leišu, kuŗas pastāv vēl līdz šim laikam. Pirmejai izloksnei varetum vēl peeskaitīt žamus un pēdejai jatvingus, lai gan no šiem nav uzglabājušās nekādas valodas atleekas un tadēļ grūti nosakams, kam viņi stāvejuši tuvak, vaj leišiem vaj prūšiem. Tikpat leelā klizmā eeteekam, ja jautajam pēc seno Kurzemes eemītneeku tautības un valodaŗ radneecības. Taī ziņā, ka kurši, zemgaļi un sēļi nav patstāvīgas tautas, pētneeki gandrīz visi veenis prātis; domas tikai vēl izšķīras, kam peeveenot šīs ciltis, vaj leišiem vaj latveešiem. Pēdejās mums leekas esam pareizakas, jo nevarētu citadi nekādā vizē izskaidrot, ka apspeatā un kalpinatā latgaļu saujiņa no 13. g. s. beigām līdz 16. g. s. sākumam būtu spējusi pārlatvinat neveen leelako daļu no lībeešu tautas, bet ari kuršus, zemgaļus un sēļus, tā ka Gothardam Ketlerim Kurzemē 1561. g., patstāvīgu valsti nodibinot, pēdejās zemneekus dzirdam skaidrā latveešu valodā runajam. — Nevaram citadi, japeņem, ka senee Kurzemes eedzīvotaji bijuši latveeši, kas runājuši varbūt dažādās

izloksnēs, bet savus nosaukumus dabujuši nevis pēc tautības, bet pēc dzīves veetām. Bet prūšu - leišu - latveešu valodu radnecības dēļ nedrīkstam vēl apgalvot, ka minētām tautām bijusi kopīga vēstures gaita, kurai vāceši 13. g. s. tikai devuši citu virzeenu, neesam taču aplūkojuši, vaj attīstības ziņā šīs tautas nebij vēl vairak atšķirušās un atsvešinājušās veena no otras nekā savās valodās.

Varetum gan te eebilst, ka prūšu - leišu - latveešu eerašas, kuŗas augšējās nodaļās še un te peemīnejām, līdzinas apbrīnojamā mērā, bet šī līdzība maz varēs deret mūsu nolūkam, jo var taču tautas, kuŗām nav ne valodas nedz tautības radnecības, kaimiņos dzīvodamas, peesavinātees veena otras eerašas, kā to, peemēram, redzam pee libeešeem, kas tāpat kā latveeši peŗas pirtīs, tāpat kā latveeši zeedo suņus saveem deeveem un, pēc leišu eeraduma, aprok savus nelaiķus kapu kalniņos. Bet ja gribam peerādīt kopīgu sakaru starp prūšu, leišu un latveešu tautām, tad mums vajag aplūkot arī viņu ticības un valdības kārtību, kas tos visus būtu spējusi saturet veenā kopībā.

Pasaulīgās valdības ziņā jau pašā sākumā jaatbild, ka no veenas kopīgas valdības pār prūšiem - leišeem - latveešeem nevar būt ne runa; jo leiši apkaŗo un aplaupā latveešus, pēdejo dažādās ciltīs ķildojas savā starpā, dažu reizi pat veenas cilts novadneeki stājas veens otrām ar eroočeem pretim, kā, peemēram, mežotneeki un terveteēši Zemgalē. Bet līdzība valdības kārtībā atrodama leelā mērā, jo tiklab Prusijā, kā arī Lettavā un Latvijā atrodam leelu daudzumu piļu, kuŗās visās dzīvo kāds valdineeks, kas pārvalda savus novadneekus un vada viņus kaŗos, eepreekš sasaukdams vecako sapulci, lai pārspreestu, kas darams. Ka leiši un latveeši, neskatotees uz mūžīgajām ķildām, senos laikos stāvejuši ļoti tuvi veeni otreem, peerāda arī abejo senesenās kaŗa dzeesmas, kuŗās sastopam neveen domu veenadību, bet daudzreiz pat veenadu domu un vārdu kārtību. Peemēram, lai ņemam pazīstamo, bez šaubām seno, kaŗa dzeesmu: „Tēc, māsiņ’, dārziņā, pušķo brāļa cepurīt’“. Ari leišeem šī dzeesma nav sveša, arī tur

brālis, māsas appušķots un izvadīts, aizjāj karā, bet kumeliņis veen pārnāk, jājejiņis palicis „kur guļ vīri kā ozoli“.

Runājot par prūšu - leišu - latveešu ticības leetām, jāatzīstas, ka atrodamees uz deezgan nedrošiem pamateem, kuŗi tapuši vēl nedrošaki caur to, ka ap viņiem raknā daudzi nemitīgi urbeji, pūledamees noārdīt arī tos sīkumus, kuŗus varam uzskatīt par pateesibu. Nopostīt, protams, nākas veeglaki nekā uzcelt, pēdejaiss darbs šinī atgadījumā vēl jo grūtaks, tadēļ ka postitajus pabalsta eevērojamā mērā arīgās vēsturīgās ziņas, jo 13. g. s. kronisti, kuŗi vēl pa daļai paši peedzīvojuši prūšu, leišu un latveešu paganu ticības laikmetu, nēstāsta gandrīz neka ne par pēdejo ticības leetām nedz arī viņu deeveem. Indriķis Latveetis tikai peemin, ka latgaļi un citi bijuši rupji, neattīstīti pagani, kas kalpojuši elka deeveem un svarīgākos atgadījumos lūkojuši iztaujāt pēdejo prātu, mezdami mēslus jeb burtu kokus. Vidzemes „Rīmju kronikā“ dabunam dzirdet leišu galvenākā deeva vārdu Pērkonu, kas aizsaldejis Rīgas jūras līci, tā ka leišu kaŗavīri varejuši kājam pāreēt uz Sāmsalu. Bet šīs ziņas ir tik neecīgas un vispārīgas, ka tās varetu zīmetees gandrīz uz ikkatru paganu tautu. Pabalstu šai leetā mēs turpretim atrodam mūsu pašu tautas senajos gara ražojumos, kā tautas dzeesmās un teikās, sakamos vārdos un parunās, māņos, buršanas un pūšļošanas vārdos, kuŗos lai gan ne visai beeži, bet tomēr deezgan eevērojamā mērā dabunam ziņas par latveešu deevibām un viņu nosaukumeem. Tā, peemēram, no daudzām leišu un latveešu tautas dzeesmām varam izlobīt saules un zvaigžņu mitus. Vispazīstamākās ir dzeesmas par „Deeva dēleem“ un „Sauls meitām“, ne mažak izplatīta būs dzeesma, ka Saule sacērt Mēnesi ar asu zobenu, „kam paņēma Auseklim saderetu līgaviņu“. Katrs latveetis laikam būs peedzīvojis, ka pārkoņa negaisam uzbrūkot, mātes peekodina bērneem, lai esot rātni, jo „Vecais Tēvs baras“. Beeži varam dzirdet, otram ļaunu vēlot, teikumu: „Piķis lai tevi parauj!“ Pēdejaiss vārds laikam nenozīmē neka cita, kā veco latveešu pekles deevu. Zeemeļblāzmai gaisos atspīdam, vecais latveetis vēl tagad mēdz teikt: „Kāvi ar Jodeem kaujas.“ Bet

nav te eespējams, nedz arī vajadzīgs uzskaitīt visas tās veetas no latveešu senajiem gara ražojumiem, kas atgādina senās deevības; gribam tikai aizrādīt, ka visbeežāki seno deevu nosaukumi uzglabājušies tādās tautas gara mantās, kurās labprāt neuzticeja svešnekiem, bet katrs patureja par savu dziļu, neizpaužamu noslēpumu uz visu mūžu, ko tikai mirstot drīksteja pastāstīt tālāk kādam uzticamam cilvēkam, proti, buršanas un pūšļošanas vārdos. Pēdejos mēs varam sastapt leelu daudzumu no latveešu deeviem, kā, piemēram, Pērkonu, Pļktuli jeb Piķi, Trimpu, Jodu, Laimu, Ūziņu un vēl daudz citus, kurus te negribam peeminēt. Kā no visa augšā minētā redzams, tad senatnē latveeši nebūt nav bijuši tik nabagi deevību un viņu nosaukumu ziņā, kā daži to grib eegalvot, bet ka viņi pratuši deezgan sīki nošķirt dažādus deevus, kuri nav nekas cits kā personificēti dabas spēki. Dažādajiem deeviem, zināms, vajāpalīdzību vajadzības gadījumā. Protams, ka ne ikkatrs tautas loceklis spēja izzināt augsto deevu gribu un prātu, tadēdžeja tuvoties dažādā vizē, vaj nu kad gribeja novērst viņu bārdzību nelaimēs brīdī, vaj arī izlūgtees no viņa vajādzeja šim nolūkam izredzet vīrus, kam bij sevišķas dāvanas un kas spēja stātees tuvākā sakarā ar mūžīgajiem deeviem. Isi sakot, latveešiem un citām viņu rada tautām vajādzeja preesteru, kas izdibinātu deevu prātu un darītu to zināmu visai tautai. Šādus mūsu pānākumus apstiprina arī jau agrāk minētās vēsturīgās ziņas. Lai atceramees tikai, ka misionaru Adalbertu nodur kāds preesteris, saukts ziko jeb zigo. Bremenē Adams, kā dzirdejām, vēsta par leelo kuršu preesteru daudzumu; arī Latveešu Indriķa laikā, cik no visa sakara noprotams, būs preesteri metuši burtu kokus, itin tāpat kā pee libešiem preesteri vada balto likteņa ķēvi. Bet visšvarīgāko leecību šai ziņā pasneedz uzticamais Pēteris Dusburgs, kas gan nav rakstījis savu kroniku 13., bet gan 14. g. s. sākumā un tādā vizē arī stāvejis deezgan tuvu tam laikmetam, kad prūši-leiši-latveeši bij pagani. Minētā krōnista ziņas, pēc tam, kad tas peeminejis, ka prūši peelūdztot visus dabas radījumus, skan tulkojumā vārdū pa vārdam šādi: „Atrodas šīs

ļauņās tautas (prūšu) vidū, proti Nadravā, kāda veeta, saukta Romove, kas dabujusi savu vārdu no Romas. Šini dzīvoja tā sauktais krīve, ko godaja līdzīgi pāvestam, jo tāpat kā pāvests rīko visu ticīgo baznicu, tā klausu pirmejā mājeenam un pavēlei netik veen minētās ciltis (prūši), bet arī leiši un citas Livonijas (Vidzemes) tautas. Ceeniba pret viņu bij tik leela, ka neveen viņam pašam un katram viņa radineekam, bet arī viņa sūtnim, kad tas ar viņa speeķi, vaj citu kādu pazīstamu zīmi gāja caur mineto neticīgo novadeem, karaļi un augstmaņi un visa tauta parādīja leelu godbijību.“ — Šis būtu skaidras un drošas ziņas, ka pār visām prūšu - leišu - latveešu tautām pavēlejis reiz kāds spēcīgs, no viseem godats, garīgas kārtas valdineeks, ko nosaukuši par krīvu, bet augšā minetee seno prūšu, leišu un latveešu attīstītās ticības noleedzeji arī šo eevērojamo leecibu mēģina padarīt par nedrošu, teikdami, pirmkārt, ka Dusburgs gribot uzteept kādu pasaciņu, ko varot redzet viņa Romoves atvasinajumā no Romas; citi, turpretim, atzīst, ka krīvs gan valdījis pār prūseem un leišeem, bet netur par eespējamu, ka pēdejā vara leelā tāluma dēļ būtu varejusi arī sneegtees līdz latveešu tautām. Par nedibinatām un tadēļ atmetamām tomēr uzskatamas tiklab pirmejō, kā arī pēdejo domas; nevaram taču nekādi eedomatees, ka uzticāmais un rūpīgais kronists taisni šai veetā būtu melsis neekus; bet eevērojis līdzību krīva rīcībā starp neticīgeem ar visuvarenā pāvesta valdību pār kristīgo draudzi, viņš, kā rādas, izsteepis abeju salīdzinajumus pat uz viņu dzīves veetām, kuŗu nosaukumi tam vismaz pēc skaņas rādījās esam veenadi. Tāpat arī nevaram peenemt, ka Dusburgs nezinašanā aiz vārdeem prūši un leiši būtu vēl peemetinajis „un arī citas Livonijas tautas“, jo viņa laikos bij tikpat leiši labi pazīstami, vismaz Prūsijā, kur Dusburgs dzīvoja, kā arī Vidzemes tautas un viņu robežas. Plašakas ziņas par krīvi un viņa valdību dabunam tikai kādus pāris simts gadus vēlāk pēc Dusburga nāves, t. i., 16. g. s. sākumā. Šee kronisti gan dzīvojuši tāli tam laikmetam, kad prūši - leiši - latveeši vēl bijuši pagani, bet viņi visi teicas leetojuši kādu kroniku no 13. g. s., kuŗu sarakstījis pirmais Prūsijas biskaps

Krišjānis. Tagad no Krišjāņa kronikas atrodamas tikai nedaudz atleekas, kuŗas neka nestāsta par prūšu - leišu - latveešu ticības leetām, bet tikai peemin, ka Vidvuts bijis pirmais prūšu karalis un Brutens jeb Prutens viņu preesteris. Eevērojot tomēr rūpību, ar kādu sevišķi Lukass Davids visur peeziņē, ko smēlis no Krišjāņa kronikas, nevarēsim šaubītees, ka minētā rakstā atradušās daudzas ziņas, kuŗas vēlakee vēstures sarakstitāji čakli izleetojuši. Tadēļ neatstāsim tamlīdzigus kronistus un vēstures sarakstitājus, kā Erasmu Stellu, Sīmani Grunavu un, par visām leetām, Lukasu Davidu, neevērotus, bet raudzīsim sijat un ar apdomu izleatot viņu ziņas, aplūkodami nākošā nodaļā krīvu valdību.

5. nodaļa.

Prūšu - leišu - latveešu garīgā valdība.

Kamēr kāda tauta nav vēl deezgan attīstijusees, lai eedrošinatos un spētu rūpetees pati par sevi, tikmēr viņa ari bērna padevībā paļaujas uz viseem teem vīreem, kas vaj nu caur ārigām īpašībām un tikumeem, vaj garīgā ziņā paceldamees par leelo ļaužu pūli, uzpēmušees viņas vadību. Bet vēl vairak nekā savus vadoņus laicīgās leetās šādas tautas mēdz ceenit un godat visus tos, kas stājušees par vidutajeem starp mūžigajeem deeveem un mirstigajeem cilvekeem, proti, preesterus. Neattīstītu tautu preestereem tadēļ ari eespējams valdzinat ļaužu prātus un vadīt un locīt viņus pēc savas gribas, īsi sakot, viņi ir tautas vadoņi, kuŗeem neveens nepretojaš, tadēļ ka tee ir ceenīgi tuvotees pat visspēcigajeem deeveem, kas valda tiklab pasaules plašumā, kā ari visneecigakajā radijumā. Šādu kārtību sastopam ari pee prūšu, leišu un latveešu tautām, kuŗas nekurnedamas padodas savu garigo valdneeku gribai un izpilda viņu uzdevumus. Protams, ka ne visus garīgās kārtas peederigos minētās tautas godāja veenlīdzīgā mērā, jo ari preesteru starpā gadijās tādi, kas caur leelakajām gara dāvanām un bagatakeem peedzīvojumeem vairak vaj mazak eevērojami pārspēja savus līdzbeedrus. Kas no šādeem vīreem bij visslavenakais un eevērojamakais, tam tauta visvairak

peekrita, beeži izlūgdamās viņa padomus, tā ka ari paši preesteri bij peespeesti atzīt dažu savu līdzbedru pārakumu par citeem un beigās pat atvēlet veenam no viņeem pirmo veetu. Šo visaugstako, no citeem līdzbedreem iz pašu vidus ecelto preesteri sauca, kā kronikās lasam, par krīvi, jeb, pareizaki, par krīvu-krīvi, kas valdija tiklab par preestereem, kā ari par visu tautu. Kā jau vārds krīvis rāda, kas nozīmē no vecuma salīkušu cilveku, tad šo svarīgo veetu uzticeja tikai kādam vecam vīram, kas savā ilgajā mūžā daudz bij mācījees un daudz peedzīvojis, tā ka zināja tiklab tēvu tēvu mācības un tikumus, kā ari acumirkligās tautas vajadzības. Plašās mācības un daudzee peedzīvojumi ari bij vajadzīgi, lai krīvi spētu izpildīt savus grūtos uzdevumus, jo viņeem bij caur lūgšanām ne tikveen janovērš vareno deevu bardziba no tautas un japeegreež pēdejai viņa žēlastība, bet ari jasludina augsto debesu valdineeku negrozamā grība zemes eemītneekeem un jalūko, ka tee to izpildītu, kas citadi, zinamis, nebij eespējams, kā tikai likumus dodot un sodot pārkāpejus. Tā tad krīvi jeb krīvu-krīvi bij netik augstakee preesteri, bet ari likumu deveji un soģi, kas gan neiztaisīja kādu sevišķu kārtu, bet no citeem preestereem tomēr atšķīrās caur labaku amatu prašanu un leelakām teesībām, kuŗas teem deva augstakais stāvoklis līdzbedru starpā.

Krīvu-krīva dzīves veetu, kā jau zinams, nosauca par Rāmavu, kuŗa meklejama vairak reizes minētā Prūsijas novadā Nadravā. Par Rāmavu, t. i., rāmo veetu, viņu vareja dēvet tadēļ, ka ta atradās leela, jūdžēm plaša meža vidū, pilnīgi atšķirta no citas pasaules un viņas trokšņainās dzīves. Kas šai veetā nonāca, tas baudīja te ne tik veen patvērumu pret ārīgeem naidneekeem un vaijatajeem, bet sagādāja ari meeru savai sirdij, jo Rāmavā nepazīna, kā tā sauktee nedrošee avotī stāsta, ne ķildas, nedz naida, nedz citas kādas pasaules rūpes un raizes. Mežu, kas eeslēdza Rāmavu, visa tauta tureja par tik svētu, ka viņā ne cirta kādu koku, nedz nonāveja kādu kustoni, pat lapas un grūzus neaiztika. Ari lauks, kas peeslējās pee minētā meža, bij svēts un ša eemesla dēļ neveens

nedrīksteja viņu apstrādat. Viseem svešneekeem bij aizleegts tuvoties svētajām veetām, bet kas savā pārgalvībā tomēr eedrošinājās spert šādu soli, tas zaudeja bezžēlastības savu dzīvību. Pati Rāmava bij plašs meža bogs, kuŗa vidū auga milzīgs, gadu simteņu vecs ozols, apēnodams saveem beezajeem zareem un kupļajām lapām leelu pļavas gabalu un dodams patvērumu gan pret saules karstumu, gan pret leetus un sneega negaiseem. Stāsta taču arī, ka šis ozols esot zaļojis cauru zeemu un vasaru, bet vaj šādas ziņas pateesas, nevarām izzīnat. Ticams tomēr būtu, ka ozols, kuŗam veenīgi preesteri drīkstejuši tuvoties, bijis vairakkārtīgi aizklāts ar aizsegeem, tā ka laudis gandrīz nemaz vaj tikai svinīgos gadījumos dabujuši redzet augstako deevu — Pērkonu, Trimpus un Piķa tēlus, kas bijuši vaj nu eecirsti vaj pakārti ozolā.

Pērkonu tēloja kā spēcīgu vīru ar sarkaneem vaiģeem un leesmu stareem ap galvu, jo viņš bij uguns un gaisa deevs, kas gādībā par cilveku lika atspīdet svētības pilnai saulei un līt audzeligajam leetum, bet bardzībā uzsūtīja viņeem negaisus un runaja ar teem savā breesmigajā pārkoņa balsī. Pērkonam pa labai rokai atradās Potrimpa jeb Trimpus tēls, kuŗu domaja esam jautru zaļoksni jaunekli ar vārpu un lapu kroni galvā, jo šis bij auglības un pilnības deevs, kas arajam svētīja viņa druvas, kareivim palīdzēja pret eenaidneekeem, nogurušos atspirdzināja ar auksto avota ūdeni, zvejņee-kam peeškīra bagatu lomu. Īsi sakot, Potrimps bij visa labuma devejs un apsargatajs, kas Pērkonam palīdzēja viņa labos un svētības pilnos darbos. Pērkonam kreisajos sānos stāveja Pikols, Piķis jeb Piktulis, vecis līka bālu seju, balteem mateem un autu ap galvu: Pikols bij iznīcības un nāves deevs, kas visu pūlējās noārdīt, ko Potrimps bij radijis. Šinī deevā parādas visas Pērkona ļaunās īpašības, tadēļ varam viņu nosaukt arī par ļaunuma deevu, kuŗa mājoklis ir pekle.

Pērkonam par godu dega zem milzīgā ozola mūžīgs ugunskurs, ko uzturēja, eemetot svētito ozola malku. Ja kādreiz šī uguns, kuŗu apsargāja preesteri, caur pēdejo neuzmanību izdzisa, tad viņu vajadzēja, dažadas cere-

monijas izdarot, atkal no jauna eekurt un vainigo preesteri tanī pašā ugunī sadedzinat, lai apmeerinatu sadusmotā deeva prātu. Pērkonam un tāpat ari citeem deevem še parādija godbijību, zeedojojot lauku augļus un māju lopus, dažreiz ari kaŗā sagūstītos un citadā vīzē sadabutos cilvekus, pee kam leelakā zeedu daļa veenmēr peenācās Pērkonam, visu deevu galvai un valdneekam. Zeedoto loņu asinis un eekšas krīvu-krīvs mēdza eevērot, lai vēlaki no tām varetu pasludināt vaj nu laimīgas vaj nelaimīgas zīmes, itin tāpat, kā no likteņa ķēves soļeem, skatotees, kādu kāju, vaj labo — laimīgo, vaj kreiso — nelaimīgo ta pirmo spēra par nolikto šķēpu. Ļoti bargā laikā un sevišķi eevērojamos gadījumos preesteri nesa krīvu-krīvu uz saveem kameešeem līdz malkas sārtam, kas atradās netāli no svētā ozola. Sārta galā bij eetaisits eedobums, kuŗā krīvu-krīvis eekāpa, tā ka tikai galva un rokas palika redzamas. No šejeenes viņš aizlūdza deevus par visu tautu, un kad pērkons, zibīnim sperot, eerūcās, tad viss ļaužu pulks krita ceļos. Šādās, ne visai beežās reizēs tauta dabuja iz notāleenes vaigu vaigā redzet savu augstako valdneeku, kaut gan tikai uz īsu brīdi, jo negaisam pārejot, krīvu-krīvs, kad bij pasludinajis, ka Pērkona bardziba rimusees un ka tas atkal no jauna gādā par savu tautu, atgriezās, no preesteereem pavadīts, savā mājoklī, pee svētā ozola, aiz vairakkārtigeem aizsegeem, kuŗi, aizvērdamees, atkal viņu līdz nākošai reizei apslēpa ļaužu acīm. Bet sapulcete, preecadamees, ka posts novērsts un ka spoža saulīte atkal apspīd viņu druvas, nesa iz pateicības bagatīgus zeedus spēcīgajam deevam un svineja preecīgus gavīļu svētkus.

Viseem teem tautas peederigeem, kam nebij eespējams atsneegt tālo Rāmavu, krīvu-krīvs darija zinamas savas pavēles un sludinajumus caur sevišķeem sūtņeem, laikam zemaleem preesteereem, pēdejeem līdzdodams savu, no līka koka taisītu, spēķi, saukto krīvulu, lai visa tauta zinātu, ka pavēles nāk no viņa. Kaut gan tikai reteem tautas locekļeem bij laimejees redzet pašu augstako valdneeku un leelakās daļas acīs viņš bij noslēpumaina persona, tad tomēr ceeniba pret viņu caur

to vis nemazinājās, bet vēl vairak peeauga, tā ka visas krīvu-krīva pavēles bez pretruņas uz mata izpildija. Bet ne tikai prūši, leiši un latveeši veen izlūdās augstā krīvu-krīva padomus: arī svešneeki, mineto tautu kaimiņi, allaž uzņēmās garo ceļu uz Rāmavu, gribdami dzirdet slavenā preesterā sludinajumus un pareģojumus. Pēdejeem, kā jau minejām, nebij atlauts tuvoties svētajām veetām, bet vajadzēja uzturetes teltis ārpus svētās birzes, dažu reiz pat vairakas deenas, kamēr vidutaji preesteri atnākdami saņēma dāvanas un atnesa krīvu-krīva doto atbildi uz viņu jautajumeem.

Šādas būtu, tā sauktās neticamās, ziņas par krīvu-krīva rīcību Rāmavā un viņa valdība par prūšeem, leišeem un latveešeem. Protams, ka visus augšā aprakstītos sīkumus nevarēsim turet par pilnu pateesību, jo pēdejo taču neveens svešneeks nevarēja dabūt zināt, vismazak kāds kristīts cilvēks, kuŗa acīm pagani lūkoja apslēpt savas ticības leetas. Bet droši varam ticēt, ka kādā svētā veetā, sauktā Rāmavā, krīvu-krīvs aizlūdzis augstos deevus par savu tautu un pēdejo vadījis, viņai sludinadams deevu prātu un dodams likumus, pēc kuŗeem ta lai dzīvotu. Visvairak pretneeku radušees Rāmavas trijeem augstakeem deeveem un viņu tēleem. Daži pēneeki gan atzīst, ka Rāmavā peelūguši minetos deevus, bet šee nevarot būt prūšu-leišu-latveešu īpašums, jo cik redzams no teikām un citadi vēl spreežams, tad Pērkons, Potrimps un Pikols esot tapinati no ģermanu zveedreem, kuŗeem Upsalā bijusi līdzīga svētnica Rāmavai ar triju augstako deevu tēleem. Salīdzinot Upsalas un Rāmavas deevus, izrādas, ka līdzība starp šeem nav visai leelā: par viņu radnecību varam tikai tikdaudz sacīt, cik vispārīgi par indoģermanu tautu deeveem, sākot no Indijas eemītneekeem līdz Eiropas zeemeleem, kur gandrīz visur varam sastapt augstakos deevus. Par meleem, turpretim, mēdz nosaukt 16. g. s. kronistu un vēsturneeku ziņas, kas zīmejas uz Rāmavas deevu tēleem. Bet arī šis spreedums, kā rādas, nebūs pareizs, jo daudz agrakos laikos jau še un te dzirdam, ka vismaz prūšeem bijuši deevu tēli, kuŗus peemin Svētā Bruna dzīves aprakstītais. Ari kādā vācu ordeņa nolīgumā ar

prūšiem (1249. g.) runā par veenu prūšu deevu, sauktu Kurko, ko pagani tēlojot. Par peerādijumu, ka Baltijas eedzimtee, vāceem atnākot, pazinuši tēlotus deevus, varetu derēt arī veens atgadījums, kurū Indriķis Latveetis atstāsta par Salaspils lībeešiem, jo pēdejee taču ticības leetās un eeskatos stāveja ļoti tuvu saveem kaimiņiem latveešiem. Pēc Indriķa ziņām, lībeeši, eeraugot, ka kāds vāceetis eegreezis kokā kaut ko līdzīgu cilveka galvai, domāja, ka šis esot vācu deevs, kas citadi taču nemaz nebūtu vārejis notikt, ja šai tautai nebūtu bijis jausmas no deevu tēleem. Minetee tēli, zinams, nebūs bijuši nekādi eevērojami mākslas ražojumi, bet veenkārši, pa leelakai daļai kokā eecirsti cilvekam līdzīgi veidi, kas ilgi nespēja uzglabatees, tadēļ ka bij taisiti no neizturīga materiala.

Bet ne tik veen Nadravā atradās svētnica, ko nosauca par Rāmavu; arī citos novados, kā kronisti stāsta, bijušas svētas veetas ar līdzīgu nosaukumu, tā ka beigās pēc uzglabatām ziņām varetum uzstādīt veselu virkni Rāmavu. Ka vēsturīgās ziņas pareizas, apleecina daudzi Prusijas, Leetavas un Latvijas veetu nosaukumi, kurus varam uzzīmet vārda „rāms“ celmu, kā, peem., „Romansgut“, „Rambiņkalns“, „Romove“ un vēl citi. Prusijas novados Zamijā un Natangā kronisti peemin vairakas svētnicas, bet arī Leetavā viņu nav trūcis, kā, par peemēru, pee Viļņas un, cik domajams, tad pat Kurzemei bijusi sava deevu peelūgšanas veeta netāļu no Leepajas pee Leelās- un Mazās Pērkones muižas. Varam, beidzot, vēl peņemt, ka Vidzemes latveeši un viņu tuvee kaimiņi lībeeši būs pulcejušees Zilā kalna birzē, lai peelūgtu še kāda augstaka preesteļa vadībā savus deevus, jo taču šā g. s. pirmajā pusē vārejuši vēl deezgan beeži redzet bedrē, kas atrodas kalna virsotnē, daudzās monetas, gredzenus un citas elkeem zeedotas leetas. Kad un kādā vīzē šis svētnicas cēlušās, nav lāgā izzinams, bet varam domāt, ka prūšu-leišu-latveešu tautām vairojotees un arveenu tālak izplatotees, radās arī vajadzība citur eerikot deevu un krīvu mājokļus, jo katrs šo tautu loceklis vēlejš ja ne vairak, tad veenu reizi mūžā redzet augsto deevu mitekli un savu vareno vald-

neeku. Sākumā citas svētnicas, kā cerams, eerīkoja pēc pirmās vecās Rāmavas parauga, ar krīvu-krīva atļauju, kuŗa virsvaldībā varbūt arī atradās šādu novadu svētnicu preekšneeki, sauktee krīvi. Gadu simteņeem paejot, krīvi, izpildidami tādus pat augstus un grūtus uzdevumus, kā viņu pavēlneeki, atsvabinajās arveenu vairak no viņu varas, tā ka beidzot kļuva varbūt par pilnīgi patstāviģeem valdneeķeem. Tauta šādu pārvēršanos maz ko nomanija, jo krīvs viņas acīs palika veenumēr noslēpuma persona, veenalga, vaj ta dzīvoja tāļajā svešumā, vaj pašu šaurajā dzimtenē. Bet peeraduši reiz pee savas svētnicas, kas tos pilnīgi spēja apmeerinat, viņi nemaz nekāroja kādu reizi nokļūt vecajā Rāmavā, tā ka beidzot šīs pārakums pavisam izzuda no viņu atmiņas. Jaunajās Rāmavās laiku pa laikam eeveesās arī cita kārtība, tā ka daudzas leetas, kas te varbūt ir atrodamas, velti mekletum vecajā kopsvētnicā: senee uzskati par pasauli un deeveem dažkārt pārgrozijās, viņu veetā stājās daudzi jauni, bet ne ik reizes paceldami veco veenkāršo ticibu uz augstakā atūstības pakāpeena, beežaki, turpretim, novilkdami gan vēl zemaki, nekā ta bijusi agrakos laikos. Šāda apmēram vareja būt eedzimto ticības kārtība, kad vāceeši teem atnesa kristibu. Bet pakavesimees vēl kādu brīdi pee krīvu valdības, apskatidami viņu palīgus, preesteru svaru un nozīmi pee prūšu-leišu-latveešu tautām.

Preesteri, kuŗu vispārīgs nosaukums, kā rādas, bijis vaidelotis, t. i., zinataji, palīdzeja krīvam visados gadījumos un vajadzībās, tā ka pēdeķais bez šeem saveem veenmēriģeem pabalstīķeem un uzticameem palīģeem nemaz nav domajams. Visi preesteru kārtas locekļi, kuŗi tāpat kā krīvs bij nepreceti, nebaudīķa, zinams, veenadas teesības. Visaugstakee vaideloti, kas no sava vidus eecēķa krīvu, dzīvoķa arī viņa un Rāmavas tuvumā, bez šo ziņas krīvs neķa nedariķa, bet pārspreeda kopīģi ar viņeem jaunīdzodamos likumus, teesajķa, viņu padomus eevērodams, nozeedzneeķus, zeedoķa deevam un sludinajķa ļaudīm pēdeķo gribu. Augstakee vaideloti, kā redzams, peedaliķās pee viseem krīva darbeem, arī kad pēdeķais, apņemdamees brīvā prātā sevi sadedzinates,

lai sagādatu tautai, pār kuŗu valdijis, caur savu nāvi mūžīgu deeva žēlastību, tee viņu vēl pavadija līdz malkas sārtam, kur nogaidīja, kamēr viņu augstākais pavēlneeks, leesmām uzšaujotees, izlaida garu. Bez šeim augstākajem vaideloteem pazīstamas arī vēl dažādas citas preesteru šķiras, kuŗu vārdi, pa leelakai daļai, jau norāda uz viņu dažādo darbību un uzdevumeem. Tā, peemēram, kādu šķiru nosauca par ziģenoteem, t. i., darītajiem, kuŗi, cik no kronikas ziņām noprotams, arī dzīvojuši Rāmavas tuvumā, iznēsādami krīva pavēles uz visām malām, un apsargādami svēto birzi, ka neveens svešneeks viņā neeekļūtu, īsi sakot, viņi bij vidutāji starp ārpasauli un Rāmavas dziļo klusumu. Bet ar pašu tautu ziģenoti nesanāca nekādā tuvākā sakarā, jo iznēsājāmās zīnas, viņi, kā domājams, neuzticeja vis kaut kuŗam tautas loceklim, bet apzinīgi nodeva zemākajiem vaideloteem, kas dzīvoja izkaisīti visās zemēs pa ceemateem, sādžām un pilīm. Šee zemakee vaideloti katrā brīdī ļaudīm bij peeeetami, viņi dalījās ar teem preekos un bēdās, gan ļautrās kāzās eesvētidami laulības, gan sērās bērēs izvadīdami nelaikus. Īsi sakot, vaideloti bij pilnīgi saauguši ar tautas dzīvi, kuŗas daudzkārtējās vajadzībās tee bij nepeeeeešami. Visus zemako vaidelotu daždažādos uzdevumos nav tadēļ eespējams uzskaitīt, nedz arī vajadzīgs peemīnet viņu daudzkārt no kronisteem sabojātos nosaukumus, gribam tikai vēl aizrādīt, ka viņu galvenākais peenākums veenmēr bij mācīt tautu, kā jagodā deevi un kā jādzīvo starp līdzcilvekeem.

Vaidelotu mācības un padomi garīgās leetās tautai bij visvairāk vajadzīgi, jo ne ikkatrs cilveks pats no sevis spēja izdibīnat, kādas veetas katram deevam mīļās, vaj birzes, vaj lauki, jeb upēs un kalni, tāpat arī nevareja zināt, kādas leetas zeedojot visātraki varetu eegūt deeva žēlastību un izvairitees no viņu bardzības. Bet preesteri pūlejas izklīdināt šādu šaubību, stāstīdami, ka Pērkonam vajagot zem ozoleem un leepām zeedot cūkas un āžus, ka Potrīmpa vismīlakais kustonis esot zalktis, kuŗš kādā podā zem vārpām ar peenu jābārojot, un ka Pikols visilgak saudzejot tos, kas nesot viņam cilveka zeedus, lai gan arī citi deevi neapsmādejojt ša

augstakā radijuma asinis. Bet bez šiem trim augstakeem deeveem vēl, kā zinams, bij pazīstams mūsu sen-
tēveem milzīgs daudzums zemaku deevību, kuŗas nav
nekas cits kā personificetu dabas spēku cīņi un parā-
dišanās, jo arī augstā deevība cēlusees no gadskārtu
maiņas, kuŗā bārgā zeema — Pikols — visu iznīcina, ko
radijusi audzēligā vasara — Potrimps un Pērkons, kas
nozīmē pārejas laikmetu rudenī un pavasarī, izlīdzina
abas pretības. Senee prūši-leiši-latveeši, redzedami, ka
dabā viss kustās un pārvēršas, domāja, ka šī kustība no-
teek deeveem darbojotes un rīkojotes, daudzreiz pat
savstarpīgi cīnotees, pee kam pārmaiņus dabuļa pārsvaru
gan ļaunee, gan labee spēki. Visus senos deevus tadēļ
arī varam eedalit pēc elementeem, kuŗos viņi rīkojas,
gan gaisa un uguns, gan arī ūdens un zemes deevos.
Nebij neveena dzīva radijuma, nedz arī kāda nedzīva
ķermeņa, kuŗā nebūtu mitis kāds deevs. Protams, ka
visus šos daudzos deevus, pee kuŗeem peedereja arī leels
daudzums seeveešu kārtas deevību, vajadzeja peelūgt
katru savadā vīzē, tā, kā tee paši vēlejš. Bet cik ātri
vareja te pats uzmanigakais pārskatitees! Cik ātri va-
reja no ša milzīgā daudzuma pat visdeevbijigakais veenu
vaj otru deevu peemirst! Šadeem apstākļeem valdot,
ļaudīm nebij eespējams atsvabinatees no mūžigajām bai-
lēem, tikai preesteri vareja teem uzturet cerību, māci-
dami, ka deevi neveen dusmo, bet dara arī labu, ja cil-
veki godā, kā peenākas, viņus pašus un ceeni viņu svēt-
nicas. Negribam še uzskaitit daudzos seno prūšu-leišu-
latveešu deevu nosaukumus, nedz arī atstāstīt, kā katru
no viņeem peelūguši, bet tikai vēl peeminet, ka tāpat kā
augstakeem deeveem, bijušas svētnicas arī vēl dažeem
citeem. Vispazīstamakā bij Praurimas, uguns deeves,
svētnica, netāļi no Palangas, kuŗā kalpoja nevis vīreešu
kārtas preesteri, bet seeveetes, sauktās vaidelotes. Pē-
dejš, kā rādas, bijušas arī citās veetās, kur izpildija
peenākumus pret seeveešu kārtas deevibām, gan zee-
dojot, gan apsargajot viņām par godu dedzinato ugumi.
Bet ne tik veen sevišķi eerikotās un no preestereem ap-
sargatās svētnicās deevi bij peelūdiami, arī brīvajā dabā,
gan kokos un akmeņos, gan upmalās un kalnos, viņeem

bij patīkams mājoklis, kur labprāt uzturējās un uzklau-
sijās deevbijīgo cilveku lūgšanas. Protams, ka preesteri
mācija, lai šādas svētas veetas neaptraipītu, bet nes turp,
kas katram deevam svēts un patīkams starp kustoneem,
stādeem un citām leetām.

Zemakee vaideloti, kā no visa augšā minētā re-
dzams, bijuši prūšu-leišu-latveešu skolotāji un mācītāji,
kas savas zinības smēlušees Rāmavā no tureenes aug-
stajeem preesterēem un pēdeias lūkojuši izplatīt tautā,
gan veenkāršos vārdos atstāstidami, gan dzeesmās tērp-
dami, tā ka viņu pūliņu augli spējuši uzglabatees vēl līdz
šēem laikeem, kur tagadejee zinību vīri pēc daudz g. s.
viņus atkal no jauna sāk eevērot, mēģinādami no viņu
gara ražojumeem sastādīt seno prūšu-leišu-latveešu uz-
skatus par deeveem un pasauli. Rakstos vaidelotu mā-
cības nav uzglabājušās, lai gan rakstu zīmes — burti, kā
vārds pats jau norāda, vismaz viņeem bijuši pazīstami.
Ka šāds apgalvojums pareizs, apleecina arī daudzas tau-
tas dzeesmas, kuŗās runā par „rakstu“ un „rakstītajām“,
kas „izrakstījušas kara karodziņu“. Veens šāds izrak-
stīts karogs nācis pirmā prūšu biskapa Krišjāņa rokās,
kas uzzīmejis svešados burtus savā kronikā. Zinību vīri
mēģinājuši daudzējādi šo rakstu tulkot; vispareizāki iz-
klausas Bergmaņa tulkojums, pēc kuŗa mineto burtu sa-
turs būtu šāds: „Deewš Kurfo šapifš postitaies istuf-
šhoš“. Kādeem nolūkeem vaideloti, kuŗus šīnī gadījumā
varam nosaukt arī par burtneekēem, leetojuši rakstu zī-
mes, nav pilnīgi izzināms, jo šīs, kā rādas, bijušas viņu
dziļš noslēpums, ko negribeja izpaust; bet eedomatees
gan varam, ka burtneeki uzzīmeja tikai viseevērojama-
kās ziņas un visvecākās mācības, baididamees, ka pē-
dejās nepeemirstu un nepārgrozītu, jo plašāka raksta
leetošana, tadēļ, ka pēdejo, cik noprotams, pa leelakai
daļai eegreeza koka mizā, nav lāgā eespējama.

Ikdeenišķām vajadzībām rakstu zīmes derejušas
laikam tik tad, kad vajadzeja aprēķinat gadus, mēnešus
un mēneša ceturkšņus, lai varetu izzināt, kuŗā laikā jā-
svin svētki. Ari šos darbus, kā rādas, izdarijuši vaide-
loti, pamatīgi eevērodami debess spīdekļus, tā ka spē-
juši uzzīmet pilnīgus kalendārus. Gads pēc viņu kalen-

dara eesāces pavasarī un ticis eedalits 13 mēnešos, ku-
 reem katram bijis savs nosaukums, katru mēnesi atkal
 sadalijuši ceturkšņos no dažāda garuma un deenā izšķī-
 ruši vairakus laikmetus. Šāda sīka laika aprēķināšana
 un eedališana arī bij vajadzīga, lai gadskārtām maino-
 tees, īstajā laikā svinētu četrus leelos svētkus. Pava-
 sari, kad sneegs bij nokūsis, izrikoja svētkus lauku augļu
 devejam un apsargatajam Pegrubim par godu kāda aug-
 sta kalna galā vaj citā kādā redzamā veetā, kuŗi eesākās
 ar aizlūgšanām, lai deevi audzētu labu raženu labību, un
 beidzās, deevam pateicības dziesmas dzeedot un kopīgi
 meelojotees. Vasaras vidū, sēju beidzot visjaukakajā
 laikā svineja sencee prūši-leiši-latveeši Līgo svētkus, kuŗi
 jaukuma ziņā pārspēja visus citus. Šinīs reizēs laudis
 no malu malām sanāca kādas pils vaj svētnicas tuvumā,
 lai izlīdzinātu savstarpīgās ķildas un veenprātībā līgsmo-
 jotees un, meestiņu eebaudot, skandinatu deeveem slavas
 dzeesmas. Rudenī, kad lauki bij apkopti, tad rikojās uz
 plaujas svētkeem, kuŗos saimneeki pameeloja arī savu
 aizgājušo dvēseles — veļus. Zeemas vidū, stiprai salai
 eestājotees, svineja ceturtos svētkus, kuŗos visadi mēdza
 izķēmotees. Daudzas mineto svētku eerašas uzglaba-
 jušās ļaužu atmiņā vēl līdz šeeem laikeem, jo Jāņos, kuŗi
 stājušees līgo svētku veetā, arī tagad mēdz dedzjnat
 uguni kalna galos, tāpat kā toreizejos laikos; zeemas
 svētkos varam sastapt tā sauktos „čiganus“, kas pārģēr-
 bušees staigā no veena ceemata uz otru, nebēdigus dar-
 bus strādadami un atjautigus jokus stāstidami. Nav eespē-
 jams īsumā aprakstīt visas mūsu sentēvu eerašas viņu
 daudzajos svētkos, jo bez četreem leelajeem gada svēt-
 keem tee svētījuši vēl leelu daudzumu citu laiku un
 deenu, kuŗas visas negribam peeminet, baididamees, ka
 nenoklīstam par daudz tāli. Būtu arī leeki, ja gribetum
 vēl jautat, kas bijuši svētku vadoņi? Protams, ka ve-
 nīgi preesteri vareja būtu kārtības nosacītaji šādos ga-
 dijumos, jo viseem svētkeem taču reliģiska nozīme. Ti-
 kai tad, kad vaideloti dažādās cēremonijas bij izpildījuši
 un tādā vīzē parādījuši deeveem vajadzīgo ceenību, visi
 laudis eesāka bezbēdīgi līgsmotees, ticedami, ka deevi
 teem vairs nedusmo. Bet vaideloti izpildīja, kā jau augšām

norādījām, blakus reliģiskām un garīgām vajadzībām arī pilnīgi pasaules uzdevumus. Viņi tautu neveen skoloja un mācīja, bet, kā domajams, arī teesāja, lai gan še viņu vara nesneedzās visai tāli; varbūt, ka viņi pārlūkoja laulatus laudis un izšķīra veenkāršās ķildas pēdejo starpā. Visas svarīgākās leetas zemakee, vaideloti, turpretim, nodeva krīvim un viņa padomei, kuŗa spreeda nāves sodu par deevu zaimotajeem, laulības pārkāpejeem un nelabojameem zagļeem. Beidzot gribetum vēl peeminet, ka vaideloti peekoŗa arī ārsta amatu, mēģinadami dzeedinat slimneekus, gan pūšļojot un braukot, gan arī dažadas zāles un saknes leetojot un noslēpumaiņus vārdus skaitot. Bet taisni šinī vaidelotu amatā parādas leelā mērā māņu ticiba, kuŗa cēlās vecajai ticibai arveenu vairak panīkstot.

Savā īsajā prūšu-leišu-latveešu garīgās valdības pārskatā neesam ne varejuši, nedz arī gribējuši vispusīgi tēlot mūsu sentēvu gara dzīvi, lai gan garām ejot šo to peeminejām, bet veenīgi vēlejušeas aizrādīt uz vaidelotu svaru pee senajeem prūšeem, leišeem un latveešeem. Savu nolūku sasneeguši, tagad eevērosim pasauligos valdneekus un stādīsim viņus pretim varenajeem vaideloteem, kas neaprobežoti valdīja par katru mineto tautu locekli visados dzīves gadījumos.

6. n o d a ļ a.

Pasaulīgā prūšu-leišu-latveešu valdība.

Pasaulīgas valdības ziņā velti gan mekletum pee prūšeem, leišeem un latveešeem tādu veenību, kādu redzejām garīgās leetas. Neatradīsim neveenu tādu varenu pasaulīgu valdneeku, kas kādu reiz būtu pavēlejis par visām prūšu, leišu un latveešu tautām. Nav pat tāda, kas būtu spējis šinī laikmetā izplatīt savu varu par veenu veselu tautu. Bet ja še gribam runat par pasaulīgo valdību un valdneekeem, tad domajam daudzus novada virsneekus, kuŗu vara tikai retos gadījumos sneedzās pāri par pašu novadu robežām. Pasaulīgā valdība, kā redzams, šķelta daudzās sīkās daļiņās, bet šīs daļas — sauksim viņas par valstīm — visas celdamās līdzigos

gadījumos un vajadzībās, nodibinājušās uz līdzīgiem pamateem ar līdzīgām valdneeka teesībām, tā ka veenu no viņām aplūkojuši, varesim spreest par kārtību citās veetās un tādā vīzē dabut pārskatu, kā cēlusees, nodibinajusees un attīstijusees pasaulīgā valdība pee prūšeem, leišeem un latveešeem.

Ja atskatamees drusku atpakaļ uz krīvu un viņu paļigu vaidelotu rīcību, tad jaatzīst, ka viņi tikai meera laikos, kamēr zeme nebij jaaizstāv pret ārīgiem eenaidneekem, varejuši izpildīt dažus pasaulīgās valdības uzdevumus. Bet kad izcēlās karš un kad vajadzeja rīkotees pēc likuma: „kam spēks, tam vara“, tad nelīdzēja ne preesteru augstās gudribas, nedz plašās zinības, jo toreizejos laikos saprata zem spēka nevis garigo spēku un pārakumu, bet veenīgi dūres svaru. Šādos gadījumos ļaudis nevarēja vairs palaistees uz sāveem preestereem, bet viņeem bij jameklē, vismaz uz kādu laiku, citi vadoni, kas prata rīkotees ar šķēpu un zobinu. Protams, ka par kara vadoņeem eecēla tikai vissirdīgākos un izveicīgākos karotājus. Ja karš laimīgi beidzās, tad ļaudis, uzvaras svētkus svinedami, skandināja ari slavas dzeesmas saveem vadoņeem, caur kuŗu nopelneem un pūļiņeem eenaidneekus bij pārspējuši. Nākošā reizē, kara leesmām uzšaujotees, visi, kā domājams, pilnīgi uzticejās saveem jau pazīstamajeem vadoņeem. Bet tā ka mūsu sentēvi mēdza karot ļoti beeži, dažu brīdi pat vairak reizes veenā gadā, tad notikās, ka šādi vadoni patureja savu amatu visu mūžu, pat meera laikos nezaudedami savu varu, jo peedzīvojumi mācija, ka neveen tad vajag rīkotees uz karu un domat par glābšanās līdzekļeem, kad eenaidneeks jau uzbrucis, bet ka preekšlaikā jagādā par vajadzīgo drošību breesmu brīdi. Tadēļ meera laikos kara vadoni jeb virsaiši pūļējās jau uzmeklet derīgas slēptuves beezokņos un nepeeējamos purvos, lai karām sākotees varetu turp novest mantas un nespējneekus pa kādu slepenu ceļu. Bet šinīs slēptuvēs nebij vairs drošības, ja eenaidneeks izzināja ceļu, pa kuŗu tām var peeklūt. Ja gribeja justees pilnīgi droši, tad vajadzeja celt ceeti apstiprinatas pilis, kuŗās varetu tiklab slēptees no eenaidneekem, kā ari atgaiņatees pret viņu uzbruceeneem.

Atraduši kāda kalna galā, divu upju saderā, vaj purvainā apkārtņē derīgu veetu, virsaiši uzaicināja visus savus ļaudis nādīgi ķertees pee darba. Apzīmetai veetai, kurā bij nodomājuši celt pili, apraka, ja pēdejā nebij deezgan sargata caur gravām un kļaujām, dziļus, platus grāvjus, zemes samezdami augstos vaļņos, kuŗu virsotņē uzcēla ceetu sētu no milzigeem ozola stādageem. No stādageem eeslēgto un apsargato laukumu nosauča par pilsētu, kuŗa dažu reizi bij deezgan eevērojama leeluma, tā ka vairaki simti cilveku vareja še atrast patvērumu un pajūmti līdz ar saveem lopeeņ un mantām, ja kaŗa breesmām tuvojotees, vajadzeja atstāt ceematus un bēgt turp ar savu peederumu. Bet vēl vairak nekā pilsētu, pūlejās apceetināt pašu pili, lai eenaidneekam pilsētu eeņemot, ļaudis ar vajadzīgo pārtiku spētu vēl glābtees. Pili tadēļ ari nošķīra no pilsētas caur dziļu grāvi, pār kuŗu eetaisija veegli eeleeekamu un ātri noņemamu tiltu. No tilta gala veda šaurs, šaurs celiņš, ko mazs pulciņš kaŗavīru vareja aizsargat, gar stāvajām kalna malām greezdamees uz augšu līdz pils vārteem, kuŗus aizšāva ar smagu koka vārsti. Šee vārti bij veenīgā eeēja pili, jo kalnu, kuŗā pēdejā atradās, apjoza no visām pusēm gluda sēta. Pāri par vārteem pacēlās stāvi gaisos pati ozola pils ar daudzajeem lūkeem, no kureenes aizsargataji meta visadas kaitīgas leetas uz eenaidneekeem, pūledamees tos atsist atpakaļ, ja pēdejeem kādu reiz bij laimejees nokļūt līdz vārteem, kas nebūt nebij veegls darbs, jo ceļam ap visu kalnu greežotees, pils sargi vareja nomētāt eenaidneekus ar šķēpeeem un akmeņeeem neveen no pils lūkeem, bet ari no pagalmā, tuvū pee sētas eerīkotām luktām. Pils pagalmā, lai gan tas nebij nekāds leelais, atradās vairakas ēkas, gan dzīvojamās, gan peeleeekamās, gan ari tādas, kur eeveetot kādu mazuņu lopu, lai neizceltos pili bads, kad eenaidneeks to aplenktu uz ilgaku laiku. Līdzīga eemesla dēļ izraka pagalma vidū ari akas, par kuŗām vēl tagad teikas stāsta, ka viņas stāvot sakarā vaj nu ar upi vaj ezeru, kas atrodas pee pils kalna. Varetu pat būt, ka no šeejeenes dažām pilīm bij slepena izeja, caur kuŗu vareja saziņotees ar ārpasauli un sadabut palīga spēkus. Šādi eerī-

kotās pilis Baltijas eedzīvotāji atrada deezgan patvēruma; tikai vāceem atnākot, viņi nejutās šē vairs droši, jo vācu karotāji prata ar savādām mašīnām gan mest smagus akmeņus uz pils sargeem, gan arī atrakt zemes no pils kalna, tā ka beidzot valnis ar stādageem noslīdeja lejā un uzbruceji nekavēti vareja tuvotees pašai pilij un viņu vaj nu aizdedzinat, vaj ar joni eņemt, ja aizstāvetāji vēl negribeja padotees.

Pilis, kā domājams, bijušas visa novada kopīpašums, bet pastāvīgi viņās dzīvojuši tikai paši virsaiši ar savu saimi. Virsaišu saime, kā rādas, pastāvejusi pa leelakai daļai no karā sagūstiteem, kuŗi apstrādājuši savu kungu druvās un apkopuši viņu lopus. Bez lauku ražojumeem un ganameem pulkeem virsaišeem, laikam, nav bijis nekādu citu eņēmumu meera laikos, jo nodokļus apakšneeki viņeem, cik zinams, nav maksājuši, bet varbūt gan karā atstājuši leelaku laupijuma daļu, it īpaši labakos eeročus.

Kāda novada vadonim mirstot, viņa veetā stājās vaj nu kāds viņa dēls, vaj arī, ja neveens no viņeem neizrādijās par derīgu īzpildīt tēva amatu, kāds radīneeks, vaj pat svešīneeks, kuŗš caur saveem darbeem bij eeguvis leelu slavu citu līdznovadneeku starpā. Tādās reizēs viseem agrākā virsaiša dēleem, kas nebij tikuši tēva veetā, vajadzeja atstāt pili un, savu no tēva mantoto teesu līdz paņēmot, nomestees citur uz dzīvi. Izraidītee agrako virsaišu dēli un radīneeki mēdza celt paši savas pilis un nodibināja tādā vīzē ar laiku tā saukto kungu jeb bajaranu kārtu, kuŗa daudzkārt aprobežoja virsaišu teesības, jo pēdejee bez kungu ziņas nedrīksteja uzsākt nekādu eevērojamaku darbu. Sevišķi kara gadījumos virsaitim vajadzeja sasaukt saeimu, kuŗa pārspreeda, kas darams. Pee saeimas vareja, kā domājams, peedalītees katrs brīvs, neapvainots vīrs, bet svarīgākās leetas izšķīra laikam veenīgi kungi un vecakee, zem kureem saprata dzimtu, varbūt arī saimju galvas.

Senee prūši-leiši-latveeši mēdza eesākt karus tikai zeemā, kad visi ūdeņi un purvi bij aizsaluši, tā ka kara spēks nekavēti vareja eet uz visām pusēm, kur veen vēlejas. Ja šādās reizēs saeima nospreeda, ka jauzbrūk kaimiņeem, vaj nu lai atreebtos par padarītām pāresti-

bām, vaj ari lai eegūtu laupijumu, tad virsaiši pavēleja aizdedzinat nodarvotus un ar salmeem apītus stabus, kuŗi bij eerakti kalnu galos un citās redzamās veetās. Leesmām uzšaujotees, visi novada laudis zinaja, ka jamet māju darbi pee malas un jaķeras pee eeročeem. Spēcigee vīri steidzās no malu malām gan jāšus, gan kājām uz virsaiša pili, kuŗā visem vajadzeja sanākt, pirms devās eenaidneeka zemē. Pilsētā sapulcejušees karavīri vēltreiz pārlūkoja savus eeročus; cits izmēģinaja nopuškotā kumeliņa žiglumu, cits vicinaja smago vāli, dažs asinaja šķēpu, dažs trina zobinu; tikai retumis kāds bagatneeks, tērpees bruņu ķiverē, bezbēdigi noskatijās uz rosigo dzīvi. Kara taurei atskanot, viss, dažreiz pat vairak tūkstošu leelais, karaspēks devās gaviledams ceļā uz eenaidneeka novadeem, sūtidams jātneekus pa preekšu, kuŗi lai izlūkotu, vaj pretineeki jau neglūn kādā slepenā veetā. Ja izrādijās, ka ceļš brīvs un ka eenaidneeki vēl nav dabuūši ziņu par tuvejām breesmām, tad visi, izklīdzdami pa ceemateem, sāka laupit, ko veen paspēja, gan cilvekus, gan lopus, gan citas mantas. Ar savākto laupijumu karavīri steigšus greezās mājās, nevēledamees eelaistees leelakā, atklātā kaujā ar eenaidneekem; tikai kad pēdejee slepeni aizkrustoja ceļu, bij gribot negribot jauzsāk cīņa, kuŗu pa leelakai daļai izkaŗoja kājneeki. Ja šādās reizēs izdevās pārspēt eenaidneekus un laimigi pārnākt dzimtenē ar laupijumu, tad visi mājneeki, pat seevas un bērni, devās bareem uz virsaiša pili, lai skandinatu laimigajeem karavīreem slavas dzeemas un svinetu preecigus uzvaras svētkus. Savstarpīgi laupijumu dalot, karavīri nepeemirsa ari mājneekus, kuŗeem pēc tēvu tēvu eeraduma par māju sargašanu peenācās ceturtā daļa no salaupitām mantām. Kādu citu daļu atkal dabuja preesteri, bet labako no visa laupijuma, sevišķi sagūstītos eenaidneeku vadonus, mēdza zeedot labvēligajeem deeveem.

Kara beigās vajadzeja izdarit dažadas, pa leelakai daļai reliģiskas ceremonijas, bet vēl vairak sākumā, kad vēlejās izdibinat, vaj deevi peešķirs laimi vaj nelaimi. Cik tāļu šādās reizēs sneegusees preesteru darbiba un kur eesākusees virsaišu vara, nav lāgā izzinams; doma-

jams tomēr būtu, ka virsaišiem nebij pa prātam, ka preesteri eemaisijās arī kara leetās un tādā vīzē mazināja viņu teesibas. Bet vēl grūtāki nekā kara gadījumos nosakamas robežas garīgo un pasaulīgo valdneeku uzdevumos meera laikos, kad virsaiši pūlejās nodibināt pastāvīgu valdību savos novados, neskatoties, ka, karām beidzoties, pēc veca eeraduma beidzās arī viņu vara, jo meeram eestājoties, ļaudis, kā jau zināms, bij paraduši uzlūkot preesterus par saveem vadoņiem un padoma devejiem dažādās dzīves vajadzībās. Virsaiši ar laiku atzina, ka viņu pūlīņiem bez preesteru pašu palīdzības būs maz sekmes; tadēļ vajadzēja pēdejos peedabut, vaj nu ar labu, vaj ar ļaunu, lai viņi palīdzētu nodibināt pastāvīgu pasaulīgas valdības kārtību. Virsaišu centeneem, preesterus peedabut uz savu pusi, vajadzēja izdotes. Preesteri jau nedrīksteja būt saveem pasaulīgieem līdzvaldneekiem naidīgi; virsaiši taču bij tee, kas caur savu leelo bagātību un drošajām pilīm sargāja viņu meera darbus pret svešiem un tā palīdzēja uzturet viņu varu pee tautas. Virsaišu daudzajos karos eegūtā bagātība, viņu plašee lauki un leelais skaits lopu atkal palīdzēja preesterus tuvāk saistīt pee virsaišiem; virsaiši teem atdeva pēc katra karāgājeena ceturto daļu no sava laupījuma, virsaiši tos pastāvīgi apbalvoja dažādām dāvanām, tā ka preesteri nemanot aiz pateicības jūtām palika no virsaišiem atkarīgi; tee turejās pee viņu novada un labprāt paklausīja viņu uzaicinajumam, eerīkotees drošo pilu tuvumā atradās svētnicas, kuŗas pašai pilij un viņas virsaitim dāvāja jaunu ceenību un tā paplašināja pēdejā varu. Ka svētnicas atradušās netālu no pilīm, no tām gaiši leecina tā sauktee „elku kalni“, kuŗi sastopami pilskalnu tuvumā. Tagadejais nosaukums „elku kalns“, laikam gan nebūs pirmatnejais; skatotees uz ša vārda pirmo sastāvdaļu, leekas, ka šo radījuši kristigee garīdzneeki, dodami šai, preekš senajeem latveešiem svētajai veetai, ļaunu nozīmi, lai teem, kristīgu ticību peenemot, rastos reebiba pret vecajām paganu būšanām; un lai uz vecās paganu ticības drupām gaviledami paceltos jaunās ticības izplatīšanas nami, tad kristigee garīdzneeki

gādājuši, ka šee elku kalni paliktu par baznīcas kalneem, uz viņeem nereti dibinadami kristīgo Deeva namus.

Pils tuvumā dzīvojot, preesteris baudīja no virsaiša apsardzību. Uz preesteri vārdeem laudis klausijās un preesteris viņus arveenu vairak mācija savu apsargataju bītees un tam paklausit. Laudis to labprāt darija, tadēl ka no tam ņem atlēca savs zinams labums, jo virsaitis savu apsardzību izsteepa arī pār viņeem. Beežee kaŗi stipri palīdzēja celt virsaiša ceenību un tam līdz arī viņa varu: kaŗā virsaitis tas veenigais vīrs, kamēr preesteris pazūd viņa ēnā. Virsaiša slava atskan katrā mutē; visi uz viņu skatas kā uz savu glābeju un vadoni. Kaŗā paradis par nepaklausīgajeem teesu spreest, viņš arī, meeram eestājotees, leeto šo savu teesību. Tā savas varas pacelšanai tas eegūst svarīgo teesneša un soģa amatu, kuŗš nu preesterim nemanot no viņa varas atkrīt nost; preesteri svaru mazinaja arī zeedošanas teesiba, kuŗu kaŗa gadījumos, kā domajams, peesavinajās virsaitis. Tādā vīzē virsaiša vara manami auga, un jādōmā, ka vāceem Baltijā eēnākot, virsaišeem bij daudz leelaka vara nekā preesterēem, kaut gan arī pēdejeem būs bijis pee tautas savs zinams svārs.

Lai gan virsaiši ar laiku bij pratuši savu svaru padarīt leelaku nekā tas bij preesterēem, tad tomēr starp viņeem nav izcēlees neveens, kas būtu mācejis, savus līdzvirsaišus apspeežot, pār viņeem eegūt leelaku varu un tā nodibinat iz vairakeem mazeem novadeem leelaku veenīgu valsti. Tādas valsts nodibinašanu kaveja viņu savstarpīgās kildas; visa zeme sadalījās mazakos, puslīdz veenados novados jeb valstiņās; katram novadam bij savs virsaitis, katru novadu sargaja sava pils, iz kuŗas atgaiņaja svešu virsaišu uzbruceenus; katram novadam bij savs preesteris un no virsaišeem cits par citu sargajās atvēlet otram augstaku yeetu. Tikai reti atgadījās, ka kādam virsaitim laimejās saveenot vairakus novadus veenā; tā, par peem., Veesturs pee zemgaleem un Tāļu valdis pee latveešeem, vairakus mazakus novadus sa-kausejot, spējuši nodibinat leelakas valstis. Visi citi novadi palika šķirti, katrs pārvaldits no sava virsaiša, kuŗam bij arī dažas preesteri teesibas.

Tāpat kā katrs novads pastāveja pats par sevi, ar citeem novadeem jūzdamees saveenots tikai caur vee-nadu valodu un ticību un viņem peesleedamees tikai leelakās vajadzībās, kā karā pret svešām tautām, tā arī katra dzimts un katra ģimene savā novadā bij patstā-vīga un arī tikai leelakās vajadzībās greezās pee sava virsaiša. Tā pee dzimts un ģimenes tēva atspoguļojās mazumā visas virsaiša teesības un viņa peenākumi: dzimts tēvs bij pirmā kārtā savas dzimts apgādātājs, aizbildnis un apsargātājs; tad viņš bij savas dzimts teesnesis un soģis, jo viņš izšķīra meklejumus pēc teesas un taisnības un sodīja savas dzimts locekļus par viņu pārkāpumeem, grūtākos teesas jautājumus laikam atvē-ledams izšķirt pašam virsaitim. Beidzot dzimts galva bij arī savā ziņā preesteris. Kā novada centra, virsaiša pils, tuvumā atradās sava svētnica, sava svētā birze, sava Rāmava, kur pa zināmām ilgāka laika starpām sa-pulcejās visa novada ļaudis uz kopīgu svinīgu deevu godāšanu, tā pee katra dzimts- un ģimenes tēva mājokļa bij dēstīts Baltijas koku kāraļu pāris — ozols un leepa, zem kuŗu zareem dzimts- vaj ģimenes locekļi mājas tēva vadībā zeēdoja saveem deevem. Ģimenes locekļem arī pirts bij svēta veeta, kuŗas svētuma nozīme vēl līdz šai deenai nav izzudusi iz latveešu atmiņas, jo vēl tagad veenkāršais latveetis pirtij garām ejot noņem cepurī. Dažas pirti izdaramās ceremonijas, kā veļu meelošana, patureja latveeši vēl dažus g. s. pēc kristīgās ticības peņemšanas. Vārdu sakot, tāpat kā virsaitis savus ļaudis vadīja un viņus uz kopīgeem darbeem un pree-keem pulcināja, tāpat arī dzimts un ģimenes tēvs bij savas dzimts locekļem mājas dzīves vadītājs un gro-zitājs.

Bet par mājas un ģimenes dzīvi šinī burtnicā tuvāk nerunasim. Preekš tam būs citur veeta. Kāda viņu ģi-menes dzīve bij aizvēsturīgajā laikā, tāda viņa ar visām savām precības un citu svarīgu dzīves gadījumu eera-šām palika arī vēlākos laikos, īpaši arī tad, kad vāceeši latveešu ciltīm atņēma viņu vēsturīgo lomu un viņas peespēda atvilktees savā šaurajā ģimenes dzīvē. Tā tad par prūšu-leišu-latveešu ģimenes un mājas dzīvi pla-

šaki runat būs veeta taisni tur, kur latveeši vairs nav patstāvīgi, bet zem vācu jūga. Un taisni tur varesim runat par latveešu mājas dzīvi, jo tur vēsture stāsta tikai par latveešiem, kamēr pārējās eepreekš bēži minētās Baltijas ciltis, kā jatvingi, prūši, zēmgali un kurši, pamazitiņām nozūd no vēstures skatuves un leiši turpina patstāvīgu, no latveešiem šķirtu vēstures gaitu.

Baltijas tautu liktens dzimtbūšanas vēsturē līdz 1561. g.*)

Bīskapa Alberta laikmetā vācu kara pulkeem atlika maz vaļas, eet pāri pār Daugavu, bet trīspadsmitā gadu simteņa trīsdesmitajos gados, kad Baltijas zeemeļu daļa jau pilnīgi atradās viņu rokās, tee netik veen steidzās pāri par Daugavu, bet centās ari viseem spēkeem tikt arveenu tāļak uz deenvideem, jo ordeņa mestrim radās domas, saveenot Vidzemes šķēpneekus ar vācu ordeni Prūsijā. Sekošā laikmetā, kuŗā vāci kuršus galigi pārvar (1267.) un pēdigi iznīcina zemgaleešus, spēlē vēl galvenaku lomū, nekā šis divi mazās Baltijas tautiņas, leelā leišu-zemeešu tauta, kuŗa bij spējusi veenotees un nodibinat stipru valsti. Tadēļ nebūs vis velti, kad aplūkosim, kādi apstākļi veicinaja leišu veenprātības domas. Ar pēdejeem mēs eepazīsimees, ja eevērosim tuvaki kauju pee Saules. Leetaveeši ari tad jau bij visstiprakā un varonigakā tauta, ar kuŗu vāceem vajadzeja cīnītees, eekaŗojot Baltiju, kad tie vēl nebij veenojušees. Indriķis Latveetis raksta par viņeem šā (XIV, 4): „Kreevi bēga no leetaveešeem caur mežeem un ceemeem, kā zāķi no medneeka, un lībeeši un latgaleeši bij leišu ēdeens un bariba, kā aitas vilka riklē, kad viņām gana nava.“ Lai nu gan Indriķis šinī veetā negrib tikdaudz norādit uz leišu stiprumu, kā uz latgaleešu vājumu, tad tomēr nevar vis šaubītees, ka leiši daudz ko spējuši, it īpaši, ja eevēro, kādas bailes arveenu izcēlās Vidzemē, kad parādijās kāds leišu laupitaju bars. Vāceesi, kā leekas, labi pazīnuši leišu varonību un izturību kaujā, tadēļ viņi ari sargajās pirmajos gados eelaustees leišu zemē, bet lūkoja tikai no teem atgaiņatees, kad pēdejee uzbruka viņeem.

Bet kad nu leiši aiz neveenprātības un mūžīgajām kildām savā starpā nevoreja vest nekādu kārtīgu kuŗu

---

*) Šis raksts apbalvots ar Reinberģa premiju.

pret vāceem un pa leelakai daļai tikai kāroja pēc laupījuma, tad pēdejee eespēja arveenu vairak izplatīt savu varu pa Baltiju un sagatavot spēkus, ar kuņeem tee drīksteja eelaustees pašā Leetavā un tās dēleem atmaksat par to, ka viņus senak traucejuši nopeetni svētājā darbā.

Gadu no gada vācu spēki vairojās, gadu no gada vāci tuvojās arveenu vairak Leetavai un viņas tuvejai radneeci Zemgalei. 1207. gadā vāci izposta sēleešu pili, lai leišeem nebūtu kur apmestees, kad grib eelaustees Vidzemē; 1218. gadā vāci dabon Mežotni savās rokās, un drīz pēc tam eebrūk kāds bruņineeku bars jau pašā Leetavā. Kad vāci kādu reizi ari pārspēja leišus caur savu leelako kaŗa mākslu, tad tomēr viņi atzina, ka jārīkojas vēl leeliskaki, lai varetu ko eevērojamu panākt. Un vācu vadoņi ari prata rīkotees: viņi atvilināja caur leeleem apsoliņumeem kaŗa kāriģu cilveku pulkuš tādā mērā, ka trīspadsmītā gadu simteņa trīsdesmitajos gados šķēpneeku ordeņa mestrs Volkvins jutās deezgan stiprs, uzbrukt leetaveešeem viņu pašu zemē. Bija ari pēdejais laiks preekš tāda mēģinājuma, jo nāca drošas ziņas iz Leetavas, ka leiši sāk veenotees zem Ringauta karoga, ka viņi nedzīvo vairs naidīgi savā starpā, bet atzīstas par brāleem.

Ka Volkvinam tādā atgadījumā bijis grūts stāvoklis, lēti saprotams. Šai veetā it īpaši sajūtam, ka trūkst mums Indriķa, vaj viņam līdzīga analista, kas pasneegtu mums plašakas un uzticamakas ziņas šai eevērojamā leetā. Tā tuvākā kronika šeem laikeem ir Vidzemes Reimkronika, bet ari viņas autors nav pats dzīvojis minētajos gados un atstāsta tikai, ko saklaušinajis no citeem ļaudīm un izkrāso daudzreiz šos atstāstītos atgadījumus pēc savas garšas. Lai nu gan šīs kronikas sarakstītais nevar stātees līdzās Indriķim, tomēr eevērojot rūpību, ar kādu viņš pasneedz ziņas par šo leetu, jaatzīst, ka tas pēdejās nebūs vis, tā sakot, iz gaisa grābis, bet apdomīgi un čakli sakrājis. Un kad nu viņš vistuvaki stāv mineteem laikeem, tad turesimees pee tām ziņām, ko viņš mums pasneedz (V. 1859.—1886.) un atmetisim tikai tad, kad viņas caur citām uzticamākām izrādisees par nepareizām.

Pēc Reimkronikas jedomā, ka Volkvins baidījās uz-
sākt karu ar leišiem un ticis uz to pamudinats, jeb gan-
driz peespeests caur atnācejiem — svētselotajeem, kuŗi
tanī laikā atbraukuši īpaši leelā skaitā uz Baltiju, un
starp kureem atradušees divi slaveni kara vadoņi Dan-
nenbergas grafs un Jānis Haseldorfs. Pirmajā acumirkli,
eevērojot, ka Leetava veenojusees, būtu gan jasaka, ka
Volkvinam bij deezgan eemesla baiditees, bet cik zi-
nams, tad viņš nemaz nebij bailigs vīrs, un viņš gan
būs arī nopratis, ka izdevigaka brīža vairs nesagaidīs,
jo ne ik gadus tas vareja ceret uz tādu pulku sveši-
neeku; bez tam viņš klusumā gan bij jau veenojees ar
kreeveem pret Ringautu un it īpaši ar Ķijevas leelkņazu
Svetoslavu. Kavetees, kā redzams, viņš nedrīksteja un
nebūs arī gribejis. Bet kad nu mēs Reimkronikā lasam,
ka veenigi Volkvins novilcinajis karu un tik tad no-
spreedis to eesākt, kad visi svešineeki viņam izskaidro-
juši, ka neka nebēdā par leišiem, un ka kara dēļ veen
tik nākuši uz Baltiju, tad jedomā, ka viņš karu neesāk-
dams, vaj nu gribejis vairak eekarset atnācejus, vaj arī
gaidijis, kamēr viņa palīgi būs pilnigi sarikojušees, starp
kureem, kā jau augšā minets, tee galvenakee bij kreevi.

Reimkronika gan stāsta, ka tik tad Volkvins sūtijis
pee kreeveem pēc palīga, kad apsolijees svešneekus vest
karā pret leišiem un peemetina: „Die qamen in zu
Hant“. Bet tanīs laikos nebij vis karaspēks katrā acu-
mirkli sadabunams, it īpaši leelaks kara pulks, kāds kree-
veem, pēc Kojatovica vārdeem, bez šaubīšanās bijis, jo
viņš saka (Historia Lituana P. pr. p. 89): „Svetoslavs,
Ķijevas kņazs, domaja, ka īpaši viņam peekrīt Ringauta
pārdošībai ceļā stātees, un tadēļ ir pašam vajaga viseem
spēkeem rīkotees uz karu un peedabut arī citus valdnee-
kus, lai ņem dalību pee šāda nolūka un darba.“ Iz šīs veetas
gaiši redzams, ka kopigas intereses beedroja kreevus un
vācus karā pret Ringautu. Vaj nu Ķijevas kņazs, vaj
Volkvins bijis pirmais, kas nācis uz domām, noslēgt sa-
beedribu, nav zinams, bet abi viņi bij nodomājuši, vi-
seem spēkeem uzbrukt Leetavai un pēdejo galīgi iznī-
cinat.

Ķijevas kņazs, salasijis, cik spēdams, leelu kara

spēku, gāja taisni uz Novogrodeku, Ringauta galvas pilsetu. Volkvins, zinams, negribeja palikt parādā savam kara-beedrim un sasauca tadēļ visus balteešus: igauņus, lībeešus, latgaleešus uz karu pret paganu leetaveešiem. Sanāca arī tāds spēks, kādu Baltija vēl nebij redzejusi. Gaviledami visi devās ceļā uz Leetavu. Volkvins, redzedams spigulojam tikdaudz spožu bruņu cepuru un eedomadamees, ka kreeveem nebūs nemaz mazak karavīru, vareja gan cerēt, ka viņa nodoms reiz izdosees, ka viņš Leetavu pārsteigs, pirms ta vēl nebūs spējusi bruņotees. Un uzskatot leelos ļaužu barus un kalpu pulkus, kas bruņineekeem sekoja, bij gan jādāmā, ka deeva sods izgāzisees pār paganu leetaveešiem, tad teešam bij jāsaka, ka Leetava pazudusi.

Vāceem eesākumā veicās īsti pa prātam: tee aizdedzināja sādžas un nopostīja ēkas, apkava seevas un bērņus un paņēma viņu mantu, jo visi spēcigee vīreeši atradās Ringauta kara pulkos, kuŗi vispirms bij greezušees pret kreeveem. Tā tad vāci vareja netrauceti strādāt savus breesmu darbus un postīt, kā patika. Savākuši bagatu ļaupijumu, viņi steidzās atpakaļ uz zeeemelem, ceredami laimīgi sasneegt Vidzemes robežas. Bet Pērkons bij nospreedis citadi; viņš bij lēmis atreebt savu zemi.

Ringauts pa to laiku nebij vis turejis rokas klēpī, bet salasījis leelu karaspēku, sūtidams savus vēstnešus pa visām Leetavas malām, no veena ceema uz otru, no būdiņas uz būdiņu un ar salasīto karaspēku pagalām sakāvis Kijevas kņazu. Tagad viņš, uzvaras gavilēm atskanot, devās taisni uz Leetavas zeeemelem un aizkrustoja vāceem ceļu. Pēdejee jau bij cerejuši, ka laimīgi un nesodīti sasneegs Daugavu, bet peepeši viņi pamanija pee kādas upites leišu kareivus, tērtus baltās linu drēbēs. Tagad dažam leelmutim dūša saplaka. Bet mestris Volkvins izturejās kā īsts vīrs; viņš uzmudināja savus beedrus, aizstāvet tēvu tēvu godu, jo nu peenācis brīdis, kur jācinās uz dzīvību un nāvi. Volkvins, redzedams, ka vāci nonākuši mūklainā veetā, deva padomu, labak atstāt zirgus un dotees kājām kaujā; bet lepnee bruņineeki kaunejās karot kājām kā veenkāršo ļaužu

burzma. Volkvins, redzedams viņu stūrgalvību, izsauca praveeša vārdus: „Nu, tad mīrsim līdz ar mūsu zirgeem!”

Pa to laiku bij jau peenācis vakars, un tā ka leiši nekustējās, tad arī vāci bij peespeesti apmest lēģeri. Otra rīta agrumā vāci gribeja nepamaniti dotees tāļak, bet leiši nebij snauduši, jo katris iz viņeem zināja, ka viņš tik var savejus atreebt un uzvaret, vaj varonīgi cīnotees mirt. Tiklīdz ka vāci sāka kustetees, tad arī leiši viņeem uzbruka no visām pusēm un speeda tos ar sparū pēe upites muklajā. Tagad katris, kas veen paspēja, raudzija izbēgt, tikai Volkvins ar saveem šķēpneekēem turejās pretim. Bruņineeki cīnijās kā lauvas, bet leetaveeši saspeeda viņu mazo pulciņu arveenu cešākā kamolā. Bruņineeku zirgi samuka un viņi nespēja tik veegli apgreestees kā leiši ar mazajeem zirdziņeem. Lai gan arī daudzi no leetaveešeem krita, tomēr tas viņu leelajam skaitam maz ko kaiteja; arveenu jauni bari māsās bruņineekēem vīrsū, un kad zobeni un šķēpi bij salūzuši, tad tee ar vālēm šķēla pušu vācu bruņu cepures. Vācu skaits arveenu vairak sašļuka, un kad saule nolaidās jūrā mazgatees, tad viņa vareja svešām tautām paziņot par leišu slaveno uzvaru un vācu leelo zaudejumu, jo uz kaujas lauka palika 48 bruņineeki līdz ar mestri un vairak tūkstošu prasto karotāju. Ari no bēģleem tikai retajam izdevās sasneegt Rīgu, jo zemgaleeši leelako daļu apkāva. Neizsakamas bailes pārņēma ridzineekus, kad tee dabuja dzirdet bēdu vēsti. Katrā brīdī sagaidīja leišus. Pēc Alberta Krancija vārdeem (Vandalia lib. VII. cap. 13), bailes bij tik leelas, ka daži pat domāja, leiši peesavinašotees svētceļotāju kuģus un pārbraukšot uz Vācijas krasteem, tadēļ arī libeķeeši, pēc viņu domām, esot uzbūvejuši mūri līdz Holsteinai. Bet leiši ne domat nedomāja vāceem uzbrukt, viņi apmeerinājās, ka bij atreebuši savas seevas un bērns un atņēmuši laupījumu, nu meerīgi atgreetās atpakaļ uz Leetavu. Pirmajā acumīrkli izleekas, ka Ringauts darijis neprātīgi, kad nav labaki izleetojis savu uzvaru, un dzinees vāceem pakal. Varbūt, ka viņam būtu izdevees atņemt vāceem Zemgali un Kurzemi, kur viņu valdība jau tā ka tā bij deezgan vāja. Bet kad eeskata-

mees dziļaki toreizejos Leetavas apstākļos, tad jaatzīst, ka Ringauts ar apdomu greezees atpakaļ uz tēviņu.

Jo tagad, kur viņš bij pārvarejis ārejos eenaidneekus, tam bij vaļas greestees pret vēl niknakeem eekšķiģeem. Tagad, kur visā Leetavā atskanēja viņa slava, viņa vārds, tas galīgi paspēja nodibinat līdz tam vēl deezgan nedrošo virsvaldību un apradinat leišus ar domām, ka tad viņi sargati, ja paklausa veenam kunigaištim. Ringautam arī izdevās šādu nodomu galā vest; no ša laika, kur Ringauts sakāva eenīstos vācus, leiši veenmēr pulcejās ap dižkunigaista karogu. Vāceem viņš tagad bij darijis ceļa jūtis, kur stāveja rakstīts: „Līdz šejeenei un tālak vairs ne.“ Vāceēši pa to starpu arī nebij stāvejuši dikā, bet šķēpneeku ordens peeveenojees vācu ordenim. Lai nu gan vāci pēc eespējas izlaboja savu zaudejumu, jo no Prūsijas atnāca uz Vidzemi 54 bruņineeki zem jaunā mestra Balka vadības, bet pret leišeem tee nedrīksteja daudz neka eesākt. Reimkronikas apraksts par kauju pee Saules stipri atgādina Durbes kauju pēc Dusburga, bet pēdeajā, lai gan vācu zaudejums tanī vēl leelaks, nav tik svarīga preekš Baltijas un Leetavas vēstures virzeena. Tadēļ arī katris jautās: kad un kur notikusi šī eevērojamā kauja?

Beidzamajā laikā vairs neveens nešaubas, ka kauja bijusi 1236. g., lai gan daudzi Baltijas kronisti min viņu tikai 1237. un daži pat 1238. g. Iz pāvesta Gregora bullas maja mēnesī 1237. gadā, kurā pēdejaais apstiprina šķēpneeku peeveenošanos vācu ordenim, redzams, ka daudzminetā kauja nesen (noviter) notikusi. Bet kad nu pēc Alberta iz Stades zinams, ka kauja notikusi Mauriķija deenā (22. septembrī), tad viņa peeskaitama 1236. gadam. Grūtaki, gandrīz neespējami, nosacit kaujas veetu. Reimkronika mineto veetu sauc par „Soule“, pēc cita rokraksta par „Scable“. Daži vēsturneeki teic, ka meklejama tagadejā Jaun- un Vecsaules apgabālā, Bauskas apriņķī, tuvu pee tagadejām leišu robežām. Citi, turpretim, atsaucas, ka „Szavle“ laikam nav nekas cits, kā tagadeiee Šauļi, Kaunas guberņā. Vēl uzglabajees veens vārds, pēc kura varetu meklet kaujas veetu, proti, Raketene, Raki, jo šīs zemgaleešu pils tu-

vumā kāvušees leiši ar vāceem. Bet kur Raki atradušees, par to varetu tāpat strīdēties, tikai japeemin, ka vārds „Raki“ uzglabajees vēl līdz šiem laikeem Vecsaules apgabalā. Ja vēl peņem, ka Volkvins būs devees, tāpat kā Svetoslavs uz Novogrodeku, tad viņam gan vairak bijis pa ceļam Saules apgabals, nekā Šauļi. Ari Ringautam nebūtu vis tik lēti bijis eespējams, no Novogrodekas nākot, vāceem Šauļu apgabalā ceļu aizkrustot. Pee Vecsaules ir uzeetas arī vecu-laiku bronzas leetas, kā šķēpi un citi kara-rīki, kas tagad peesūtiti Tērbatas arķioloģijas profesoram. Vēsturneeki tagad gan pa leelakai daļai peņem, ka kauja notikusi Saules apgabalā, jo daudz apstākļu uz to norāda, bet skaidri nav vēl izdevees izpētīt šīs slavenās kaujas veetu. Tadēļ gaidīsim, ko nākotne mums nesīs šai leetā.

II.

Aplūkojuši, kā Ringauts nodibināja Leetavā valsti, eevērosim arī jaunās valsts leelakā eenaideeeka, vācu ordeņa, likteni Vidzemē līdz trīspadsmītā gadu simteņa beigām, kur viņš jau parādas kā galvenakais valdošs elements Baltijā. Eesākumā gan izlikās, ka šķēpneeki daudz zaudejuši no senakās varas, kad apvilka vācu ordeņa mēтели: viņeem jo projām vajadzeja atzīt Rigas biskapa vaj arķibiskapa virsvaldību, tāpat kā Alberta laikos. Bet eevērojot biskapu atkarību Prūsijā no ordeņa, vareja gan jau pašā eesākumā teikt, ka biskapa virsvaldība pār ordeni var būt tikai vārda pēc un nekad neeeegūs pateesu svaru un nozīmi. Un ka tā notika, peerāda mums vēlākā vēsture. Ordeņa vara uzplauka it īpaši vēl caur to, ka pāvesti ordeni katrā ziņā pabalstīja un aizstāveja; sevišķi minams, kā ordeņa leelakais labdaris Aleksandrs IV. Biskapi, nevaredami no ordeņa uz mācībām un pārestībām atgaiņatees, sāka pēdejo arveenu beežaki apsūdzet un izsacīt pret viņu sīvus, dažreiz pat nepareizus pārmetumus. Bet ka ordeņa vainas nav bijušas mazas, mēs atzīsim, ja eevērosim, iz kādeem elementeem viņš beidzamajā laikā sastādījās, un to mēs redzesim iz pāvesta Aleksandra IV. bullas. Veenā iz pēdejam (jūlijā, 1258.) viņš atsvabina visus no baznīcas

lāsteem, kas gribejis eestātees ordenī, pat laupitajos un dedzinajos. Rutenbergs saka par toreizejo ordeni (Th. I pag. 157): „Ordens īsakā laikā pārvērtās par nozeedz-
neeku koloniju, kuŗā klaidoņi un ļaundari iz visas Vā-
cijas mekleja patvērumu.“

Šādi vīri ņēma no eedzimtajem Baltijā desmito*) un klausas, šādi vīri pavēleja pār viņiem karā un spreeda par viņiem teesu. Tā tad var gan eedomatees, kāds bij pēdejo stāvoklis. Biskapa Alberta laikā eedzimtos aiz-
stāveja garīdzneeki un pāvests, bet tagad pirmējie sāk arveenu vairak staigat ordeņa pēdās un lūko izplēst naudu, lai varetu sūdzet ordeni un paplašināt savas tee-
sibas; pāvests turpretim atzīst par pareizaku pabalstīt ordeni, nekā rūpetees par eedzimto labumu un likteni.

Un ja ari kāds pāvests atsūtīja kādu bullu uz Vid-
zemi, kuŗā aizleedza apspest eedzimtos, tad par to tikai smējās. Cik maz ordens bijās pāvesta lāstus, redzams jau iz ta, ka viņš uzdrošinājās savanģot archibiskapu Al-
bertu Rigā un Jāni Fechtenu viņa paša pilī, Koknesē (1289.). Zem šādeem apstākļiem eedzimto liktenis uz 13. gādu simteņa beigām top arveenu smagaks un ne-
panesamaks. Vispārīgi aplūkojot gan jāsaka, ka viņš ir gandrīz vēl tāds pat, kā biskapa Alberta laikmetā: eedzimtee maksā jau iz pirmajiem laikeem pazīstamos nodokļus un izpilda klausus, bet patura personīgu brī-
vību un savu lēni. Bet uzmanīgi eevērojot, ir gan no-
manama dažā ziņā starpība, it īpaši klausu ziņā, kuŗi leeliskā mērā vairojušees.

Preesterus eedzimtee uztura vēl tāpat kā pirmajā laikmetā, bez tam teem vēl jātaisā baznīcas un jāapgādā ar izgreznojumeem, grāmatām un citām vajadzībām, un ja viņi to nedara, tad bruņineekeem teesība peedzīt va-
jadzīgo naudu ar varu (Gadebusch, Livl. Jahrb. T. I. S. 252). Pēdejaiss nosacījums gan zīmejas uz prūšiem, bet nebūs gan ari Baltijā bijis citādi, jo kad 1241. g. sāmsaleeši atkrīt no kristības, tad mestris Andrejs Velvens tos pār-
varedams, nosaka, ka viņiem vajag preesteriem un baz-

*) Še jāsalīdzina mans raksts: „Kā dzimtbūšana Baltijā cēlusees“. „Austrumā“, 1888 g., I. u. II, burtņīcā.

nicām dot tikdaudz, kā preekš atkrišanas un atlīdzinat padarīto skādi (Arndt, Th. II, S. 42).

Ja preesteri būtu prasījuši tikai uzturu no eedzimtajeem, tad pēdejee gan nebūtu vis neko daudz sūdzejūšees par viņeem, jo tas, ko viņi deva preestereem, būs bijis deezgan neecigs, salīdzinot ar citeem nodokleem. Bet bez sava uztura preesteri vēl pagēreja, ka baznica jaapmeklē mazākais katrā svētdeenā un svētkos. Tālak baznica apdraudē ari ar naudas un meesas sodu: kas zeedo elkeem, vaj leek zeedot, to soda ar $\frac{1}{2}$ mārku un pašu zeedotāju per 3 svētdeenas pee baznicas (Gadebusch Th. I, S. 233). Mātes, kuŗas savus bērņus nogalinaja, vaj nu gribedamas viņus izglābt no ta likteņa, ko pašas nejauda nest, vaj ari nespēdamas tos uzturet, sodija 3 osiņām (Oezeringe) un svētdeenās pēra pee baznicas.

Seno latveešu tautas eeradumu, pēc kuŗa ligavainis nozog un vēlāk atpērk savu mīļako viņas vecakeem, uzskatija par leelaku nozeedzību un kā tādu stingri noleedza (Gadebusch, Th. I., S. 252). Ja kāds izraudzija sev ligaviņu, tad viņam 8 deenu laikā vajadzēja liktees salaulatees, ja tā nedarija, tad bij jamaksā kungam 50 mārku (Das Wieksche Bauernrecht, Cap. I., 52). Bērņi javed kristit 8 deenu laikā, peeauguši, kas vēl nav kristīti, 4 nedēļu laikā; kas šo nosacījumu neeevēro, zaudē visas savas teesibas (Gadebusch, Th. I. 1., S. 252). Saprotams, ka eedzimtee šo mācību svaru un nozīmi nesaprazdami, likumigus nosacījumus uzskatija par grūtām nastām. Tā tad izskaidrojās viņu eenaidis pret mūkeem un preestereem, ko tee daudzreiz izrādija darbos, kad sacēlās pret vāceem.

Par desmito runajot, jasaka, ka to ari maksā vēl tādā pašā vīzē, kā Alberts nosacija, tas ir, dažos apgalbalos desmito, dažos zinamu mēru no katra arkla. Bet tā ka desmitā pastāveja visados ražojumos, kā labībā, apiņos, medū, speķī, gaļā, malkā, dēļos, zivīs un daudz citās leetās, tad kungam nācās grūti pārlūkot, vaj maksatajs ari atdod pilnigu desmito daļu. Tadēļ ari šinī laikmetā dažī kungi, gribedami apdrošinātees pret zādžibām, eeveda zinamo mēru maksu. Veenu šādu atgadījumu peemin Gade-

bušs (Th. I. 1. S. 312) 1279.g. Igaunijā, un grib gandrīz ticēt, ka mērs desmitā veetā tik tāi laikā cēlees. Lēti vareja atgadītees un būs gan ari noticis, ka eedzimtee zaga desmito, bet ja viņus atzina par zagļeem, tad bij ja maksā 20 mārkas, vaj viņi kļuva nosoditi uz nāvi (Stift. Livl. Bauernrecht). Ja kāds eedzimto gribeja padarīt nelaimīgu, tad nemaz nevajadzeja pilnīgi peerādit, ka viņš zadzis desmito; pēdejaiss bij jau tad pazudis, kad viņu apsūdzeja, jo eedzimtais tik vareja attaisnotees caur bree-smīgu zvērestu, jeb vajadzeja peeveest trīs uzticamus leecineekus (Livl. Stift. Bauernrecht). Vēlak pēc 1306. gada zvērasts vairs nedereja; tad vajadzeja tam, kas gribeja peerādit savu nevainību, nest nodedzinātu dzelzi; vjismazakais Igaunijā bij šāds nosacījums, kur ar' vasalī Vezenbergā nospreeda: Ja kāds igaunim uzteeppj nozee-gumu ar šādeem vārdeem: viņš nezinot neka tuvaka, ka tikai, igaunis to darijis, tad pēdejaiss var tikai caur dzelzs nešanu attaisnotees (Rutenberg, Gesch. d. Ostsee-provinzen, Th. I., S. 275).

Daudz leelaka starpība starp pagājušo laikmetu un šo parādas laicīgu eepņemumu ziņā. Laicīgee nodokļi un klauši top arveenu leelaki un parādas arveenu beežaki. Tā sāmsaleešeem pavēl Andrejs Velvens (1241. g.) mak-sat no katra arkla pa $\frac{1}{2}$ birkavai labibas, kuŗa jaeelādē kuģī, ko atsūta biskaps (Gadebusch Th. I., 1. S. 233). Reveles biskaps Torķils 1242. g. greežas pee Tērbatas biskapa Hermaņa ar lūgumu, lai paziņo, cik viņš eepņem no eedzimtajeem. Hermaņa atbilde skan (Hjörne B. IV. S. 236): „Saņemam ik no diveem arkleem pa seekam ru-dzu, no četreem pa seekam kveešu, no katra arkla veenu seeku auzu, no diveem veenu gaili, no divdesmit veenu vezumu seena.“ Saprotams, ka tas bij viņa eepņemums bez desmitās, kā viņš ari pats saka; beigās vēl viņš peemin, ka dabunot baŗokļus (carnes) un citas izdevu-meem vajadzīgas leetas.

Bet netikveen laicīgee nodokļi paleelinājušeess bree-smīgā mērā, ari istenee klauši parādas šīnī laikmetā, kā tas gaiši redzams iz nolīguma, ar kuršeem 1267. gadā (Urkunde des Ordens M, Otto v. Luttenberg, August 1267. § 5), kur nosaka, ka viņeem jakalpo divi deenas

vasarā un divi zeemā un pee pašu maizes japa līdz pilis taisīt. Drusku stingraks vēl ir nosacījums zengaleešiem 1272. gadā (Urk. d. Erzbischof Albert v. 5. Juli 1272. § 2), kuŗeem bez 4 deenām jāstrādā vēl roku darbi un ne tik veen jabūvē pilis, bet ari jataisa ceļi. Tādā mērā, kādā aug klauši un laicigee nodokļi, tuvinajās ari eedzimtee arveenu vairak un vairak īstenai dzimtbūšanai, jo šos nodokļus neaprēķina vis kā desmito pēc gada eeņēmu-meem, bet tee mūžīgi guļ vispirms uz tās zemes, kur dzīvo eedzimtee, bet tā ka jau šinī laikmetā mēs ee-pa-zīsimees ar laudīm, kas saistiti pee zemes, ari uz viņu pašu personas.

Vēl ātrak un pilnigakā mērā valdneeki eeguva caur soģa teesibām varu par eedzimto personu, lai gan vēl šinī laikmetā vasaļus var pārsūdzet pee virslēnes kunga. Tā, par peemēru, skan kāds Vīkas-Sāmsalas zemneeku likuma paragrafs: „Ja kāds ar otru strīdas, tad lai apsūdz to savam lēnes kungam; ja kungs negrib palīdzēt, tad lai viņš eet pee augstakā teesneša. Caur to viņš nenozeedzās pret savu kungu. Sūdzību gan neuzskata par nozeedzību, ja divi eedzimtee strīdas, bet kur lai atrod taisnību, ja sanāk naidā ar vāceeti, jeb pat ar savu lēnes kungu? Tad gan uzskatija par nozeedzību, kad gribeja pārsūdzēt. Šinī laikmetā soģi nestaigā vairs tā apkārt kā senak, bet spreež teesu zinamās veetās un zinamā laikā, visvairak tad, kad rudenos eeņēma desmito, tā, par peemēru, 1241. gadā Sāmsalā, pee kam teesneši vispirms jautaja novada vecakos, un tad tikai spreeda. Ari tagad soģus tāpat eeņīst, kā pirmajā laikmetā, jo kad zengaleeši 1259. gadā dumpojās, tad tee vispirms lūko atpestīt savu zemi no soģeem.

Kaŗa klaušu eesākumā izpildija tikai latgaleeši un lībeeši, tagad pēdejo veetā, kuŗi jau trīspadsmītā gadu simteņa otrā pusē spēlē neeevērojamu lomu, stājušees īgaunī. Ari kaŗa klaušu ziņā eedzimto stāvoklis pārgrozījees: iz vācu kaŗa-beedreem viņi palikuši par vācu kaŗa kalpeem, tagad vāci viņus nelūdz kaŗā, bet pavēl, lai nāk. Pirmajā laikmetā eedzimtee kaŗoja zem savu vecako vadības, tagad zem vācu, tā, par peemēru, kuršus pee Klaipeņas 1257. g. vada kāds Harens. Kaujā,

kā leekas, bij eedzimto veeta abos spārnos (Gadebušs Th. I, 1. S. 289. Die Schlacht bei Wesenberg 1268); caur šādu kārtību arī iespējams izskaidrot, ka pēc Durbes kurši vareja greestees pret vāciešiem, un ka viņiem, ar zemešu palīdzību, izdevās tos pilnīgi aplenkt un pēdīgi sakaut.

Bet eedzimteem vajadzēja ne tik vien līdzī karot, viņu uzdevums karā bij, arī vest vajadzīgo proviantu un it īpaši kara rikus, ja griebeja aplenkt kādu pili (Reimchronik B 5364—65), kā to redzam 1259. gadā, kur latveeši un igauņi saleek uz savām ragavām vajadzīgo materiālu preekš pils būves Zemgalē.

Reimchronik V 5364—65), kā to redzam 1259. gadā, kur latveeši: katru gadu viņiem bij jāiet uz Zemgali, Kurzemi un Leetavu un netik vīriem vien, bet arī zirgi bij jāņem līdzī, jo proviantu jau nevareja bez teim vest, un ordenim gan nebūs bijuši leeki zirgi šādām vajadzībām. Par šiem pūļiem ir kara laupījums, no kara eedzimtee arī dabun kādu daļu, ja uzvar, — tikai necigs atļidzinājums. Veenīgā Baltijas tauta, kas gandrīz nekad nav izpildījusi kara klausus, ir zemgaleeši. 1272. gada nolīgumā atrodas gan peezīme, ka viņiem jāiet karā, bet eevērojot, ka zemgaleeši drīz pēc tam atkrita no ticības, un ka vāci viņiem arī ne visai uzticejās, nemaldisimees, ja peenemsim, ka zemgaleeši vāciem nav palīdzējuši karot pret saveem līdzemītneekiem Baltijā, izņemot pāris atgadījumus. Zemgales varonīgie vīri negāja laupīt citeem tās mantas, ko paši aizstāveja līdz pēdejam vīram, līdz pēdejai asins lāsītei.

Skatotees uz eedzimto īpašumu un teesībām pēc zemes, jāsaaka, ka nekustinamā manta pilnīgi peeder viņiem (lai gan tikai kā lēnis), un ka viņi dzīvodami var darīt ar to, ko grib. Zemi viņiem dod par lēni, un līdz ar to arī teesības, kas pēc zemes peeder. Dinamintes abats 1257. gadā (Brieflade v. Bunge) atvēl eedzimtajeem taisīt varzas, cirst malku, medīt, izcirst dravas un eelikt kokos. Eedzimto kustinamo īpašumu var mantot: vecaki, brāļi, bērni, bērnu bērni un brāļu bērni, bet ja šādu mantineeku nav, tad viss, ko viņi mirstot atstāj, paleek ordenim, tā, mazākais, bij Prūsijā (Gadebušs, Th. I., 1.

S. 251). Bet arī Kurzemē eedzimtee patureja mantošanas teesības līdz ceturtam augumam, kā tas redzams iz mestra Ata Lutterberga noraksta 1267. gadā, augusta mēnesī, 8. paragrafā, tikai kungs drīkst paņemt savu peenākumu, ja nelaiķis tam palicis parādā.

Dažos atgadījumos kungs dabuja arī ātrak mantošanas teesības, kā tas redzams iz Vīkas zemneeku likuma I. nodaļas 3. paragrafa, kur stāv: „Kad vīrs mirst un viņai (atraitnei) bērni, un viņa grib eet pee cita vīra, jeb kad viņa pēc tam, kad tai citi bērni no otra vīra, nomirst, tad manto viņas rotas un pūru pirmee bērni; ja arī viņa mirst bez bērneem, tad manto ordens.“ Kā šī veeta peerāda, tad vecaki meitai līdzdoto pūru nekad nevar atdabūt, viņi šādā atgadījumā izslēgti no mantošanas teesībām. Prūšos drīksteja pat eedzimtee testamentu taisīt un, kā domajams, arī svešu eecelt par savu mantineeku. Tur drīksteja pat nekustinamu īpašumu pārdot, bet vajadzēja eemaksat ordenim tikpat leelu zumu, cik zemes gabals bij vērts, par drošību, ka nees uz Leetavu un citām paganu zemēm.

Bez tā vēl ordenim katrā veetā pee zemes pirkšanas preekšteesības (Gad. Th. I., 1. S. 252). Tā tad šinī leetā tas pats likums, ko no veenas puses atvēl, no otras puses atkal aizleedz, jeb citeem vārdeem, eedzimtos saista pee zemes, izņemot, ja viņi kā ubagi grib atstāt savu mīlo dzimtenes veetiņu. Līdzigus nosacījumus mēs atrodam arī Baltijā. Tā, par peemēru, mestris Atis Lutterbergs atdod kuršeem (1267. g.) neapstrādatus zemes gabalus uz mūžigeem laikeem, bet tee eedzimtee, kas ņem šādu zemes gabalu uz mūžigeem laikeem paši peeslēdzās pee viņa un uzņemas maksat tos nodokļus, kas uz zemes guļ. Tā tad jau daudzos nolīgumos ir runa par ļaudīm, kas peeder pee kāda zinama zemes gabala, tā, par peemēru, Kurzemi dalot starp ordeni un bīskapu Indriķi (1253. g.), ordens dabun zemes gabalus ar „ļaudīm, kas tur peeder“. 1244. g. Agates deenā dāvina archibīskaps Jānis Fechtens Rīgas domkapitulim Doles salu un pili ar „visām teesībām un ļaudīm“ (cum hominibus bet ne viris stāv norakstā; pēdejee nozīmetu vasaļus). Zemi pērkot un mantojot neleek vairs svaru uz zemes veen, be

ari uz ļaudīm, kas tur dzīvo, tā, par peemēru, Danijas karaļa vasalī apsolas, ka viņi no teem zemes gabaleem, ko tee 1281. g. atdod Reveles biskapam desmitās veetā, neaizdzīs igauņus nei caur draudeem, nei varu, nei caur lūgumu, nei caur naudu (Brieflade 18).

Ka eedzimto personigā brīvība ari apdraudeta, norāda tas apstākļis, ka viņi beeži bēga uz Rīgu, Reveli, Hapsali un citām pilsētām.

Jau visvecakajos Rīgas likumos atrodam nosacījumus par tādeem ļaudīm kas no paganeem, vaj no citas kaut kādas veetas atbēg. Šādi bēgli ir brīvi pēc minētā nosacījuma, izņemot, ja viņi jau kāda peederums vaj vaņģineeki, un tas viņus pēc taisnības atprasa (Aeltestes Rigasches Stadtrecht, 21).

Tā tad jau še runa par nebrīveem ļaudīm, un kur šee cēlušees, to mums izskaidro vārds „vaņģineeks“ (captivus). Starp viņeem nebij zinams eedzimtee veen, viņu starpā atradās laikam ari kreevi un leiši, bet ka nelaimigee, dumpjos pārspētee eedzimtee būs bijuši leelakā skaitā, par to nevaram šaubitees, jo vāceem bij deezgan eemeslu un atgadījumu tos savaņgot. Tā tad gan Rutenberģim būs taisnība (I. Th. S. 363), kad viņš saka, ka līdz ar zemgaleešu pārvarešanu eesākas ari nebrīvība, kuŗa tikai neparādas savā stingrakā veidā — verdzībā. 13. gadu simteņa beigās balteešu liktens lemts, viņu vārdi, kā tautu vārdi pazūd gandrīz iz vēstures, tee nogrimst politiskā meegā un kalpo saveem uzvaretajeem. Tikai veenu reizi, kādu 50 gadus vēlāk, igauņi vēl atmostas un peerāda vāceem, ka vēl igauņu tauta Baltijā, bet šīs bij igauņu tautas nāves mokas, ko ta vēl sajuta; uz acumirkli, kā pee uguns, kas taisas dzist, parādijās igauņos dzīvības dzirkstelīte, bet ta izdzisa un viņi eemiga tik ceešā un ilgā meegā, ka nespēja vairs paši atmostees, ka vajadzeja kādai svešai rokai viņeem palīdzet.

• III.

Tā ka ordeņa spēks un vara 14. gadu simtenī arveenu aug un tā beigās sasneedz augstako pakāpeenu, tad nebūs vis leeki, ka aplūkojam viņu še tuvaki. Ordens, pārvarot zemgaleešus (1290.), savaņgojot archibi-

skapu (1289.), pārspējot Rīgas lepnos pilsoņus un atpērkot Daniijai Igauniju (1345.), peerāda gan savas ārigās varas spožumu un plašumu, bet vaj šai varai arī eekšķīgs pamats, to mēs redzesim, ja eeskatisimees ordeņa organizacijā.

Ordens nebij dzīvs organisms, kas pats sevi būtu spējis uzturet; ja viņš gribeja dzīvot, tad viņam vajadzēja ņemt svešus spēkus klāt, bet tiklīdz ka šee vairs nenāca, tad jau preekšlaikā vareja aprēķinat, kad ordens beigsees.

Un ka ordens tomēr eeguva tik leelu varu, izskaidrojams tikai caur viņa pretineeku nespēcibu, it īpaši garīdzneeku, kuŗi padevās slinkai, izšķērdīgai un kāribu pilnai dzīvei, un arī caur to, ka viņš caur savu spožumu atrada ļoti daudz peekriteju. 14. gadu simtenī cenšanās eetikt ordenī bij pat tik leela, ka vajadzēja peelūkot, ka neestājas nederīgi elementi. Tadēļ arī bij nosacīts, ka neveenu, kas preekšlaikā nebij pārbaudīts, nedrīkst uzņemt par ordeņa brāli. Jaunos beedŗus uzņemdams, ordens nelūkojās vis tik daudz, vaj viņi kreetni un godīgi cilveki, bet visvairak, vaj viņi arī bruņineeku dzimuma. Bet arī viseem bruņineeku dzimuma brāleem nebij veenadas teesibas. Vernerā Orzelna statuti 1325. gadā paģēr no katra, kas grib klūt par pilnu brāli, 4 ciltstēvus, un kam tikdaudz nav, vaj kas nespēj tikdaudz uzrādīt, tam nedod pilno brāļu balto mēteli, bet peleku, un tādām brālim aprobežotas teesibas; viņš tik var izpildīt zemakos amatus ordeņa pilī. Pats par sevi saprotams, ka tādeem, kas gan spēja uzrādīt 4 ciltstēvus, bet jaunībā eestājās ordenī, arī tūliņ nedeva pilnu brāļu teesibas; viņi tikai pa pakāpeenam vareja paceltees līdz pilnam bruņineekam. Eesākumā viņi bij zēni (Junge, Page), vēlāk, starp 15. un 20. gadu, puīši (Knecht), kurus nošķīrot no kalpeem, sauca arī par augsdzimušeem kalpeem. Šee pavadija karā savu kungu, t. i., kādu vecaku bruņineeku, zem kuŗa uzraudzības viņi atradās, un viņus sauca arī tadēļ par eeroču nešeem (Wappenträger).

Bez teem vēl bij ordeņa pusbrāli, t. i., tādi, kas jau dzīvojot visu savu mantu atdeva ordenim; šeem, kā leekas, nevajadzēja būt bruņineeku dzimuma, bet ordens

viņus peņņēma, jo, pirmkārt, viņam bij derīga pusbrāļu manta un nauda, otrkārt, tas vareja viņus izleetot preekš tumšēem varas darbeem, un ja tam vēlāk nāca pārmetumi, tad veegli vareja atvainōtees, ka viņi nav ordeņa brāļi. Tādi ordeņa pusbrāļi būs laikam bijuši struteeši (Strutter, latrunculi) Prūsijā, kuŗi katru veenu spaidija, kas tikai parādija mazako neuzticibu pret ordeni (Rutenberg, Th. II. S. 267). Šee paši pusbrāļi gan ari noķēra vēstnešus, kuŗus ar sūdzibas raksteem iz Vidzemes un Prūsijas sūtija pee pāvēsta. Aiz tīras naudas kāribas ordens uzņēma vēl līdzbrāļus (Mitbrüder), jo šee līdzbrāļi atdeva dzīvojot pusi mantas ordenim, lai gan palika savās mājās, un kad viņi mira, tad ordens dabuja otru pusi no viņu mantas. Kā pretatlīdzinajumu ordens viņeem apsolija līdzdalību pee savas debesu valstibas.

Par līdzbrāļeem saucās ari tādi, kas gan nedeva neka ordenim, bet kuŗus uzņēma kā goda-beedŗus; šee, zinams, bij, vaj nu valdineeki, vaj citā ziņā eevērojami vīri, no kuŗeem ordens vareja gaidit kādu labumu. Bez šeeem brāļeem, kuŗu uzdevums ir, gādat, ka ordeņa pasaulīgā vara izplatītos, atradās viņā ari garidzneeķu brāļi, kuŗeem peenācās rūpetees par citu brāļu dvēseles meeru; šos savus brāļus ordens nopūlas eevest par garidzneeķeem visos zemes gabalos, kuŗus viņš pārvalda, un vaijā tadēļ sprediķotaju mūkus, kuŗus biskapi sūta, un kuŗi, apkārt staigadami, māca eedzimtos (Rutenberg, I. 285).

Par abeem ordeņa zareem, tā Prūsijā, kā Baltijā, valda leelmestris; tādas teesibas, kādas leelmestrim pār abeem ordeņeem, tādas ir Vidzemes mestrim Baltijā. Viņa rokās atrodas valdibas groži, un tadēļ viņam ari visas valdineeka teesibas: viņš nospreež par kaŗu un meeru, leek kalt naudu, slēdz nolīgumus u. t. t. Visu atbildību viņš gan nevar ņemt uz savu galvu veen, viņam jāsasauc kapituls (sapulce), kuŗš sastādas iz komtureem un soģeem; šo padomam viņš paklausa. Kā mestra palīgs uzskatams ordeņa maršals, kas, ja pirmejā nebij mājās, izpildija viņa veetu, bet kuŗa galvenakais uzdevums bij, gādat par kārtību un disciplīnu meera laikos, par proviantu un eeročeem kaŗā. Tā ka mestris veens

nevareja pārvaldīt visus plašos zemes gabalus, tad viņš katrā ordeņa pilī eecēla veenu komтуру vaj soģi. Soģis saņēma no eedzimteem nodokļus, spreeda par viņeem teesu, sasauca viņus uz kaŗu un bija viņeem par vadoni; viņš vadija ari ordeņa brāļus, kas viņa pilī atradās un pēdejee paklausija viņam tāpat, kā viņš mestrim. Bet tā ka soģeem un komtureem bij daudz darba ar kaŗu, tad viņi nespēja izpildīt visus minetos uzdevumus, un tadēļ ari ordens atdeva zemi dažreiz par lēni.

Iz visa ša mēs redzam, ka ordeņa valsts ir māksliga ēka, kuŗa no āreenes spīd un mirdz, bet šai ēkai trūkst katras stingras valsts pamata, proti, familijas, kuŗa tikai veenigi spēj uzturet valsts organismu pee veselibas. Kamēr ordeņa brāļi vēl ceenija un izpilda savus likumus, tikām vēl gāja viss deezgan labi, bet 14. gadu simtenī viņi tikai ļaužu acīs eevēroja stingros likumus. Tā, par peemēru, likumi viņeem aizleedz peekertees seeveetēm, viņi nedrīkst pat ne māti, ne māsu bučot, bet pilsoņu seevas un meitas nebij nekad dfošas pret viņu uzbrukumeem; Marienburgā, ordeņa centrā, atradās leels daudzums netiklu seevēešu (Rutenberg, I. 328). Likums viņeem nosaka vest veenkāršu, sātigu dzīvi, bet viņi neka vairak nemīļo, kā lepnas drēbes un vīnu, pēc neka netīko tik karsti, kā pēc naudas. Pēdejo viņi lūko caur visadeem līdzekļeem sadabut, un viņeem tās ari nekad nav trūcis, kā to redzam iz bagatajeem dāvinajumeem pāvestam un kardinaļeem Romā (Rutenberg, 301). 14. gadu simteņa beigās var droši teikt, ka ordeņa vara pastāv nevis zobenā, bet naudā. Caur naudu ordens nopirka kaŗaspēku, un tiklīdz viņam pēdejās peetrūka, kā pēc Tannenbergas kaujas 1410. gadā, tad ari lepnā ordeņa vara brīnišķīgā vīzē sabruka.

Blakus ordenim, garidzneecibai un pilsētām, jaeevēro 14. gadusimtenī ari bruņneeciba jeb muižneeciba, t. i., biskapu un ordeņu vasaļi. Ši gadusimteņa beigās bruņneeciba parādas kā ceturtā privileģētā ļaužu šķira Baltijā. Vasaļu stāvoklis biskapībās un ordeņa zemēs gandrīz visur veenads, tikai Harijā un Virijā, tanīs zemes gabalos, kuŗi līdz 1345. gadam peedereja Danijai, vasaļi dabon ātrak tādas teesibas, kas lēni pārvērš īpa-

šumā (alodā), un citu novadu vasalji pēc šo preekšzīmes cenšas eegūt un arī eegūst tādas pat teesibas. Tā jau Valdemara Eriķa lēnesteibas 1315. gadā atvēl lēni mantot vīreešu dzimumam, 1329. gadā 1. maijā un septembrī dabun tee paši vasalji no karaļa Kristapa teesību lēni atstāt, ja vīreešu nav, arī savām meitām, bet tik ilgi, kamēr viņas dzīvo; 1345. gadā, kad ordens atpērk šos novadus Danijai, viņš apstiprina tureenē vasaleem šīs teesibas. Tā tad vasalji dažā ziņā dzimtkungi, un viņu apakšneeki, eedzimtee, atrodas mūžīgi viņu rokās. Vasalu vara pār pēdejeem paleelinajās it īpaši vēl caur to, ka pēc Valdemara Eriķa lēnes teesībām viņi dabuja zemi: „ar viseem eeņēmumeem, desmito, nodokļeem, ar visām teesībām kaklā un rokā (in Hals und Hand), t. i., spreest par dzīvību un nāvi. Caur kakla teesībām viņi eeguva likumīgu varu pār eedzimto personu, viņi likuma vārdā vareja viņus nosodīt, pat uz nāvi, bet tā ka sodu vareja atlīdzinat arī naudā, tad tee apakšneeki, kas gribeja izglābtees no nāves sodā, bij peespeesti aizņemtees no sava lēnes kunga naudū un vēlāk viņam atkalpot. Iz šādeem noteesateem un karā savanģoteem cēlās vergi (Drellen), kuŗu skaits, kā leekas, deezgan eevērojams, jo meera līgumā ar Gediminu, Leetavas dižkunigaisti, iz 1323. gada, atrodas nosacijums: „ja kāds vergs bēg no veenas zemes uz otru, tad to vajag izdot, ja viņu paģēr (Bunge, Standesverhältnisse S. 23).“

Bet netik veen caur šādeem gadijumeem eedzimto persona nāca vasalu rokās, pēdejee sāk uzskatīt arī jau tos par savu peederumu, kas neka nav nozeegušees. tā, par peemēru, Helmolds Zage atdod klosterim Padisam 1329. gadā kādu zemeš gabalu (Brieflade 37.) un runā no „mani igaunī“. Zemes gabalu viņš atdod klosterim, bet ļaudis patur sev, še redzama kunga patvaļīgā griba; igaunī nedrīkst pat ne to zemes stūrīti paturet. ko tee caur saveem pūliņeem pārvērtuši par druvalu, jo minetā veeta skan: „Ja arī mani igaunī būtu, dedzinot un laužot, sagatavojuši jaunas druvas preekš meežeem, tad viņi pirmo plauju var izleetot, bet arī no šās viņeem jadod konventam (klosterim) desmitā.“ Vēlak viņeem nebij vairs nekādas teesibas pee minetās zemes. Par

kunga patvaļību pret eedzimteem raksta arī daudzi tā laika kronisti: Kelšs saka (S. 115): „Vidzeme ir muižneeku debesis, garidzneeku paradīze, svešneeku zelta bedrē un zemneeku elle.“ Vigands iz Marburgas raksta (S. 382) šādi: „Bruņneeku un vasaļu varmācība bij tik leela, ka viņi laupīja igauņu un sāmsaleešu meitām un seevām godu, atņēma viņiem īpašumu un apgājās ar teem, kā ar vergeem.“ Krancijs (Vandalia VIII. 27), it kā gribedams izskaidrot igauņu dumpja cēloni 1343. g., raksta par pēdejo mokām šādi: „Nelaimīgos speeda tik smaga verdzība, ka viņi tadēļ gribeja atdabūt brīvību, jo mūsu suni teek labaki uztureti, nekā šee ļaudis.“

Un ja vēl eevēro, ka ne tik veen kungi spaidīja eedzimtos, bet arī daba viņeem uzkrāva visadus grūtumus, tad jābrīnas, ka igauņi vēl ātrak nesacēlās pret saveem kungeem, ka viņi nedumpojās bada gados (1313.—1315.). Trīs aukstas, slapjas vasaras bij iznīcinājušas visu sēju, caur ko izcēlās breesmīgs bads, kuram vēl peebedrojās mēris. Bads bij tik leels, ka viņš noslāpeja cilvēkā pat tās jūtas, kas viņu dara par cilvēku un nošķir no lopa. Kā Rusovs raksta (14-a), tad tīkojuši noķert kaimiņu bērņus, lai varetu viņus apēst, izrakuši liķus no kapeem un zaguši no karatavām, vecaki kāvuši paši savus bērņus, jeb raudzijuši pirtī noslāpet; kādā Jerves ceemā veens zemneeks nokāvis pat savu tēvu, lai varetu ar viņa gaļu apmeerināt savu izsalkumu. Bads paleelinajees vēl caur to, ka silķes, kas preekš tam nākušas leelos baros uz Baltijas krastmalu, tanī laikā nozudušas. Kādus desmit gadus vēlāk bij Vidzemē breesmīgs sals (Rusovs, 15a), kurā daudzi nosaluši. Rusovs ziņo, ka veens bruņneeks sacījis: „Ja es būtu Romas karalis, tad atdotu pus valsti par veenu siltu istabu.“

Eevērojot visus šos grūtumus, nevar gandrīz nemaz eedomatees, cik nepanesams bijis eedzimto stāvoklis. 1343. gadā bij beidzot peenācis brīdis, kur igauņi nejauda ilgaki nest šo vācu jūgu. Šo breesmīgi draudošo dumpi, kas stipri satricināja vācu valdību, apraksta Rusovs — 14b—17a, kuram arī šee sekosim: „Svētā Jurģa naktī izdarija Harijas zemneeki Vidzemē breesmīgi ļaunu

darbu un slepkavību, un nežēligi nokāva un nogalināja gandrīz visus vācēšus, muižneekus, vecus un jaunus, seevas un jaunavas, kungus un kalpus, visus, kas bij vācu dzimuma. Tad atradās visi vācēši Harijā un Virijā, Vikā un Sāmu salā un visā Igaunijā leelās spīlēs un breesmās dumpīgo zemneeku dēļ. Tanī pašā naktī, kad notika slepkavība, bēga daži vīreeši un seeveeši no muižneeku kārtas, pliki un kaili, bez biksām un zābakeem pa mežiem un purveem uz Vezenbergu un Reveli. Tad netaupīja arī klosterus, jo Padis'ā nosita 28 mūkus. Pēc tam sapulcejās līdz 10,000 zemneeku, izvēleja virsaišus un vadoņus un aplenca Reveli, līdz ar Danijas pārvaldneeku un Reveles pili.

Lai gan eenaids pret vācēem bij visur veenads un katris iz eedzimtajeem vēleja viņeem nāvi, tomēr veenā brīdī neizcēlās visur dumpis. Sāmsaleeši tikai ap Jēkabem sāka dumpotees. Viņi apkāva bez žēlastības vīsus vācēšus un mocīja breesmigā vīzē garidzneekus un mūkus. Beidzot arī viņi aplenca savu soģi viņa paša pili, kad bij izvēlejuši sev par virsneeku Vesi. Sāmsalas soģis, redzedams, ka nespēs turetees, izlūdzās no zemneekeem, lai atļauj viņam ar viseem bruņineekeem netrauceteem aizeet un apsoliņa teem atdot savu pili. Sāmsaleeši peenēma līgumu, bet kad vāci atstāja pili, tad to vairs netureja, un apkāva pēdejos. —

Naidis un atreebiba nomaitāja eedzimtajos tās īpašības, kuņas pat eenaidneeki slaveja pirmajā laikmetā. Viņi vairs neeevēroja līdzekļus, ar kādeem tee sasneedza savu mērķi, kas bij — atreebiba. Lai gan dumpis bij deezgan vispārīgs, bet tā ka tas neizcēlās veenā reizā, tad vācēši vareja to pa kārtai katrā apgabalā atkal aplāpet.

Vispirms greezās, uz Danijas pārvaldneeka un vasaļu lūguma, mestris Burchards Dreilevens pret teem zemneekeem, kas aplenca Reveli.

Pēdejee pa to starpu, atzīdami, ka nevarēs eeņemt stipro ceetoksni ar saveem spēkeem veen, sūtīja delegatus pee Viborgas un Abo biskapa, lūgdami no viņa kuģus, kas aplenkto Reveli no jūras puses, un izteica vēlešanos, ka viņi gribot padotees Zveedrijai, kuņai tai

laikā peedereja arī Somija. Zemneeki bij apceetinājušies pēc jūrmalas un nepaceetīgi gaidīja zveedru palīga kuģus, kad dabuja zinat, ka viņiem tuvojas mestris ar leelu karaspēku. Tagad, breesmu brīdī, aizkreetnu vadoņu trūkuma, zemneeku starpā izcēlās jukas, un viņi nejaudāja vairs turetees, bet laida mestrim ziņu, ka viņi grib tam padotees un maksat nodokļus, lūgdami tikai, lai atsvabina viņus no muļžneekiem, kuru varmācības un pārestības nespējot vairak paceest. Bet mestris neevēroja viņu lūgumu; tagad bij vācu reize sodīt „laundarus“; uz žēlastību tagad nevarēja neviens vairs cerēt. Leelmestris, sūtidams komturu Dusmeru iz Prūsijas ar 700 bruņineekiem palīgā, deva viņam stingru pavēli Harijas un Sāmsalas zemneekus, kā ticības eenaideekus veenā deenā iznīcināt (una die vita privaie) (Ruttenberg, I., 359).

Tā tad zemneekiem bij jācīnās uz dzīvību un nāvi. Ko palīdzēja teem viņu daudzums un sirdība, kad trūka vajadzīgo eeroču un kreetnu vadoņu, kas būtu spējuši saturēt kopā nemācītos pulkus? 'Kaujā zemneekus pārspēja un iznīcināja gandrīz visus 10,000, kas atradās pēc Reveles. Dumpineeku vadoņus un uzmusinatajus, nežēligi mocīdami, vāceēši nogalināja. Iz Harijas un Vikas vāci pārgāja uz Sāmsalu un turpināja savu soģa-darbu. Apkāvuši 9000 zemneeku, tee saslēdza dzelžos nelaimīgo Vesi un pakāra tad aiz kājām; kas vēl iz sāmsaleešiem palika pēc dzīvības, teem vajadzēja būvet Zonnenburgas pili. Visu zeemu ordenim peetika asiņainā darba, jo arī citos apgabalos rūģa nemeers. Kāds zengaleetis nodeva Tervetes pili leišu rokās un pēdejee atnāca līdz Jelgavai, Rīgai, eelauzās arī Vidzemē un postīja Siguldas un Valkas apgabalus. 'Ari kreevi, kuģeem peebeedrojās igauņu bēģļi, atnāca līdz Odenpejai, tā tad vāceem vēl nākošā vasarā bij deezgan darba.

Pa tām starpām vilandeeši, redzedami, ka tik tad varēs ko panākt, ja dabūs savās rokās kādu ceetoksni, un atzīdami, ka ar varu viņiem nav eespējams eelaustees vācu pili, nospreeda izdarīt savu nodomu caur viltu.

Svētā Toma vakarā, kad viņeem bij javed labibas maisi uz pili, tee eebāza tanīs izmekletus vīrus ar eero-
 čeem un gribeja tad, kad būs sabraukuši peeteekošā
 skaitā, attaisit maisus un ar paslēpto vīru palīdzību no-
 nāvet visus vāceešus; bet kāda māte, kuŗas dēls ari
 atradās starp teem, kas bij eebāsti maisos, izplāpaja
 vāceem igauņu nodomu un lūdza, lai taupot viņas dēlu,
 pateikdama zīmes, pee kuŗām maisu varetu pazīt. Kad
 zemneeki sanāca, tad vāceeši eelaida pilī tikai tikdaudz,
 cik vareja pārspēt, un tad bakstija maisus ar gaŗeem
 šķēpeem. Šīs sazvērešanās rezultats bij kā arveenu —
 jauni nodokļi. Rusovs saka: „Tadēļ vāci uzlika un
 nospreeda zemneekem, ari „nevainigajeem“, visā Vi-
 landes apgabalā par mūžīgu sodu un atmiņu jaunus no-
 dokļus, maksajamus katru gadu Svētā Toma vakarā.“

Pēc šī dumpja sākās īstenā un vispārīgā dzimtbū-
 šana. Pēc Bunges (Standesverhältnisse. S. 4), gan ta
 izplatijusees un galīgi nodibinajusees tikai 15. gadusim-
 tenī, bet Rutenbergs aizrāda (Th. I. 363), ka Bunge vī-
 lees, kad viņš tik tad uzskata dzimtbūšanu par vis-
 pāriģi nodibinatu, kad to ari likumīgā vīzē atzīst par
 tādu. Vēsturīgi aplūkojot, viņa, pēc Rutenberga, bijusi
 Kurzemē gan no ta laika, kad zemgaleešus iznīcina, un
 Igaunijā, bez šaubīšanās, ap 14. gadusimtena vidu, tas ir,
 pēc igauņu dumpja. Ka Rutenbergim taisniba, to atzī-
 sim, kad atgādinasimees, ka jau pašā eesākumā eedzim-
 tajeem atstāj brīvību tikai zem tāda nolīguma, ka tee
 paleek uzticīgi. Šīs nolīgums, pēc Rusova (6a), gan ari
 vēlāk palicis spēkā, jo minetais kronists saka, ka tee
 igauņi brīvi uz viseem laikeem, kas bijuši uzticīgi, bet
 kad nu mēs redzejām, ka kuŗši, zemgaleeši, sāmsaleeši
 un igauņi neskaitamas reizes dumpojās pret vāceem, tad
 viņeem vajadzeja zaudet vecās teesibas. Ja ari pee-
 ņemtum, ka vārda pēc viņas uzglabajušās līdz 1343. ga-
 dam, tad pēc tam varam droši sacīt, ka tad mērs bij
 pilns, jo leelmestris pats pavēleja hareešus un vireešus,
 kā ticibas eenaidneekus, iznīcinat, saprotams, ka tee,
 kuŗi palika pee dzīvības, kā visi citi kuŗā pārspētee, kas
 bez kāda nolīguma padevās uzvaretaju žēlastībai, krita
 verdzībā, jeb, kā mēs teiksim, dzimtbūšanā. —

Tā ka eedzimtee bij zaudejuši savas vecās teesibas, kuŗas ari pāvests nedriksteja un nevareja aizstāvet, un jaunās vēl nebij dotas, tad 14. gadusimtenā pēdeja pusē eedzimto teesibas veenigi meklejamas kunga patvalīgā gribā un varā, ko ari Rusovs apstiprina, jo viņš saka (18b), ka nabaga zemneekem nav bijis vairak teesibu, nekā viņa kungs vaj soģis pats gribejis, un nabadziņi nevarejuši ne pee kādas teesas sūdzettes par varu un pārestibu. Pēc Vidzemes bruņineeku likumeem (mittlere livländische Ritterrechte, Cap. 239) vareja katris kungs, ja viņam peedereja ceems, dot saveem zemneekem īpašas teesibas, saprotams, ne tādas, kas citeem varetu būt par skabargu. Ja kāds uzdrošinajās citus tādā vizē kaitinat, tad vareja būt drošs, ka nesoditu viņu nepalaidīs. Bet viņa sods pastāveja nereti eekš ta, ka padarija skādi viņa zemneekem. Tagad daudzreiz atgādas, ka, ja grib atreebtees kungam, leek sajast atreebibu viņa zemneekem. Tā Henniņš Pitkeners 1385. gadā (Brieflade, 67) izgreeza Rigas arķibiskapa Jāņa IV. zemneekem mēli, daudzus apkāva, daudzus padarija par kropļeem. Kurzemes biskaps Atis, gribedams Rigas domā baznicai padarit skādi, aplaupa Dundagu, kas tai peedereja un padzen iz viņas zemneekus, tā ka tur at-radās tikai rets kāds cilvēks, kas spēja strādāt (Rutenberg, I., 413). —

Uzbrukumos no svešas puses kungs zemneekus aizstāveja, kā jau savu īpašumu, bet pret paša kunga varmācībām tos neveens nevareja un negribeja aizsargāt. Par mazako nozeedzību viņus vareja katris muižneeks necilvecīgi un bez žēlastības pērt, neveens nevareja izsargatees no garajām, asajām rikstēm, ne vecs, ne jauns, tikai bagatakee vareja caur brangu dāvanu izpirktees (Rusovs). Atgadijušees pat tādi, kas izmainijuši cilvēkus pret suņeem. Cik leela Harijā un Virijā bijusi kungu vara, noģidisim iz ta, ka viņi netik veen spreeda par savu ļaužu dzīvību un nāvi, bet vareja savā muižā uz savas zemes nozeedzneeku pret citu pagērejumeem sargāt; un ja gribeja notesat, tad neizdeva vis peenācīgāi teesai, vaj viņa kungam, bet paši sasauca kādus pāri kaimiņu muižneekuš un zemneeku vecakos, kuŗeem pēc

veca eeraduma vajadzeja dabut un izsacit pareizo sreedumu, kamēr kungi nerunaja ne vārda (Rusovs, 18a).

Bet kādā garā šee vecakee būs spreduši, lēti saprotams, jo kunga griba bij viņu griba, un bez tam kungs nebij peespeests saukt tādus vecakos, ko zemneeki paši vēl, bet kurus viņš pats vēlejš un no kuŗeem viņš domaja, ka tee būs tik asprātīgi un uzminēs viņa gribu. Netaisnības atgadījumā kungs lēti vareja savas rokas mazgat un visu vainu uzkrāut zemneeku vecakeem, ka tee spreduši nepareizi. Caur šādu kārtību izskaidrojās, kapēc zemneeki nesūdzeja, kad kādu iz viņeem nokāva, bet nokautā radineeki un tuvakee draugi lūkoja uzmeklet slepkava pēdas un tūliņ nogalinaja, kur tik to atrada, un ja pats slepkava bij nozudis, tad atreebās daudzreiz pee viņa peederigeem (Rusovs, 18b).

13. gadu simtenī, pat līdz 14. vidum, eedzimto bērni vareja mantot kustinamo īpašumu, bet tagad Rusovs zin jau pastāstīt atgadījumus, kur pēc tēvu nāves kungi noņem bērneem visu mantu, tā ka viņeem jaest plikeem un kaileem pee kunga durvīm žēlastības lūgtees (Rusovs, 18b).

Saprotams, ka no tādeem varmākeem zemneeki gribeja izglābtees, bet citadi nekādā vīzē nespēdami, viņi bēga, aizbēga, jo brīv vairs nebij eet. —

IV.

Peecpadsmītajā gadu simtenī zemneeku bēgšana peenēmās tādā mērā un sacel tikdaudz ķildu muižneeku starpā, ka vajadzeja ari no valdības puses spert soļus pret šo nebūšanu. Iz valdības nosacijumeem par bēgļeem, mēs mācamees pa leelakai daļai pazīt dzimtbūšanu, bet tadēļ vēl nevar teikt, ka dzimtbūšana tikai tagad izplatijusees, turpretim jaatzīst, ka viņa bijusi agraki un dabun tagad tikai savu likumīgo pamatu. Tee paši kungi, kas agrak aprada patvaļīgi apeetees ar saveem apakšneekeem, tee radija jeb, mazakais, palīdzēja radīt likumīgo dzimtbūšanu. Vasali tagad tik vareni, ka vairs neka daudz nebēdā par saveem lēneskungeem. Jau 1385. gadā Henniņš Pitkeners netureja vairs par vāja-

dzigu, izlūgt pēc tēva nāves savam lēneskungam, Rīgas arķibīskapam, muižas, kā veci lēnes likumi pagēreja, bet nelikdamees neka zinot par savu lēneskungu, uzstājās par tēva muižu mantineeku. Harijas un Virijas muižneekem leelmestris Konrads Jungingens deva teesibu 1397. g. mantot lēni seeveešu un vīreešu kārtā līdz peektajam augumam, un ja vēl eevēro, ka 4 varenakās vasaļu dzimtas: Tizenhauzeni, Ikšķiļi, Rozeni, Ungerni 1416. g. nodibināja koprocību (gesamte Hand), t. i., veenojās tādā ziņā, ka neveenu muižu neizdos citam, ko viņu dzimtu locekļi eegūs pirkot un mantojot, tad var gan viņus nostādīt pretīm dzimtļaudīm par dzimtkungeem. Kā tādi viņi vareja, bez ka būtu prasījuši senākā lēneskunga atļauju. pārdot, mainīt, dāvināt zemes gabalus, ceemus un muižas, kā to atrodam daudzos norakstos iz peecpadsmītā gadu simteņa pēdejās pusēs (Brieflade, 127, 189, 199, 207, 332, 354, 361 un daudz citās). Šeem varenajeem vasaļeem, kuŗi veenigee patstāvigee kungī Baltijā, bij yeeta un balss jaunajos, vispārigajos landtagos, kur bez viņeem atradās jau senak pazīstamee valdošee elementi: garīdzneeciba, ordens un pilsētas. Kā redzams, landtagos katra Baltijas kārtā vareja aizstāvet un arī aizstāveja savas teesibas, tikai eedzimtajeem, kā dzimtļaudīm, nebij balss, lai gan landtags beeži par viņu likteni spreeda. Citadā ziņā Baltijas daudzee un dažadee valdineeki gan ķildojās savā starpā, bet veenā ziņā valdija viņu starpā veenprātības domas, proti, ka ar eedzimtajeem kungs var apetees kā ar visu citu savu mantu. —

Lai gan dzimtbūšana vispārīga, tomēr visu eedzimto liktens nav visur veenads, arī viņu starpā atrodas vairak šķiru. Visu bēdigakais liktens bij īstenajeem vergeem (Drellen), ar kuŗeem jau no seneem laikeem kungs vareja apetees kā ar nedzīvu leetu, kuŗu tas vareja kā suni atvest atpakaļ, ja viņš aizbēga (Rutenberg, 298), pee kuŗeem pat neevēroja laulības saites, bet neželīgi atšķīra vīru no seevas un bērņus no vecakeem. Iz 1375. gada uzglabajees kāds noraksts no Narvas soģa, kuŗā tas lūdz, lai Ludeke Vilde viņam atdodot pret atmaksu kādu seevu, ko tas pircis, jo viņas „vīrs“ labi kalpojojt kā ceļa vadons. Šādu cilveku, kā leekas, bijis labi daudz,

kā tas redzams iz Gedimina nolīguma 1323. gadā, kur Leetavas kunigaists apsolas atdot visus aizbēgušos vergus. Lai gan daudz veetās atrodam nosacījumus, ka kristītu cilvēku nedrīkst padarīt par vergu, un lai gan arī atrodam likumīgu sodu par tādu nozeegumu, kā Hapsalas pilsētas likumu § 10: „Ja kāds pārdod brīvu cilvēku, lai tas būtu seeva vaj vīrs, un padara viņu par vergu, tas zaudē dzīvību, jeb maksā 10 mārkas“, tad tomēr Harijā un Virijā, kā mēs redzejām, eedzimtee jau pilnīgi atradās vergu kārtā, veenīgais, kas viņus no teem izšķīra, bij vārds. Bet kā jau minēts, caur kakla teesībām vareja padarīt arī kristītu cilvēku likumīgā vīzē par vergu. Landtaga nosacījumi no 25 oktobra 1424. gada atvēl šādu verga stāvokli tikai uz desmit gadeem, kuŗā laikā noteesatam jamaksā 10 mārkas, katru gadu pa mārkai. Bet ja nu noteesatais pats nespēja maksat, un neveens kungs neuzņēmās viņa veetā dot 10 mārkas nosacitajā laikā, īpaši pēc 1424. g., kad vajadzēja maksat jaunā naudā, kuŗā veena mārkā bij tik leela kā 4 vecās, tad gan vajadzēja, vaj nu ilgaku laiku palikt par vergu, jeb arī par ta kunga dzimtcilveku, kas samaksāja naudu, jo kā mēs drīz dzirdesim, tad verdzība un dzimtbūšana saveenojās, tā ka 15. gadusimteņa beigās neatrodam vairs vārdu „vergs“, bet veenīgi „dzimtcilveks“ (Erbmann). Ari dzimtcilveki neatradās visi zem veenadeem apstākļeem, un mēs viņus tadēļ arī sastopam zem dažadeem vārdeem. Tādus dzimtcilvekus, kuŗu uzturam kungs deva veselu arklu zemes, sauca par pilneem saimneekeem (Hakenmann), kam bij puse, tos par pussaimneekeem (Halbhäkner). Šeem saimneekeem bij zinamee nodokļi jamaksā netik veen no tās zemes, uz kuŗas viņi atradās, bet arī uz viņu personām guleja klauši. jo arī tādeem bij jāeet uz muižu darbos, kam nepeedereja neveens zemes veenas mājas eedzīvotajus sauca par saimi (Ingesinde); par vaļeneekeem (Lostreiber, loser Mann). Pēdejee dzīvoja pee kāda saimneeka un tam bij jādod viņeem no sava eeņēmuma kāda daļiņa, no kuŗas tee pārtika. Visus veenas mājas eedzīvotajus sauca par saimi (Ingesinde): katram šādas saimes loceklīm bij jāeet uz muižu palīdzet pee visadeem darbeem: apstrādat un paplašināt kunga

druvas, celt viņam staltas ēkas, eerīkot dārzus un katrā ziņā darīt viņa dzīvi patīkamū.

Aiz leelajeem darbeem muižā dzimtļaudīm atlika maz vaļas, apkopt savu zemes stūrīti, tā tad izskaidrojama zemneeku leelā nabadzība 15. gadusimtenā pēdeajā pusē. Jā tagad kāds pērk zemi, tad viņš to dabun, ne tik veen ar visām teesibām, kas peeder pee pirktā zemes gabalā, bet ari ar viņu „parādeem, veceem un jau neem“, kā tas redzams iz daudzem noraksteem (Brieflade, 354, 199). Dzimtcilveku trūkums bij tik leels, ka kungam, ja tas gribeja, lai viņi nemirtu badā, vajadzeja ne tik veen dot lauka sēklu, bet ari kādu pusgadu labibu preekš maizes (Brieflade, 332, 369).

No kāda svara šinī laikā pircejeem dzimtcilveki, to mēs noģidīsim, ja eevērosim, ka gruntsgabalu pirkoi, viņu nerēkina vis pēc arklu daudzuma veen, bet daudzreiz ari tikai pēc māju skaita, pee kam, zinams, seviški eevēroja, vaj māja ari pilna ar ļaudīm, vaj nē (Brieflade, 332, 585).

Lai gan šinī laikmetā dzimtbūšana vispārīga, tomēr nevar vis leegt, ka atrodas ari vēl brīvi ļaudīs, bet šee pamazitiņām pāreet dzimtcilvekos, un tā tad nebūs vis velti, kad aplūkosim, kā katris veens cilveks zaudeja un vareja zaudet brīvību.

Nebrīvība cēlās no nebrīveem vecakeem, pats par sevi saprotams, ka no tādeem atgadījumeem, kur abi vecaki bij dzimtļaudīs, šee nevar būt ne runas, bet gan no tādeem, kur veena puse, vaj nu tēvs vaj māte. Bērni peedereja tur, kur tēvs, un ja šis bij dzimtcilveks, tad ari bērņus sagaidīja tāds pat liktens, neskatotees, vaj viņu māte brīva, vaj nē. Ja kāds bij aizbēdzis pee citā kunga, tur apprecejees un peedzīvojis bērņus, tad viņam vajadzeja, ja viņa kungs to atrada, greestees ar bērņeem atpakaļ pee vecā kunga (Rigasche Einigung v. J. 1494, § 2), māte, turpretim, ja ta bij brīva, vareja eet vīram līdz, kur ta, zinams, ari palika par dzimtcilveku, bet ja viņa nebij brīva, tad saprotams, ka viņas kungs to attureja un šādā vīzē saraustīja laulības saites pee dzimtļaudīm tāpat, kā pee īstenajeem vergeem. Teešam var teikt, ka dzimtbūšana nomaitāja nabaga ļaudīs vissvētā-

kās, dailākās jūtas, jo neveens dzimtcilveks nevarēja izmekletees sev līgaviņu pēc savas patikšanas; ja viņš, par peemēru, bij izraudzījis sev kādu starp cita dzimtkunga ļaudīm, tad viņš tik varēja to atpirkt, jeb dabuja tikai tad, kad pats aizbēga pee ta kunga. Tee paši ceļi atlika arī brīvam cilvekam, ja viņš bij eemīlejees kādā dzimtkunga kalponē; viņš, zinams, nebēga, bet pee teesas eestājās ta kunga dzimtļaudīs, kur bij izraudzījis līgaviņu.

Šādi gadījumi, kur kāds līgaviņas dēļ palika par dzimtcilveku, būs gan bijuši deezgan reti, bet daudz beežāki atgadījās, ka viņi parādu dēļ, nespēdami tos maksat, palika iz brīva prāta par dzimtcilvekiem. Šādos gadījumos varēja viņu mantineeks gan pretotees, kā tas redzams iz Videjeem Vidzemes bruņieeku likumeem (Cap. 216). Bet ko palīdzēja mantineekeem tāda pretestība? Teem cilvekeem, kas gribeja eestātees dzimtļaudīs, nebūs gan nekādas mantas bijis, turpretim, var droši teikt, ka leelākā daļa, nespēdama maksat nodokļus un vajata no kungeem, pārdeva savu paša personu.

Bez tam arī vēl caur noilgumu varēja zaudēt brīvību. Ja kāds apmetās dzimtkunga robežās un palika tur zinamu laiku, tad viņu peeskaitīja ta kunga dzimtļaudīm, uz kuŗa zemes viņš atradās (izņemot, ja viņš varēja pilnīgi atrādit, ka nav senak dzimtcilveks bijis, bet ir brīvs vīrs).

Dzimtkungs varēja tāpat savus ļaudis visur uzmeklet, kā īstus vergus; ja kāds aizbēga, tad viņš no katra varēja to atprasīt. Neveens nedrīksteja uzņemt svešus dzimtļaudis, bet vajadzēja tūlīn pazinot viņa kungam un pēdejaais atprasīja ne tik veen dzimtcilveku, bet arī viņa līdzņemto mantu (Dörptsche Einigung, § 1); parādu dēļ bēgli nevarēja atturet (Plettenbergsche Einigung, § 2), tikai desmitā bij jaatdod no ta zemes gabala, ko viņš pa to laiku bij apstrādājis. Ja kāds negribetu izdot bēgli, tad zemesteesnesis (hakenrichters) izšķīr strīda leetu; ja apsūdzetais ļāvis pa to laiku aizbēgt sūdzetaja dzimtcilvekam, tad viņam jadod veens no saveem veetā, līdz kamēr viņš bēgli nevar atdabūt. Tā tad redzams, ka kungī var savus dzimtļaudis katrā veetā ķert un vest

atpakaļ, kur tee peeder. Bet viņi var tos arī pārdot, 15. gadu simteņa sākumā gan tikai līdz ar zemes gabalu, 15. gadu simteņa pēdējā pusē arī bez zemes, tāpat kā istus vergus. Tā jau 1479. gadā Reinholds Lode atdod Hasteveram veenu „cilveku, vārdā Kaķi un viņa divus brāļus, Jāni un Tomu“ (Brieflade, 333). 1500. gadā pārdod Atis Tuve Indriķim Lange „2 cilvekus, Pēteri un Matisu vārdā“ (Brieflade, 609). Kā iz visa ta redzams, tad dzimtcilveku stāvoklis 15. gadu simteņa beigās tads pat, kā vergu, un no ša laika mēs arī nekur neatrodam, ka vergi un dzimtcilveki tiktu šķirti. 15. gadu simteņa beigās dzimtcilveki arī no likumīgās puses atzīti par vergeem, un netik veen Baltijā, bet gandrīz visā Eiropā. Isti zīmīgi ir zveedru karaļa Jāņa vārdi, kuŗos tas pārmet savam kanclerim Sten Sturim, kadēļ tas lūkojis apspeest muižneekus, „kuŗi dzimuši, lai valditu pār zemneekem“ un gribejis pacelt pēdejos, „kuŗus Deevs radijis par vergeem“.

Bez dzimtļaudīm atradās Baltijā gan vēl kāda daļiņa tādu, kuŗi vaj nu caur mūžīgu uzticību vaj arī caur kādeem darbeem bij izpelnijušees brīvību; pee pēdejeem peeskaitami it īpaši Kurzemes koniņi, Kuldīgas apgabalā, kuŗi vēl līdz mūsu laikeem uzglabājuši vecās teesības, kuŗas viņi eeguvuši pa leelakai daļai 15. un 16. gadu simtenī. Visvecakais noraksts šinī ziņā ir dots no mestra Gerta Joke Tautgodim 1320. gadā, kuŗā pēdejam peešķir divus arklus zemes bez nodokļeem un klaušeem; tādi pat nosacijumi atrodas arī citos norakstos. Šādi brīvi eedzimtee jeb zemneeki, kā tagad tos vispārīgi sauc, kuŗu zeme atsvabinata no viseem nodokļeem un kuŗeem tikai vajadzeja izpildit kara klaušus, eepēma vidus stāvokli starp muižneekem un dzimtļaudīm; pee viņeem peedereja laikam arī vāceeši, kuŗu skaits gan nebūs bijis visai leels, mazakais Rusovs (31b) rakstā tā: „Šādi brīvi eedzimtee gan spēja uzglabat savu brīvību, jo viņeem nebij jamaksā nodokļi, bet bez viņeem atradās daži tādi, kas gan patureja personīgu brīvību, bet maksaja nodokļus, šādi būs gan bijuši tee brīvee, kuŗus Helolds Tudvens 1499. gadā pārdod līdz ar savu muižu (Brieflade, 586), jo minetā norakstā viņš saka, ka pār-

dodot „korpneeku iz Kaktenes, kuŗš dzīvo uz ceema zemes, vēl veenu kājineeku un „3 brīvus“.“ Arī vēl citās veetās (Brieflade, 243, 622) atrodam tādus brīvus, kuŗus līdz ar kādu zemes gabalu pārdod un aizdāvā. Šee, kā domajams, nevarēja ilgi uzglabat savu brīvību, un kungi paši, kā leekas, to labi zinājuši: Indriķis Maidels, 1389. gadā pārdodams kādam igaunim, Lembinam, mežu, šaubas, vaj tikai pēdējais varēs uzglabat savu brīvību un bīdamees, ka igauna nākošais dzimtkungs neteek par meža mantineeku, beigās peezīmē, ka viņš, Maidels, dabun mežu atpakaļ, ja Lembins mirst bez mantineekeem, neskatotees, kādi būtu ta kungi (Brieflade, 72).

Tadēļ ari tee, kas gribeja ilgaki uzglabat savu brīvību, devās uz pilsētām, kur viņi vareja eegūt pat pilsoņu teesības, kā to redzam iz Hapsales likumeem no 1294. gada, kuŗos nosaka, ka igaunim jamaksā veena osiņa vairak nekā vāceetim, ja grib dabut pilsoņu teesības. Personīgi brīvi vareja tapt ari dzimtļaudis, ja viņu kungs tos atlaida un testamentā nosacija, ka viņi top brīvi. Ka tādi gadijumi bijuši, to peerāda bruņineeka Ata lkšķila testaments (Brieflade, 122). 13. julija mēn. deenā, 1417. g., kuŗā viņš atdod brīvību viseem dzimtļaudīm, kalpeem un kalponēm savā muižā; šī brīvība būs bijusi, kā domajams, tikai personīga, un ari šee brīvee būs maksājuši nodokļus, ja viņi apstrādaja vēlāk kādu zemes gabalu, kas muižai peedereja. Ja kāds dzimtcilveks, aizbēgdams no sava kunga, cereja brīvs tapt, tad viņš tik tādā gadijumā vareja panākt savu nolūku, kad bēga uz pilsētām, kuŗās bij Rigas teesības. Ja viņš pilsētās eeguva pilsonību un pēc zinama laika, vēlākais pēc divi gadeem; nekļuva atprasits, tad viņš bij brīvs un neveens vairs nedrīksteja viņam laupit brīvību. Bet šādas pilsētas teesības landtagi lūkoja aprobežot un ari pašai Rigai aizleedza, pēc Valmeeras norunas 1491. gadā, uzņemt jaunus bēglus un pavēleja izdot senak aizbēgušos zemneekus, saprotams, ka zem tādeem nosacijumeem, kādus leetoja visās citās veetās.

Aplūkojuši dzimtbūšanas likumigo pamatu, eevērosim ari dzimtcilveku vispārigo stāvokli Baltijā. Šo no-

lūku mēs sasneegsim, ja apskatīsim, ko kungi paši spreek par šo leetu. 1482. g. Baltijas brunneeciba sapulcejās pati uz savu roku Vēmeles ceemā pee Karkus'as pils, lai varetu aizstāvet savas intereses, sargat visas zemes labklājību un it īpaši gādat ari tiktāl par zemneekem, ka tee nemirtu badā, bet spētu izpildīt klaušus un maksat nodokļus. Brunneeciba, kuņas locekļi peedzima un uzauga Baltijā un tā uz mūžigeem laikeem bij saistiti pee tās, uzskata sevi tagad par īsteneem valdineekem, kureem ne tik veen peeder tagadne, bet ari nākotne. Muižneeki uzskata tiklab garidzneekus, kā ari ordeņa brāļus par svešineekem, kas lūko aprīt Baltijas labumu un tad atkal aizeet, kur nākuši. Ar preeku jaapsveic šādas pareizas domas pee muižneekem un tāpat ari japreecajas, ka muižneeki, uzskatīdami sevi par īstem zemes valdineekem, sāk rūpetees par zemneeku stāvokli.

Bet lai apskatam tuvaki tos pārmetumus un sūdžibas, kādas muižneeki Vēmelē izsacija pret citeem Baltijas eedzīvotajeem; sekosim še Gadebušam (I., 1., 225): Muižneeki sūdzejās, ka garidzneeki, biskapi, baznīcas kungi un mūki par daudz gādajot par savu labumu, ka viņi peespeežot zemneekus atdot desmito, kad ari tee kara vaj vājas plaujas dēļ ne pavisam neespējot; ka viņi ņemot muižneekem teesibas, laužot apzvēretus un norakstītus līgumus, ka viņi savā starpā veenojušees, ja kāds iz teem mirst bez testamenta, tad viņa atstāto īpašumu manto biskaps (bet nevis muižneeki, kuŗu daļā viņi atrodas), ka biskapi un baznīcas kungi nedomajot tik daudz par deevakalpošanu, kā par to, lai pilditu savus pagrabus un ķēķus. Mestris līdz ar savu ordeni gādajot tik par sevi un lūkojot citus apspeat; ka viņš sūtot saveem labvēletajeem katru gadu uz Romu un citeem pilsgalmeem leelas naudas zumas, caur ko padarot zemi nabagu. Muižnieki (te viņi spreek paši par sevi) uzleekot saveem zemneekem tik daudz klaušu, desmito un citu nastu, cik viņi gribot, caur ko zemneeki teekot izsūkti līdz asinīm un topot nederīgi, kaut ko darit preekš vispārīga zemes labuma. Eekš- un ārzemju tirgotāji augļojot pārleekā mērā, viņi apkrāpjot muižneekus un zemneekus,

leenedami un aizņemdami naudu, un izleetojot visadus līdzekļus, lai varetu tos izsūkt. Par daudz beeži viņi izvedot labību iz zemes, atlikumu pārdodot bada gados par trīsreiz tik augstu cenu un vēl dārgaki; „un bruņniecībai jāpērk, lai zemneeki nemirtu badā, kā tee tūkstoši, kas beidzamajos bada gados apmiruši“ (Rutenberg, II., 230).

Zīmejoties uz sevi pašiem, muižneeki nospreeda, ka katram, kas vecaks, nekā 12 gadus, jāgavē trīs reizes gadā, vaj jāmaksā no katras reizes veens šķīlīņš baznīcas lādei par labu, ka no katra arkla jāmaksā mestra lādē, tas ir, preekš kara izdevumeem, veena mārka, un ka kungū dabun skaidrā naudā no arkla pa veenai līdz 4 mārķām, lūkojoties pēc dažādām apgabala eerašām un arī pēc zemes labuma. Virijā maksāja vismazak — 1 mārķu, Kurzemē visvairak — 4 mārķas.

Desmito muižneekiem eevēleja gan pamazināt, bet nekad paaugstināt. Tā tad šē rezultats redzams: muižneeki gan atzina ļaunumu, vēlejš viņū novērst, bet baidijās tomēr radīt stingru likumu un apmeerinājās ar vispāriģeem nosacijumeem, kuŗi galu galā taču katram atkal atvēleja izturetes pēc savas gribas. Vēl no mazaka svāra bij tee soļi, ko muižneeciba spēra pret citeem valdineekeem šāi leetā: viņa nospreeda lūgt, lai „atmet kļūdas un neeevēro tik daudz pašu labumu“ (Rutenberg, II., 230). Muižneeku landtaga panākumeem, kā redzams, bij maz jeb, pareizaki sakot, nekāda svāra un šis landtags eevērojams tikai caur to, ka mēs tur izto-reizejo vācu mutes mācamees pazīt Baltijas dažādo šķīru kļūdas un netikumus, un ka šās muižneeciba nav pārspilejusi, peerādams arī iz citeem avoteem (Rutenberg, II., 43. Anmerkung). Arī Vidzemē vareja pagēret baznīcas reformāciju pee „galvas un locekļeem“, kā vispārīgi tanī laikā.

Klosteros nebij vairs nekādas disciplinas, nekādas kārtības, mūķi nodarbojās ar testamentu viltošanu tādā mērā, ka vēl tagad atrodami daudzi viltoti dokumenti. Vislabak mēs mācamees tā laika garīdzneekus pazīt iz kāda Kulmas biskapa statuta (Rutenberg, II., 145)), kuŗā tas aizleedz preestereem „lepni ģērbtees, nest eeročus.

apmeklet krogus, spēlet un deet, pavest seeveešus, izplatīt mānticibu, izplēst sāņu eepēmumus, peedot nākošus grēkus un apgānit svētas veetas caur asinīm un visadeem kauna darbeem“. Šee nošacijumi gan zīmejas uz Prūsiju, bet ari Baltijā nebij citadaki, kā to redzam iz archibiskapa Henniņa Scharfenberga statuteem 1428. gadā, pēc kuřeem garidzneekeem nebūs ģērbtees lepnās drānās un jauneem pēc viņu pirmās deevkalpošanas nebūs izriktot pasaulīgu meelaštu ar visadeem pasauligeem preekeem, pee kuřeem ari parādijās netikli seeveeši un komedianti (Richter, 104). Kā šādi vīri nebij derīgi, lai izskaidrotu zemneekeem Kristus mācību, skaidri saprotams; tā tad ari īstenībā Baltijas zemneeki vēl pagani, bet kādas plašaki attīstītas reliģijas un kulta veetā, ko vēl tagad caur ārigeem līdzekļeem lūko iznīcinat, radušees māņuticiba. Zemneeki nezināja, kam lai viņi tic un ko lai peelūdž; viņi sajauca kristīgās mācības ar vecajām atmiņām par paganu deeveem, peesauca brīžeem Deevu, brīžeem Laimu, gāja baznicā un apmekleja vecos svētos ozolus, bet nekur nevoreja atrast apmeerinajumu grūtumos, nekur nevoreja apmeerinat savu sirdi.

Redzedami, ka kungi viņus izsūc, tee netureja ne par grēku, ne par kaunu, pēdejos apzagt un apmānit, ja tik to paspēja; viņi palika nepaklausīgi, neuzticīgi un slinķi, jo preekš sevis viņi tomēr neka vairak nevoreja eegūt, kā pārtiku, lai ari deezin kā pūletos, un pēdejo teem kungs deva ari sava labuma pēc. Ja kāds bij eemācijees amatu, tad tas viņam tomēr neatmeta nekādas peļņas, jo tiklīdz ka kungs to dabuja zinat, tad viņam vajadzeja strādat pēdejam par labu. Tadēļ ari starp dzimflaudīm amatneekus sevišķi eevēro. Dažu reiz, veselu ceemu pārdodot, patureja veenu tādu māju, kurā atradās kāds amatneeks; tā, par peemēru, Indriķis Haves patura kādu māju, lai varetu iz viņas saukt „zirgu ārstu“ (Briefflade, 226); bet šādus amatneekus uzskaiņa ari sevišķi, bez ka tee peederetu pee kādas mājas. Bruņineeks Jēkabs Dikens noslēdz kontraktu (Briefflade, 243) ar saveem dēleem un uzskaitidams, cik māju peeder pee viņa un cik pee dēlu muizām, peezīmē ari, ka

pee viņa muižām atrodas veens „kalejs“ un pee dēlu veens „kurpneeks“. Starp amatneekem atrodas visvairak brīvee zemneeki, bet ka pee viņeem ari peeder dzimtlāudis, to peerāda nupat minetais Dikena kontrakts, jo viņš šķir amatneekus no brīvajeem. Iz kāda cita noraksta redzams, ka ari amatneeku pārdod, tā, par peemēru, atpērk 1488. gadā Ansis Maidels no Arnda Vitinga veenu „kaleju“ par 200 mārķām (Brieflade, 361). Tee amatneeki, kas bij dzimtcilveki, nevareja citeem strādāt, jo neveens dzimtcilveks nedrīksteja bez sava kunga atļaujas pārdot savus darba spēkus kādam trešajam (Dörptsche Einigung, § 6).

Kamēr kungam labibas netrūka, zemneeki gan vēl vareja vilkt savu dzīvību, bet kā jau mēs redzejām, muižneeki Vēmelē sūdzejās par tirgoņeem, kas visadeem līdzekļeem izmānot zemneekeem un kungeem labību un izvedot uz ārzemēm, bet atlikumu pārdodot par trīsreiz tik augstu cenu. Ka šīs sūdzības nav tukši neeki, bet tīra pateesiba, peerāda bads 1491. un 1492. gadā, kas neizcēlās vis neauglības, bet pārleccīgā eksporta dēļ. Tā ka Vācija ar Franciju tai laikā karoja, tad labibas cenas ļoti cēlās, holandeeši, kuŗu rokās toreiz atradās leeltirdzniecība, solija Vidzemē ļoti augstas cenas par labību. Kungi, pēc leelas peļņas dzidamees, pārdeva visu labību, un kad zemneeki aiz sēklas un maizes trūkuma pēc eerauma greezās pee kungeem palīdzību meklet, tad pēdejee teem nevareja neka dot. Daudzi nomiruši bada nāvē un, kā Kraucijs teic (Vandalia, I., 16c, 18), tad būtu vēl vairak nonikuši, ja pilsētneeki nebūtu palīdzējuši, pee kuŗu baznicām salasijušees leeli bari nelaimigo, kas ceetuši badu, jo valdneeki maz bēdājuši par šādām leetām. Saprotams, ka tādos brīžos dzimtlāudis pat savu dzīvību netureja nekādā vērtē, kā to redzam 1490. gadā: Plettenbergs, aplenkdam Rīgu, nogremdeja Daugavā dažādas leetas, gribedams pataisit slepenus sēklus un pavēleja noslicinat zemneekus, kas pee ša darba palīdzēja. Bet pēdejee nemaz nebēdāja par to, jo nāvi viņi vēlejš tadēļ, ka dzīve teem bij nepaceešama nasta, un pārmezdami krustu, lēca paši ūdenī (Kraucijs, XIII., c. 14). Isos vārdos Rutenbergs apzīmē Baltijas zemneeku stāvokli

šai laikā, kad viņš saka: „verdzības lāsti guleja uz visas zemes!“ (II., 151).

V.

16. gadu simtenī verdzības slogs paleek vēl smagaks, šinī gadu simtenī Baltijas zemnieki peedzīvo visgrūtākos laikos savā garajā bēdu vēstures laikmetā. Slavenais mestris Plettenbergs, kas spēja atdzīvināt nogurušo un panīkušo ordeni un prata uz āreeni izrādīt viņa spožumu, bij īsts sava laikmeta bērns, kas domāja, ka zemnieki tik tadēļ pasaulē, lai kalpotu kungeem. Tā tad no viņa neka nevar sagaidīt zemneekem par labu, lai gan viņš citādi savā 40 gadus garajā valdības laikā (1494—1535) daudz par Baltiju gādājis.

Turpretim var gan teikt ka īpaši viņa laikā likumi, kas zīmejas uz dzimtcilvekiem, parādas visbargākajā veidā. Tadēļ ari zemneeku bēgšana tanīs gados, kur viņš valda, tik vispārīga, ka katrā landtagā pārrunā par līdzekļem pret šo nelabumu, katrā nolīgumā pagēr, lai izdod bēglus, katrā norakstā par muižu pirkšanu, starp citām teesibām, lūko eegūt ari teesibu, bēglus uzmeklet un saukt atpakaļ (Brieflade, 680). Bet kad nu bēgli vareja dažos apgabalos uzturetees 10 gadus, dažos pat 30, bez ka kad viņu vecais kungs būtu zaudejis teesibu viņu atprasit, tad pērkot kādu muižu, bij ari jaeevēro, vaj zemneeki ir veci dzimtlāudis, vaj eenāceji (Brieflade, 301, 317); starp šādeem eenācejiem pa leelakai daļai atradās bēgli; un tā tad jaunā kunga īpašums bij nedrošs, jo katrā acumirkli vareja eerastees bēgļa vecais kungs un pagēret savu cilveku. Šādā atgadījumā vajadzeja, kā jau minets, bēgli bez kādas pretrunas izdot, izņemot, ja visa draudze un kungs par kādu galvoja, ka viņš nav bēglis, jeb, mazakais, neaizbēgs, pirms leeta nebūs likumigi izmekleta. Dažureiz atgadijās ļoti sarežģitas leetas. Par peemēru, tēvs aizbēg ar kādu veenu dēlu, svešatnē viņš peedzīvo citus bērņus, bet nomirst, pirms vēl senais kungs to neuzeet. Tagad nu izceļas jautajeens, kam peeder jaunakee bērņi, ja pēc tēva nāves vecais kungs atrprasa savu dzimtcilveku? - Bet likums izšķir leetu tādā vīzē (Rigasche Einigung), ka jaunakeem brāleem jaeet līdz

vecakajam. Dzimtcilveki ne tik tadēļ veen bēga no veena kunga pee otra, ka cereja atrast veeglaku likteni, bet daudzreiz ari tadēļ, ka bij padarijuši kādu nozeedzibu, vaj ari kādu mazaku vainu, par ko viņus sagaidija rikstes. Ja šādu nozeedzneeku - bēgli kungs dabuja savā varā un apsūdzeja, tad zemes teesnesis nosacija 6 nedēļu garu termiņu; zinamā deenā kungs norādija mērķi, līdz kuram bēglim vaj nu janēs nodedzinats dzelzsgabals, vaj ari jaeet pa nokaitetu bleķi, vaj ari jakāpj karsti nodedzinatos lemešos (Rutenberg, II., 292). Tā tad Plettenberģa laikos vēl pastāv pārbaudišana caur nodedzinatu dzelzi, lai gan viņa tik daudz reiz noleegta, un ari archibiskaps Henniņš Scharfenbergs vēl 1428. gadā stingri nosacija, ka viņu nebūs izleetot. Bet ne tik veen savu nozeegumu dēļ zemneekem bij janēs nodedzinata dzelzs, atgadijās ari, ka kungi, strīdedamees, raudzija izšķirt leetu tādā vīzē, ka katris pavēleja veenam iz saveem dzimtļaudīm nest zinamu gabalu nodedzinatu dzelzi, un kuŗa dzimtcilveks vareja tālak nest, vaj mazak apdedzinājās, ta kungam bij taisniba.

Visvairak eevērojams ir vēl tas, ka še nenotika vis kungu patvaļiga griba, bet ka teesnesis deva tādu spreedumu, kā to redzam pee kādas prāvas Jervē, kur Vol-demars Firks izšķir leetu par labu tai pusei, kuŗas dzimtcilveks nav sadedzis (Arch., V., 318).

Senak, kā mēs redzejām, muižneekem bij teesiņa spreest nāves sodu par zemneekem, tagad Plettenberģa laikā, še gan noteek pārmaiņa: Ja kāds muižneeks grib, lai noteesā kādu zemneeku uz nāvi, tad viņš nevar vis, kā senak, saukt muižneekus par teesnešiem, bet viņam jaatlūdž divi ordeņa brāļi (Gadebušs, I., 2). Ordeņa brāļi gan eenīda muižneekus tāpat, kā pēdejee viņus, bet zemneekem tas neka nelīdzeja, jo bruņineeku reebums pret teem bij daudz leelaks, nekā eenaidis pret muižneekem, tā tad saprotams, ka ordeņa brāļi nebūs vis gribejuši zemneeku dēļ aizkaitinat muižneekus. —

Cik tāļu zemneeku pāršana tai laikā izplatīta, to mēs atzīsim, ja eevērosim, ka Rīgas archibiskaps Jaspars Linde lika pērt zemneekus, lai gan gribeņa teem caur to labu darit. Rudeņos, vaku laikā, starp Miķeļiem un Zeemas-

svētkeem, viņš braukāja apkārt, saņemdam desmito un nodokļus, pee kam viņa pavadoņi pārklaušīnāja zemneekus, jo pēc Henniņa Scharfenberģa pavēles 1428. gadā vajadzēja mācīt zemneekus viņu valodā, un ja kāds izpēdejeem prata kādu pantīņu uzskaitīt, tas dabuja ēdeenu un dzēreenu; teem, kas neka neprata, deva rīkstes. Droši var sacīt, ka archibiskapam būs vairak atgadijumu bijis, zemneeku pērt nekā apdāvinat, jo Henniņa pavēle, mācīt eedzīmtos viņu valodā, būs gan palikusi neevērota, tāpat kā viņa noleegums, neizleetot nodedzinato dzelzi. Starp tūkstošeem varbūt būs veens atradees, kas būs mācejis tēva reizi, kā to ari Rusovs apstiprina savas kronikas preekšvārdos (III., a).

Lai kavetu zemneekus bēgšanā, tad viņeem stingri noleedza turet eeročus, un ja kāds kungs atvēleja saveem dzimtcilvekeem eeročus nest, tad viņeem bij jāņem tādi eeroči, kurš atradās kunga zīme, kam tādas zīmes nebij, tas zaudeja eeročus un tapa sodīts. Kad vēl eevēro, ka kunga zīme nedereja uz ilgeem laikeem, bet bij jāatjauno trijās nedelās, tad varēs gan nojēgt, ka zemneeki bez eeročeem nevareja nekur tālu aizbēgt, un ka tad, aizbēgot, viņi nevareja vairs tik ilgi slapstītees pa mežeem, kā senak, kad tee ar eeročeem vareja uzturam medīt meža lopus. Ja tagad kungi izturejās varmācīgi pret zemneekeem, tad viņi nevareja vairs tik lēti atreebtees, kā 14. gadu simtenī, kur tee bez kādas izmeklēšanas slepkavu un varmāku tūlī nogalināja. Tā ka kungu kungam sūdzēt ari nedrīksteja, tad zemneeki vareja gandarišanu dabūt tik tādā atgadijumā, kad muižneeks nogāja pilsētā. Tā, par peemēru, Jānis lkskils, kas bij nogalinājis kādu zemneeku, aizeet 1535. gadā uz Reveli, lai gan viņa draugi tam ziņoja, lai nenāk, jo esot apsūdzets no nokautā zemneeka radineekeem. Bet lepnaiss muižneeks domāja, ka zemneeka dēļ viņam neveens neķersees klāt. No veenas puses, viņa domas bij pareizas; zemneeka dēļ viņu laikam neveens nebūtu aizskāris, bet caur tādu lepnu izturešanos viņš bij apsmējis pilsētas teesības, jo viņa tāpat vareja spreest teesu par viseem nozeedzneekeem, kas atradās viņas mūros, kā muižneeki par teem, kurus viņi saķēra savās robežās.

Bez tam Ikskils varbūt arī citādā vīzē bij apkaitinājis pilsoņus, tadēļ viņu tūliņ lika dzelžos, tik līdz ka tas nonāca pilsētā, un lai gan viņš pēdīgi, redzedams, ka pilsoņi ar viņu nejojokās, solīja leelu zumu naudas, tomēr neka nelidzeja — viņam nocirta galvu. Bet šis atgadījums sacēla muižneeku starpā tādu troksni, ka tee ātraki neaprima, pirms nebij izdabujuši likumu (1543), ka līdzīgos gadījumos vispirms komturam jāizmeklē leeta. Bet ne tik veen caur to lūkoja zemneekus atturet no bēgšanas, ka viņeem noleedza nest eeročus, tāpat viņi arī nedrīksteja ar zirgeem eet tālāki pār robežu kā 10 jūdzes; kas neevēroja šo nosacījumu, tas zaudeja zirgu (Arndt, Th. II. S. 204). Baltijas zemneeki, kā redzams, tik stingri eekalti verdzības ķēdēs, ka nevar ne kustetees. Vācijas zemneeki tanī laikā bij vēl tik pašapzinīgi, ka spēja dumpotees, Baltijas dzimtļaudis nesajūt vairs savu nastu smagumu, viņi apraduši ar savu likteni.

Arī reformacija, kuŗa pasaulei atnesa gara gaismu un brīvību, nespēja atveeglinat zemneeku likteni. Leelais reformators pats spreeda ļoti bargi par zemneekem, kad redzeja, ka tee, uzmusinati un viņa mācības nesaprazdami, dumpojās Vācijā pret saveem kungeem. Arī garīgā ziņā reformacija neatnesa Baltijas zemneekem nekāda labuma, jo valdineeki viņu peenēma pa leelākai daļai tikai aiz eenaيدا pret katolu garīdzneekem, kuŗi ar' bij padevušees visadām netiklibām, kā Rusovs stāsta (28a). Luterāņu mācītāji nebij labaki. „Viņi, tāpat kā citi, neka nedomaja par sprediķošanu un studešanu un nedarija neka cita, kā brauca no veena draudzes muižneeka pee otra, no veena brīva zemneeka pee otra un lika sevi labi pameelot. Kas bij jautriš cilveks un zinaja daudz joku un kas tā runaja, kā viņeem, muižneekem, patika. tas bij īsts zemneeku mācītājs, tadēļ atradās starp toreizejeem Vidzemes mācītājeem daudz mēmu, kas nedrīksteja sodīt leelās netiklibas.“

Kad šā dzīvoja mācītāji, tad var gan domat, kā būs dzīvojuši tee, kuŗus viņeem vajadzeja mācīt, un tā tad arī minetais Rusovs raksta: „Leelais pūlis nezinaja nekā no laulības; kad viņus par to jautaja un rāja, kadēļ viņi nedzīvo laulībā, tad dažs atbildeja: Ta esot veca Vid-

zemes eeraša, viņu tēvi esot arī tā darijuši. Citi sacija: Teem, kam neesot laulatu seevu, esot maize tikpat gārda kā laulateem ļaudīm. Vēl citi: Mūsu kungi dara tāpat. Beidzot daži vēl teica, ka viņu kungi nelūkojot uz to.

Kungi ne tik tadēļ veen atlāva zemneekem dzīvot ārļaulibā, ka paši neceenija laulibu, bet visvairak tadēļ, ka zemneeku bērneem, kā nelikumigeem, nebij teesibas mantot tēva kustinamo īpašumu, kuŗš, tad, zinams, nāca kungu rokās. 1545. g. gan Valmeerā nospreeda katram zemneekam nāves sodu, kas bez radu ziņas pavedis kādu meiteni, un 1554. gadā, nopeetni iznīcinat ārļaulibu starp zemneekem. Rusovs arī norāda, kadēļ zemneeki tik palaidnīgi dzīvo, jo, pirmkārt, visā zemē nav bijusi neveena skola, kuŗā būtu varejuši sagatavot tādus mācītājus, kas prata tautas valodu. No zemneeku skolām nevar būt ne runas, lai gan mestra Firstenbergā laikā, 1553. gadā, viņeem jau vajadzeja maksat skolas naudu (Einhorn, Historia Lettica, 57). Šo naudu, kā Einhornš teic, gan čakli peedzina, bet kur viņa palika, to neveens nēzin, tikai tas ir pateesiba, ka skolu nekur nebij. Tā tad arī te zemneeki sajuta gan nastu, bet labumu nebau-dija nekādu. Skolas nauda zemneekem īpaši bij caur to grūti maksājama, ka viņa, kā jau vārds saka, bij ja-dod naudā un pee tās zemneeki nevareja vis tik lēti tikt. Tirgošanās, caur ko toreiz vareja vislabak pee naudas tikt, viseem nevāceešem bij stingri noleegta jau no 1507. gada; vēlāk Igaunijas muižneeki aizleedza sa-veem zemneekem pat viņu pašu ražojumus citeem pār-dot, bet atpirka paši un, saprotams, deva tik daudz, cik aiz žēlastības gribeja. Kad tirgoņi par šo leetu sūdzejās, zinams, nevis zemneeku, bet sava labuma dēļ, jo zem-neekus, kam naudas steidzīgi vajadzeja, vareja veeglak aprkrāpt nekā kungus, tad landtags Valmeerā 1537. gadā ap Mikeleem nospreeda, ka zemneeki nedrīkst uzpirkt preces un leetas, ar kuŗām atkal tirgotees tāļak, bet var gan, ja ir kungam atdevuši viņa peenākumu, atlikumu no saveem ražojumeem pārdot. Bet cik leels vareja šis atlikums būt, to noģidisim, ja atgādasimees, ka zemneeki gandrīz katru gadu aizleeneja no kunga lauka sēklu un pusgada maizi. Saprotams, ka jau rudenos, kamēr pa-

rādus ar augļeem un nodokļus atmaksāja, nebij nekas daudz atlicees. Nav nekāds brīnums, ka zemneeki, redzedami, ka ari tad nevarēs iztikēt, ja taupīgi dzīvos, un ka atkal būs no kunga jaleen, nekārtīgā vīzē aptēreja savu atlikumu. —

Otris eemeslis, kuŗu Rusovs peēved, gribedams izskaidrot zemneeku palaidnibu, stāv tuvā sakarā ar pirmo: Viņš sūdzas, ka aiz mācītāju trūkuma baznīcas sagrūvušas un palikušas tukšas, un ja kādā baznīcā ari bijis kāds mācītājs, tad tas bijis ārzemneeks un nav pratis zemneeku valodu. Vāceešiem viņš sprediķojis vāciski, ko zemneeki tikpat maz saprata, kā katoļu garīdzneeku latīņu valodu, tadēļ viņi ari padevās palaidnīgai dzīvei un neapmekleja baznīcas, lai gan vajadzēja lonēt mācītājus, kuŗeem vāceeši deva tikai veenu cūkas cisku.

Teešam var teikt, ka caur reformaciju zemneeki pirmajā laikā nebaudīja nekādus labumus, viņeem, turpretim, izlikās, ka caur jauno ticību viņeem uzkrāta atkal jauna nasta, jo katoļu laikā bij daudz svētdeenu un svētku, kuŗos pēc Henniņa Scharfenberga pavēles 1428. gadā kungs viņus nedrīksteja dzīt pee darba, un kuros viņi tad vareja atpūstees, vaj ari apstrādat savas druvas.

Ko palīdzēja vispāribai, ja daži muižneeki, kuŗu gan būs bijis ļoti maz, savās muižās tureja tādus mācītājus, kas prata zemneeku valodu? Ko paspēja darīt kādas pāri dievbijīgas muižneeku atraitnes, kas, kā Rusovs teic, nav kaunejušās, ja mācītāja trūka, svētdeenās zemneekeem un savai saimei preekšā lasīt gabalus iz katķisma? Tās bij kā smilšu grauds jūrā! Tāda mazumiņa pūliņi nespēja iznīcināt zemneeku mānticību, kuŗa īpaši šinī laikā uzplaukst un attīstās. Burvjus, pūšlotājus, vārdotājus nekad tā nebijās, kā 16. gadusimtenī, bet ari viņus nekad tik beeži neuzmekleja, kā īsti tai laikā; pat vāceeši gāja pee viņeem palīdzību meklet. Neka nelīdzēja, ka raganas un burvjus sadedzināja; viņi jau preekšlaikā, kad pamanīja, ka tuvojas nāve, atstāja savu mākslu bērneem un tuvakeem radineekeem (Rutenberg II. 420). Šo mantineeki nelikās sevi eebaidītees caur uguns sārta, vaj ari caur to, ka dažus, kuŗus tureja par burvjeem, pee rokām

un kājām saseetus meta ūdenī (Rutenberg), viņi uzticeja savu noslēpumu atkal saveem pēcnācējiem, un tā tad viņu blēņas spēja uzglabatees pat līdz mūsu gadu simtenim.

Šāds bij Baltijas zemneeku liktens un stāvoklis ordeņa valdības pēdējā laikā, kad Deevs peemekleja Baltijas valdineekus viņu daudzo grēku dēļ. Rīkste, ko Deevs izredzeja, lai sodītu Baltijas kungus, bij varenais Maskavas cars Jānis Bargais. Pēdejais domāja, ka Vidzemes ordens diezgan ilgi bijis Kreevijas attīstībai par kavekli un viņas mērķim par šķērslī, un nospreeda tadēļ viņa valdību galīgi iznīcināt. Ordeņa brāļi vairs nebij tādi kaŗotāji, kā viņu slavenee preekšgājeji, tadēļ viņi arī nespēja turetees preļ leelajeem kreevu pulkeem. kuŗi 1558. gadā pārpludināja Baltiju. Īsā laikā kreevi peesavinājās Terbatu, Narvu, Vezenbergu un citus ceetokšņus. Tagad Baltijas valdineeki gan atmodās no reiboņa, bet par vēlu. Ordeņa liktens bij lemts — viņš beidzās (1561. gadā). Līdz ar viņu beidzās arī Baltijas politiskā patstāvība; viņa nāk varenu kaimiņu valdineeku rokās un tā tad arī Baltijas zemneeku liktens grozās pēc šo valdineeku eeskateem un līdzinajās leelakā vaj mazakā mērā to valstu zemneeku stāvoklim, kuŗas nu katru brīdi valdīja par Baltijas dažādām provincēm.

Veesturs.

Ceenijamo lasitaj! Tu varbūt ziņkārīgi būsi šķirstījis Indriķa Latveeša kronikas lapas, meklēdams ziņas par senejeem zengaleem? Tu varbūt daudz jau būsi dzirdejis par šīs sirdīgās latveešu cilts cīņiņeem lasīdams Krodzneeka rakstu „Austrumā“? Tu atceresees laikam arī varonīgā zengalu vadona Veestura, kuŗa darbību „Rotā“ aprakstījis J. Reinhards? Pateesi varam sacīt, ka Veesturs ir pazīstamākā un turklāt arī patīkamākā un eevērojamākā persona latveešu vēsturē, tā ka neveen latveeši, bet arī sveštauteeši, sevišķi vēsturneeks Rutenbergs to peemin sirsniņeem atzinības un ceenības pilneem vārdeem. Ari dzejneeki mēģinājuši un varbūt arī turpmak vēl mēģinās apdzeedat ša vīra darbus un cīņiņus. Bet jo patīkamaka mums kāda persona, jo beežaki gar viņu nodarbojamees, jo vairak par to pārspreežam, jo labaki ar to eepazīstamees, tā ka spējam izskaidrot daudz atgadījumu viņas dzīvē un darbībā, kuŗi līdz tam izlikās nesaprotami. Tā, domajams, būs arī ar Veesturu, jo nevaram līdz šim vēl lielities un nevarēsīm laikam nekad, ka pilnīgi pazīstam Veesturu, nav taču mums viņa dzīves apraksta, kas tēlotu viņu no dzimšanas līdz nāves stundai. Tā tad nebūs vis velti, ja pārrunasīm atkal no jauna par Veesturu, lai gan nevaram apsolīt jaunas ziņas, kuŗas būtu smeltas no kādas līdz šim vēl nepazīstamas kronikas. Gribam tikai apstrādāt vecās, labi pazīstamās ziņas no cita stāvokļa un tādā vīzē kļūt pie jauniem uzskatiem par Veesturu, kuŗu pareizību vaj nepareizību lasitāji paši lai mēģina apspreest.

Velti būs, ja mekletum pēc gada, kuŗā Veesturs dzimis, velti taujatum pēc viņa vecakeem, tāpat arī bez sekmēm pūletos, ja gribetu izzīnat, kad un zem kādeem apstākļeem Veesturs sācis valdīt un cik tāli sneegusēs viņa vara. Pat nevaram skaidri noteikt, kad un kādā vīzē Veesturs beidzis savu darbu un cīņiņu pilno dzīvi. Viņš tikai kā meteors peepeši parādās pilnā spožumā.

acumirkli paspīd un pazūd tad uz viseem laikeem, atvēledams vēlākām paaudzēm apspreest savus darbus, un vaj nu viņus slavet, vaj ari pelt, jo ne visās veetās Veesturs slavu veen pelnījis, viņš daudz reizu ari maldījees, lai gan labu veen gribejis darit zengaleem un savai šaurakai dzimtenei Tervetei. Mūsu ziņas par Veesturu pat tik nepilnīgas, ka nezinam ne viņa pareizo vārdu. Tautas mutē viņa vārds nav uzglabājees, še mums jāpeeteek ar kronikām, ko tās mums par viņu stāsta. Indriķis Latveetis to nosauc par „Vesthardus“, bet še acimredzot Indriķis gribejis dot kādam latveešu vārdam vācu formu, jo līdzskanis „h“ latveešu valodai pilnīgi svešs. Šādam pārvācotam „Vesthard“ tas pēc to laiku eerašas, latiniski rakstīdams, vēl peekāris latiņu galotni „us“, tā tad beidzot dabūjis vārdu Vesthardus, kurā grūti uzzīmet latveešu Veesturu. Daudz pareizaki jau izklausas, kad Vidzemes Rīmju kronikā šo pašu vīru sauc par „Vesters“, lai gan ari te būtu jāpeezīmē, ka vācu burts „v“ še izrunājams kā latveešu „v“ un nevis kā vācu „f“, kurā skaņa vecajam latveetim pilnīgi nepazīstama. Tādā ziņā mēs dabutu vārdu „Vesters“, bet tā ka šis nosaukums ari neskan latviski, tad domajam, ka neesim greizi, ja raudzīsim viņā uzzīmet kādu īstu latveešu vārdu. Nekas nu gan nebūtu veeglaki eedomājams, kā kad Vesteru uzskatītu par sabojājumu no „Veesturs“, jo vāceešu mēlei latveešu „ee“ ir aplam grūti izrunājams, un toreizejos laikos, kur valodneecība nebij sasneegusi vēl nekādu augstu attīstības pakāpeenu, ari tāpat grūti uzzīmejams. Nozīmes ziņā vārds „Veesturs“ ari labi noder par kāda virsaiša nosaukumu, jo viņš atgādina seno latveešu teicamako un kreetnako tikumu, veesmilību, kuŗu, kā zinams, visvairak peekopa bagatneeki un virsaiši.

Nav ari uzglabājušās nekādas vēstis, kā un kur Veesturs pavadījis savu jaunību, jo mēs ar viņu pirmo reiz eepazīstamees, kad tas jau atrodas pilnos spēka un vīra gados, proti, biskapa Alberta valdības sākumā, kur viņš nonāk Rīgā, lai uzmodinātu vāceešus uz cīņiņu pret leišu laupitājeem, kas bij eelauzušees Vidzemē. Bet domājams, ka Veesturs būs dzimis un uzaudzis Tervetē, var-

būt pat, ka viņš ir tureenē virsaiša vaj kāda vecakā dēls, kas, vīra gados nākot, un agrakam virsaitim mirstot, kļuvis par visa novada valdineeku. Tik daudz mēs gan vispārīgi zinām, ka Veestura jaunības laikā leišulatiešu veeniba jau sen irusi, ka vecā Rāmava jau sen grimusi pišļos, ka daudz citas svētnicas stājušās viņas veetā, bet ka neveena nav spējusi eegūt veco vispārigo ceenību pee leišulatiešu ciltīm; jo katra cilts, katra novada eemītneeki mēģināja nodibinat savā vidū kādu svētnicu, ap kuŗu tee varetu pulcetees. Netāļi no katras pils pacēlās elku kalns, uz kuŗa virsaiši visa novada labā zeedoja deeveem, izpildidami vismaz pa daļai agrako krīvu uzdevumus un peenākumus. Šādā vīzē saveenoja virsaiši savās rokās tiklab reliģisko, kā arī politisko varu, bet kad nu nebij neveena augstaka, kas pār viņeem būtu pavēlejis, un katrs no virsaišeem vēlējās būt pirmais, tad, zināms, izcēlās caur skaudību mūžīgas ķildas pašu virsaišu starpā, kuŗas daudzreiz izšķīra tikai veenu vaj otru novadneeku eeroči. Ķildām pašu mājās vēl peeveenojās nemitigee kaŗi ar kaimiņu tautām, kuŗas pa leelakai daļai tikai kāroja pēc bagata laupijuma. Šādos apstākļos, zināms, katru deenu vareja sagaidit kaŗa tauri atskanam, vaj nu lai atgaiņatu eenaidneekus, vaj arī lai atreebtos kādam kaimiņam par padaritām pārestībām. Vecakeem peenācās tadēļ jauno paaudzi jau no mazotnes norūdit un apradinat ar kaŗu un viņa breesmām. Lai nu gan zemgaļi bij zemkopju tauta, tad tōmēr varam droši sacit, ka arī Veesturs jau bērna gados būs mēģinājis rīkotees ar eeročeem, lai vēlaki, par jaunekli un vīru peeaugdams, droši un bezbēdīgi varetu stātees eenaidneekeem pretim. Caur šādu rīcību, protāms, eesakņojās jauneklī droširdība un vīrestība, tā ka viņš it labi zināja, ka viņa gods būs visas tautas gods, ka viņa kauns darīs kaunu arī peederigeem un vecakeem. Vecaki, kā domājāms, deva Veesturam arī vēl dažas citas mācības, kuŗas tam vareja noderet vēlākā dzīvē. Par visām leetām tee viņam būs mācījuši ceenit tēvu tēvu deevus, mīlet savu tēviju, zem kuŗas tee saprata laikam tikai to novadu, kuŗā paši dzīvoja. Neaizmīrsa varbūt arī jaunekļa preekšā allaž slāvet jauko veesmīlības tikumu, atgādināja joprojam, ka

draugs jamīl un vecaki jagodā, bet ka nāvigs eenaids un mūžīga atreebiba peenākas pretneekam un naidneekam.

Šādas mācības Veesturs jau laikam bij baudījis un labi eegaumejis, kad Tervetē izpaudās vēstis — lai gan ta atradās tāli no Daugavas un leelu gabalu no Leelupes aiz beezeem milzigeem mežeem — ka svešee dzelžu vīri, kas tirgošanās dēļ bij eebraukuši Daugavā un, kā cērams, arī Leelupē, jau apmetušeēs lībeešu zemē uz pastāvīgu dzīvi, celdami sevīm ceeto Salas pili. Tagad Zemgales vīri domīgi kratīja galvas; lai gan tee citādi svešneekem labprāt atļāva savā zemē netrauceti tirgotees, pat gaidit gaidīja viņus atbraucam, lai varetu pret saveem ražojumeem eemainit tālo svešzemju preces, bet apceetinatais vācu mitekļis tik tuvu pee viņu robežām teem nebij nebūt pa prātam. Kaut arī citās reizēs zemgaleeši tik tad mēdza rīkotees uz kaŗu, kad pašeem uzbruka, un labprāt meerīgi noskatījās, kad kāds eenaids neeks laupīja naidīgo lībju novados, tomēr šinī gadījumā, salasījuši leelu kaŗaspēku, viņi devās taisni uz Salas pili, mēģinadami pēdejo ar kuŗu virvēm eeraut Daugavā, bet šee tee peedzīvoja, ka viņu spēks par vāju apgāst ceetos mūrus, un ka svešneeki ar metameem rīkeem iz notāleenes tos spēj atgāinat (1186. g.). Zemgales vīri ātrak nekā visas citas Baltijas tautīņas bij pareizi noskatījušeēs, ka no svešneekem Daugavas malā teem draud breesmas un tadēļ arī vispīrmeē vineem stājušeēs pretīm, gribedami izpostīt pēdejo mitekli. Bet zemgaleešeem arī pēdejeem vajadzeja atzīt, ka ar šeem svešneekem nav vis tik veegls cīniņš, kā ar apkārtejeem vecajeem kaimiņeem, jo šee nelīdzeja ne droša sirds, ne stīpra vīra roka, jo mazs pulciņš, pat neecīgako vīru, spēja pārvaret ar saveem kaŗa rīkeem un eeročeem leelaku pulkū stīprako milžu. Ar šādu pārleecību zemgaleeši, neka neizdarijuši, atgriezās mājup. Domajams, ka arī Veesturs būs dzirdejis par vācu pārakumu kaŗa mākslā, var būt pat, ka viņš kā jauns kaŗotajs atradees mineto zemgaļu pulkā, kas bij devušeēs uz Salas pili. Saprotams, ka pēc ša atgadījuma Veesturs vēl vairak būs mēģinājis eevingrinatees kaŗa rīcībā, cīnotees daudzos gan sīkakos, gan leelakos kautīņos ar leišeem, lībjeem un kuršeem. Slepēnībā tas

būs arī vēlejš kaut ko noskatīties no vāciešiem, ja ne vairāk, tad eegūt viņu eeročus, bet kad nu pēc Rīgas dibināšanas visiem tirgotājiem pāvests nolēda eebraukt zengaleešu ostā pee Leelupes grīvas, tad Veesturam neatlikās nekas cits, ka eet pee vāciešiem pašiem skolā. Šādu soli Veesturs arī spēris, nonākams 1205. g. Rīgā ar viņu, ka leiši eelauzušies Vidzemē, un dodams padomu, lai pēdejos apkaņo. Šai laikā Veesturs jau kļuvis par Zengales eevērojamako virsaiti un eeguvis leelu kaņa slavu, jō Indriķis Latveetis, to pirmo reiz peemine-dams, nosauc par „vir bellicosus“, t. i., kaņa kāriģu vīru. Ša eemesla dēļ Indriķis laikam arī peemin Veesturu gan-drīz tikai kaņos un cīņiņos. Pēdejos mēs vislabaki eepa-zīsimies ar Veesturu, tadēļ sekosim vispirms Indriķim un aplūkosim pēc kārtas viņa pasneegtās ziņas par Vee-sturu.

1205. g., kā jau minets, leiši zem vadoņa Svelgates bij gājuši caur lībeešu zemi uz Igauniju. Veesturs, vecs leišu eenaidneeks, dabudams to zinat, uzmodina Rīgas vāciešus, lai sagaida leišus, kad tee, apkrāvušies ar ba-gatu laupijumu, greezisees atpakaļ no igauņu zemes. Bet vācieši, gaididami biskapu Albertu atnākam no Vācijas ar jauneem spēkeem, negribeja sava mazā skaita dēļ eesākt kaņu ar leišiem; tikai tad, kad Veesturs bij ap-solijees nākt palīgā ar leelu pulku zengaleešu, vācieši apņēmas paklausit Veestura lūģumam. Bet pēdejšais, kā rādas, ne tik veen gribejis atreebtees pret leišiem caur vācu palīdzību, bet lūkojis arī noskatīties vāciešu kaņa mākslu, jo pee sava solijuma, ka nākšot palīgā, viņš arī vēl peemetina kādu lūģumu, proti, lai vācieši dodot viņam līdzī, ja ne vairāk, tad dažus vīrus, kas prastu rikot un vadit kaņaspēku. Vācieši apsoliģās Veestura lūģumu izpildit, ja tas no katras Zengales pils dos pa galvineekam. Veesturs, savu nolūku panācis, ar preeku visu da-rija, ko vācieši vēlēģās. Salasijis deezgan leelu kaņaspēku un paņēmis apsolutos galvineekus, viņš ātri atkal nonāca Rīgā. Tagad vācieši, redzedami zengaleešu uz-ticību, izgāja līdz ar viņiem sagaidit leišus uz kādas pa-kalnites starp Ropažeem un Iksķīli. Caur izlūkeem sa-beedrotee zemģali un vāci jau preekšlaikā dabuja zinat,

ka leiši tuvojotees ar bagatu laupijumu un leelu daudzumu sagūstītu igaunu, dziļā sneega dēļ cits pakal citam pa veenām pēdām nākdami. Leišu leelo daudzumu eeraugot, zengali sākumā atturas no kaujas, vaj nu ar nodomu, gribedami, lai vāceeši pa preekšu izrāda savu spēju, vaj ari, kā Indriķis raksta, baididamees, ka leiši tos nepārvar. Bet pamanidami, ka leiši, caur vācu eeroču spožumu izbeedeti, dodas bēgt uz visām pusēm, ari zengaleeši metas leišeem virsū un pēdejos tik pilnīgi pārvar, ka tikai retumis kādam leitim izdodas laimīgi glābtees. Milzīgo laupijumu ar vāceešeem izdalījuši un Svelgates, kā ari citu nokauto leišu galvas uz ragavām sakrāvuši, zengaleeši dodas mājup. Atreebiba pret leišeem bij pilnīgi izdevusees, un — kas vēl no leelaka svara — zengali tagad bij redzejuši vācu rīcību, eenaidneekeem uzbrūkot.

Nākošā gadā (1206.) zengaleeši jau eespēja paplašināt savas eegūtās mācības kara rīcībā, jo vāci tos lūdž palīgā pret turaideešeem, lībeeša Kaupja radeem, kas pēdejo bij padzinuši un nekādi vairs negribeja viņu peenemt, nedz ari ko zinat no viņa vācu ticības. Ari pret turaideešeem, kā Indriķis vēsta, zengaleeši turejuši naidīgu prātu jau no veceem laikeem, tadēļ vācu uzaicinājums teem bij īsti pa prātam. Ātri viņi nosteidzās uz Rīgu ar kādeem 3000 kara vīru un devās līdž ar vāceem uz Kaupja pili. Šē zengaleeši labi vareja eevērot vācu kara rīkus, ar kureem tee eepēma lībeešu koka pilis, bet ari vācu izveicībā tee vareja eevingrinatees, jo viņi līdž ar pirmeeem apkaņoja Kaupja un Dabreļa pilis. Pēc pabeigta kara vāci ar pateicībām un leelu daļu laupijuma atlaida zengaleešus mājās.

Caur šādu rīcību Veesturs bij eeguvis leelu slavu un eenību pee zengaleešeem, šee tagad bez pretruņas tam paklausīja visos karos, jo zem Veestura vadības tee vareja ceret ne tik veen uz uzvaru, bet ari uz bagatu atlīdzinājumu par saveem pūliņeeem. Tagad Indriķis Veesturu nesauc vairs, kā sākumā, par vecako (majornatus), bet par zengaleešu vadoni, jeb leelkungu (dux), kas var pavēlet visos Zengales novados. Šādu savu varu Vee-

sturs pāris gadus vēlāk (1208.) arī izleetojis, kur tas sasauc no visām Zemgales malām milzīgu daudzumu kara vīru uz karu pret leišiem, atceredamees, ka pēdejee tam darijuši daudz pārestību. Veesturs, zinams, arī šoreiz prata izleatot vācu draudzību, lūgdams viņus sev talkā un atsaukdamees, ka šis teem pāris reizes jau palīdzējis. Vāci heidzot lāvās arī peerunates un sūtīja Veesturam līdzī kādus peecdesmit vīrus uz Zemgali, starp kuņēem, kā Indriķis sevišķi peemin, atradās arī daži lingotāji. Zemgaleeši ar gavilēm apsveica savus karābedrūs un gāja tagad ar visu leelo spēku uz Leetavu. Nonākuši pee leišu robežām, zemgaleeši aptaujājās pēc savu deevu prāta, bet, eevērodami nelaimīgas zīmes, tee ne labprāt gribeja doteles Leetavā, sevišķi vēl tadēl, ka breesmīgs leetus bij pārplūdinājis gandrīz visas malas. Vāceeši tomēr neeevēroja zemgaleešu bažas un pamudināja pēdejos sirdīgi doteles uz preekšu. Bet visur, kur veen nonāca, atrada tukšus ceemus, pat seevas un bērni bij glābušees. Tagad zemgali skaidri nomanija, ka leiši sagatavojušees uz karu un peerunāja vāceešus tūlīn uz pēdām greestees atpakaļ. Šoreiz vāceeši paklausīja. Sūtīdami zemgaleešus pa preekšu un paši sargadami kara spēka muguru, tee jau otrā deenā mēģināja atsneegt zemgaleešu novadus. Leiši, redzedami, ka eenaidneeki, peepeši atvirzīdamees, teem grib izsprukt, ātri veen aplenca ar saveem žiglaļeem zirgeem sabeedrotos vācūs un zemgaļus no visām pusēm, brīžeem uzbrukdami, brīžeem bēgdami, bet daudzus eevainodami ar šķēpeem un bultām. Zemgaleeši, nevaredami citādi glābtees, sāka mukt, tā ka vāceem veeneem bij jaiztur sīvais cīniņš. Lai nu gan tee izveicīgi atgāinājās, tomēr tik leelam daudzumam tee nespēja ilgi turetees pretim; daži no viņeem krita, dažus leiši sagūstīja, bet leelākā daļa sekoja zemgaleešu peemēram un glāba tadā vīzē savu dzīvību.

Rīdzineeki, dabudami zinat saveju likteni, ne bez eemesla piktojās par zemgaļeem, kuri, peepeši sākdami bēgt, bij padarijuši vāceešiem tik daudz posta. Tagad rīdzineeki nospreeda, nekad vairs nepaļautees uz pagaņeem un viņu leelo daudzumu. Šī ir tadēl arī pēdejā reize, kur Veesturu sastopam kā vācu kara-beedri.

Nepagāja ilgs laiks pēc ša notikuma, kad leiši, gribdami atmaksat, postidami un dedzinadami eelauzās Zemgales novados. Bet zemgaleeši tos sagaidīja atpakaļ nākam un nolīdzdami mežus viņi apkāva gandrīz visu leišu kara spēku. Kādu daļu no laupījuma zemgaleeši nosūtīja ridzīniekiem, gribdami tos apmeerinat par nelaimīgo kara gājeenu uz Leetavu.

Izrādas deezgan ērnoti, apcerot augšā mineto gadījumu, ka tee vīri, kuři, vācu beedribā būdami, izturejās bailīgi, pat bēga no leišiem, šos pašus eenaidneekus, veeni būdami, spēja galīgi pārvaret. Atbildet varetu dažādi: savā zemē, kur visas veetas pazīstamas, nākas veeglaki karot nekā svešā, kur varbūt eenaidneeks glīn kādā slepenā veetā. Bet tāda atbilde šinī gadījumā nevaretu būt pareiza, jo Svelgati sagaidot tiklab zemgaļi, kā leiši atradās svešā zemē, un tomēr pirmee neuzdrošinajās sākumā leišiem uzbrukt. Varetu ari domat, ka, mājās nākot, laupijums apgrūtinajis leišu kara spēku; bet ari šādas domas atmetamas, jo tad jau zemgaleeši bez bēdām būtu varejuši ari toreiz dotees leišiem virsū, kad tee ar milzīgo laupījumu nāca no Igaunijas. Nebūs laikam ari izmērcetais ceļš un nelaimīgās zīmes kara sākumā veenīgi vainīgas, kadēļ zemgaleeši nav gribējuši uzsākt cīņiņu ar leišiem. Galvenako eemeslu, kadēļ zemgaļi vācu sabeedribā izturejušees glēvi, bet veeni būdami pratuši sirdīgi cīnītees, laikam atradīsim, ja atceresimees, ka viņi gribēja no vāceešiem mācītees nevis sirdību, bet kara rīcību. Bet lai jo labaki varetu panākt savu nolūku, zemgaleeši labprāt atstāja vāceešiem grūtako darbu un — ja vajadzeja sargat pašu ādu — ari leelakās breemas. Rīgas vāceeši ļoti pareizi atzina, ka draudzība ar Veesturu teem nenes nekāda labuma, bet varbūt gan deenās vēl ļaunumu, tadēļ tee ari apņēmās nekad vairs nedraudzētees nedz ar viņu, nedz ar citeem paganeem. Bet Veesturs, gribedams ridzīneekus apmeerinat, nosūtīja teem, kā jau augšā minets, dāvanas, jo vācu eenaidu tas ari nevēlejās.

Pēc šiem notikumeem paeet vairak nekā desmit gadi, kur no Veestura neka nedzirdam. Nav nu doma-

jams, ka darbigais Veesturs šo laiku būs meerigi pavadījis, viņš, kā cerams, būs mēģinājis nostiprināt Zemgalē savu varu. No āreenes tam nebij neka ko bītees, jo visi kaimiņi ar vācu palīdzību bij deezgan pārmācīti. Un vācieši paši darba daudzuma dēļ to ari vēl netrauceja, bet Zemgalē pašā tam būs bijis deezgan darba.

Pēc laimīgi pabeigta kara ar leišiem Veestura slava atskaneja visās Zemgales malās, bet šīs slavas spožums nestāveja nekādā samērā ar Veestura varu, kuŗa beidzās, tiklīdz ka nebij vairs kara. Meera laikos slavenais Veesturs bij tāds pats kā citi virsaiši, viņš bij, īsi sakot, līdzīgs starp līdzīgiem. Nav nu nekāds brīnums, ka Veesturs, izleetodams savu agrako svaru, kāroja palikt ari meera laikos par Zemgales vadoni, kuŗam visi veenumēr paklausītu. Veesturs ļoti pareizi bij atzinis, ka tikai tad Zemgale var būt stipra, kad veens sagrābj valdības grožus savās rokās. Tagad tikai vajadzēja izšķirt, kuŗš būs tas veens, kas spēs pulcēt ap sevi visus zemgaļus. Pēc slavas un nopelneem spēcīgāk, gan neveens nevarēja būt derīgaks kā Veesturs, kas zemgaļus bij vadījis tik daudzos cīņos. Šā domāja Veesturs un šā domāja ari terveteši, bet neba šīs bij ari citu virsaišu un citu zemgaļu domas. Saprotams, ka tādā vīzē Veesturam radās daudz pretinieku, ar kuŗiem tam ilgi vajadzēja cīnīties, kamēr dabuja pārsvaru. Sevišķi eevērojamu pretinieku, varbūt pat līdzcensoni, tas, kā rādas, atrada Mežotnē. Uz Mežotni un Terveti vērīgi raudzījās visu zemgaļu acis, nepaceetīgi gaidīdamas, kuŗa puse uzvarēs. Tervete gan no dabas bij nabagaka un neecīgaka, bet caur savu virsaišu, sevišķi Veestura, izveicību ta bij eeguvusi pirmo veetu zemgaļu starpā; Mežotne, turpretim, atradās no dabas deezgan eevērojamā veetā, jo taisni līdz tureenei ir eespējams kuŗot pa Leelupi, varbūt pat, ka pee Mežotnes bijusi svešnieku kuŗu attālākā peestātne minētā upē. Svešniekeem atbraucot, mežotnieeki, zinams, kuŗas vēlāk, kreetnu peļņu ņemdami, atkal pārdeva saveem kaimiņiem, kas dzīvoja tālak zemes eekšeenē. Lai nu gan Mežotne tādā vīzē vareja lepotees ar savu bagātību, kara izveicībā tomēr, kā rādas, viņa nav spējusi

mērotees ar Veesturu, kuŗš pa tām starpām bij izlīdzis ar leišiem un pēdejos uzmodinājis vaijat mežotneekus. Mežotneeki, sābedroto leišu un terveteešu uzbrukumem nespēdami pretotees, mekleja palīdzību pee vācēšiem Rigā (1219.). Vācēši labprāt apņēmās palīdzēt, bet tikai ar veenu nosacījumu, proti, ja mežotneeki ļaujas kristitees un peņem kristīto likumus. Pēdejee bij ar šādu nosacījumu meerā, ja vācēši tikai eeļek viņu pili savus kaŗa vīrus, kas spētu tos sargat pret leišu un citu zemgaļu pārestībām. Vācēšiem mežotneeku solījums bij pa prātam, tadēļ tee ari nemaz nekavejās sūtīt uz viņu pili preesterus un kaŗa vīrus. Kādi 300 mežotneeki, bez seevām un bērneem, likās kristitees, Mežotnes pils dabuja vācu sargus, kuŗeem biskaps apsoliņās vēlaki atsūtīt ar kuģi no Rigas vajadzīgās leetas un rīkus.

Šāds mežotneeku solis Veesturu stipri pārsteidza, jo viņš labi nomanija, no kāda svāra Mežotnes pils, ja viņa nāk vācu rokās. Veesturs noskāŗta, ka Zemgales brīvība un patstāvība tagad apdraudeta, jo no Mežotnes, kur vācēši pa ūdens ceļu lēti vareja peevest vajadzīgos kaŗa rīkus, tee spēja katru brīdi eebruķt Zemgales serdē. Kad vācēši bij apmetušeēs Sērpilī (1207. g.) un pārvaldija Zemgales daļu starp Daugavu un Leelupi, Veesturs vēl maz ko bēdāja, bet tagadejais vācu mitekļis pee Leelupes to par daudz apdraudeja, tadēļ tas nospreeda izdzīt vācēšus no Mežotnes, lai maksatu, ko maksadams. Tagad, zinams, tam nenācās grūti eestāstīt zemgaļiem, cik vajadzīga veenprātība: šinī gadījumā tee viņam labprāt paklausija. Salasijis, cik veen eespējams, leelu kaŗa spēku ņa visām malām, Veesturs uzbruķa Mežotnes pilij. Bet lai gan viņš izleetoja visadus līdzekļus, lai gan viņa zemgaļi ar apbrīnojamu sirdību pūleļās eeņemt stipro ceetoksni, tomēr visas pūles bij veltas — vācēši atsita viņu uzbrukumus tikpat sirdīgi atpakaļ.

Deenai beidzotees, Veesturs netik veen neķa nebij eeguvis, bet daudzus, daudzus zaudejis no savejeem, to starpā ari savu māsas dēļu, kuŗa agro nāvi tas žēli apraudāja. Veesturs tagad noskāŗta, ka ar varu še neķas nav izdarams, un nospreeda tadēļ izmērdet pils eedzīvo-

tajus. Pa tām starpām tas arī jau bij dabūjis ziņu, ka vācu kuģi braucot augšup pa Leelupi; šiem Veesturs tagad steidzās pretim un pēdejos sastapdams kādā seklā, šaurā veetā, tas apkauj kuģineekus un nolaupa viņu mantas. Vāceeši Mežotnes pili, dabudami zinat savejo bēdigo galu un redzedami, ka uzturas un kara rīku trūkuma dēļ nespēs ilgi turetees pret leišeem un Veestura zemgaleem, apņēmās pili atstāt un eet uz Rīgu. Tagad Veesturs bij panācis, ko vēlejees. Mežotnes ceetā pils atradās viņa rokās, vāceešeem vairs nebij mitekļa pee Leelupes krasteem! Bet Veesturs vareja jau labi eedomatees, ka vāci neliksees vis meerā, bet mēģinās no jauna dabut patīkamo veetu savās rokās, tadēļ vajadzēja rīkotees pee laika, lai varetu sekmīgi atgāņat viņu uzbrukumus. Vispirms Veesturs, zinams, būs mēģinājis peedabut mežotneekus, vaj nu ar labu, vaj ar ļaunu, lai atsakas no kristīgās ticības un ķalpo atkal tēvu tēvu deevem. Mežotneeki, kā rādas, šoreiz labprāt paklausijuši, jo vācu īsā veesošanās teem laikam jau bij deezgan peerādijusi, ka viņem būs tāds pat liktens, kā libeešeem un latgaleešeem. Visi zemgaleeši, ar leišu palīdzību, tagad veenprātīgi ņēmās apceetināt Mežotnes pili.

Drīz arī izrādījās, ka viņu bažas bij dibinatas, jo nepagāja vēl ne pilns gads, kad vācu kara zirgi jau atkal zveedza pee Leelupes (1220. g.). Šoreiz vāceeši bij labi apgādājušees ar visadeem kara rīkeem un, eevērojot viņu milzīgo daudzumu — Indriķis stāsta, ka teem bijis līdz 8000 vīru —, vajadzēja domāt, ka zemgaleeši nejaudās nemaz pretotees. Bet mežotneeki šoreiz bij nodomājuši nomazgat savu kaunu un aizstāvet pili līdz pēdejam vīram. Vairak deenu vāceeši apkaņoja Mežotnes pili; un lai gan izleetoja visadus līdzpaņemtus rīkus, šoreiz mežotneeki tomēr nebij eebaidami. Pēc 6 deenu ilga cīņņa, nevaredami sagaidīt palīga, mežotneeki noslēdza ar vāceem pameeru. Virsaiši Madis un Gardis nokāpa lejā, lai sarunatos ar vāceešeem par meera nolīgumu, bet dzirdedami, ka tik tad glābšot dzīvību, ja atdošot pili, un visu, kas tur eekšā, viņi, neka neizdarijuši, atkal atgriezās savā pili. Eesākās cīņņš atkal no jauna, tikai nākošā rītā, kad nekāds palīgs vēl nebij rādijees, mežot-

neeki, līdz nāvei noguruši un bada nāvē gandrīz jau pamiruši, padevās vācešiem un sāka kāpt lejā no saveem apceetinajumeem. Ap pusdeenas laiku, kad jau kādi 200 bij nokāpuši, pebeši izpaudās vēsts, ka Veesturs tuvojoties ar leelu pulku zemgaļu un leišu, kurus tas uz ātru roku bij mēģinājis salasīt, lai atpestītu Mežotnes pili. Vācu vadoņi sāka tagad rīkot kara spēku, lai varetu cīnīties ar jaunu eenaidneeku. Pakalpaliceji neļēgas pa tām starpām apkāva savās aklajās dūsmās kādu 100 Mežotnes vecako, kuri jau bij padevušies vācešiem. Citi mežotneeki, redzedami šādu breesmu darbu, gribeja labak palikt zem pils gruvešiem vaj nomirt bada nāvē, nekā ļauties no vāciem nokauties. Vācu vadoņi pa to laiku veda sarunas ar leišiem, kuri it veenaldzīgi teem izskaidroja, ka negribot vācu eenaida, bet ka zemgaleeši teem devuši naudu un lūguši viņus, lai nākot aplūkot vācu kara spēku, tagad šee to esot redzejuši un varot meerīgi eet uz mājām. Pee Mežotnes leiši atreebās Veesturam par Svelgates nāvi. Ar sirdēsteem Veesturam vajadzeja peedzīvot, ka viņa jaunais nodoms, dabūt Mežotni savās rokās, izput. Līdz ar to izputeja arī viņa cerība saveenot Zemgali zem veena valdneeka varas un tādā ziņā radīt vācešiem nepārspējamu pretineeku. Pee Mežotnes ir Veestura darbības un politikas traģiskais gals.

Veens palicis, Veesturs nemaz nemēģināja eesākt cīņi ar vācešiem, jo nevarēja jau zināt, vaj nodeveji leiši nestājas pat uz vācu pusi. Ko Veesturs agrak bij darijis vāciem, to tagad pašam vajadzeja peedzīvot. Visas cerības bij vējā, visi agrakee pūliņi bij velti, jo drīzi pēc tam vāci peespeeda Mežotni padotees. Mežotneekiem vajadzeja no jauna liktees kristītees un atstāt visu peederumu, tiklab naudu kā lopus vāciem par laupījumu, tikai savu dzīvību tee izglāba. Zemgale dabuja sevišķu biskapu, kurš gribeja dzīvot Mežotnē, bet, kā rādas, nekād nav tur nonācis, varbūt baididamees leišu un terveteešu tuvumu.

Vēlāk par Veesturu maz ko dzirdam, bet domajams, ka viņš sava darbigā mūža pēdejās deenas būs pavadijis Tervetē, rūpedamees par sava novada labklājību, gribe-

dams, ja ne vairak, tad mazā mērā izdarit to, ko bij vēlejees leelumā. Ka Veestura pūliņi nebūs bijuši bez sekēm, peerāda vēlākās paaudzes terveteēši, kas visos cīņiņos veenmēr stāvejuši zengaleešu pirmajās rindās. Maz gadu vēlāk Indriķis vēlreiz peemin Veesturu, bet tagad nevis kā kara, bet kā meera vīru, proti, pāvesta legats Viļums no Modenas to bij aicinajis uz Rīgu, gribedams viņu peedabut pee kristīgas ticības.

Ilgī viņi sarunājušees, bet ari šim izveicīgajam vīram nav izdevees peerunat stūrgalvīgo paganu, lai peenem kristīgu ticību. Veesturs tikai atļāva, ka kāds preesteris uzsāk Zemgalē misijas darbu, labi zinadams, ka visi pūliņi būs velti, jo ari viņa zemgaļi bij apņēmušees, tāpat kā viņš, palikt pee tēvu tēvu ticības, labi redzedami savu kristīto kaimiņu lībeešu likteni. Ja atskatisimees tagad drusku atpakaļ uz Veestura dzīvi, tad redzam, ka viņš ir bijis vīrs, kas no visas sirds mīlējis savu tēviju un pār visām leetām savu dzimteni Terveti. Tēvijas un dzimtenes dēļ tas cīņījees neskaitamos cīņiņos, gribedams pacelt viņas slavu un eegūt viņai kādus labumus, kuŗos ar kaimiņeem Veesturs izleetojis gan labus, gan ļaunus līdzekļus, veenumēr tik domadams, kā tik zemgaļi eegūtu uzvaru. Kaujās Veesturs savejus nekad akli nevada breesmās, bet lūko vairak panākt ar apdomu, nekā ar eeroču varu. Mežotnes pili tas, kā redzejām, neeenēma vis caur kādu apbrīnojamu pārdošību, bet caur labi pārdomatu taktiku, kur necēlās nekādi zaudejumi viņa karotajeem. Vēlaki, Mežotnei palīgā steidzotees, un no leišeem atstāts, viņš ari akli nedodas paredzamā postā, bet paleek, lai gan ar grūtu sirdi, atpakaļ, gribedams labak glābt mazumu, nekā pazaudet visu. Ka Veesturs būtu glēvs bijis, nav domājams, jo vajadzības brīdī tas prata izrādīt tikpat leelu sirdību, kā ari izveicību. Tā kādreiz no vāceēseem pārsteigts un nevaredams ātrumā neka cita sagrabt, ar ko atgaiņatees, Veesturs paķer degošu malkas pagali un izsit kādam bruņineekam Markvartam, kas tam mācas virsū, visus zobus. Sava mūža leelako daļu karos un cīņiņos pavadidams, Veesturs bij spējis norūdit savu dabu un nocetinat savas jūtas, tā

ka eenaideekam pretī viņš neevēroja nedz žēlastību, nedz cilvecību. Leelu īgnumu viņš sacel mūsu sirdīs, kad lasam, ka tas nokauteem leišiem licis nogreest galvas un ar lepnumu viņas vedis mājup, bet nepemirsisim, ka Veesturs dzīvoja tādos laikos, kur mācija, ka eenaideekus jāeenīd. Ka Veesturam nav trūcis cilvecīgu jūtu, to redzam viņa skumjās par māsas dēlu pee Mežotnes.

Kā dzimtbūšana Baltijā cēlusees.*)

Kad vāci atnāca uz Baltiju, pēdejo apdzīvoja daudz tautiņu, kas paslāvīgi nīdās un ķildojās savā starpā. Zeemeļos valdīja varonīgā igauņu tauta; viņa apdzīvoja gandrīz visus tos novadus, kur vēl šodeen atrod igauņus. tas ir, ne tik veen Igaunijas guberņu, bet arī vēl labu daļu tagadejās Vidzemes. Pārākā Vidzemes daļa pēde-reja lībeešiem un latgaleešiem. Lībeeši cenēma jūrma-las novadus no Daugavas grīvas līdz Igaunijai un šķīra latgaleešus no Daugavas, dzīvodami gar Daugavmalu augšup līdz Leelvārdei un Aizkrauklei.

Dzīlāki Vidzemē, ap Gauju, izplatījās lēno latgaleešu druvas. Gar Daugavas kreiso krastu izsteepās Zemgale, kurās viducis atradās ap Leelupi un viņas peetekām. Kurzemes vakara daļā, ap Ventu un Abavu, dzīvoja sla-venee jūras laupitai, kurši, kas līdz ar saveem kaīmiņeem, sāmsaleešiem, daudzreiz aizkrustoja vāceem ceļu pee Kolkasraga.

Lai gan visas šīs tautiņas nekad necīnijās veenprā-tīgi pret atnācejeem, tomēr pagāja kādi trīsdesmit gadi, kamēr pirmo reiz nebij izplatīta vācu vara pār visām šīm zemēm. Pat ne trīsdesmit gados vāceēši nebūtu eespējuši kristīt minētās tautas, ja dažas iz pēdejām ne-būtu viņeem padevušās labprātīgi, kā latgaleeši (1206. g.) un kurši (1230. g.). Arī vācu izdaudzīnatā kara māks-la nebūtu eedzīmtos šīnī laikā pārspējusi, ja vāceēšu vadoņi nebūtu strādājuši ar gudribu un viltu.

It īpaši eevērojams tādā ziņā ir biskaps Alberts, kas vadīja visas leetas Baltijā no 1198.—1229. gadam. Viņš ir vācu valdības nodibīnatajs Baltijā, viņš licis vācu val-dībai pastāvīgus pamatus. Viņa valdīšanu var uzskatīt par pirmo laikmetu vācu Baltijas vēsturē. Šīs laikmēts gan nebeidzās tūlī ar viņa nāves deenu, jo viņa uzsāktu darbu turpina Balduins, pat arī vēl Nikolajs, kuŗu pāvests Gregors 1231. g. apstiprinaja par Rīgas bīskapu. Bal-

---

*) Šim rakstam maskavneeki peespreeda 1887. gadā godalgu.

duina veetā. Kad arī eekšķigās vēstures pirmo laikmetu rēķina līdz 1237. gadam, kā to dara ārigā vēsturē, tad tomēr eekšķigajā ziņā šo laikmetu var nosaukt par biskapa Alberta laikeem, jo viņa reiz nodibinātais pamats pastāv vēl labi ilgi pēc viņa nāves.

Kad Alberts atnāca, tad tik sākās īstā Baltija pār-varešana, lai gan jau viņa preekšgājejs Bertolds atveda pirmos krusta karotāju pulkus uz Lībiju. Bet tee tur nepalika ilgi; viņi drīz, tāi pašā gadā, atgriezās atpakaļ uz Vāciju, apmeerināti, ka panākuši grēku peedošanu caur karu pret paganeem. Biskaps Alberts redzeja, ka caur krusta karotājiem veen nekas daudz nav eespējams, ja pēdejee rudenī aizbrauc projam.

Viņš atzina, ka Lībija tik tad pārspējama, kad viņā atrodas veenumēr apbruņoti spēki. Tadēļ viņš raudzija krusta karotājus saistīt pee Lībijas, ko arī panāca, zemi atdodams par lēni, feodalismu eevezdams Baltijā. Jau 1201. gadā viņš dibināja pirmās lēnes, Ikšķili atdodams Konradam no Meindorfes un Leelvārdi Danielam Bane-rovam.

Tagad viņam bij vasaļi, kas bij pee viņa saistiti dažādeem noligumeem, tagad viņam bij laudis, kas vareja karot vasaru un zeemu pret paganeem. Bet šādu uzturēšana maksāja dārgi, jo vajadzēja veenumēr dot zemes gabalus. Bez tam arī vasaļi, lai gan paklausija biskapam, nebij nekādā ziņā viņa apakšneeki; viņi bij brīvi laudis, brīvi kungi, kuŗeem biskaps bez nolīguma neko nevareja pavēlet, neko nevareja uzspeest. Viņš tik tad vareja atņemt pēdejiem lēni, kad tee tam atklāti pretojās.

Alberts atzina, ka arī caur šādu metodi neko daudz nepanāks preekš sevim. Tadēļ viņš dibināja škēpneeku ordeni, pastāvošu iz bruņineekeem, kas bij zvērejuši visu mūžu kalpot svētai Deevamātei. Šee bij biskapa asais eerocis, ar ko tas apžņaudza Baltijas tautiņas; šee bij katrā brīdī apbruņots kara-pulks, katrā brīdī gatavs eet pret paganeem. Bet kas tas leelakais, bruņineeki kalpoja eesākumā veenigi biskapam par labu, viņi bij pilnigi nodoti viņa varā. Šā gan negāja ilgi, jo ordeņa bruņineeki, redzedami, ka viņeem jācīnas tāpat kā vasaļeem, negri-

beja vis būt meerā ar grēku peedošanu veen, bet kāroja arī pēc atldzinajumeem šai pasaulē.

Viņi it pašapzinīgi eevērodami savu eespēju, prasija biskapam, lai dod arī viņeem kādu zemes gabalu. Biskaps nespēja pretotees, jo pēdejo rokās bij vara; viņam vajadzeja padotees, paklausit un atdot ordenim trešo zemes daļu (1207). Pāvests apstiprināja šādu nolīgumu un peespreeda bruņineekeem vēl trešo daļu no visām paganu zemēm, ko tee eekaros uz preekšu. Drīz kļuva ordens pavisam patstāvigs, jo dabuja sev peešķirto zemi ar visām pasaulīga valdineeka teesibām. Kāda maza daļa tikai no eeņēmumeem bij jadod eesākumā biskapam, bet vairak tikai tamdēļ, lai vārda pēc viņu atzītu par savu virskungu.

Pēc šādeem panākumeem kļuva ordenis arveenu pār-galvigaks un gribeja arveenu vairak.

Starp viņu un biskapu izcēlās vēlaku strīdi, kuņi vilkāš gadu-simteņus un kuņos beidzot ordenis pārvareja biskapus. Jau drīz pēc tam, kad ordenis dibinats, bruņineeki parāda savu pārgalvību un nepaklausību, bet pirmajos laikos valdība tomēr vēl pilnīgi garidzneeku rokās. Pirmajā laikā Alberts vēl īstais valdineeks, jo viņš par tādu atzīts ne tik veen no baznīcas, bet arī no pasaulīgās puses. No vācu ķēniņa Vilipa viņš jau 1206. g. bij dabuļis visas valdneeka teesības, kad paņēma Vidzemi no viņa par lēni; *) tamdēļ viņš arī vareja dalit eekaroto zemi. tadēļ arī nēveens nedrīksteja bez viņa ziņas neko pār-grozit. Biskaps atdeva zemi, kam gribeja, neko nelūko-damees uz eedzimtajeem, vaj tee arī meerā jeb ne.**)

Biskaps gan atzina par labu, viņeem neņemt veenā reizē ticību ar īpašumu un brīvību. Viņš un pāvests baidījās, ka eedzimtee neatkrīt no ticības pee paganu bū-šanām, ja viņus šādi aplaupīs, tadēļ atdeva eedzimtajeem arī pēc uzvaras ceemus atpakaļ, lai gan teica, ka pēc taisnības viņi tos jau esot zaudejuši.***) Eedzimtee vairs nebij brīvee zemes valdneeki, viņi palika to vasaļi, ku-

*) Origines X. 17.

**) Origines XI. 3.

***) Origines IX. 13.

reem bij no biskapa atdoti viņu novadi. Kā vasaļi paši par sevi gan viņi bij pilnīgi brīvi, viņi paši eesākumā ari nemaz nemanija leelo zaudejumu, bet tā ka viņi eepēma zemako pakāpeenu vasaļu starpā, tad viņeem vajadzeja drīz zaudet savas lēnes teesibas, savu vasaļu brīvību, jo viņeem taču nebij nekādas varas, ar ko to aizstāvet, aizsargat. Viņeem bij jaizpilda peenākumi pret saveem lēneskungeem, bet viņeem vairs nebij apakšneeku, kam būtu bijuši ari kādi peenākumi pret viņeem.

Pat tādi iz eedzimtajeem, kas nemaz nebij pretojušees, palika par vasaļeem. Vāceem uzticigais Kaupis un daži latgaleešu virsaiši nepatur vis savu zemi, kā peederumu uz mūžigeem laikeem, kā alodu, bet kā lēni. Kaupim gan tas labums, ka viņš stāv taisni zem biskapa, ka viņš nav apakš tāda lēnes-kunga, kas pats kāda leelaka, augstaka vasalis.*) Lai gan vairs nebij eedzimtee brīvi zemes valdneeki, lai gan bij tapuši par vasaļeem, tomēr viņi patureja savu īpašumu, savu brīvību.

Bet ne tik veen šis stāvoklis bij pārvērtees caur kristību; caur kristību viņeem bij uzliktas ari kristitu ļaužu nastas (Jura Christianorum).

Kristito likumi deva lēnes-kungam teesību, pārvērst kāda īpašumu, kāda lēni par vispārīgu īpašumu. Eesākumā gan vēl maz izleetoja šo teesību, eesākumā vēl slēpa eedzimtajeem, ka viņi zaudejuši savu peederumu, ka viņi tik tad to var paturet, kamēr lēnes-kungs atļauj. Bet zem kristitu ļaužu nastām saprata netikveen šādu atņemšanas metodi, bet ari vēl nodokļus, kuri eedzimtajeem bij jadod, bij jamaksā.**) Un šo nastu smagumu viņi sajuta jau no paša eesākuma. Pee viņām peedereja:

I. Nodokļi preesteru uzturam.

Pirmā biskapa Meinarda laikā eedzimtee izturejās deezgan draudzīgi pret kristiteem:

Viņi atļāva Meinardam meerīgi dzīvot savā vidū, viņi atvēleja tam kopt un veicināt savu kristišanas darbu.

*) *Episcopus partem Canponis assumit Origines* XI. 3.

**) *Jura Csristianitatis non solum sunt privilegia, sed etiam onera Christianis competentia et incumbentia.* Gruber *Ind.* II.

Pee viņeem mana gluži maz reliģijas fanatisma; jadamā, ka viņu paganu ticība palikusi nespēcīga, ka viņa novecojusi. Daži grib pat vēl peerādīt, ka viņeem neesot bijis nekādas reliģijas, kad ari par daudz teikts, kad apgalvo, ka nav bijis nekādas reliģijas, tad tomēr jaatzīst, ka pēdejā tanī laikā, kad vāci atnāca, vāja, ka viņai maz svara, maz ceenibas tautā. Caur to ari izskaidrojās, ka Meinardam bij eespējams tik ilgi dzīvot paganu starpā bez nekāda palīga.

Lai gan Meinardam bij brīv uzturetees Lībijā, lai gan viņš kristija, bet eedzimtee vēl bij zemes kungi; viņš neka nevareja viņeem pavēlet, viņš tik vareja pee lībeešeem ko eespēt caur viltu, caur lūgšanu. Eedzimtee daudzreiz caur savu nepaklausību peerāda it gaiši, cik maz varas biskapam par viņeem, cik maz viņš pee teem var eespēt, ja grib viņeem pavēlet. *)

Meinardam gan savi lauki, bet eedzimtee viņam tos labprāt atvēl, jo viņš apstrādā pats savu zemes stūrīti, un Lībijā nav vēl zemes trūkuma.

Daži vēsturneeki (Jannau) gan apgalvo, ka Meinardam jau peederejusi peektā daļa zemes, bet tas tik vareja būt, ja daudz, tad peektā daļa no to peederumeem, kas jau bij kristīti, un šādu gan nebij nekāds daudzums. Bet ka šis peederums nav vēl drošs, skaidri redzams: Eedzimtee gribeja atņemt Ditriķim, Meinarda beedrim, viņa paša apstrādato zemi, kad redzeja, ka tam aug kuplaka labība nekā viņeem. **)

Dažu reiz bij apdraudeta pat preesteru dzīvība, bet šādi gadījumi bij reti; vispārīgi nemot, jasaka, ka pēdejee vareja meerīgi izsēt savu kristīgās mācības sēklu, ja tik būtu gribejuši to meerā darīt, ja tik būtu mācejuši pārleecināt paganus no svētības, kādu atnes kristīgā ticība. Bet toreiz nebij tādi laiki. Meinarda pēcnācejs Bertolds, gribedams eegūt vairak svara pee eedzimta-jeem, gribedams varbūt ari valdit par lībeešeem laicīgās leetās, tāpat kā garīgās, atveda pirmos kara-pulkus uz Lībijas krasteem.

*) Origines I. 11.

**) Origines I. 10.

Pat veenkāršākā cilveka prāts tagad vareja noģist, ko tee grib; tadēļ ari libeeši stājās apbruņoti sakšēem pretim, uzaicinadami Bertoldu ar draudeem, lai sūta kara-spēku atpakaļ mājās; lai atgreežas pats meerigi uz savu biskapa veetu, lkšķili; lai tos, kas peepēmuši ticibu, speež viņu turet, bet citus lai rauga peedabut ar vārdeem un nevis ar rikstēm. *)

Bet biskaps neklausijās uz viņu taisnajeem vārdeem. Izcēlās kautiņš, kurā libeešus pārspēja. Šai kaujā krita ari Bertolds. Sakši atreeba viņa nāvi, sadedzinadami un nopostidami libeešu druvas. Vēļ tai pašā deenā viņi kristija Salas pili 50 un otrā deenā lkšķilē 100 libeešu. Peespeeda viņus uzņemt savās pilīs preesterus un dot katru gadu viņu uzturam un izdevumeem pa mēram labības no katra arkla. **) (Orig. II. 7.)

Pirmo reizi še parādas vara. Pirmo reizi balteeši teek še peespeesti peenemt kristību. Še parādas ari pirmee nodokļi, ko eedzimtee no šī laika arveenu maksaja saveem uzvaretajeem. Šee nodokļi nosaciti preekš preestereem, kas nes paganeem ticibu un līdz ar to ari pasaulīgu valdību, līdz ar to ari pasaulīgas nastas. Garidzneeki dabun uzturu no katra, kam zeme, no katra, kam peeder zemes gabals, un šo teesību viņi gan būs ilgī paturejuši, sakšu nosacijums gan būs uzglabajees ilgī. Tas apstākļis, ka pēc sakšu aizeešanas libeeši nokratija jūgu, vēļ neko nepeerāda, ka viņi tika valā no šīm nodošanām. Viņi gan nebij vīs ilgaki sva-badi kā līdz Alberta atnākšanai. Alberts viņus peespeeda padotees, noligt meeru. Saprotams, ka viņš neatlaida vīs nosacitā mēra maksu, jo toreiz nemāceja vīs tos žēlot. Kas bij atkrituši, bet uzlika viņeem vēļ arveenu leelakas nastas.

Kad libeeši 1211. gadā sāk sūdzetees par nastu grūtumu, tad pēdejo starpā būs ari gan domati nodokļi pree-

*) Origines II. 5.

**) Zem arkla saprata zemes-gabalu, bet cik leels tas bijis, par to valda pee vēsturneekeem leela domu starpiba: Grubers izskaidro, ka arklis bijis zemes gabals, ko var apstrādāt ar divjūgu arklu vienā deeuā. Richters turpretim pierāda, ka arklis bijis zemes gabals, kas apstrādats nedeļas laikā ar divjūgu arklu; bet jau pašā eesākumā arklam bijis no-teikts leelums. Pēc Rīgas rātes nosacijumeem iz 1232. gada tam vajadzējis būt 1200 □ rūtes lielam. (Origines II. 7.)

stereem, jo bez desmitās teesas eedzimtee grib, lai atveeglo viņeem ari vēl kristīto likumus (Jura Christianorum).

Zem pēdejeem var saprast ari citas nastas, citus nodokļus, bet domajams, ka preesteru teesa ari būs bijusi.

Visur gan nebij noteikts mērs, cik jamaksā preestereem, cik jadod preekš viņu uztura, bet ka eedzimtee gādauši par viņu vajadzībām, par to nevar šaubītees. Kad vēlāk biskaps dalīja zemi ar bruņineekeem, tad nolīgumu starpā stāveja ari, ka viņeem jauztur preesteri. Saprotams, ka bruņineekeem pašeeem bij jadod kāda daļa no eeņēmumeem preestereem, bet tāpat ari draudzes bērneem vajadzeja nest savam dvēseles ganam dzīves vajadzības. Tērbatas biskaps nolīest ar ordeņa bruņineekeem, ka viņi savā daļā apgādatu Deeva kalpus, ka uzturetu ari tos, kas no biskapā sūtīti, eet pārraudzīt draudzes. *)

Ar bruņineekeem gan viņš līest bet tikai gan tamdēļ, ka viņam nav nekādas teesības, bruņineeku daļā peespeest eedzimtos, lai apgādā preesterus. Tērbatas biskaps Hermanis gan tikai nolīest ar bruņineekeem, lai pavēļ igauneem rūpetees par kristīgā jūga izplatitajeem. Ka eedzimteem vajadzejis uzturet garidzneekus, ka vajadzejis dot viņeem, kas pee dzīves vajadzīgs, redzams ari iz nolīguma ar kuršeem. **) Vispirms viņeem teek noteikts, ka jauzņem preesteri, ka tee jauztur un jaapsargā, jaaizstāy pret eenaidneekeem kā pašeeem sevi. Kuršeem gan nav noteikts zinams mērs, bet viņeem vajaga kā kristīteem cilvekeem, godīgi (honeste) dot preestereem, kas vajadzīgs. Kad nu kuršeem jau leek rūpetees par saveem kristitajeem, kas taču no laba prāta padevās vāceešeem, tad gan ari domajams, ka lībeešeem un igauneem negāja vis labaki, tad gan ari peeņemams, ka igaunus, kas bij tik ilgi turejušees pretim, preesteri negribeja vis kristīt, tā sakot, par velti jeb neēduši, jo vērsim, kas strādā, taču nevar muti aizseet. Viņi strā-

*) Silv. doc. LXVI c. et cum ratione officii episcopalis ecclesiarum visitabimus, expensas nobis necessarias ministrabunt.

**) Silv. doc. XLVI a. honeste in necessariis praeurabunt eos (sacerdotes).

daja ta Kunga druvā, tadēļ jau arī drīksteja gan ņemt uzturu iz viņas.

Lībija tika jau 1206. gadā caur Alubrandu eedalita draudzēs. Visā Lībijā kļuva celtas baznīcas. Alberts eevētoja viņās preesterus, pēšķīra viņem un baznīcām zemes gabalus, jo viņš taču vareja katru ceemu, katra īpašumu pārvērst par vispārīgu, un vispārīgs īpašums bij tas, kas pēdereja baznīcai. Ka sākumā Alberts nav grībejis par beeži izleetot šādu atņemšanas vīzi, leecina, ka viņš atpirka no eedzimtajeem veetu preekš Rīgas Doma baznīcas. (Richters Geschichte der deutschen Ostseeprovinzen, I. Theil, Seite 121.) Bet visur viņš nebij tik žēlīgs, viņš paņēma arī zemes gabalus preekš baznīcām bez nekādas leelas prasīšanas.

Tādu izturešanos attaisnoja arī pāvests, jo viņa sūtnis Viļums no Modenas pēšķīra (1226.) katram bīskapam divus apstrādatus un 18 neapstrādatus arklus, katrai katedrales baznīcai 100 apstrādatus un divus neapstrādatus. Indriķis teic, ka Tērbatas bīskaps un ordeņa brāļi apdāvinājuši preesterus bagatīgi ar labību un zemi, bet ka šī maksa kritusi beigu beigās uz īgaunem, veegli saprotams, ja eevēro, cik bargi apgājās bruņīneeki pēc Tērbatas uzvaras ar nabaga īgaunem, kas viņem bij darijuši tik daudz pūles un raizes. Cik zemes preesteri dabujuši, Indriķis neteic, bet pēc kāda vācu ordeņa nolīguma ar eedzimtajeem prūšos, pēdejee apsolas dot preekš katras veenas baznīcas preesteru uzturešanas 8 arklus zemes, 4 laukā un 4 mežā, desmito teesu no 20 arkleem, divus vēršus, veenu zirgu un veenu govī. *)

Minetais nolīgums gan ir iz 1249. gada, bet prūšos viss attīstījās vēlaku, nekā Baltijā, tadēļ var gan arī peņemt, ka šīnī laikā draudzēs eevētotē preesteri Baltijā nedabuja vis mazak zemes. Preesteru skaits, kā leekas, jau Alberta laikā labi leels, jo bez teem, kam sava draudze, kam zeme un sava māja, vēl leels pulks tādu, kas vēl arveenu nopūlas ar kristīšanu, kas vēl ar-

*) Neophyti promittunt se al sustentationem presbyteri unius cuiusque ecclesiae daturos octo mansos terrae, quattuor videicet in campis, quattuor in silvis, et decimam viginti uncorum, duos boves, unum eŕgum, unam vaccam.

veenu turpina misionara darbu, staigadami apkārt pa novadeem un apslacidami eedzimtos ar ūdeni. Šeem bij tas grūtākais uzdevums; viņeem dažu deenu pēc uzvaras bij janokrista vairak simtu, viņeem bij jaet lidzi kaļā, pat vēl ne reti jaķeras pašeem pee eeročeem. Šeem preestereem bij japavada kaļa-pulki, lai var būt izdevīgā brīdī pee rokas. Viņeem ari bij japārcees vairak bree-smu, nekā viņu amata brāļeem, kam bij sava draudze. Viņeem bij japārteek pa leelakai daļai no ta, ko atmeta tee novadi, kuŗus tee atgreeza, kuŗos tee uzturejās.

Viņeem bij vairak japalaižas uz eedzimto labprātību, lai gan uzvaretaji neatstāja viņus eedzimto žēlastībai veen, bet pēdejeem, kā jau teikts, stingri peekodinaja, lai godīgi apgādā, apsargā savus dvēseles ganus.

Preestereem gan bij pilna teesiba, ņemt uzturu no jaunatgreetajeem, jo viņu starpā bij daudz tādu, kas pateesi gribeja eedzimtajeem darit labu no visas sirds, bet nevar ari pēdejos apvainot, kad viņi to neeskatija, nevar ari pēdejos nosaukt par ļaunprātigeem, rupjeem paganeem, kad negribeja atzīt kristīgās ticības svētību, kad eeniđeja preesterus. Viņeem bij preekš tam deezgan eemesla. Vaina atradās to laiku katoļu ticībā.

Jo stingraki viņi aizleedza elkeem kalpot, jo sīkstaki turejās eedzimtee pee vecajeem deeveem, zinams gan, ne atklāti, jo par tādu grēka darbu viņus sadedzinaja, bet slepeni, klusumā viņi pameeloja garus vēl labaki, nekā to bij darijuši preekš tam.

Viņi domaja, ka vāceeši tik atņem viņeem visu, kas labs, un kad vāci aizleedza viņeem veco ticību un uzspeeda savu, tad domaja ari, ka tee to tik dara aiz ļaunprātības.

Tadēļ ari gaužām reti gadijās, ka kāds peeņēma kristību aiz pārleecinašanās; viņi tik to darija peespeesti.

Eepreekšeju mācību tureja toreiz par maz vajadzīgu; ja kāds apsoliņās peeņemt kristīgo ticību un ja pee viņa bij izpildita kristības ceremonija, tad jau viņš bij pilnīgi un galīgi uzņemts kristīto sabeedribā, kur, pēc preesteru vārdeem, valdija mīlestība un saticība. Bet ko vareja eedzimtee mācītees no šādas saticības, kad vāci paši ķildojās savā starpā, kad vāci tāpat ļaupija un dedzinaja,

kā paganu leiši? Ko vareja viņi saprast no kristīgo veenprātības, kad vāci un daņi strīdējās savā starpā, kad vāci neuzskatīja no daņiem kristītos par pilnīgeem, kamēr pēdejee taču saucās arī par kristīteem, kamēr pēdejee taču aplaistīja viņus tāpat ar ūdeni, kā vāceesi?)

No īstās kristīgās mācības eedzimtee dabuja maz ko dzirdet, jo tādu preesteru bij maz, kas grībeja tiktāl nopūletees, ka eemācītos paganu valodu; ja kādi arī atgādījās, tad tos izleetoja pa leelakai daļai par misionareem, bet leelakais preesteru daudzums spredīkoja latīņu valodā, no kuŗas eedzimtee nesaprata ne vārda. Bīskaps gan grībeja cik necik palīdzet eedzimtajeem šai ziņā un lika Rīgā izrādīt skatus iz svētajeem stāsteem. Šī bij ta veenīgā metode, caur ko darija eedzimtajeem saprotamu Kristus mācību. Preesterēem vajadzeja netikveen ticības leetās mācīt eedzimtos, bet arī paklausībā pret kungeem. Tadēļ jaunatgreestee uzskatīja viņus par kristīto jūga izplatitajeem, viņi nemaz neizšķīra preesterus no pasaulīgeem valdneekeem. Un pēdejos viņi arī vareja ar pilnu teesību šādi uzskatīt, jo preesteri, dabudami zemes gabalus, sāka vairak rūpetees par zemes apstrādašanu, nekā par Kristus mācības izskaidrošanu.

Viņi palika stipri bagāti, un eedzimtee eenīdeja viņus vēl vairak. Pat visukreetnakee iz preesterēem stipri turīgi vīri, pat tādi, kā Alubrand, no kuŗeem nevar domat, ka tee caur netaisnību nākuši pee mantas. Indriķis stāsta par kādu strīdu starp Alubrandu un Idumejas latgalešu soģi Vladimiru. Alubrand apvaino pēdejo un pārmet viņam, ka netaisni sakrājot mantu, bet Vladimirs norāda, ka Alubrand nemaz nav labaks, ka viņam arī turīga mājas būšana. *)

Lai gan jaunatgreestee uztura preesterus, lai gan viņeem tee jaapgādā, tomēr tee nodokļi viņus neapspeēž; nekur nedzird viņus sevišķi par teem sūdzamees; bet vairak viņus apgrūtina desmitā daļa, kas stāveja tuvā sakarā ar preesteru nodokļeem.

*) Origines XVIII. 2.

II. Desmitā daļa.

Daži vēsturneeki teic, ka desmitā daļa bijusi preekš preesteru uztura, ka no sakšēem nosacītais mērā desmitās eesākums. Ka preesteri no desmitās daļas dabuži savu teesu, gan domajams, bet jaatzīst, ka desmitā nāk zemes valdneekem par labu. Kad pēdejee bij gandrīz visi vaj nu garidzneeki, vaj brunineeki, kas peedereja pee garīgā ordeņa, tad var gan teikt, ka desmitā daļa nākusi garidzneekem par labu, tad var gan runāt no garīgās desmitās teesas (Geistliche Zehnten). Īstenībā ņemot, tad gandrīz sakristu preesteru nodokļi ar desmito kopā, starpība tikai būtu tāda, ka pirmējee peenākas kalpotājeem, un otree valdošēem garidzneekem. Biskapam vajadzēja pašam pārtikt no desmitās, uzturet pilsgalmu un apbruņot tādus vasaļus, kuŗēem vēl nebij zemes. Bruņineeki ari ņēma desmito preekš savas pārtikas, preekš savu eeroču apgādašanas. Bet valdneeki izleetoja desmito netikveem preekš sevis, bet ari preekš vispārigā zemes labuma. Viņēem gan nevajadzēja neka izdot preekš zemes pārvaldišanas, jo tādas gandrīz trūka viduslaikos, ari par karaspēku nebij daudz jāgādā, jo vasaļi, kam bij zeme, nāca paši ar saveem eeročēem; par karaspēka proviantu nebij jārupejās valdneekem, jo katris gādāja par sevi, bet preekš vispārigēem labumeem viņi izleetoja tad desmito, kad cēla baznīcas, kad apgādāja viņas ar visām vajadzībām. Kad balteeši sākuši maksāt desmito, nav īsti zināms, bet jāpeņem, ka biskapa Alberta pirmajos gados. Indriķis, veenīgais leecineeks iz toreizejeem laikeem, peemin desmito tik tad, kad eedzimtee sāk par viņu sūdzētes, kad eedzimtee lūdz, lai atveeglo viņēem nastas un it īpaši desmito. *) Eevērojot, ka Indriķa kronikā tik 1211. gadā dabun dzirdēt vārdu „desmitā“, būtu jājautā, kadēļ Indriķis nepeemin jau agraki šos eevērojamos nodokļus.

Vaj nebūs gan no sakšēem nosacītais mērs tomēr jāuzskata par desmitās eesākumu? Eevērojami gan ir, ka Indriķis runā no desmitās teesas minētā gadā, kā no kā-

*) Origines XV. supplicantes Episcopis et petentes Jura Csriscianorum et maxime decimam alleviari.

das leetas, ko jau sen pazītu; bet tomēr nevar vis teikt, ka viņš tamdēļ tā izturas, ka kad jau būtu agrāk kādā veetā peeminejis desmito, ka kad uzskatītu sakšu mēru par desmitās teesas eesākumu. Eevērojot viņa dabu, eevērojot kronikas garu, un tuvaki aplūkojot tās veetas, kur viņš runā par desmito, jaatzīst, ka viņš uzskata desmito teesu kā no Deeva uzliktu, kuŗa jadod katram kristītam cilvēkam. Viņš varbūt nemaz nebūtu peeminejis desmito teesu kā nastu, kas uzspeesta balteešiem, ja pēdejee būtu maksājuši viņu godīgi un padevīgi, kā peenākas kristīteem.

Šāds uzskats gan nepeerāda, ka preesteru nodokļi šķīrami nō desmitās teesas, bet viņš norāda, ka Indriķim nav nekāda eemesla runat par desmito, kamēr eedzimtee to padevīgi maksā.

Bet ka preesteru nodokļi teek šķirti no desmitās, leecina nolīgums ar kuršeem. Pēdejeem bez preesteru uztura jamaksā vēl savam biskapam, tik daudz, cik eedzimtee iz Gotlandes maksā savejeem. *) Kad nu zinams, ka gotlandeeši devuši desmito jeb tai līdzīgus nodokļus, tad ari skaidri redzams, ka nodokļi zemakajeem preestereem teek šķirti no valdneeka desmitās. Eedzīm-tajeem, pee viņu toreizejās nabadzības, bij gluži grūti, atdot desmito daļu no viseem eeņēmumeem; nekas gan vineem nebij tik smagi, ko ceest, kā šī nasta. Tadēļ lībeeši no Daugavmalas un turaideeši greezās ar lūgu-meem pee biskapa, lai pamazina viņeem desmito. Viņi atzina, ka ar varu neko vairs nepaspēja, ka ja teek pārvareti, viņus spaida vēl vairak, tadēļ apsoliĵa biskapam mūžīgu uzticību un paklausību visās leetās, ja tik viņus apžēlos. **)

Biskaps bij gudrs, viņš apsvēra, ka vēl jāved daudz kaŗu ar paganeem, ka tadēļ ļoti vajadzīga uzticība no to puses, kas jau pārvareti, jo kad nebij no teem jābīstas, tad jau vareja eet viseem spēkeem pret paganeem; bez tam taču pārvaretee paši vēl solijās palīdzet. Viņš pa-

*) Silv. doc XLVI. a. Ad ea vero Jura, quae persolvere tenentur indigenae de Gotlandia per omnia perpetuo tenebuntur.

**) Orginies 5, promittentes tam in bellis cantra paganus quam in omnibus causis Christianitatis perpetuam fidelitatem.

klausija viņu lūgumam un atveegloja desmito, nosacīdams viņas veetā no katra arkla mēru, kas bij astoņpadsmīt pirkstu (collu) leels. *) Tagad eedzimtajeem nebij vairs jaatdod nepececešamā daļa; ja paauga, tad viņi vareja precatees, ka taču būs ko pārtikt, ja izdevās labs gads, tad viņeem gan nācās deezgan veegli atdot nosacito mēru, tad viņeem gan bij labi mazak, ko maksat, nekā kad bij jadod desmitā teesa no viseem eeņē-mumeem. Bet kad peenāca grūti gadi, kad karš, kas toreiz nebij nekāds retums, izpostīja viņu druvas, tad bij smagi, ļoti smagi atdot arī šo mēru; tad bij viņi tee veenigee, kas ceeta, kamēr senak taču līdz ar viņu zaudējumu gāja arī mazumā desmitā teesa. Ja, par peemēru, kādam bij viss laupits, tad no viņa nevareja arī neko ņemt, tad desmitās nebij, tad nodošanas nebij jamaksā; bet tagad mērs palika, neskatotees, vaj kas uzauga, vaj ne, viss veena alga, vaj bij ko ēst pašeeem vaj ne. Šādā atgadījumā eedzimtee bij netikveen pēdīgi nabagi, šādā atgadījumā viņi paši ceeta netikveen badu, bet palika vēl arī sava kunga parādneeki, bez ka būtu paši taisījuši parādus. Kad nu peenāca arī kāds labaks gads, tad vajadzēja atlīdzinat parādus un beigās atkal ceest trūkumu, kā neizdevīgajos, tā bada gados. Viņi nevareja nekad vairs izkultees iz dziļās nabadzibas, viņi tik vareja ceret uz savu kungu žēlastību. Eevērojot biskapa Alberta labo prātu uz eedzimtajeem, jasaka, ka pirmajos laikos bij veeglaki maksat nosacito mēru nekā desmito teesu. Alberts nekur neparādas kā izsūcejs, viņš savā ziņā deezgan žēlīgs; ja viņš kādā veetā izturas drusku ceetaki, tad tas izskaidrojams pa leelakai daļai caur laika garu, kāds toreiz valdīja.

Kamēr biskaps Alberts dzīvoja, eedzimteem bij deezgan patversmes; viņi vareja precatees par atveeglotajām nastām. Bet visur netika uz reizi eevests desmitās veetā zinamais mērs. Indriķis teic, ka ordeņa daļā visi maksājuši desmito teesu; ja, arī biskapa daļā nebij tādu

*) Origines 5, pro decina mensurum quandam modu, qui esset decem et okto digitorum de quolibet equo annuatim solvendam, ad petitionem ipsorum instituit.

trūkums, kas deva desmito. Biskaps bij tik zem tāda nosacījuma atveeglojis lībeešiem desmito, ka viņiem mūžīgi vajaga būt paklausīģiem; ka ja atkritīs no ticibas, būs jaunemas maksat ari vēl desmitā teesa bez citeem nodokļiem. Bet kad nu eedzimtee sacēlās tomēr pret vāceešiem, tad, zinams, vajadzeja citeem par beedinašanu izpildit draudus. Pirmajos laikos tadēļ nav daudz to, kas maksā nosacito mēru; leelakā daļa no tādeem peedereja pee latgaleešiem un lībeešiem, bet iģaunī gandrīz veenumēr deva desmito. Iģaunī sajuta sāpīgi šo nastu smagumu, lai gan ari lībeeši un latgaleeši nebij izņemti. Pat Kaupis, dedzigakais vācu peekritejs, aizstāv 1212. gadā savus tauteešus pee biskapa un grib viņu peerunat, lai pamazina nodokļus. *)

Veenumēr un visur dzird eedzimtos sūdzamees par desmito, gandrīz veenmēr viņi to leedzas maksat. Preestereem daudz jasprediķo, ka vajag dot Deevam, kas Deevam peeder un pasaulīģiem valdneekem, kas teem peenākas.

Eedzimtee nopūlas, lai nokratitu, lai mazinatu šo smago jūģu; kungi, valdneeki, dzenas atkal jo vairak eegūt teesibas pee desmitās. Pee katras zemes dališanas bij leelakais jautajums: kam peederēs desmitā? Tad tik uzskata zemī par pilnīgi atdotu, tad tik par eevērojamu mantoģumu, kad ari desmitā peeder. Bruņineeki dabuja visur šo svarīģo teesību, bet vasaļi gan būs maksajuši, vismazakais eesākumā, desmito savam virskungam, zinams, gan ne visu, bet, kā leekas, tad desmito no desmitās. Tas apstākļis, ka desmitā nāca tādu rokās, kas paši bij vasaļi, padarija eedzimto stāvokli vēl grūtaku. Viņi nestāveja vairs nekādā sakarā ar virskungu, bet bij pilnīgi nodoti sava lēnes-kunga varā.

III. Laicīģee eeģēmumi.

Lēnes-kungs, maksadams kāģu daģu no desmitās atkal savam virskungam, grībeja jo vairak izspeest no saveem apakšneekem; viņš izleetoģa izdeģīģu brīdi un uzlika no viņa pārvaldīteem novadeem jaunas maksa-

*) Origines XVI. 3.

šanas, kas nāca veenigi viņam par labu. Jau 1206. gadā panāca leelvārdeeši, kas bij sacēlušeēs pret vāceešeem, tik tādā vīzē meeru un atdabuja tik zem tādeem nolīgu-meem savus laukus, kad apsolija maksat savam lēneskungam Danielam Bannerovam ik gadus pa puspodam rudzu no katra arkla. *) Še parādas pirmoreiz noma par zemi; še eedzimtajeem pirmoreiz jaatpērk caur mesleem atpakaļ sava zeme, ko. pēc kunga vārdeem, bij zaudejuši. Viņi vairs nebij kungi par to zemes stūri, uz kuŗa dzīvoja, no kuŗa pārtika. Eedzimtee paši nemaz pilnīgi nenomanija leelo zaudejumu, viņi domāja, ka maksa viņeem tik uzlikta par atkrišanu no ticibas, par sacelšanos pret kungeem, par nepaklausību pret preeste-reem. Soda maksa par atkrišanu ta gan bij, bet šis sods nebij nekad atlīdzinams, viņš pastāveja mūžīgi. Eedzimtajeem nebij vairs peederuma, viņu senakā lēne bij tādā vīzē palikusi par kunga īpašumu, kuŗu tas viņeem iz žēlastibas atdeva leetošanai pret atlīdzinajumeem. Eesākumā, kā redzams, šī atmaksa nav leela, bet viņa jau norāda, kāds liktens gaida eedzimtos. Taīs laikos viņu liktens gan vēl nav tik breesmīgs, bet viņš vareja palikt arveenu smagaks, grūtaks, ja tik eedzimtee kādu reizi atkal sacēlās. Ar laiku varbūt šee nodokļi labībā saveenojās ar mēru, kas bij nosacīts desmitās veetā, tā tad maz ko dzird vēlaki no viņeem, jo tos maksāja zem desmitās vārda veeneem un teem pašeeem kungeem veeni un tee paši apakšneeki, maksataji.

Caur to kļuva labi leelaks demitās teesas veetā nosacītais mērs. Tā varbūt jau būs saveenojušeēs laicigee nodokļi labībā ar desmito ordeņa bruņineeku un Rīgas pilsoņu nolīgumā ar teem kuršeem, kuŗus viņeem pešķīra. Kamēr taīs apgabalos, kas peedereja biskapam, kurši maksā tik daudz, kā gotlandeeši; kamēr tee maksā, kā domajams, zināmo mēru, bruņineeki uzleek saveem novadeem pa pusbirkavam (dimidium navalentum) rudzu no katra arkla un tik pat daudz no katras ecešas, un teem, kas strādā ar veenu zirgu arklā

*) Origines X. 14. quolibet anno de aratro dimidium talentum siliginis promittunt.

un ecešā, tik pusbirkavu veen. *) Šeem, kā redzams, daudz vairak ko maksat nekā viņu brāļeem, un tas būs gan caur to izskaidrojams, ka viņeem uzlika arī laicigus nodokļus.

Viņi pēc pateesibas jau arī bij zaudejuši savus laukus caur veenmēriģo vācu apkaŗošanu, caur uzglūnešanu jūras Ńaurumā pee Sāmu-salas, jo visi Ńee novadi, kas bij atdoti bruņineeķeem, atradās Kurzemes pussalas zee-meļos.**)

Visi lēnes-kunģi gan nedabuģa Ńos laicigos nodokļus labibā, visi gan nenāca tik aģri pee tādām teesibām kā minetais Bannerovs, bet laicigi eeņēmumi (temporale emolumentum) peenācās arī viņeem no saveem novadeem.

Pee laicigām teesibām peedereģa arī klauģi, kas eesākumā pastāvēģa piļu mūreģanā un ceļu taisiģanā. ĩsi tādos darbos, kas nāca visam novadam par labu. Eesākumā arī eedzimtajeem bij teesiba, dzģvot pilģs, slēptees aiz mūreem, kuŗus tee bij cēluģi.

Indriķis teic, ka bruņineeķi lģdz ar ventģneem un lat-galeeģeem dzģvoģuģi Cēsu pilģ ***) ; tāpat viņģ peemin, ka bruņineeķi Iģaunģjā cēluģi ceetas pilģs un ka iģaunģ, kas palģdģģa mūret, kara laikā slēpuģees ar savām mantām tāpat aiz stipreem vaļģeem un mūreem kā bruņineeķi.****) Bet ka Ńāda kopdzģve vāģeem nebģ patģkama, gan domaģams, jo eedģimteē taģu arveenu tureģa ļaunu prātu pret viņeem, un lģdz tik pēdeģee parģdģģa to arī savos darbos, tad zinams viņeem vajadģģa zaudet Ńo kreetno patver-smi kara-laikā, tad viņģ tģka izstumti iz pilģm.

Tā zaudē iķģģķģleeģi jau 1205. gadā savu lģdzdalģbu pee iķģģķģles ceetokģģģa, ko atģģva Konradam no Mein-

*) Silv. doc. XLVII ipsi et eorum Successores de quolibet unco solverent nobis annuatim dimidium navale talentum siliginis et de erpica, quee volgari nostro egide dicitur, solverent similiter dimidium talentum siliginis.

**) Viņu vārdģ Ńādi.: Rende, Gallevale; Pģdeģale Matekule, Wane, Pure, Uģesse, Kandove, Anses.

***) Origines XIV. 8.

****) Origines XXV. 5, propter timorem Ruthenorum Estonos in castracompellentes simul cum eis commanserunt.

dofes*), tā zaudeja arī igauņi savas līdzteesības pee bruņieku pilīm savā zemē.

Piļu celšanu sajuta it īpaši igauņi un lībieši, kamēr latgaleeši gandrīz nepazina šo nastu pirmajos laikos, jo viņi izturejās meerīgi: tadēļ arī nevajadzēja viņu vidū nekādu ceetokšņu. Bet viņu kaimiņi nebij tādas patee-tigas, padevigas dabas. Jau lībeešu zemē laba teesa ceetokšņu: Salaspils, Ikšķile, Leelvārde, Aizkraukle gar Daugavu kā sargi pret paganu leišiem; zemes vidū: Sigulda un bruņieku centrs Cēsis. Lībijā ceetokšņi celti arī pret āriģeem eenaidneekeem, pret leišiem, kamēr Igaunijā gandrīz visi, kā Vilande, Revele u. c., lai varetu tik nodibinat vācu valdību paganu starpā, lai varetu pēdejos pēespeest, peedabūt pee kristības, pee paklausības. Igauņi paši sev cēla ceetumus, caur piļu būvi uzlika paši sev valgus. Ši nasta viņiem bij nepeeceēšama, jo viņiem bij jastrādā neeerasts darbs. Alnpeke saka it nevainīgi, ka viņi šādu darbu uzskatījuši grūtaku par pekles mokām, un ka gan nekad to nebūtu strādājuši, ja tik nebūtu tikuši pēespeesti. Igaņņeem, kā redzams, bijušas grūtas nastas caur piļu būvi; latveeši jeb pareizaki latgaleeši, kā jau teikts, pazina maz vēl tādu darbu; ceļu bruģēšana gan nebūs bijusi tāis laikos arī nekāda leelā; tā tad nu būtu jadomā, ka viņi bijuši brīvi no laicigeem nodokļeem, bet ka tā nebij, peerāda kāds Alberta nolīgums ar bruņieekeem. Minetā nolīguma biskaps peešķir ordenim kādu daļu Tālavas latgaleešu ar baznicām, desmito un laicigeem eeņēmumeem (t e m p o r a l e p r o v e n t u s)**).

Ka tālaveeši nav būvejuši pilis, zinams; bet tad nu jajautā, kas tad saprotams zem laicigā peenākuma? Šis tik vareja būt divejads, jeb nu labības maksa, kā pee leel-vārdeēseem, jeb varbūt kādas deenas vispārīgu klaušu lēnes-kungam. Kad tālaveeši būveja pilis, tad vajadzēja citadi atklausit, un bruņieku daļā šādi klauši būtu lēti izskaidrojami. Viņeem bij netikveen zeme, kuŗu tee bij

*) Origines IX. 11.

**) Silv. doc. LXVII. cum Ecclesiis et omni temporali proventu te-
nebuntur Juris dictione civili.

atdevuši par lēni, zeme, kuru apstrādāja eedzimtee, bet ari savi īpaši peederumi.

Bet viņem, kā kaŗa-vīreem, neklājās ar zemes apstrādašanu, zemes apkopšanu; tā tad nu gan būs doma-jams, ka viņi jau šaīs laikos būs peespeeduši eedzimtos, strādat kādas pāris deenas preekš sevis, kā to vēlaki darija nolīgumā ar zemgaleešeem.

Bruņineekeem nebij citadi eespējams apkopt savas muižas. Lai gan pee bruņineekeem peedereja ari kalpi (fratres servientes), bet tee tik savus kungus apkalpoja kaŗā un nenodarbojās vis ar zemes kopšanu. Izņemot viņus, Baltijā nebij tādu cilveku, kas būtu gājuši bruņineeeku muižās strādat; še neatnāca tādi vācu kolonisti kā prūšos. Kas nāca uz Lībiju, tee vaj nu nodarbojās ar kaŗu, mēģināja savu laimī eegūt ar zobenu jeb dabuja paši zemi, paši palika par valdineekeem. Vācu zemneeki še neatnāca, tādu še trūka, tadēļ japeņem, ka vismazak bruņineeeku daļā eedzimtee palīdzēja apstrādat laukus, varbūt ka eesākumā ari pret mazu atlīdzinajumu. Lauki gan nevarēja būt leeli, jo bruņineekeem nebij to-reiz laika viņus paplašināt, viņem bij tik jarīkojas uz kaŗu. Tadēļ eedzimtajeem gan nebūs bijis daudz jakalpo šai ziņā.

Bet visas laicigās nodošanas kopā bijušas deezgan eevērojamas; to jau var redzet no tam, ka viņas nostāda blakus desmitai. Iz šeem laicigeem nodokļeem attīstijās vēlakee klauši, šee ir klaušu pirmās saknes. Šee nodokļi, šīs nastas saistija eedzimtos pee lēnes-kunga. Eedzimtee atsvešinājās vēl vairak no virskunga, kad vasali un bruņineeeki dabuja savās rokās soģa amatu, kad peesavināja sevīm jurisdikcijas (teesnešu) teesibas.

IV. Soģu uzturešana.

Indriķis stāsta, ka preekš vācu atnākšanas lībeeši bijuši neuzticama tauta, kas zaga, ņēma, plēsa, ko vareja.*) Šādas būšanas vairs nevarēja pastāvet pēc kristibas, viņem aizleedza laupīt un zagt, aizleedza izleetot varu pee nolaupitā īpašuma atdabūšanas. Agrak bij katris caur

*) Origines X. 15.

savu spēku raudzijs eegūt atpakaļ nozagtās mantas, bet tagad vairs nedrīksteja. Tagad vajadzeja apzagtajam greestees pee teem pēc palīga, kas viņeem aizleedza nemt ar varu; viņeem vajadzeja lūgt preesterus pēc padoma, jo šee bij aizleedzeji. Ar tādu lūgumu greezās turaideeši jau 1206. gadā pee sava preetera Alubranda, gribedami, lai tas atpestī viņu laicīgās būšanās tāpat, kā to darijis garīgās. Alubrandš uzņēmās arī laicīgā soģa amatu. Viņš spreeda taisnu teesu, un lībeeši bij ar viņu gluži meerā. *) Bet ilgi viņš nespēja izpildit divus amatus, ilgi viņš nevareja būt par laicīgu teesnesi un dvēseles ganu. Kristīgā ticiba izplatījās arveenu vairak paganu starpā, jaunatgreesto skaits tapa arveenu leelaks, caur ko arī soģim bij vairak darba, caur ko arī viņa amats tika arveenu svarīgaks.

Tagad vajadzeja tādu vīru, kas vareja sevišķi nodarbotees ar soģa amatu, kas vareja to sevišķi kopt. Biskaps un līdz ar viņu arī citi zemes valdineeki greeza uz šo apstākli savu vēribu un aņņēmās gādat eedzimtajem soģus, kas varetu spreest teesu pēc kristitu ļaužu likumeem. Eedzimto virsaiši nespēja šo amatu izpildit, jo viņi taču nepazīna kristito likumus, kristito eerašas, tadēļ palika arī neeevēroti, tadēļ viņeem arī bij jaatkāpjas.

Biskaps savā daļā eecēla par soģeem svešineekus, atnācejus uz Lībiju, kas šee uzturejās tik kādu laiku un vēlāk gāja atpakaļ uz Vāciju. Starp šeem atgadījās allaž arī tādi, kas bij nonākuši uz Lībiju, netikveen lai eegūtu mūžīgo dzīvošanu citā pasaulē, bet arī laicīgus labumus, laicīgu mantu šinī. Ja tādi attrāpijās par soģeem, tad eedzimteem bij daudz ko ceest, ja gadījās tādi teesneša amatā, kas rūpejās vairak par sava maka pildīšanu nekā par Deeva taisnību, tad soģis palika par nepanesamu nastu.

Kā redzams iz Indriķa kronikas, tad šādu cilveku nebij trūkums. Jau Alubranda pēcnācejs Turaidā, bruniņneeks Gotfrids, parādās kā izsūcejs un plēsejs. Viņš

*) Origines X. 15.

staigadams pa draudzēm, salasa daudz dāvanu, daudz naudas.

Soģeem nebij jador toreiz noteikta alga, viņi nedabuja aprobežotu atlīdzinājumu par saveem pūļņeem, viņeem bij japārteek no dāvanām, ko teem nesa viņu novadi. Tāpat kā alga, nebij ari stingri noteikts viņu darba lauks, nebij ari stingri nosaciti viņu peenākumi. Viņi gandrīz tik tam spreada teesu, kam gribeja; ja kāds deva par maz dāvanu, tad to nemaz neeevēroja. Atgadijās, ka soģi tik tos peeņēma teesat, kas deva, cik viņi paģēreja, cik viņi prasija. Uz tādu vīzi minetais Gotfrids bij sev eeguvis leelu teesu naudas, bet citi svešee sasirdijās par viņa negantību, saplēsa viņa kasti un atrada tanī 19 marku. *)

Bez šīs paslēptās naudas Gotfrids bij vēl labu teesu patērejis, izšķērdis un kādu daļu maksajis ari biskapam, kas tam peenācās kā zemes valdineekam.

Citi zemes valdineeki, kam bij mazaki gabali ko pārvaldit, kā vasalji, patureja soģa veetas paši, izpildija paši soģa amatu savā daļā.

Biskapa novados mainās soģi, jo katru gadu nāk svētceļotaji uz Lībiju, katru gadu eet atpakaļ uz Vāciju.

Biskapa apgabalos eedzimtee var ceret, ka tiks vajā no kāda netaisna soģa, jo viņš jau ilgi nepalika; viņi vareja ceret, ka drīz nāks labaki, taisnaki soģi, kas spreada teesu pēc labas sirdsapziņas. Saprotams, ja attrāpijās kāds negodīgs cilveks par soģi, tad tas, labi zinadam, ka drīz būs jaatstāj eenesīgā veetiņa, raudzija pēc eespējas apdrošināt savu nākotni, lai gan ari biskaps ceeti lūkoja pēc tam, ka nedaritu netaisnību, ka nedaritu pārestību jaunatgreestajeem.

Citadi, daudz citadi bij tādos novados, kur zemeskungs pats izpildija soģa amatu. Viņam gan bij vairak intereses pee savas zemes vispārigā labuma, viņš neraudzija apspeest, izsūkt uz reizi, viņš eeguva varu par eedzimtajeem pamazītiņām. It īpaši biskapa vasalji, kas ar laiku palika gandrīz par pilnīgi patstāvigeem valdinee-

*) Gotlandes markas, kuņas leetoja ari Baltijā, bij pusmārciņas sudraba vērtībā; biskaps vēlaki lika kalt iz 1 Gotlandes markas 4¹/₂.

keem, kas ar laiku pārvaldija savu lēni kā dzimtu īpašumu, dabuja caur teesneša amatu savās rokās varu par eedzimto personu. Caur savu lēni, saveem peederumeem eedzimtee bij saistiti pee lēnes-kunga; kad nu pēdejaiss bij viņu soģis, kad nu pēdejam viņa soģa amats deva ari teesibu tos sodit, un kad šī teesiba pastāveja, tad vajadzeja viņeem ar laiku zaudet savu meesigo brīvibu, jo viņi taču bij pilnigi sava kunga varā, kuŗa nekad nepārmainijās. Bet kā jau teikts, šādas būšanas tik izcēlās ar laiku, kad jau biskapa vara bij sašļukusi. Pirmajā laikmetā, kad biskaps Alberts valda, eedzimtajeem vēl teesiba pārsūdzet lēnes kungu, t. i. soģu spreadumu pee biskapa, pee virslēnes-kunga. *) Caur šo teesibu gan soģa vara cik-necik aprobežota, bet tomēr viņa vēl deezgan leela. Soģeem toreiz vajadzeja spreest teesu pēc kristito ļaužu eerasām, rakstītu likumu eesākumā vēl nebij, tādi tik eeradās vēlaki. Richters it īpaši apgalvo, ka likumi cēlušeess vēlajos laikos, kamēr Rutenbergs un daži citi vēsturneeķi grib peerādīt, ka biskaps Alberts licis jau sastādīt zemneeku likumus. Kā redzams, vēsturneeķi paši nav veenis prātis, kādā laikā īsti cēlušeess zemneeku likumi, bet ja ari peenemtū, ka viņi bijuši jau Alberta laikos, tomēr nebij eedzimtajeem caur viņeem nekādas patversmes pret soģa netaisnibu; viņi neaprobežoja pēdejo varu. Minetais likums jau pats par sevi ļoti bargs.

Kāds pāris peemēru iz minetās sodu grāmatas jau peerādīs pilnigi viņas garu:

Kas kādam citam izsit aci, sodams 20 markām.

Kas nocērt kāju, sodams 20 markām.

Kas nocērt roku, sodams 20 markām.

Kas nocērt īkšķi, sodams 20 markām.

Vidus pirksts maksā 5 markas.

Mazais pirkstiņš 3 markas.

Kas savam kungam zog desmito, sodams 20 markām jeb zaudē kaklu. Kā redzams, tad pēc šeem likumeem gandrīz katrs sods atlīdzinams naudā; bet kad

*) Sk. Richters Geschichte der deutschen Osteprovinzen 120. lap. p. I. d.

apdomā, ka toreiz bij grūti, tikt pee naudas, ka toreiz bij gandrīz neespējami, sadabūt nosacīto zumu, tad gan jāteic, ka šāds sods bijis bargs, it īpaši vēl tamdēļ, ka viņš gandrīz veenads preekš viseem nozeegumeem, neskato-tees, vaj tee leelī vaj mazi. Šee likumi gan nav preekš eedzimtajeem veen tik bargi, tādi viņi pa leelakai daļai ari preekš vāceem, preekš pilsoņeem. Bet preekš vāceem viņi nebij tik asi, kad eevēro, ka viņeem bij vairak naudas, jo pilsoņi taču nodarbojās ar tirdzniecību Vāci, varedami tikt lētaki pee naudas, tadēļ nesajuta šo likumu bārgumu, bet eedzimtee, nespēdami maksat no-tekto soda zumu, un gribedami glābt savu dzīvību, bij peespeesti aizleenet naudu, nereti eekīladami savu pašu personu. Viņi apņēmās kalpot zinamu laiku tam, kas aizdeva naudu, un šādi aizdeveji bij allaž viņu pašu soģi, viņu pašu lēnes-kungi.

Pirmajos laikos notika teesas spreesanā daudz ne-taisnības ari caur nekreetnām eerašām. Toreiz lika par daudz leelu svaru uz zvērastu.

Vispirms tika pee teesas izšķirts, kuŗa puse peelai-žama pee zvērešanas. Pēc eeraduma ļāva zvēret apsūdzetai pusei. Bet lai varetu palaistes uz izteiktajeem vārdeem, tad vajadzeja vēl būt dažeem, kas caur zvēre-štu apstiprinaja izteikumus.

Ja divpadsmit cilveku bij noleeguši kādu leetu un zvērejuši, ka viss pateesiba, ko viņi teikuši, tad apsūdzetajs nevarēja neka vairs panākt ne ar visgaišakajeem peerādijumeem, pat rakstītu leecību tad vairs neeevēroja (Gruber). Pāvests Honorijs III., redzedams, ka šāda eeraša tik der par postu, pavēleja, ka vajag pēc eespējas eevērot apsūdzetaju, ka vajag uzklausītees viņa peerā-dijumus.

Skatotees, kādu svaru lika uz zvērestu, pēdejaais bij ļoti barga paša un peederigo nolādešana. Viņš skaneja:

„Es zvēru eekš Deeva ta Tēva, Deeva ta Dēla un Deeva ta svēta Gara. Amen. Un ja es neteicu pateesību, tad lai Deevs dod, ka es paliktu tik melns kā ogle, tik ceets kā akmens, ka es sažūtu kā zeme, sakalstu kā koks; un nolādeta lai ir mana seeva un bērni un lopi un mani lauki, še laicīgi un tur mūžīgi. Amen.“

Bez zvēresta lūkoja izdibinat taisnību arī caur nodezinātu dzelzi, jo pēc to laiku māņu-ticības domāja, ka taisnam, ka nevainīgam pat uguns nevar nekā skādet, nevar nekā padarīt. Šādu netaisnu izmeklēšanu pāvests atcēla, aizleegdams jaunatgreestos mocīt caur nodēzinātu dzelzi. *) Pēc tādām prāvām, kas atgadījās starp vāceem un eedzimtajeem, bij vairak teesnešu, tādos atgadījumos nevarēja būt soģis veens pats. Bet starp eedzimtajeem viņš bij veenīgais teesas spreedējs pēc savas sirds-apziņas, lai gan pee svarīgākajeem atgadījumeem ņēma vārbūt arī dalību eedzimto vecakee. Vironijā dabuja vecakee pat savās rokās soģa amatu caur pāvesta sūtņa žēlastību. **)

Lai gan dažās veētās parādās eedzimto vecakeem arī kāda vara, bet vispārim ņemot, jasaka, ka jau pirmajos laikos atrodas šis svarīgais amats vācu, uzvaretāju rokās. Jau pirmajos laikos eedzimtee bij atdoti viņu žēlastībai. Nevienam citam Indriķis neuzbrūk tik sīvi kā soģim; viņš allaž izsaka savu nepatīkšanu par soģa mantas kāribu, viņš veenmēr atgādina teem, ka lai dara pēc Deeva taisnības. Kādā veetā viņš teic: ***) „Uzmanat arī un peelūkojat, kas jūs bīstatees ta Kunga un atrodēes soģa amatos, ka jūs neapspeežat pārak nabagos, es teicu nabagos libeešus un latgaleešus, vaj kaut kušus jaunatgreestos Svētās Jumpravas kalpus, kas viņas Dēla Kristus mācību līdz šim nesuši pee paganeem un vēl nesīs kopā ar mums! Stādat preekš savām gara acīm dažu ļaužu moku nāvi, kas savus apakšneekus apgrūtinājuši, un to apdomadamī, izbīstatees! Jo Svētajai Jumpravai nepatīk leele mesli, ko jaunatgreestee mēdz dot; viņa nav peelūdzama ar naudu, kas teem noņemta caur dažādām izspeešanām, un negrib, ka teem uzleek grūtu jūgu, bet kas jo vairak peemilīgs un panesams; viņas dēls saka: „Mans jūgs peemilīgs un mana nasta veegla.“

*) Hanc sustulit Honorius p. p. III resribens ad Episcopum, ut Judicium quod Ferro candenti cum recens baptiratis temere exercebatur, penitus removeret. Gruber.

**) Origines XXIX. 6, et statuit eis seniores et iudices in omnibus provinciis suis.

***) Origines XXV. 2.

Ši gandrīz ta veenigā veeta visā kronikā, kur Indriķis tik atklāti, tik enerģiski aizstāv eedzimtos, un kā redzams, libeešus un latgaleešus, kuŗi taču pa leelakai daļai labprātīgi bij peeņēmuši vācu valdību. Ari redzams, ka viņš ar saveem pārmetumeem greežas pret soģeem, atgādinadams pēdejeem to nāvi, kas tikuši nokauti no eedzimtajeem. Igaunī karstakas dabas, tee breesmigi atmaksaja soģeem, kad 1222. gadā sacēlās pret vāceem un dabuja savā varā viņu pilis. Viņi nomocija soģus breesmigā nāvē kā Vilandē,*) Tērbatā, lai gan caur to netika no viņeem valā. Igaunī tika drīz pārspēti un peespeesti uzņemt soģus no jauna. Jaunajeem soģeem viņi maksaja vēl soda naudu par to, ka atkrituši no ticibas, ka nepaklausījuši un traucejuši meeru.

Izleekas, ka visas soda naudas, ko eedzimtajeem uzlika par atkrišanu, par nepaklausību, nāca soģeem par labu. Indriķis peemin, ka latveeši un libeeši, kas tik apseglojuši savus zirgus un gribejuši peedalitees pee neemeereem 1212. gadā, maksajuši saveem soģeem gandarišanu naudā.***) Biskapa daļā tādos novados, kuŗi atradās taisni zem viņa paša pārvaldišanas, ari nebij cita nevena, kas būtu varejis peedzīt no eedzimtajeem soda naudu; soģis bij tas veenigais, kas to vareja darit. Iz šīs teesibas attistijās ar laiku soģa vara par eedzimtajeem kaŗaleetās. Soģi saveenoja vēlaki savā personā divus amatus: teesneša un kaŗa-kunga.

Eesākumā viņa vara šai ziņā nav leela, viņa tik parādās, kad eedzimtee nepaklausu vāceeseem uz viņu kaŗa sauceenu.

V. Kaŗa klausī.

Jau 1207. gadā, kad leiši bij eebrukuši Lībijā un izpostījuši daudz ceemus un baznicas, Alberts pavēleja, ka ari eedzimtajeem būs eet kaŗā pret leišeem, un nosacija, ka tee, kas nepaklausīs, sodami trim markām.***) Lībeeši šoreiz paklausija biskapam; nebūtu ari nemaz vajadzejis

*) Origines XXVI. 5. 6.

**) Origines XVI. 5.

****) Origines XI. 5. Quicumque non exierit, secutusque exercitum Christianorum non fuerit, trium marcarum poena mulctabitur.

izleetot draudus, ja nebūtu tagad bijis jacinās pret vispārīgi bīstamajiem leišiem. Pret leišiem eedzimtee gan negribeja eet, bet vispārīgi ņemot, jasaka, ka kaŗā viņi bij vāceešiem deezgan paklausīgi. Kaŗa-klaušu eedzimtee eesākumā gandrīz nemaz nesajuta kā nastu, viņi jau par daudz bij apraduši ar kaŗeem; bez tam viņi ari cereja, ka sabeedribā ar vāceem taču varēs atreebtees saveem eenaidneekeem.

Pirmajos laikos eedzimtee vēl bij vācu sabeedrotee kaŗā. Viņi cīnijās zem saveem virsaišiem, sastādija savus īpašus pulkus. Latgaleešiem esot bijis savs kaŗogs vēl līdz trīspadsmitā gadu-imteņa beigām. *) Kaŗā eedzimtee dzīvo kā īsti beedri ar vāceešiem. Viņi kopā apspreež, vaj kaŗš eesākams jeb ne, kopā atgaiņā eenaidneekus, kas tēem uzmācās. Kaŗos pret leišiem viņi eet veenprātīgi ar vāceem, pēdejeem jaiztura pat galvenakaīs cīniņš, jo eedzimtee, eebaiditi no leišiem, nedrikst tik sirdīgi cīnitees ar saveem vājajeem eeročeem kā apbruņotee vāci. Vāceeši aizsargā eedzimtos ari no kreeveem un igauneem. Te japeemin, ka, runajot par kaŗa klaušiem pirmajos laikos, jazin, ka tee tik zīmejas uz lībeešiem un latgaleešiem, jo igauni kļuva pilnīgi pārvareti tik 1224. gadā. Bet tūliņ pēc tam viņeem ari vēl pilnīgi neuzticejās, bet baidījās, ka viņi kaujā nepāreet uz eenaidneeeka pusi.

Latgaleeši un lībeeši, kā jau teikts, bij visur vāceešu uzticamee beedri, vāci viņus ari aizstāveja pret viseem uzbruceeneem, pat kaŗā savanģotos raudzija atdabut atpakaļ. Tā kāda nokauta leišu virsaiša Daugermuta galva teek atdota pret savanģotu lībeeti.***) Vāceeši gādaja, ka lībeeši un latgaleeši tika svabadi no mesleem, ko tee pēc eeraduma deva kreeveem. Biskaps sākumā uzņēmas vēl pats viņu veetā maksat, lai gan ne ilgi, jo viņš bij tik izmanīgs izlīgt ar Polockas kņazu tādā ziņā, ka pēdejaīs atsvabinaja lībeešus un latgaleešus no mesļu maksas, ka viņš atsacijās no savām teesībām.***)) Vā-

*) Pēc Alnpeka kronikas.

***) Origines XVII. 5.

***)) Origines XVI. 2.

ceeši dalija vēl laupījumu ar eedzimtajeem līdzīgās daļās, un tas it īpaši peevilka latgaleešus. Viņi caur vāceem tagad bij nākuši pee eespējas, atmaksat igauņeem, saveem senajeem eenaidneekem. Latgaleeši nebij nemaz jaskubina pret igauņeem, viņi gāja jau no laba prāta.

Daudzreiz atgadījās, ka viņi uz savu roku veen eebruka Igaunijas novados. *) Latveeši, kā leekas, daudz mācījušees no vāceeseem kara-mākslā; viņi šinīs laikos cīnās daudz sirdigaki, nekā agrak. Preekš vācu atnākšanas viņi, kā rādās, tee glēvakee iz balteešeem, kas pilnīgi padodas savam liktenim, bet tagad viņi, dzīvodami kopā ar vāceem, tikuši jau tik tāl, ka var stātees katrā ziņā līdzās saveem kaimiņeem, igauņeem. Latgaleešu vidū netrūka vairs varonīgu vīru; japeemin tik Rusiņš un Vekis, kas veens pats cīnijās ar deviņeem kreeveem.

Tagad latgaleešeem nebij ne mazakā eemesla sūdzetees par kara-klaušeem, bet citadaki bij vēlajos laikos, citadi bij pee igauņeem un kuršeem. Ka vāceeseem bij pilna teesiba, saukt eedzimtos palīgā, kad viņu zemei draud breemas, kad viņeem uzmācās eenaidneeki, atzīs gan katrs; kad vāci uzaicināja latgaleešus, apkarot igauņus, arī pilnīgi peedodams, jo tee taču viņu pēc daudzreiz cīnijās ar igauņeem; bet kad vāceeši peespeeda vēlajos laikos eedzimtos, eet sev līdz karā pret leišeem un kreeveem, uzskatams par nastu, par smagu nastu, kas izpostija eedzimto labklāšanos, kas grūda viņus dziļā nabadzībā. Tas apstākļis, ka teem vajadzeja eet karā arī preekš ticibas izplatīšanas, ir vēlāk gan visusmagakais jūgs, kādu sajuta balteešu tautiņas. Eedzimtee nevoreja nekad vairs nākt pee meera, nekad nevoreja meerā apstrādat savus laukus, jo bruņineeki kaŗos veen dzīvoja; jo bruņineekeem nekad netrūka kaŗu. Kad ordenis bij eeguvis pārsvaru par biskapu, tad eedzimtajeem vajadzeja eet katru gadu vaj nu uz Leetavu jeb uz Kreeviju, kamēr mājās palika seeva un bērni neapsargati, kamēr varbūt pa to laiku eelauzās viņu zemē eenaidneeki, kas sadedzināja būdiņas, nopostija druvas.

*) Origines XV. 7.

Bruņineeki caur savu kara kārtību eeguva sev daudz enaidneeku, kas izdevīgā brīdī izlaupīja viņu zemi. Šādā atgadījumā eedzimtee jeb zemneeki gandrīz veenīgi ceeta kara skādi, jo bruņineeki glābās līdz ar savu mantu aiz ceetajeem mūreem un valņeem, kamēr viņeem tee bij leegti, tee bij slēgti. Aplūkojot vispārīgi balteešu likteni pirmajos laikos, jasaka, ka viņš, salīdzinot ar vēlako, vēl paceešams, ka viņš vēl cilvecigs, lai gan viņeem daudz nastu, daudz maksašanu, bet viņeem taču vēl savi peederumi (possessiones), sava manta, un kas tas leelakais, viņeem atstāta vēl pilnīga personīga brīvība (libertas). Bet ka šī apdraudeta, redzams iz daudzeem pāvesta nosacijumeem, iz daudzām pāvesta pavēlēm, lai neņem eedzimtajeem brīvību, lai nespeež viņus atkrist atpakaļ pee paganu ticības. Pāvests sūtīja Viļumu no Modenas uz Lībiju, kas tur ari sekmīgi strādāja.

Minetais sūtnis pūlejās visādā ziņā preekš eedzimtajeem: izspreeda teesu, izšķīra daudz strīdu; viņš esot pats ari izmācījees eedzimto valodu un esot vēl tulkojis kādu grāmatu viņu valodā. *) Viļums no Modenas atnesa daudz svētības Lībijai. Bet kad viņš aizgāja (1226), atjaunojās agrakās pārestības, atkārtojās atkal senakās sūdzības, it īpaši par bruņineeku varmācību, tā kā pāvests bij peespeests kādu gadus vēlāk sūtīt vēl reiz mineto Viļumu no Modenas uz Lībiju. Otru reiz viņam bij daudz vairak darba; viņam bij stingri jālūko, ka bruņineeki neuzleek jaunatgreestajeem verdzības jūgu. Tāpat kā ar eedzimto brīvību, bij ari ar viņu peederumu. Lai gan viņeem to neatņēma uz reizi, tomēr jau daudz veetās redzama vāceešu kāriba pēc viņu zemes. Eedzimto vīrsaīši, kas sacēlās pret vāceem, tika allaž noteesati uz nāvi un viņu lēni peesavinajās kungī.

It īpaši redzama bruņineeku cenšanās pēc zemes kādā prāvā ar Antiņu latgaleešeem. Latgaleeši apsūdzeja bruņineekus, ka tee esot viņeem noņēmuši druvas un dravas.***) Eesākumā biskaps gandrīz negribeja šo sūdzību peenemt, viņš negribeja latgaleešu pēc saķildo-

*) Chronicon Alberici pag. 527 ad, a. 1228.

**) Originis XVI. 3.

tees ar varenajiem bruņiniekiem. Bet strīdus bij gandrīz nenovēršams, kad viņš gribeja izturetees pēc taisnības, kad gribeja stāties uz latgaleešu pusi. Pēdejee šoreiz bij ļoti pikti, sacēlās pret vāceem; kad arī apspeeda nemeeru, tomēr vēlāk atjaunoja savu sūdzību. Tagad nebij ko darīt, vajadzeja atrast teesu, vajadzeja atrast līdzekli, kā var apmeerinat abas puses. Un manigee teesneši to arī atrada: teesa nospreeda, ka abas puses japeelaiž pee zvēresta. Bruņinieki nozvēreja un patureja laukus, t. i. laupījuma leelako daļu, latgaleeši zvēreja un atdabuja savas mīlās dravas. Tagad bij abas puses meerā: latgaleeši, ka atdabujuši savas dravas, bruņinieki, ka paturejuši laukus, par kuŗeem viņi vēl peemaksaja latgaleešiem pēc teesas spreaduma kādu mazu zumu kā atlīdzinajumu par padarīto skādi. *) Ka šis nav bijis veenigais atgadījums, peerāda kāda iz pāvesta bulām, kuŗā pēdejaais peekodina biskapam, lai neatņem bruņinieku pēc eedzimtajeem peederumu, lai neizslēdz viņus iz mantošanas teesībām bruņinieku netaisnības pēc.**)

Pirmajos laikos eedzintos aizstāveja pāvests, pirmajos laikos par viņeem rūpejās, bet ilgi tā negāja. Bruņinieki neko nebēdaja par pāvesta lāstiem, bet darija, kas patika; bez tam pāvests, redzedams, ka viņam vairs nav nekādas varas par ordeni, aplkusa ar savām pavēlēm, viņš atstāja eedzintos viņu liktenim. Veeglakais stāvoklis iz balteešiem gan bij latgaleešiem un kuŗšiem, bet igauņiem no paša eesākuma jau bij grūti. Viņu zeme bij visvairak ceetusi caur kuŗeem, viņu ceemi bij izpostīti; viņeem vajadzeja dzīvot apakš zemes alās un slēptees beezā mežā no eenadneekiem. Igaunija, pirms vāci vēl nav nonākuši, bagata zeme, kas beeži apdzīvota, bet caur kuŗeem viņa palikusi pustukša, caur kuŗeem bij daudz ceemu izzuduši uz mūžigeem laikeem.

Ar karu bij nācis arī mēris, kas it īpaši laupija daudz iz lībeešiem. Lībeeši, kā leekas, caur mēri ļoti daudz ceetuši, viņu skaits būs sācis jau gan tad eet mazumā. Viņu tuvee kaīmīņi, latgaleeši, dzīvodami izkaisītās

*) Origines XVII, 6.

***) Silv. doc. XIX. 1.

mājās un nevis ceemos, kā igauni, nezaudeja tik daudz caur breesmīgo sērgu, pee viņem ta nevareja izplatīties tik breesmīgā mērā kā beeži apdzīvotos ceemos.

Viņi arī neceeta tik daudz caur kara breesmām; kad arī viņu būdiņas tika sadedzinātas no laupitajiem leišiem, tomēr zaudejums nebij uz reizi nekad tik lecls, kā kad uguns tika peelaista pee kāda ceema.

Kad vēl eevēro, ka vāceeši viņus pabalstīja, tad gan var saprast, ka viņi drīz pārspēja savus kaimiņus, tad gan var nojēgt, kadēļ lībeeši pazuda iz vēstures, un izskaidrot, kadēļ latveeši vairojās, izplatījās.

Pavils Einhorns un viņa raksti par latveešiem.

Pēdejos gadu desmitos latveeši peerādijuši, ka viņi ceenī savus labdarus un godā, kam gods peenākas: Neaizmirstamajam pirmajam latveešu bibeles tulkotajam, Aluksnes mācītajam Glückam un latveešu laicīgās literatūras nodibinātajam vecajam Stenderam viņis košu peemiņas vaiņagu K. Kundziņš savās monografijās ar līdzīgiem nosaukumeem. Cilveces draugs Garlibs Merkels, kas tik karsti mīlejis latveešus un tik sirdīgi kaņojis par viņu teesibām, pazīstams leelakā vaj mazakā mērā višiem jau no tā laika, kad Rīgas Latveešu Beedriba izsludināja, ka vēlas celt šim vīram peeminekli, ko ta ari godam izdarījusi savā otrā pastāvešanas gadā. Tomēr dažus labvēletajos latveeši, kā rādās, peemirsuši; pe pēdejiem būtu ari skaitams Pavils Einhorns, Kurzemes superintendents no 1636.—1655. g. Pavilu Einhornu gan nedrīkstam peelīdzinat augšā mineteem vīreem, jo viņa pūliņeem nav nekāda praktiška svara un nozīmes vēlākā latveešu dzīvē bet viņa sirds ir pukstejusi silti preekš toreizejos laikos apspeestās un nicinatās latveešu tautas, viņa spalva un roka ir visu mūžu čakli strādajusi latveešu labā, kaut ari bez panākumeem. Tadēļ ceram, ka nebūs velti, kad pasneegsim mūsu lasitajeem kādas ziņas par ša vīra dzīvi un darbibu. Bet pirms mēs šo darbu eesākam, palūkosimees drusku, kā izskatijās toreiz vispār Eiropā, kā bijis tuvākā apkaimē un pašā Deeva zemitē, jo katrs cilveks ir, tā sakot, sava laika bērns, un viņa dzīve un darbiba saprotama tikai sakarā ar to laiku, kurā tas dzimis, uzaudzis, attīstijees un darbojees.

17. g. s. sākumā Eiropā leelas jukas: nikni kaņi, sīvi cīniņi, kureem beidzotees eestājās nogurums, vispārīga veenaldziba un bezspēciba. Vismazakā mērā kaņa troksnis tāi laikā dzirdams Francijā; ši it kā nogurusi pēc pārciestajeem breesmigajeem ticības kaņeem 16. g. s.

pēdejā pusē. Bet jo leelakas kara vētras plosās Anglijā, kur zemākās, apspeestās kārtas stājās ar eeročeem rokā pret sāvām kalpinatajām un teesibu aprobežotajām, augstākām kārtām. Vācijā, no kureenes Baltija toreiz veenigi vareja dabūt izglītotus darba spēkus, bij vēl bēdīgi apstākļi, jo 30 gadu karš atradās tur pilnās leesmās, pārvērdams visu zemi par veenu postašu. Ziniba un māksla bij pēdīgi panīkušas, ja daudz, tad tās bij sastopamas tikai visdziļākā veentulībā un klusumā, kur ne-sneedzās kara troksnis. Bet arī te viņas neplauka, jo meera darbeem nav veetas, kur jабaidas, ka katrā acūmīrkļi jumts virs galvas var aizdegtees un eenaidneeks paņemt pēdejo maizes kumosu. Tikai Brandenburga, tagadejās Prūsijas centrs, atradās samērā labakos apstākļos, jo, tā sauktajam leelajam kurfirstam valdot, zēmite ātri atspirga no kara breesmām, sevišķi vēl tadēļ, ka minetais kurfirsts atsvabināja zemneekus no muižneeku varas un radija tādā ziņā savai valstij daudzus strādīgus un rūpīgus pilsoņus, kas gādaja par savas tēvijas uzplaukšanu. Varenajai Polijai, kas toreiz pārvaldija plašus zemes gabalus, to starpā arī Kurzemi, īsu laiku pat Vidzemi, bij mūžīgi karī ar viņas kaimiņeem Kreeviju un Zveedriju. Sevišķi pēdejā tai darija daudz raizes, atņēmdama Gustava Adolfa laikā Vidzemi, eelauzdamās Kurzemē un pat Polijas serdē. Bet leelakas, nekā nelaiņe karos ar kaimiņu valstīm, bij Polijas eekšējās jukas un nekārtības, kuŗas sacēla pārmēriģi leelā muižneeku vara pret bezspēcigo, ēnai līdzigo karali. Daudz niknaki cīņiņi nekā kara laukā notikās Polijas valsts saeimā, kur visu kreetnako un pareizako spreedumu veens veenigs muižneeks vareja apgāst un padarīt nēspēcigo, sacīdams vārdiņu: „Es leedzu!“ (Veto!). Šādu stūrģalvi, kas vaj nu aiz eedomības, vaj arī tadēļ, ka bij ļāvees nopirktees no eenaidneekeem, nekādā ziņā nepadevās vairuma spreedumam, nevareja citadi nodabūt no kakla, kā veenigi velkot zobenu un tādā ceļā peerādot, ka tam taisniba, kam spēks. Kreevija 16. g. s. sākumā tikko pārceetusi juku laikmetu; jaunu caru dabunot, viņā gan nodibinājās pamazitiņām atkal meers un kārtiba, bet Kreevija vēl nebij deezgan spēciga, lai varetu spēlet

eevĕrojamaĕu lomu Eiropas vēsturē. Višspēcigakā valsts tai laikā blakus Francijai ir bez šaubām Zveedrija, kuŗas brīvo pilsoņu un zemneeku kuŗa pulki višās kaujās laimigi uzvarētaĕi, tā kā pēc Zveedrijas prāta daudzēem jagrozās un jarīkojas. Zveedrijas toreizejais spēks un vara daudzkārt bij manami arī mūsu dzimtenē, kuŗa 1561. gadā ordenim Baltijā iznīkstot, peedzīvojuši raibus laikus. Kurzeme, kā zinams, bij nākusi leelkunga Gotharda Ketlera rokās zem poļu viršvaldības, Vidzemi turpretim poļi uzskatīja pilnīgi par savu provinci. Bet taisni šo zemi poļēem vajadzēja 1629. gadā atdot uzvaretajam Gustavam Adolfam, kuŗš daudz pūlejees, lai atveeglinatu Vidzemes zemneeku likteni un dotu viņēem tādas teesības, kādas baudīja citi zemneeki zveedru valstī. Kurzemes liktens un tamlīdz arī viņas zemneeku, latveešu, stāvoklis daudz citadaks. Ari šē pirmais leelskunggs Gothards Ketlers mēģinajis daudz darit zemneeku labā, lai gan ne višās reizēs ar labām sekmēm. Tikai garīgās attīstības un labklājības ziņā viņa laiks palīks mūžam eevĕrojams Deeva zemītes vēsturē, jo Ketlers cēlis Kurzēmē, kur, viņam valdību uzņēmot, bijuši tikai nedaudzi sagrūvuši Deeva nami, kādas 70 baznīcas un apgādajis pēdejās ar kreetnēem mācītaĕēem, kas pratuši neveēn vācu, bet arī latveešu valodu. Viņš joprojām ir rūpejees arī par skolām, kuŗās vajadzēja mācīt zemneekus un tādā ceļā lūkot pēdejos izraut no dziļās tumsības, kādā tee bij eestīguši. Višus viņa preekšrakstus gan neizpildīja, daudzi palīka uz papīra veēn, bet nolūki višmaz viņam bijuši slavejami, tikai žēl, ka laicīgā ziņā tas tikpat kā nemaz nav spējis pārgrozīt zemneeku stāvokli, jo šē stājās viņa nodomeem ceļā naidīgee muižneeki, kas veēnumēr prata atrast poļu valsts saeimā sevīm peekritejus, kuŗi sirdīgi aizstāveja muižneeku teesības un interees, tā kā lielkungam gandrīz katru reiz bij japadodas muižneeku gribai. Pēdejee, zinams, nekādi nevēlējās zemneekus pacelt uz augstaka attīstības pakāpeēna, bet lūkoja, sekodami Polijas muižneeku preekšzīmei, viņus dabūt vēl vairak savā varā. Leelskunggs turpretim grībeja, dodot pilsoņēem plašakas teesības un zemneekus padarot brīvakus, paplašināt savu varu un eegūt tai šādā

ceļā stipru pabalstu pret pārāk spēcīgiem muižneekeem. Šis leetas dēļ ķildojās visi Kurzemes leelkungi ar saveem muižneekeem vaj nu niknaki vaj lēnaki. Gotharda Ketlera laikā, neskatoties, ka Dobeles pilskungs Thiess von der Recke tam darija leelas raizes, visas ķildas nobeidzās deezgan labi un zemē bij kreetna kārtība. Bet Gothardam Ketleram 1587. g. mirstot un viņa dēleem Fridricham un Viļumam eesākot kopīgi valdit par Kurzemi, nesaticiba starp muižneekeem un abeem leelkungeem vairojās ļoti leelā mērā, tā kā beidzot jaunakajam brālim Viļumam sava valsts bij jaatstāj un jādodas svešumā, jo muižneeki bij caur pastāvīgām sūdzībām par viņu izgādājuši, ka poļu valsts saeimā Viļumam atņēma leelkunga vārdu un izraidīja to no Kurzemes (1618. g.). Fridrichs tagad valdīja veens pats, bet viņš zināja, cik ļoti tam jasargajas aiztikt muižneeku intereses, ja negrib zaudēt troņi un tēviju. Ketlera dēlu, Viļuma un Fridricha, laikmets ir tadēļ veens no bēdigakeem Kurzemes vēsturē. Ko tēvs bij eesācis, to nevareja pabeigt un turpinat; kam tēvs bij peegreezis vērību, to tagad palaida, tā kā visi tikai preecajās, kad, 1642. g. Fridrichim mirstot, viņa brāļa dēls Jēkabs nāca par Kurzemes valdneeku. Ša leelkunga rūpīgā gādība par savu valsti nav nekad deezgan slavejama: apbrīnojams viņa darba spēks, apbrīnojama viņa vērība, kādu tas peegreezis visām, pat visneecigakām leetām. Tadēļ nav ari nekāds brīnumš, ka viņš nodarbojās ar domām, labot zemneeku stāvokli, sevišķi vēl tapēc, ka viņa svainis, Brandenburgas leelais kurfirsts, tam bij devis labu preekšzīmi. Ša leelkunga uzdevumā, cik noskārstams, sarakstījis mūsu augšā minetais Pavils Einhorns ari savu latveešu vēsturi, vismaz sarakstītais dāvajis savu grāmatu leelkungam Jēkabam un viņa laulatai draudzenei, Brandenburgas princesei Luizei.

Einhorna vārds Kurzemes baznīcas vēsturē ļoti pazīstams, jo Kettleram vēl valdot, kādu Aleksandru Einhornu, mūsejā vectēvu, eecel par Kurzemes superintendentu 1570. g. Šis vīrs, tāpat kā leelakā daļa no mūsu zemes un tautas eevērojamakeem labdareem, nebij vis balteets no dzimuma, bet ārzemes vāceetis, kas šurpu atnākot un šeit maizi un peļņu atrodot, visu mūžu savus

spēkus leetojis savas maizes devejas zemītes labā. Daudzās Kettlera reformas izstrādājis Aleksandrs Einhornš, visās leetās izteicis arī savu spreedumu un domas, kuŗas leelskungs pūlejees eevērot. Bet vēl leelaki ir Aleksandra Einhorna nopelni, izdarot reiz par labeem atzītos pārgrozījumus un tos baznicās pateesi eevedot, tā kā pa leelai daļai jāpateicas Aleksandram Einhornam par labo kārtību Kurzemes baznicas leetās leelkunga Kettlera laikā! Tadēļ gauži jānožēlo, ka Einhornš nav dzīvojis ilgaki, bet jau 1575. g. nomiris. Pēc Einhorna nāves ilgaks laiks pagājis, kur nav bijis neveena superintendenta Kurzemē, bet visus tādām amatām krītošus darbus izdarijis Mg. Pavils Einhornš, kas bijis Eecavā par mācītāju. Eecavas mācītāja muižā, lai gan nav skaīdri pēerādams, dzimis mūsu Einhornš, kas kristībā nosaukts pēc sava tēva vārda par Pavilu. Deena un gads, kuŗā Pavils Einhornš pirmo reiz eeraudzījis pasaules gaismu, nav skaīdri zināmi, bet spreedot pēc tam, ka viņu 1621. gadā eesvētī par mācītāju un eeved Meža muižas draudzē, kas vareja notikt starp 25. un 30. dzīvības gadu, būs jau jāsaprot, ka viņš nav dzimis Gotharda Kettlera, bet viņa dēlu Fridriha un Viļuma kopvaldības laikā, t. i. apmēram 1590. g. Nevaram pasneegt arī nekādas ziņas par Einhorna bērnības gadeem, nezīnam pat, kur tas baudijs savu izglītību, tikai domājams, ka viņš tāpat kā daudzi citi Kurzemes dēli toreizejos laikos būs devees uz Vāczemī, lai peelocitu sevīm bagātu garīgas mantas pūru pee tureenes zinību avoteem. Spreedot pēc Einhorna raksteem, kuŗus tas mums atstājis, jāleecina, ka viņš dabujis rūpīgu un pamatīgu izglītību, zem kuŗas toreiz saprata kreetnu latīņu un greeku valodas prašanu. Abas minētās valodas un viņu literatura Einhornam tīk labi pazīstamas, tā ka viņš savos rakstos, kuŗi sacereti vācu valodā, nereti aīzmirstas un leelakos gabalus uzraksta veenā no minētām valodām. Savus rakstus tas veenmēr mīl puškot kodolīgām latīņu parunām un zīmīgeem teikumeem, kuŗus tas atrod pat pee visu neevērotakeem latīņu rakstneekeem. Ari ebreju valoda, kuŗu toreiz vispār deezgan maz peekopa, tam nav bijusi sveša, bet no mūsu puses par jō leelaku nopelnu Einhornam

peerēkinams, ka viņš nav kavejees un kaunejees eemācītees nicinato un apspesto latveešu valodu. Tanīs rakstos, kuŗi mums uzglabajušees, gan nekā daudz neatronam, kas uzrādītu, kādā mērā Einhorns pratis latveešu valodu, bet dzirdam no viņa paša mutes, ka tas gājis pa latveešu mājām un būdīnām, pūledamees peesavinatees viņu valodu un noskatītees viņu eērašas, kuŗas tam, kā kreetnam kristīgam jauneklīm, sacēla daudzkārt reebumu, jo Einhorns latveešu māņos domaja velnu ar viņa ļaunajeem gareem un pesteļeem darbojamees. Daži domā, ka Einhorns sarakstījis pat latveešu gramatiku, bet mums no šīs nav uzglabajušās nekādas atleekas, tadēļ ari nezinām teikt, cik derīga ta bijusi. Veenu leetu tomēr varam spreest no nedaudzajeem Einhorna citateem latveešu valodā, ka viņš vismaz rakstības ziņā deezgan eevērojams, jo tas pēc latveešu „o“ neraksta garuma zīmi „h“. Pirmās drošās, kaut gan ne plašas, ziņas par Pavilu Einhornu dabunam 1621. g., kad to eecel par mācītāju Meža muižas draudzē, kur tas paleek līdz 1634. g. Pēc tam atkal ilgi neka nedzirdam par Einhornu, bet ka viņš šai laikā čakli strādajis, peerāda viņa 1627. g. izdotais raksts „Elkukalpības atspēkošana“. (Widerlegung der Abgötterei. Gedruckt zu Riga in Lieffland, 1627.), kuŗu grībam aplūkot sīkaki, jo šis ir pirmais eevērojamakais Einhorna raksts par latveešiem.

Savu rakstu „Elkukalpības atspēkošana etc.“ Einhorns eedalījis 2 daļās, no kuŗām pirmajā tas uzzīmejis dažas paganu ticības atleekas, kuŗas latveeši, neskatītees uz stingro aizliegumu, eevērojuši un peekopuši vēl viņa laikos.

Kādu darbu uzsākot, latveeši neesot vis peelūguši, kā kristīteem cilvekeem peenākas, trīsveenīgo Deevu, bet peesaukuši pēc paganu eeraduma, vaj nu Dārza māti, vaj Lauka māti vaj kādu citu, skatītees pēc vajadzības, kāda teem katru reizi bijusi. Tāļaki savā rakstā Einhorns peemin, ka senee latveeši rūpīgi vērojuši deenas, jo nevis katru deenu tee turejuši par laimīgu. Seviški pirmdeenā nav drīkstejuši uzsākt nekādu darbu, bet peektdeenā darītam darbam bijušas veenumēr labas sekmes. Ja grībejuši, lai darbi visai labi izdodas, tad va-

jadzejis trīs peektdeenas no veetas to pašu darit un stingri peelūkot, ka neņem kādu citu deenu palīgā. Tikpat leelu vērību, kā dažādām deenām, latveeši peegreezuši arī dažādeem putneem, viņu skreešanai un ļāušānai, jo sevišķi pēdejā teem pasludinājusi, vaj nu laimi, vaj nelaimi nākotnē. Vārnas ķērķšana nozīmejusi karu, vaj labu draugu nāvi, vaj citas kādas bēdas. Pūces gaudošana bijusi droša zīme, ka uguns vaj citas breesmas draud. Bet vissvarīgākā nākotnes sludinātāja bijusi dzeguze, jo cik reizes kāds cilvēks pavasarī to pirmo reiz dzirdējis kūkojam, tik gadus tam vēl bijis jadzīvo, tadēl arī katrs ar uzmanību pavasarī klausijees uz dzeguzes kūkošanu. Bez mineteem līdzekļeem bijuši arī vēl citi, caur kuņeem latveeši pūlejušeas izzinat nākotni; pazīstamakee no teem esot zaķis un veca seeva, kuŗi abi nenozīmejot neka laba; tadēl ceļineeki, gribedami izvairitees no nelaimes, greežotees mājās, ja zaķis pār ceļu pārskrejot jeb veca seeva teem ceļā gadotees. Joprojām Einhorns stāsta, kādi latveešiem bijuši māņu līdzekļi pret dažādām kaitēm un vājībām. Brīnišķs dzeedinašanas spēks, pēc viņu domām, peemitis maitu un miroņu kauleem; tadēl tee, gribedami novērst sērgas no lopeem, apslēpuši kūtis un zem silēm zirgu galvas un citus kaulus. Šis līdzeklis derejis arī pret leetuvēnu jeb, kā Einhorns to sauc, Leetoni, kas pa naktīm lopus jādijis. Visplašākās ziņas Einhorns paneedz par vilkačeem, kuŗi, kā latveeši ticot, neesot nekas cits, kā vilkos pārvērtušeas cilvēki. Kādā ziņā šī pārvēršanās noteekot, par to latveeši domajot dažādi: Veeni sakot, ka cilvēka dvēsele atstājot savas un peņņemot vilka meesas, bet pēc zinama laika atkal atgreežotees savās meesās, ja tās pa to starpu neveens nav aizskāris. Vispārīgi par vilkačeem sakams, ka viņi tikai uz zinamu laiku peņņem vilka izskatu un dabu. Šinī laikā viņi tad kaitīgi lopeem un cilvēkeem. Bet pēc tam nāk atkal brīži, kur tee tādi paši cilvēki, kā visi citi. Vilkacis savu vilka amatu varot atdot arī citam, visbeežāki tas mēdzot notikt tādā ceļā, ka dodot kādam nepazīstamam dzert, un taisni tāi brīdī, kad svešneeks, neka ļauna nedomadams, kausu leek pee mutes, runajot zinamus vārdus, caur ko tad viņam japaleekot dzirdetāja

veetā par vilkaci. Šis, zinams, var atkal uz tādu pat vīzi glābtees un no nepatīkamās likstas atsvabinatees. Tadēļ no svešneekem visai jasargotees, ja tee uzaicinot dzert ar viņem kopā kādu kausu alus. Sava raksta beigās Einhornš runā par seno latveešu eeradumu zinamā laikā paceenat nomirušo dvēseles, lai tās dzīvajeem nedaritu neka ļauna. Šī dvēseļu meelošana noteekot rudenī, oktobra mēnesī, un latveeši viņu saucot par velu laiku. Visus augšā minetos māņus Einhornš apzīmē par atleekām no paganu laikeem, kuŗas kristiteem cilvekeem vajadzetu atmest kā tukšus neekus un blēņas. Bet bez šīm atleekām no paganu ticibas, latveešu starpā esot izplatijušees arī vēl daudzi citi māņi, kuŗi eeeveesušees kristīgās ticibas laikā, sevišķi katoļu ticibai valdot. Par šādu latveešu māņuticibu Einhornš stāsta sava raksta otrā daļā, kuŗai kādas peecas nodaļas.

Vispirms Einhornš greežas pret pūšļotajeem un dažadeem vārdotajeem, kas zinamus bibeles pantus leeto par pūšļošanas vārdeem pret slimibām, sevišķi pret asins-sērgām vaj arī ugunsgrēka gadījumos. Vēl sīvaki mūsu autors apkaŗo latveešu māņticigos eeskatus par velnu un viņa darbošanos. Velnam, pēc latveešu domām, tādas pat meesas kā cilvekam, protams, ka tādā gadījumā tam vajadzigs arī baribas un mitekļa. Pēdejo velns vismīļaki izraugotees mežu beezokņos un purvos, kur tas pa deenām mēdzot uzturetees, bet naktīs viņš nākot no tureenes mulsinat cilvekus, pēdejeem daždažadā veidā parādidamees, jo viņam peemītot spēja peenemt izskatu, kādu tas vēlas un kāds tam katru reizi vajadzigs. Tikai triju dzīvneeku veidā velns nedrīkstot parāditees, proti, līdakas, jēra un baloža. No līdakas velnam tadēļ jasargajotees, ka viņas galvu uzšķēržot, redzamas Kristus ceošanas zīmes: kā krusts, šķēps, ērkšķu kronis u. c. Jēru veidu velns tadēļ nepeenemot, ka Kristu pašu svētos rakstos sauc par Deevā jēru, kas visas pasaules grēkus nes. Līdzīga eemesla dēļ arī no baloža velnam jasargas, jo Svētais Gars baloža veidā nolaidās uz Kristu, kad Jānis to kristīja Jordanas upē.

Izņemot šos trīs dzīvneekus, velns spējot visvisadi izķēmotees, tā ka cilvekam grūti izsargatees no viņa vil-

tibām, tikai gailim dzeedot velns nozūdot, tadēļ arī cilvēks ap to laiku topot jautraks un darbigaks, nekā agrāk, pat dabā viss kas esot tad jaukaks un pilnigaks, nekā preekš tam. Tikpat plaša, kā par velnu, ir latveešu mānticība arī par svēto kristību. Mēnessērdzīge, pēc seno latveešu domām, tikai tadēļ slimojot ar šo kaiti, ka viņi neesot peenācīgi kristīti. Vaina tādos gadījumos meklējama vaj nu pee mācītāja, kas kaut kādā ziņā apgrēkojies, vaj atkal pee kūmām, kuŗi nav lāgā ticejuši. Ja bērns pēc kristības stipri bļauj, tad droši ticejuši, ka dotais vārds bērnam nepatīk, tadēļ steigšus veen to eesakuši citā vārdā, kuŗu viņš tad mēdzis paturet savā vēlākā mūžā.

Visā toreizejo latveešu dzīvē sastopami šādi un teemlīdzīgi māņi, kuŗi sevišķi leelā mērā peeslējušees svētdēnām un svētku deenām. No pēdejām Einhornš plašāki peemin tikai zeemsvētkus, kuŗu naktī, pēc latveešu domām, ap pulksten 12 ūdens akās pārvēršotees par vīnu. Bet pēc tam vīns topot atkal par tādu pat ūdeni, kā bijis. No citeem svētku deenu māņeem Einhornš plašāki apraksta vēl Jāņuzāļu plūkšanu, jo Jāņu vakarā lasitām zālēm piemītot īpašs dzeedešanas spēks, kuŗš pilnīgi zūdot, ja zāles tikai veenu deenu agraki vaj vēlāki plūcot. Pēdejā nodaļā Einhornš aizrāda uz māņeem, kas stāvejuši sakarā ar baznicu un baznīcas rīkeem. Eevērojams būtu, ka zvaņeem senee latveeši peegreezuši leelu vēribu, jo kas nostājees baznīcas tornī zem zvaņeem, un pēdejeem atskanot sūdzejis savas likstas, taš izglābees pats no visadām klizmām un varejis pat otram ļaunu novēlet un nelaimi uzsūtīt. Šāds būtu īsumā pārskats par Einhorna pirmā raksta saturu.

Minetā rakstā izleetotais un sakopotais materials ir deezgan neecigs. Viss, ko Einhornš uzzīmejis un saveem lasitajeem pasneedzis, nav pat jauns. Leela lasitāju daļa pazina no saveem peedzīvojumeem, tāpat kā viņš, latveešu dažados māņus. Raksts vēl vairak zaudē no sava svāra caur to, ka materials nav sakārtots, bet tikai kā nekā sakopots; nevar arī nomanīt pee minetā raksta kādu zināmu nolūku, bet tomēr mums viņš deezgan eevērojams, jo tee latveešu māņi, kuŗus Einhornš uzzīmejis,

būs arī vēl tagad, pēc vairāk nekā 250 gadeem, visiem pēcaugušiem latveešiem leelakā vaj mazakā mērā atmiņā no viņu bērnu deenām. Tā tad mums drošs pērrādijums, ka Einhornš rakstijis īstu pateesību, bez kaut kādeem izpuškojumeem un peedevumeem no savas paša puses. Viņš ir īsti taisnibas draugs, kuŗu mēs vēl vairāk mācisimees ceenit viņa citos rakstos. Prēecatees varam par Einhorna spreedumu, ka viņš neuzskata par elku-kalpības un māņuticības saknēm latveešu stulbibu un ļaunprātību, kā daudzi citi viņa laikā, bet aizrāda uz īstajiem avoteem, no kuŗeem tās izverdušas, proti, uz paganu laikeem. Bet kā jau augšā minets, leelu slavu Einhornš caur savu pirmo rakstu nespēja izpelnitees, lai gan viņa vārds, kuŗš jau no agrakeem laikeem visiem bij pazīstams, eeguva ļaužu mutē atkal jaunu svaru, tā ka leelskungs Fridrikis 1634. gadā to vareja no Mežamuižas aizsaukt uz Jelgavu par rīta mācitāju. Bet, savu latveešu draudzi un dzīves veetu latveešu vidū pārmainidams pret vācu draudzi un dzīvi pilsētā, Einhornš vēl arveenu domaja pē latveešiem, pūledamees izklīdinat viņu gara tumsību. Kad pēc pāris gadeem (1636. g.) viņu eecēla grūtajā superintendenta amatā, tad viņš sevišķu vērību pēegreeza panīkušajām un palaistām latveešu draudzēm, pats sarakstidams grāmatu, kuŗā norādija, kādā ziņā būtu labojams latveešu bēdigais garīgais stāvoklis. Šo grāmatu Einhornš nosauca par „Latvju tautas reformaciju“ (Reformatio gentis Letticae)

Rīgas reformatori.

Preekšlasījums Rīgas Latviešu Beedribā no mācītāja
V. Pluttes 19. oktobrī 1895. gadā.

Ceenītā sapulce! Šodeen evaņģeliskai Lutera draudzei svētku deena. Kalendars rāda 19. oktobri; vēsture stāsta, ka Luters šai deenā peesitis savus slavenos 95 teikumus pee Vitenbergas pils baznīcas durvīm, sperdams tādā kārtā pirmo atklāto soli reformācijas ceļā. Ir 23. oktobris 1522. gadā. Rīgas pilsoņu starpā valda leels uztraukums. Šo uztraukumu nesaceļ vis eenaideņeeks, tuvodamees pilsētai; tas nenāk caur bēdu vēstīm, kas pilsētā izplatījušās, tas nenāk caur raizēm un bēdām par deeniško maizi — ļaudis uztraukti aiz preeka, jo šinī deenā Pēterā baznīcā saka sprediķi Andrejs Knöpkenš. Svētku drēbēs tērpusees ļaudis bareem steidzas uz Rīgas pilsoņeem peederošo Pēterā baznīcu. Še neet tikai ziņkārīgee, še neet tikai seevas un bērni, nē, viņu starpā ir visadas šķiras, vecums un kārtas. Tādu bildi redzam senajā Rīgā 1522. g. 23. oktobrī. Pilsoņu sirdis nebij vis eesīldijusi Knöpkena persona, kaut gan viņš bij visai ceenijams vīrs, bet viņa evaņģeliskās mācības. Gan tas nebij pirmais Knöpkena sprediķis, ko tas sacija ridzineekeem, bet gan pirmā reize, kur tas kā no draudzes pašas eevēlets un no rātes pret baznīcas galvas — toreizejā Rīgas arķibiskapa Kašpara Lindes — grību apstiprinats, stājās savu draudzes locekļu preekšā. Kad saules vaigs nav redzams, tad preecajamees arī par mēness bālgano spīdumu: tomēr nedrīkstam aizmirst, ka arī šāds spīdums nāk tikai no saules. Tā arī Knöpkena evaņģeliskās mācības ir tikai atspegulojums no tā drošsirdīgā vīra vārdeem, kas 10. decembrī 1520. gadā pāvesta lāstu grāmatu eemeta ugunī, sacīdams: „Tapēc ka tu ta Kunga Svēto (t. i., Kristu) zaimojusi, lai tevī aprij mūžīgā uguns.“ Leelā peekrišana, kādu Knöpkenš atrada Rīgā, ir tikai peekrišana tam vīram, kas pret draugu padomu, vēenīgi paļaudamees uz Deevu un savu taisnību, 1521. gadā,

Vormsā sacija ķeizara, garīdzneecibas un visu sapulceto leelkungu preekšā mūžam eevērojamos vārdus:

„Es neticu nedz pāvestam, nedz arī baznīcas sapulcēm, jo ir skaidra leeta, ka tee daudzkārt maldijušees un paši sevīm preti runājuši; es tapis pārleecinats no teem panteem, kuŗus peevedu, un mana sirdsapziņa no Deeva vārdeem valdzināta, tadēļ es negribu un nevaru neka atsaukt, jo nav droša nedz arī eeteicama leeta kaut ko darīt pret sirdsapziņu. Še es stāvu, es nevaru citādi. Deevs lai man palīdz! Amen.“

Vīrs ar tādu droširdību un stingru pārleecinašanos veenmēr var ceret uz peekritejeem. Bet Luters nevis caur personīgu uzstāšanos un stingro pārleecinašanos veen eeguvis leelo peekriteju skaitu pee visām kārtām, augsteem un zemeem, jauneem un veceem, paštauteešem un svešineekeem. To izdarijuši viņa tā sauktee „reformatoriskee raksti“, starp kuŗeem gribam minēt tikai veenu, „Ķeizara Majestatei un Vācu tautas kristīgai leelkundzībai par kristīgas kārtas labošanu“. Šīnī rakstā Luters runā par trīskārtigeem mūreem, ar kuŗeem katoļu baznīca noceetinajusees un apsargā visas nekārtības, tā ka neveens viņai nevar peekļūt. Pirmais mūris ir katoļu bāznīcas apgalvojums, ka garīgā vara stāvot augstak par laicīgo un ka tādā kārtā laicīgai varai neesot teesiba viņu sodīt, nedz saukt pee atbildības. Otrs mūris ir katoļu bāznīcas apgalvojums, ka veenīgi pāvests drīkst tulkot svētos rakstus, tā ka arī caur svētajeem raksteem nevar apkarot katoļu bāznīcas nepareizības. Un ja, beidzot, pāvesta varai grib pretotees, sasaucot vispārīgu bāznīcas sapulci, tad pāvests apgalvo, ka viņam veen esot teesiba sasaukt vispārīgu sapulci jeb koncilu. Šos trīs mūrus Luters noārda, caur svētajeem raksteem peerādīdams, ka nav starpības starp garīdzneekeem un pasaulneekeem, bet ka visi Deeva preekšā veenādi. Pāvesti veen nevar Bibeli tulkot, jo tee daudzkārt maldijušees, un tad Bībele arī būtu nevajadzīga, jo peetīktu ar pāvestu veen. Arī tas nav taisnība, ka tikai pāvesti drīkst sasaukt koncilus, jo vēsture māca, ka koncīļi sasaukti un notīkuši arī bez pāvesteem. Tādā pat garā sarakstīti arī citi Lutera raksti, tā it īpaši par „Kristīgas draudzes Bā-

beles ceetumneecibu“, kur Lutērs tikpat sīvi, bet arī gaiši un skaidri rāda, ka katoļu baznīca garīgā ziņā kalpinājusi visus cilvēku prātus. Še bij izteikts gaiši un skaidri, ko daudzi jau sen bij domājuši; ko ļaužu sirds jau sen bij jutusi un vēlejusees. Tāpat kā uguns leesma sausā laikā, tā izplatījās Lutera raksti; tee gāja no rokas rokā un bij jau izpārdoti, tiklīdz kā tee atstāja drukatavas telpas. Tirgotāji un skolneeki, visi ceļineeki, kas gāja un nāca uz un no Vitenbergas, iznēsāja nedaudzās nedēļās Lutera rakstus pa visu Eiropu. Īpaši augstskolu mācekļu sirdīs Lutera raksti un vārdi atrada augļu druvu. Lutera raksts par „Kristīgās draudzes Bābeles ceetumneecibu“ nāca 1521. g. arī Treptovas (Pomerānijā) skolas skolotāju un audzēkņu rokās. Šai skolā bij par skolotāju jau augšā minētais Andrejs Knöpfens, Rīgas baznīcas kunga Jēkaba Knöpfena brālis. Caur viņu, kas agrāk arī pats bijis Rīgā par baznīcas kungu, Treptovas skolai tapa pievilkti daudzi mācekļi iz Rīgas. Lutera augšā minētais raksts aizgrāba tiklab skolotāju, kā arī skolneeku sirdīs. Tā jau agri ziņas par jauno mācību nonāca Rīgā. Peepeša vaijašana, kas cēlās pret Treptovas skolas skolotājiem, pamudināja Andreju Knöpfenu greestees atpakaļ uz Vidzemi. 1521. g. Rīgas pilsōņi, kuŗu dēlus tas skolōjis, viņu laipni uzņēma. Meerīgi un uzcītīgi darbodamees Knöpfens veenumēr vairak prata eemantot viņu uzticību, tā ka tee arī te Rīgā viņam uzticeja savus bērņus skološanai un gribeja dibinat skolu, pee kuŗas Knöpfens būtu par vadoni. Bet tam nebij tā notikt. Knöpfena peekriteju skaits tik leelā mērā vairojās un jaunās mācības atrada tik siltu peekrišanu, ka Knöpfenam arī atklāti bij jauzstājas, kā kronika vēsta, pret ablasa pārdošanu. 12. jūnijā 1522. g. viņš atklāti Pēterā baznīcā disputeja ar kādu katoļu preesteri, visai draudzei klausotees un evaņģelija peekriteeem baznīcas durvis apsargajot, lai katoļi ar varu neelaustos baznīcā un netraucetu. Knöpfens prata aizstāvet visas tezes caur svētajeeem raksteem, atzīdams tos par veenigo pateeso avotu ticības leetās. Draudzei tas viss tā patika, ka ta viņu sāka dēvet par „Rīgas apustuli“ un ātraki nerima, kamēr viņš nebij no draudzes un rātes eecelts par jaunako mā-

citāju pee Pēterā baznīcas, kas notika, kā jau augšā minējam, 23. oktobrī 1522. gadā. Šis datums arī uzskatams par reformācijas sākumu Rīgā. Knöpķens ne vien caur sprediķiem nodibināja Rīgā evaņģēliskās mācības, bet arī caur rakstiem, izskaidrodams Pāvila grāmatu romiešiem un sacerdams pēc Dāvida dzeesmām garīgas dzeesmas. Viņa darbība tadēļ bij ļoti sekmīga, ka viņš bij lēnprātīgs un laipns, netīkodams ar varu pārvērst ārīgo deevkalpošanu, bet darīt eespaīdu uz cilvēku sirdīm. Nepekūsis viņš strādāja preekš skolas un baznīcas, caur sprediķiem, rakstiem un dzeesmām līdz savam dzīves galam 18. februārī 1539. g. Caur lēnprātību un pazemību viņš bij pratis eemantot savu līdzpilsoņu sirdis un savu pretinieku eenuību. Leeli un mazi, kas vien spēja, pedalījās pee viņa bērēm, tādā kārtā viņam pateīkdamees par tīra evaņģēlija sludināšanu. Viņa liķi paglabāja Pēterā baznīcā altara preekšā, kur vēl tagad atrodas viņa kapa akmens ar virsrakstu, kas arī tagadejai paaudzei vēsta, kur dus lēnprātīga un pazemīga vīra pišķi, kas sējis tīra evaņģēlija sēklu mūsu zemē, un uzaicina aplūkotāju uz klusu pateīcību. Bet ne visi Knöpķena beedri bij tik lēnprātīgi un mēreni, kā viņš. Taisni otrads nekā Andrejs Knöpķens ir viņa amata un darba beedris Silvestrs Tegetmeiers. Pēdejaīs bij no Hamburgas nācis uz Rīgu, lai saņemtu kādu mantojumu. Ātrs un karsts cilvēks būdams, viņš drīz sāka pedalītees pee jaunās kustības Rīgas pilsoņu starpā un aņņēmās palīkt te. Viņš nevarēja tā savaldītees kā Knöpķens. Caur to viņš savus klausītajus tā uzmusināja, ka tee bareem eelauzās baznīcās, noplēsa altarus, sadragāja senos kapu akmeņus un pastrādāja citus neģēlīgus darbus. Lēnprātīgajam Knöpķenam gan sirds sāpeja par tādu viņa amata beedri rīkošanos, bet pretīm tas arī neka nesacīja, viņam trūka tās drošsirdības, kas Luteru pamudināja pret kurfīrsta un draugu grību atstāt drošo Vartburgas pīli, lai pats apkarotu tās nepareīzības, ko viņa draugi uztraukumā un aklās dūsmās bij pastrādājuši. Vitenbergā apmēram tā pašā laikā par godu šādi postišanas darbi jaunajai mācībai nebīj, nedz arī nesa kādu labumu, jo katoļeem bij izdevīgs eemesls viņas izplatītajus apsīdzet un saukt

pee atbildības, kā tas pateesi arī notikās, kad Tērbatā un Revelē bij atkārtoties līdzi postišanas darbi. Tomēr daritum nepareizi, ja Tegetmeieru nosoditum kā cilvēku; viņa sirds bij kreetna, tikai līdzekļi nebij katru reiz derīgie. To arī atzina viņa laika beedri un tadēl tam peedeva viņa pārsteigto soli un eecēla vēlāk par Vācu draudzes mācītāju pee Jēkaba baznīcas Rīgā, kur tas 1. adventes svētdeena 1522. g. sacija pirmo sprediķi. Savu straujo dabu Tegetmeiers tomēr neatmeta, ta viņu pavadīja visos viņa darbos. 1525. g. Rīga viņu sūta uz Valmeeras landtagu, kur tas sprediķo vairakas deenas no veetas. Viņa sprediķu garu un saturu rāda jau tee teksti, kādus tas izraudzīees. Tā, peem., Mat. 19, 27: „Stāv rakstis, mans nams taps dēvēts lūgšanas nams, bet jūs to esat darijuši par slepkavu bedri“. Gan ordeņa mestrs Plettenbergs Tegetmeieram peekodināja, lai neuzmusinot ļaudis, tomēr Tegetmeiers turpināja, kā Lomüllers teic, „bez bailēm savu sprediķošanu un sacēla īpašu īgnumu pee igauņu muižneekem, izskaidrodams Jezaja 1. nodaļu, kuŗa arī īsti izklausas kā izaicinājums uz pretošanos, jo tur lasam: „Tavi virsneeki ir atkāpeji un zagļu beedri; tee visi kāro dāvanas un dzenas pēc maksas, tam bāriņam tee neizdod teesu un tās atraitnes sūdzība nenāk viņu preekšā.“ Kad trešajā deenā Tegetmeiers patlaban gribeja kāpt kancelē, tad daži katoļu peekriteji skubināja kādu mūku, lai tas steidzotees pa preekšu, ko pēdeja arī darija, eesākdams: „In nomine patris“ (Ta tēva vārdā), bet tāļaki tas netika, jo Silvesters, manīdams, ka ļaudis sāk kurnet, viņu pārtrauca, sacīdams: „Brāl, kāp zemē, es sprediķošu pa preekšu un tu pēc tam!“ To sacijis Tegetmeiers gribeja kāpt kancelē, bet katoļi to rāva nost, apdraudeja to ar dūrēm un nažeem, saukdami: „Nodevejs, krāpneeks! Lai tava viltība tagad beidzas.“ Tikai caur kādu drošsirdīgu bruņineeku Tegetmeiera dzīvība tapa glābta. Katoļi gan taisīja leelu troksni, bet Tegetmeiers par to nebēdāja. No pilsētas izdzīts, viņš sprediķo klajumā (Sv. Antoni kapsētā), leelam ļaužu pulkam saplūstot. Viņa sprediķis darija leelu eespaidu uz ļaužu sirdīm, bet maz spēja grozit politiskos apstākļus. Šī drošsirdība un stingrā pārleecinašanās padara Teget-

meieru, neskatoties uz visām viņa nepareizībām un kļūdām, par zīmpatisku un mums jānācas ceenīt viņā veens no teem vīreem, kas bijuši gatavi nodot savu dzīvību par savu pārleecinašanos un sirdsapziņu.

Knöpfkens un Tegetmeiers ir divi eevērojamakee evaņģelija izplatītāji Rīgā; viņeem blakus stāv vēl daudzi citi, no kuņeem gribam tikai divus še minēt, un tee ir: Jānis Brismans un Jēkabs Battus. Jānim Brismanim peenākas pateicība par to, ka viņš kopā ar Tegetmeiru un Knöpfkenu sastādījis deevkalpošanas un baznīcas kārtību. Vajadzība pēc tādas radās tūlī, tiklīdz kā Knöpfkens bij eecelts pee Pēterā baznīcas par mācītāju. Jau ļoti agri sastādīta preekš Rīgas tāda baznīcas kārtība, bet ta nebij peeteekoša. Jānis Brismans bij izrādījees par kreetnu organizatoru Vācijā, tadēļ ari visi ridzineeki uz viņu raudzījās ar uzticību. Un viņš izrādījās tādas uzticības ceenīgs. 1527. g. bij sastādīta baznīcas kārtība, ko 1530. g. nodrukāja līdz ar preekšvārdu un jaunsastādītu dzeesmu grāmatu. kuņā atradās 24 Lutera dzeesmas, to starpā ari sparīgā dzeesma „Deevs Kungs ir mūsu stiprā pils“. Preekšvārdos te sacīts, ka ceremonijas vājo dēļ, peepaturamas, jo tee ārigi pee evaņģelija un ticības aicināmi, lai gan tas esot taisnība, ka īsts kristīgs cilveks kalpojot Deevam savā sirdī. Caur šo baznīcas kārtību tapa darīts gals visām patvalībām, kādas no ārzemēm atsauktee jaunee mācītāji bij padarijuši. Vispārigi sakams, ka Brismans daudz gādājis par kārtību. No ša laika mācītāji baudīja kārtīgu izglītību ārzemes augstskolās, tapa evaņģeliskā kārtā ordinēti, t. i., eesvētīti savā amatā, dabuja kārtīgi noteiktu algu no rātes un kā virsganu — zuperintendentu. Īpaši svarīgs pārgrozījums notika skolu leetā. Pārzinašanu par skolām atņēma katolu garīdzneekem un eerīkoja tās pēc reformācijas prasījumeem, pēc kuņeem neveen puiseneem, bet ari meitenēm vajadzēja baudit skolas mācības. Rāte īpaši par to rūpejās, ka skola Doma ganģī, par kuņu uzglabajušās ziņas no 1391. gada, taptu pacelta uz augstaka pakāpeena. Šim nolūkam ta atsaucā Jēkabu Battu, kāda Zelandes zemneeka dēlu, kas 10 gadus ar labām sekmēm darbojās pee šīs skolas, sākot no 1529. g. Vēlak šis pats vīrs tapa

ari par zuperintendentu (1543. g.), bet viņa zemā dzimuma dēļ tam bij japanes un japaceeš daudz nepatīkšanu, ko tam sagatavoja dzimušee Rīgas garīdzneeki, kas pa daļai bij bijuši agrak viņa skolneeki. Šinīs pāris tēlojumos lūkojām rādīt, kā reformācijas sēkla Rīgā eesakņojusees un kādeem vīreem pee tam nopelni. Bet neveena ideja pasaulē nav izkaŗota bez pretestības, neveens solis ari reformācijas laukā nav sperts bez sīveem cīņņeem. Šee cīņņi mēdz būt jo sīvaki, jo vairak tee kaitē kādas zinamas eestādes, vaj sabeedribas interesēm. Un Vidzemē un Rīgā bij tādas katoļu eestādes, kuŗām, reformācijai izplatotees, bij jasagrūst. Visu ta laika eestāžu preekšgalā stāveja Rīgas un visas Vidzemes arķibiskaps. Šis tadēļ ari ir pirmais, kas mēģināja iznīcinat reformācijas dīgli. Maz gan paspēja pret jauno mācību vājais un vecais Kaspars Linde, kas līdz 1524. gadam ir par arķibiskapu. Viņš, salīdzinot ar agrakeem arķibiskapeem, dēvejams par ļoti kreetnu vīru, kas savus leelos eeņēmumus izleetoja, celdams vispāribai derīgas ēkas un gādādams par savas valsts labklājību. Ja, viņš bij apņēmes gādat pat par nabaga nospeestajeem zemneekēem. Rudeņos, braukdams nodokļus no zemneekēem savākt, viņš pats tos nopratinājis, vaj protot ko no svētajeeem raksteem. Kas pratuši, teem devis ēst un dzert, kas nepratuši, tos līcis izpērt. Bet kronists Rusovs peemetina, ka tikai starp 1000 zemneekēem varbūt bijis veens, kas pratis skaitit pātarus (pater noster). Vairak nekas nav zinams par Kaspara Lindes gādību zemneeku labā. Viņam nebij deezgan enerģijas novērst nekārtības baznīcas leetās, lai gan Rīgas rāte to vairakkārt bij uzaicinājusi. Tāpat ari vēlāk viņam trūka stingrības pretotees reformācijas izplatišanai, lai gan tas stūrgalvīgi leedzās paklausit Rīgas rātes lūgumam, lai atvēl reformāciju, kas jau bij sākusees, un kādu rātes deputāciju atraidīja no savas pīls ar lamašanas vārdeem. Cik maz, viņš pratis ta laika politiku, leecina ari tas apstākļis, ka viņš caur 3 mūkeem lūdz palīdzību no vācu ķeizara Vīnē, kas ari kādā rakstā, peedraudēdams izstumšanu no valsts, pavēl, lai eeved Rīgā veco kārtību. Ridzineeki, labi zinādami, ko tādi draudi nozīmē, zobgalīgi atbildeja: „Ka-

mēr ķeizara jātneeki atnāks uz Vidzemi, tee jau būs noguruši, un ja viņš nāks ar leelu kara spēku, tad tad ceļā nomirs badu; nāks tas ar mazu karaspēku, tad mēs viņu kreetni sakausim.“ Kaspars Lindes laikā katoļu garīdzneeki tapa visadi peezoboti un teem bij daudz jaceeš. Tā ordeņa komturs Hopte peesūta melngalvju namā sapulceteem pilsoņeem pātagu, teikdams: „Ja tee gribot gādat par pilsētas labklājību, tad lai ar to izdzenot mūkus un preesterus“. Šo peezobojuumu katoļu garīdzneeki ņēma visai pee sirds un izgāja leelajā peektdēnā 1523. g. svinigā gājeenā ar karogeem un svētbildēm no pilsētas, pasludinadami pēdejai postu un Deeva dusmību; bet kad neveens gar viņu lāsteem un draudeem nelikās ne zinis, tad tee, tumsai metotees, kiusiņām atkal eeradās pilsētā. Katoļu cerības auga un reformacija tapa vairak apdraudeta, kad 1524. g. mirušā Lindes veetā nāca viņa agrakais palīgs Jānis Blankenfelds par arķibiskapu. Šis bij sīvs un arī spēcīgs reformācijas pretineeks. Savu amatu uzņēmis, viņš padzina luterticīgos no Limbažeem un Kokneses, un prasija arī no ridzineekeem, lai tee viņam padodas bez žēlastības; bet te ridzineeki nospreeda spert kādu drošu soli, proti, tee leedzās zvēret viņam pādevības zvērastu, kas teem pēc seneem līgumeem peenācās, un apņēmās atzīt veenīgi ordeņa mestri par savu kungu, lai gan pēc Salas pils nolīguma (1452.) starp mestru Osthofu Mengdeni un Zilvestru Ztodevešeru Rīgai vajadzēja abus atzīt par saveem kungeem. Visbailīgākais bij tas, ka pats mestrs Plettenbergs sākumā leedzās peenemt Rīgas solījumu un Valmeeras landtagā 1525., kā rādijās, gribeja stātees uz arķibiskapa pusi. Tikai vēlaki, nomanidams, ka Rīga grib beedrotees ar Prūsijas hercogu Albrechtu, Plettenbergs apdomājās un apsoliņās Rīgu ņemt zem savas apsardzības, kas arī notikās 21. zept. 1525. gadā. Plettenbergs svinīgi pilsētā eejānot un rātuzi pilsoņeem apsolut, ka pilsētas daļā un teesā teem atļauts sludināt evaņģeliskās mācības un paturet visus pārgrozījumuus, kas jau eevesti. Katoļu preesteereem viņš atstāja vēl visas agrakās teesības. Bet kad tee slepeni gribeja aizgādat neveen savu, bet arī pilsētas mantu, tad rāte atņēma viņu peederumuus, lai gan

teem atlāva pilsētā uzturetes. No šī laika Rīgas reformacija uzskatama par nobeigtu, jo zem taisnā un stingrā ordeņa mestra Plettenberga apsardzības evaņģelija mācības vareja droši attīstīties. Ari tad, kad Plettenbergs 1535. gadā Cēsīs nomira, reformacija vairs nopeetni netapa apdraudeta, jo ari Blankenhagens pa tām starpām bij miris un citi viņa pēcnāceji nebij deezgan spēcīgi, lai reformacijai nopeetni varetu kaitēt. Visvairak reformacija bij apdraudeta, kā jau augšā minets, Valmeeras landtagā, kad Plettenbergs leedzās Rīgu ņemt zem savas apsardzības. Šai breesmu pilnā brīdī reformaciju glāba Jānis Lohmüllers. Lohmüllera jaunības deenas aplāj tumsība, pirmo reiz viņa vārdu vēsturē peemin 1517. g., kur tas stāv arķibiskapa Kaspara Lindes deenastā. Vēlāk, no 1520. gada sākot, viņš pāreēt rātes deenastā un top par viņas sekretaru. Šai amatā būdams, viņš visleelākā mērā veicinājis reformācijas eevešanu Vidzemē un Rīgā. Viņš ir tas, kas kopā ar birģermeisteru Durkomu izgādā, ka Knöpfkens top eecēlts par mācītāju pee Pēteru baznīcas. Viņš ir tas, kas 1522. gada jūlijā slēdz sabee-dribu ar Reveli, Tērbatu un bruņieecībām pret arķibi-skapu Kasparu Lindi. Ta paša gada 20. oktobrī viņš raksta vēstuli Luteram, ziņodams par reformācijas pa-nākumeem un eemesleem Rīgā. Isi sakot, visos jautajumos, kas atteecas uz reformaciju Rīgā, Lohmüllers ir izšķīrejs. Viņš ir, tā sakot, visas reformācijas dvēsele. Visleelākais viņa nopelns ir tas, ka caur viņa pūliņeem Plettenbergs ļāvās peerunātees, Rīgu ņemt zem savas apsardzības. Tomēr daudz pateicības Lohmüllers no saveem līdzpilsoņeem nepeedzīvoja, tee viņu dēveja par nodeveju viņa diplomatiskās izturešanās dēļ, kas to sku-bināja brīžeem beedrotees ar draugeem, brīžeem ar naid-neekeem, kā nu reformācijas veicinašana katru brīdī prasija. Visi no Lohmüllera atrāvās un viņu nicināja. Lai gan viņam izdevās vēlāk attaisnotees, tomēr viņš daudz izceetis. Lohmüllera ceešanas mācamees pazīt no kādas viņa vēstules, kur tas apmēram šā raksta: „Ne veenas dzīvas dvēseles nebij pilsētā, nedz uz laukeem, kas atklāti ar mani būtu runajusi, pat tēvs, māte un visi peederigee no manis atrāvās. Tad es mācijos pazīt, ko

nozīmē, būt atstātam no viseem radijumeem. Es neveena grāmatā nebūtu varejis tik daudz mācītees, kā taisni caur šo pārbaudišanu. Es zinu, kas ir nāves bēdas un kā mīrejam ap sirdi, un būtu labprāt nāvi vēlejees, ja vēl ilgāk tā būtu gājis.“ Šis ceešanas tomēr Lohmülleru nekaveja vēlāk, kad viņš bij atzīts par nevainīgu, atkal no jauna veicināt reformāciju. Tā mēs viņā redzam vīru, kas ar meesu un dvēseli cīnas par augstu un svētu leetu. Un ka viņa un viņa beedru cīņiņi nebij veltīgi, to leecina tas spīrgtais evaņģeliskais gars, kas eesakņojās Rīgas pilsoņos un deva teem spēku pārceest nākošo laiku grūtības un pārbaudišanas. Beidzot lai peeminam toreizejo un tagadejo Vidzemes eemītneeku leelako daļu — latveešus, un aplūkojam, kādu dalību tee ņēmuši pee jaunās kustības. Caur viņu stāvokli — dzimtsbūšanu — jau izskaidrojams, ka tee paši no sevis neka nevareja teikt nedz par, nedz pret reformāciju. Ari garīgais attīstības stāvoklis nebij tāds, ka tee būtu varejuši apsvērt jaunās mācības labumus un pareizību. Kad kungi reformāciju bij peeņēmuši, tad ari viņu dzimtscilveki — latveeši — tapa skaitīti par Lutera ticigeem. Paši dzimtscilveki nebij ar tādu pārvēršanos meerā, jo katolu laikos teem bij daudz svētdeenu un svētku deenu, kur bij atsvabināti no darbeem muižā, bet tagad teem nācās daudz vairak strādāt nekā agrak. No garigeem labumeem tee maz ko baudīja; jaunek mācītāji teem tikpat maz bij saprotami, sludinādami Deeva vārdus vācu valodā, kā katoli, kas sprediķoja latīņu valodā. Par skolām maz tika gādāts, lai gan 1553. g., mestra Firstenbergā laikā, kā Einhornā stāsta, čakli no zemneekem (latveešeem) peedzinuši „skolas naudu“. Tomēr nevar leegt, ka ari šai ziņā viss pamazām sāka grozītees uz labu: Dažās muižās tapuši notureti Deeva vārdi latveešu valodā un no ārzemēm atsauktee mācītāji tapa skubināti mācītees veetejo valodu. Viseem par preekšzīmi šai ziņā bij pati Rīga. Jēkaba baznicā notureja Deeva vārdus ari latveešu valodā un latveešu draudzes mācītājs Nikolajs Ramms pārtulkoja desmit baušļus (1530. g.). Šis darbs uzskatams par visvecako ražojumu latveešu literatūrā. Mācītāja Ramma preekšzīmei sekoja viņa amata beedris Jānis Ecks, 1535.

gadā pārtulkodams Čakarijas slavas dzeesmu. Ari augšā minetais Knöpfens rūpejees par latveešeem, gādadams, ka tee dabutu savas dzeesmas; viņš pats sacerejis pazīstamo dzeesmu „Kungs Kristus, kas nesācis“. Tā pamazitēm sāka caur reformaciju izplatītees gara gaisma arī pee latveešeem.

Latveešu tautas izcelšanās.*)

Pēc sava etnografiskā sastāva latveešu tauta ļoti senkā cēlusees. Ir neapšaubami vēsturiski peeminekļi, kuŗi peerāda, ka latveešu senči dzīvojuši vismaz kādus četr-tūkstoš gadus atpakaļ pee Baltijas jūras krasteem, kuŗa, droši no viņeem, dabujusi savu nosaukumu (latveešu „balts“).

Latveeši peeder pee leišu-latveešu tautu celma, pee kuŗa senatnē peedereja vēl trešais zars — senprūši, kas dzīvoja uz austrumeem no Vislas upes grīvas līdz Mazuras ezereem. Tagad no senprūšeem atlicis tikai „Prūsijas“ nosaukums, jo šī senā leišu-latveešu tautas sastāvdaļa trīspadsmītā gadusimtenī peedzīvoja Teutoņu ordeņa nīknu uzbrukumu un tika vaj nu iznīcinata, vaj galīgi pārvācota. Tikai upju, ezeru un dažu veetu nosaukumi Prūsijā vēl atgādina, ka še kādus senlaikus dzīvojuši latveešu tautas preekšteči.

Otrā skaitliskā ziņā visleelakā latveešu tautas nozare — leiši — trīspadsmītā gadusimtenī nodibinaja Leetavas kunigaišta valsti, kuŗa eekaŗoja visu Deenvīdvakaru - Kreeviju un sešpadsmītā gadusimtenī noslēdza saveenību ar Poliju, kuŗas likteni Leetava vēlāk pati līdzdalija.

Leišu-latveešu tautu celma zeemeļu nozare — tagadejee latveeši apdzīvoja Daugavas lejasgalu, pee Gaujas, Leelupes un Ventas. Trīspadsmītā gadusimtenī viņi veda nīknu cīņu no sākuma ar Šķēpnešu ordeni, bet vēlāk ar Teutoņu ordeni. Pēc simtgadu ilgas cīņas latveeši, kuŗi negribeja padotees vācu eekaŗotajeem, pulkeem pārgāja uz radneecīgo Leetavu, pavairojot viņas kaŗeivju rindas cīņā pret kreeveem, tatareem, poļeem, vaj devās uz austrumeem, eestājotees kaimiņu kreevu kņazu pulkos Polockā, Vitebskā un Pleskavā. Latveešu tautas aiz-eeshana no dzimtenes trīspadsmītā gadusimtenī, atgādinaja tādu latveešu tautas izeešanu no savām dzīves veetām, kāda notika pasaules kaŗa sākumā, vācu pulkeem eebrū-

*) Skat. „Bibliografiskas peeziemes“ grāmatas beigās.

kot Latvijā. Veetās palikušee latveeši sameerinajās ar savu stāvokli. Viņu spēcigakee virsaiši noslēdza saveenibu ar teutoņu bruņineekeem, kļuva par viņu vasaļeem, vadija latveešu kaŗa-spēku, kuŗam bij pat sava paŗa karogi. Ta kaŗa slava un vareniba, kādu vēlāk eeguva Livonijas bruņineeeki cīņā ar saveem kaimiņeem, zinamā mērā peeder latveešu kaŗa-spēkam, kas dzeedaja savas kaŗa-dzeemas ejot kaŗā pret kreeveem un leetaveešeem, kā mūsu deenās cīņā ar vācu pulkeem. Bet neskatotees uz šeem latveešu tautas slavas darbeem, latveešu tautas vārds likās dzēsts no vēstures, tamdēl, ka augstakās valdošās grupas, peeņemot katoļticibu, drīzā laikā galīgi pārvācojās, tā kā muižneeku ciltis, kas skaidri no latveešeem cēlušās, kā Līveni, Medemi, Sakeni un citas, sāka sevi peeskaītīt pee tīrasiņu vāceešeem.

Tamlīdzigs process notika arī pilsētās. Ģilžu tirgo-taji un arodu meistari oficieli eeskatīja sevi par vāceešeem, kā tas bij noteikts statutos, bet pilsētu eedzīvotaju galvenais vairums arveen sastāveja no latveešeem, kas pastāvīgi zaudeja savus labakos preekstāvjus, kuŗi, peesavinājušees vācu tikumus un valodu, pārgāja valdošo šķiru rindās. Tādā kārtā, izdalot no sava vidus savus labakos spēkus, kuŗi nemitīgi pārvācojās, latveešu tauta tika padarīta par pariņeem laukos un pilsētās. Ilgu laiku vārds „latveetis“, „prasts strādneeks“ un „zemneeks“ bij sinonimi.

Livonijas ordeņa sabrukšana 1561. gadā zem Maskavas cara Ivana IV. kaŗa varas šīnī ziņā neko negrozīja. Poļu valdišanas laikā Vidzemē (1561.—1611.) latveešu eedzīvotaju vairums palika vergu kārtā. Mazakus mēģinajumus uzlabot zemneeku stāvokli, izdarīja tikai zveedru ķēniņš savā valdišanas laikā Vidzemē (1611.—1723.) un Kurzemes labakee hercogi (1561.—1795.), kā, peem., Jēkabs Ketlers Ludviga XIV. laikā. Peeturotees pee Kolbera merkantiliskās politikas, Jēkabs Ketlers sekmeja rūpneecibas, tirdzneecibas un jūras kuģneecibas attīstību savā mazajā hercogistē. Tajā laikā latveešu jūrneeki brauca ne tikai pa Baltijas jūru, bet arī pa okeanu līdz Senegambijai un Vakarindijas salām, kur bij Kurzemes kolonijas. Hercoga daudzās fabrikās darbojās latveešu

meistari, vispār latveeši tajā laikā eevērojamā mērā pacēla savu ekonomisko labklājību un prāta attīstību.

Latveešu tautas tagadejā atdzimšana sākusees tikai pee kreevu ķeizareem. Ķeizars Aleksandrs I. atcēla dzimtbūšanu Baltijā. Viņa pēcnāceji izdeva veselu rindu likumu un rīkojumu, kuŗi atveegloja latveešu zemneeku stāvokli un deva eespēju starp viņeem izplatit izglītību. Turigako zemneeku bērni sāka apmeklet videjās un pat augstakās mācības eestādes. Deviņpadsmitā gadusimteņa vidū latveešeem rodas inteligēnti, kuŗi, neraugotees uz to, ka savu izglītību dabujuši no vāceešeem, tomēr turas par latveešeem. Šis inteligēnces rindas drīz veen pavairojās ne desmiteem, bet simteem un pat tūkstošeem. Tee paleek par nospeesto, zemako šķiru garigeem un politiskeem vadoņeem un pusgadusimteņa laikā pārvērš tās tagadejā latveešu tautā, kuŗā ir dažadas šķiras un profesijas, izņemot augstako aristokratiju, par kādu sevi, kā agrak, eeskata, vāci.

Zinams, šee panākumi eegūti ne bez niknas cīņas ar vācu un pārvācotām augstakām šķirām. Visspilgtaki šķiru cīņa, paasinajusees vēl no nacionalām pretešķībām, parādijās 1905. gada revolucionārā kustībā, kad latveešu demokratiņa mēģināja galīgi atsvabinatees no Baltijas vācu aizbildneecības. Deemžēl, šee mēģinajumeem nebij panākumu. Pateicotees kreevu durkļeem un vācu augstako šķiru saitēm ar Pēterpils birokratiju muižneecības aprindās, latveešu atsvabinašanās kustiba tika apspeesta. Prāvai daļai latveešu inteligēnces vajadzeja dārgi samaksat savu mēģinajumu, atsvabinatees no vācu aizbildneecības; vaj šī inteligēnce bij speesta emigret. Baltijas vāci ar viseem spēkeem un līdzekļeem, neatšķirot vainigos no nevainigeem, centās aprādīt visus latveešus par niknakeem revolucionareem, ja ne vēl par anarchisteem. Kreevu sabeedriba un, deemžēl, pat valdiba, maz pazīdama šķiru cīņu Baltijā un nacionalās pretešķības, noticeja vācu informacijai un izturejās ar leelako neuzticību pret visu latveešu sabeedribu un latveešu sabeedriskeem darbineekeem. Tikai Eiropas kaŗš un diametrāli dažada izturešanās pret šo kaŗu no Baltijas vācu un latveešu puses atdarīja acis valdibai un kreevu sabeedribai,

norādot, kas viņu draugs, un kas leekulīgi, zem lojalitātes segas, neatlaidīgi tikoja tikai pēc sava pašlabuma un šķiru preekšrocībām. Karš atjaunoja latvešu tautai kreevu tautas un valdības zaudeto uzticību. Tagad atkal, kā senatnē, brīvi plīvo latvju karēivju karogi; latvju karēivju, dzeedot savas kaujas dzeesmas, droši eet cīņās savu virsneeku vadībā pret savu gadusimteņu eenaidneeku. Lai šo latvju karēivju cīņa būtu cik grūta būdama, lai latvju bēgļu liktens būtu cik grūts būdams, tomēr latveši droši skatas savai nākotnei pretim, gatavībā zeedot savu dzīvību par tēvzemi un brīvību.

Seno latveešu vēsture, teesibas un teesašana

Senā latveešu vēsture līdz šim vēl visai maz izpētīta. Kaut cik drošakas ziņas par latveešiem dabūjam caur kristīgas ticības misionāriem. Misionāri pie latveešiem nākuši no divām pusēm, no austrumiem krievi, no rietumiem ģērmaņi. Krievi bij mēģinājuši kristīgu ticību evest ap Koknesi un Gerziku (Šlosberģi) pie Daugavas un, no Pleskavas nākdami, pie Tālavas latveešiem ap augšējo un videjo Gaujas teku. Vāciešiem atnākot, krievi bij peespeesti drīz vien atkāpties. Pirmo reizi vāciešu tirgotāji, no Libekas nākdami, 1158. g. eebrauca Daugavas grīvā. Bet tikai 13. gadu simtenī nāca latveešu ciltis tuvākā sakarā ar vāciešiem. Pie latveešu ciltīm tāi laikā skaita sekošas: Latgaleešus tagadējā Vidzemē, atskaitot jūrmalu un Daugmalu no grīvas līdz Leelvārdei, un Aizkrauklei, kur mīta lībeeši, ventīņus ap Cēsim, sēļus Augš-Kurzemē, zemgaleešus ap Leclupi un viņas peetekām, kuršus Kurzemes pusē salā. Šīs ciltis, peņemdamas no vāciešiem kristīgu ticību, slēdza ar viņiem brīvus līgumus, tā latveeši 1208. g., kurši 1230. g., zemgaleešu virsaitis Veesturs (Vesthard) atļāva 1226. g. kristīgiem preesteriem eet uz Zemgali, tikai sēļus vāci peespeeda ar varu peņemt kristīgu ticību 1208. g. Draudzība un saheedriba ar vāciešiem drīz vien pārvērtās par zināmu atkarību no pirmiejiem, kas, zināms, nenotika bez cīņiem. Latgaleeši dumpojās 1212. gadā. Kuršu eevērojamākais dumpis bij 1260. g., vissirdīgaki aizstāvējās zemgaleeši. Pamatēm vācieši tomēr visus pārspēja, visbeidzot arī zemgaleešus 1290. g. No tā laika latveeši nedz spējuši, nedz arī mēģinājuši savu likteni pārgrozīt. Kādu laiku tee gan vēl palika agrākā lēnes akarībā no vāciešiem, maksdami viņiem zināmas nodevas, kā: desmito, laicīgo nodokli, preesteru un teesnešu uzturu un pildidami klāušas, ceļus bruģejot, pilis ceļot un karā ejot. Tāpat kā Vācijā,

tā arī Baltijā mazee vasali nespēja ilgi aizsargāt personisko brīvību, bet ar laiku noslīdeja dzimts-cilveku kārtā. Sešpadsmitā gadu simteņa sākumā evanģelisko Lutera ticību Baltijā evedot, latveeši paši vairs nespreeda līdz, bet darija, ko dzimtskungi vēlejš, izņemot to neleelo pulciņu, kas bij spējuši uzglabāt savu personisko brīvību un baudīja dažas privilēģijas, kā, piemēram, brīvee Kurzemes zemneeki, tā sauktee „koniji”. 1561. g. ordeņa valstij beidzotees, Vidzemei un Inflantijai zem poļu varas nākot un Kurzemei par patstāvīgu (hercoga) leelkunga valsti zem poļu virsvaldības topot, arī latveešu liktens katrā zemes gabalā ņēma dažādu virzeenu.

Kurzemē, par latveešu likteni sāka rūpetees pirmais leelskungs *Gottwards Ketlers* (1562.—1587.), celdams kādas 70 baznicas, eerīkodams skolas un gādādam par pirmās latveešu grāmatas druku (*Enchiridiona*) 1587. g. *Gotharda Kettera* dēla dēls *Jēkabs* (1642.—1682.) mēģināja staigāt vectēva pēdās. Rūpniecību un kuģniecību savā valstī veicinādam, viņš prata saveem mērķeem izleetot dzimts-cilvekus, centigakos no teem ar laiku paceldams par brīveem meistareem savās daudzajās dzelzs, glāzes, audeklu un citās fabrikās, kā arī sūtidams par kolonisteem uz Gambijas grīvu Afrikā un Tabago salu Vakar-Indijā. Leelskungs *Jēkabs* nopeetni nodarbojās ar domām darīt kroņa zemneekus brīvus, bet viņa peepeša sagūstīšana caur zveedreem (1658.) un aizsūtišana vaņģnecībā uz *Ivangorodu*, darija tādām nodomām galu. Citeem leelkungeem pēc tam, pastāvīgi kildojotees ar muižneekeem, nebij nedz gribas, nedz vaļas domāt un rūpetees par latveešu liktena labošanu. Tikai leelskungs *Ernests Birons* eveda dažus pārgrozījumus kroņa zemneekeem par labu.

Zemneeku mājas aizleedza atdot vāceešeem, gādāja par ieventaru zemneeku mājās, no beeži apdzīvotām mājām kalpus pārcēla uz retāki apdzīvotām un eecēla zemneekeem no viņu vidus vecakos, „saprātīgus ļaudis”, kuřeem arī vajadzēja ziņot, kas zemneeku labā būtu darams. Visi šee pārgrozījumi atteecas uz pirmo *Birona* valdības laiku no 1737.—1740. g. Otrreiz Kurzemē at-

nākot, viņš neka nepaspēja un vēl mazak viņa dēls un pēcnācejs Peters Bironis. No 1795. g. 28. marta, Kurzemes latveešu liktens atrodas Kreevijas valdneeku rokās, kuŗeem Kurzemes latveeši daudz pateicības parādā.

Leelaki pārgrozījumi latveešu dzīvē notikās pa tām starpām Vidzemē un Inflantijā. Poļi, tapdami par valdneekem Vidzemē, lūkoja atkal no jauna eevest katoļu ticību, kas teem Vidzemē tikai pa daļai izdevās, jo te viņi palika tikai līdz 1629. gadam, kur Vidzeme nāca zem zveedru valdības. Poļu laikā Vidzemes latveešu liktens nebij labojees, bet gan vēl grūtaks tapis: Inflantijā poļi eeveda pilnīgi katoļu ticību un nostiprināja savu varu, 1772. gadā Inflantija gan tapa peeveenota Kreevijai, bet poļu eespaids uz Inflantijas latveešiem vēl tagad stipri manams, jo arī dzimtbūšanas atcelšana 1861. gadā tai ziņā maz ko līdzejusi. Caur smago poļu dzimtsbūšanu Inflantija tapusi galīgi atšķirta no pārejiem latveešiem Vidzemē un Kurzemē. Šī latveešu daļa caur dzimtsbūšanu visvairak ceetusi.

Preekš Vidzemes latveešiem no leela svara ir zveedru valdības laikmets no 1624.—1721. g. Jau Gustafs Adolfs mēģināja labot zemneeku stāvokli, atņemdams muižneekem tiesību spreest par zemneeku dzīvību un atvēledams kungus sūdzēt pee hofteesas; arī revīzijas komisiju viņš eecēla, kas uzrakstītu zemneeku klaušus un zemneeku zemes leelumu. Viņam peepēši pee Lūtceņas mirstot, viss tas pa leelakai daļai palika tikai uz papīra, kamēr nāca Karlis XI. par Zveedrijas karali, kas ar stingru roku ņēmās nokārtot zemneeku būšanas Vidzemē, 1681. g. 27. aprīlī Karlis XI., vēledamees darīt Vidzemes zemneekus par tādu brīvu ļaužu kārtu kā Zveedrijā, lika muižneecībai preekšā, lai atsvabina savus zemneekus, tā kā šis to nodomājis darīt ar savu muižu un kroņa zemneekem. Muižneecība karaļa preekšlikumu gan atraidīja, bet Karlis tik ātri nepagura. Viņš eecēla komisiju, kas mēroja un notakseja zemneeku-, kroņa- un privatmuižu zemi. Šī komisija arī noteicā klaušu leelumus pee zemes vērtības. Revīzijas komisijas atradumus uzzīmeja īpašās grāmatās, sauktās par „vaku grāmatām”. Šīs vaku grāmatas vēl ilgi leetoja, bet revīzijas komisijas

leetotais zemes leelums un labuma mērs, 1 dālderis = 90 grašiem (tas ir tāds zemes gabals, kas 1 gadā eenes 1 dālderī peļņas), vēl tagad nav izzudis. Karlim XI. mirstot 1697. g. un Vidzemei 1721. gadā zem Kreevijas valdības nākot, dzimtsbūšana turpinajas, un domas, Vidzemes zemneekus atsvabinat, uz kādu laiku apklust. Tikai Katrinai II. valdību uzņemot, drīz veen sāk dzimtsbūšanas atcelšanas, vismaz zemneeku stāvokļa labošanas jautajumu no jauna cilat, un ko zveedri gribeja, to kreevi izdarija Vidzemes zemneeku labā.

Zemneeku stāvokļa labošanas jautajumu Katrīna cēla preekšā Vidzemes landtagam 1765. gadā un eevērojams ir tas, ka te ari no pašu muižneeku puses runaja barons Karlis Fridriķis Šoulcs, Aizkraukles dzimtskungs, zemneeku labā, jo viņš bij devis gadu agrak saveem zemneekem likumus un tos eevēdis Aizkraukles un Skriveres pagastos. Barona Šoulca preekšlikumus landtags skarbi atraidija un viņu pašu nosauca par nemeera cēlaju. Valdībai muižnecība eesneedza atbildi, kurā apņēmas eevest dažus pārlabojumus zemneeku būšanās. Lai gan ģeneralgubernators (Brovne) Brauns ar tādu atbildi neapmeerinājās un 1774. gadā atkal no jauna nāca ar preekšlikumeem pee landtaga, tomēr pateesībā neka daudz nepanāca. Te 1795. gadā iznāca kāda grāmata „die Letten“, kas stipri satricināja dzimtsbūšanas pamatus un ne mazumu paveicināja dzimtsbūšanas atcelšanu Vidzemē. Grāmatas sarakstītājs bij Garlibs Merkels. Raksts mazak eevērojams caur stingri loģiskeem peerādijumeem par dzimtsbūšanas nederigumu, kā caur eejausmināšanos preekš brīvības. Merkels mēģina eekustinat ari visvēsakās sirdis preekš latveešu brīvības, tadēļ ka te vesela tauta bez sikeem izņēmumeem caur nelabvēligeem vēsturigeem apstākļeem kritusi dzimtsbūšanā un ka jau peederešana pee šīs tautības ikkatru apzīmeja par dzimtsilveku, tā kā jēdzeeni „latveetis“ un „dzimtsilveks“ jeb „zemneeks“ tapa identificēti.

Merķeļa un citu viņa peekriteju silti runatee vārdi, kaut gan leela daļa teem sākumā nikni pretojās, nevarēja palikt bez eespaida. Ceenijamakee un humanakee muižnecības locekļi, paši brīvības ceenitāji būdami, sāka

arveenu vairak atzīt dzimtsbūšanas nederigumu. Tadēl tiklab Kurzemē, kā Vidzemē landtagi izstrādāja preekšlikumus un eesneedza augstajai valdibai, kādā ziņā zemneeku stāvoklis būtu labojams, un pat zemneeku pilnīga brīvlaišana izdarama. Brīvlaišana, par kuru gadu simteņem bij spreests un domats, tad arī notikās: Kurzemē 30. augustā 1817. g. un Vidzemē 26. martā 1819. g., ķeizaram Aleksandram I. valdot un muižneecibu preekšlikumus, zemneekus laist brīvus, veicinot.

Visi zemneeki netapa uz reizi brīvi, bet pēc īpašas likumos noteiktas kārtības. Pilnīgu personīgu svabadību tee dabuja tikai 1832. gadā, drīkstedami atstāt zemkopību un eet dzīvot pilsētās ar veetejās draudzes atļauju. Tapa eecelti pagasta vecakee un pagasta teesas iz zemneeku kārtas locekļem, bet zem muižas uzraudzības; zemneeku aizstāvji sēdeja draudzes un apriņķa teesās; zemneeki vareja arī pārsūdzēt par muižneekeem, drīksteja eegūt nekustinamu īpašumu, izņemot muižas. Galvenākais atsvabinašanas nosacijums bij šāds: Ikveens zemneeks lai top brīvs par sevi, kroņa zemneeki nedabū leelakas teesibas par muižneeku zemneekeem; zemi leetošanai viņi var dabūt, labprātīgi salīgstot ar muižneekeem; viņi to var eegūt arī par dzimtu. Bet tā kā zemneeki bij tik nabagi, ka tee nespēja nedz mājas par naudu rentet, nedz par dzimtu pirkt, un muižneekeem arī nebij patikšanas uz tāda pamata zemneekeem mājas atdot leetošanā, tad zemneekeem atlikās tikai veens ceļš, kā klūt pee zemes un mājām, proti, uzņemtees zinamus klaušus.

Klaušu zistema atsvabinateem dzimtsilvekeem neatnesa leelu labumu, jo caur klaušiem viņi atradās vēl visai leelā atkarībā no saveem kungeem. Klaušu zistemai padarija galu augstā valdība, 1863. g. zeptembrī aizleegdama mājas turpmak izdot pret klaušiem un pavēledama, tās, vaj nu pret naudu izrentet zemneekeem, vaj pārdot par dzimtu. Tā kā tai laikā iznāca arī Kurzemes agrarlikums, kas aizleedz zemneeku mājas turpmak peeveenot muižai, un vēl citi svarīgi likumi par zemneeku kārtu un teesām, tad apmēram no 1860. gada var skaitīt jaunu

laikmetu latveešu dzīvē, kas viņem 35 gados atnesis daudz labuma.

Ap sešdesmito gadu pamodās ari latveešu apziņa, kuŗa no 13. gadu simteņa bij snaudusi. Visi tautas skolotaji bez sīkeem izņēmeem ir tikai latveeši, augstskolas apmeklejušo kursu beigušo latveešu skaits sneedzas līdz 1000 un pēdejos desmit gados latveešu augstskolu mācekļu skaitu var rēķinat caurmērā uz 300. Bez zemkopibas latveeši tagad atrađuši ari citus peļņas avotus, eevērojamā mērā nodarbodamees ar kuģneecibu un amatneecibu, kuŗa arveenu vairak attīstas, jo latveešu amatneeki neveen uz laukeem strādā dažadus amatus, bet pēdejos desmit gados sāk ari stipri konkuret ar amatneekeem pilsētās. Tikai tirdzneecibas ziņā latveeši vēl maz attīstijušees, pee Vidzemes latveešiem tā kā vairak būtu nomanams tirgotaju gars, bet Kurzemē žīdi vēl pilnigi pārvalda visu tirdzneecibu.

Pēdejos trijos gadu desmitos dibinatas daudzas un dažadas latveešu beedribas, gan ar izglītibas un saveesigas dzīves peekopšanas nolūkeem, gan labdaribas un pašpalīdzibas beedribas, gan ari tādas, kuŗām peļņas un turibas veicinašanas nolūki. Caur beedribām top ne mazā mērā latveešu vēl jaunās avižneecibas un literaturas attīstiba veicinata un eevērojamā mērā dzeedašana peekopta, tā kā latveešiem bijis eespējams savā 35 gadus ilgā garigas attīstibas laikā sarīkot 4 leelus dzeedamus svētkus.

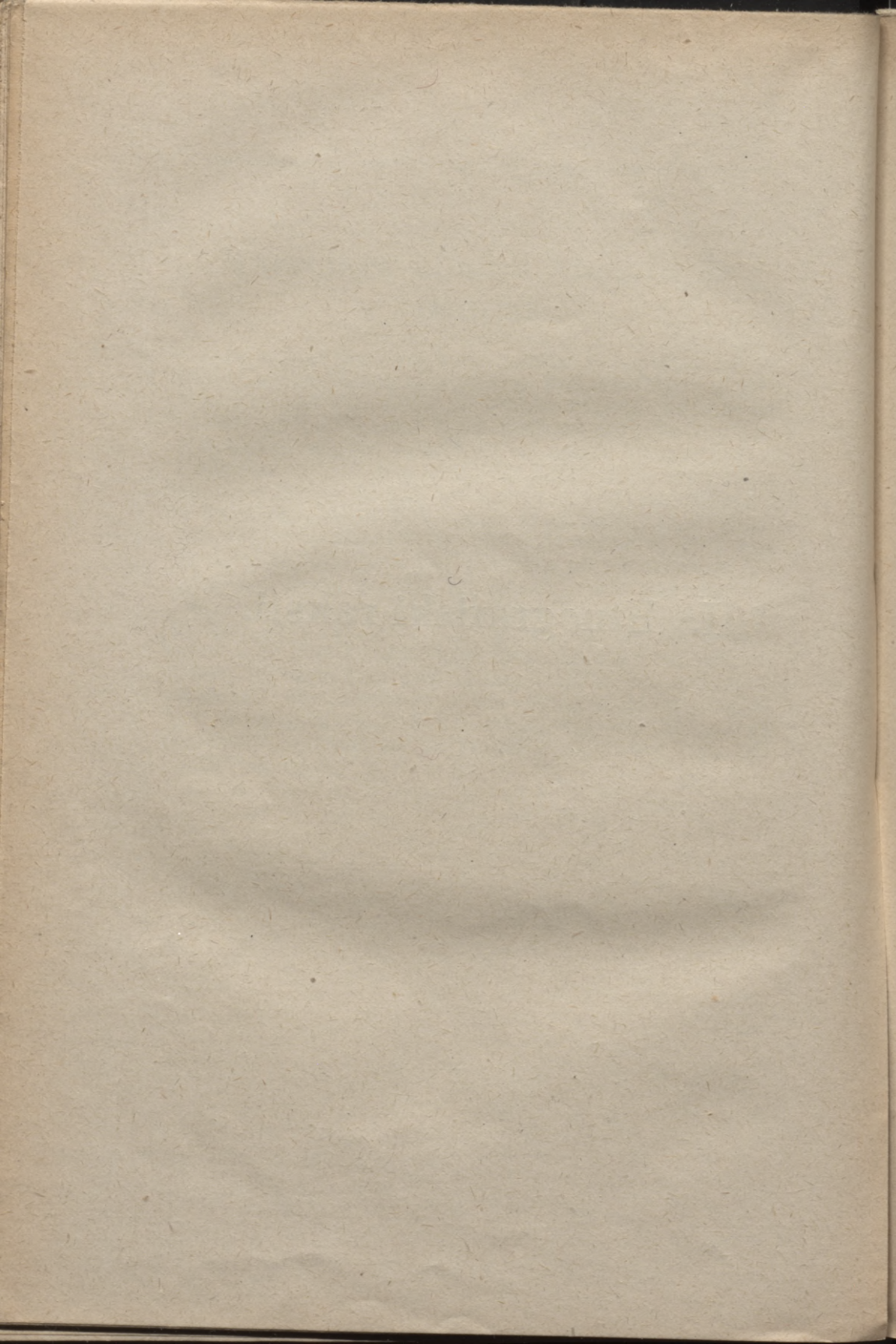

Kurzemes ķoniņu vēsturīgās mantas

Zem Kurzemes ķoniņiem saprot kādus sešus zemneeku ceemus Kuldigas apriņķī: Ķoniņu, Dragunu, Kaleļu, Zeemeļu, Veezalgu un Pliķu ceemu. Šo ceemu eedzīvotaji visā garajā dzimtsbūšanas laikā neveen uzglabaja savu personigo brīvību, bet dabuja ari zemi brīvai leetošanai uz mūžigeem laikeem. Dāvinajums nav noticis veenā reizē, bet dažados laikmetos. Vecakais dokuments ir no mestra Gerta Jokes, dots Tontegodem 1320. gadā, un peešķir pēdejam, kuŗa vārds un pēcnāceji vēl tagad dzīvo, 2 arklus zemes bez klaušeem un nodokļeem. Līdzigi nosacijumi atrodas ari citos brīvības dokumentos. Kurzemes leelkungi ķoniņu privileģijas apstiprinajuši un ari Kreevijās valdneeki viņus eevērojuši, cik tāli tas saskaneja ar vispārigeem valsts likumeem. Tā, peemēram, vispārigo kara klausibas likumu izdodot, ari ķoniņeem vajadzēja dot peenācigo skaitu rekrušu, lai gan agrak tee no tam bij svabadi. Vispārīgi var teikt, ka savas personīgās privileģijas tee zaudejuši, bet zeme teem vēl tagad par brīvu.

II. Etnografiski raksti.

Par „ķēniņu“ latveešu pasakās.

Pateicotees Fr. Brīvzemneeka, Anša Lercha-Puškaiša un citu vīru nenogurstošiem pūliņiem, latveešiem radees eevērojams krāijums tautas pasaku, kurās var atrast, kā Brīvzemneeks saka (sava krājuma „Mūsu tautas pasakas“ preekšvārdos), bagatīgu veelu gan rakstneeks un dzejneeks, gan valodneeks un kulturvēsturneeks. Eevērodams šo vārdu pateesību, apņemos, pamatodamees uz latvju tautas pasakām, uzzīmet kulturvēsturīgu skici par mūsu sentēvu zocīalo dzīvi un izvēlejos šim nolūkam augšā mineto tematu par ķēniņu latveešu pasakās. Ķēniņš ir pasakās kāds zinams tīps, tāpat kā nekreetnā pamāte, brangā pameita, mulķītis un citi. Tadēļ vajadzēs arī aplūkot pašu tīpu, pirms ķeramees pee kritiskeem un vēsturigeem jautajūmeem, kas atteecas uz mūsu tematu.

Kāds ir ķēniņš latveešu pasakās?

1) Ķēniņa mitekļis un kā tas eerīkots.

Pasakās minetee ķēniņi dzīvo vaj nu pilsētās (I. L. P. 3, 23) *) vaj pilīs. Pilsētai ir vārti, kas to noslēdz no ārpasaules. Pilsētas vārti ir augsti, tā kā grūti uzrāptees „vārtu galā“. Aiz ša eemesla vārti der par līdzekli, lai izmēģinatu kāda zinama cilvēka veiklibu. Pasakās „Divi brāļi un apburtā sakseete“ saka ķēniņš, pilsētas vārtos stāvedams: „Kas visātraki un knašaki spēj šinī vārtu galā uzrāptees, tas mans znots un valdīnieks“ (I. L. P. 3, 23).

Vaj pilsētas bijušas apceetinatas, vaj ne, nav skaidri no pasakām redzams, kaut gan daudzi apstākļi uz to norāda.

Jau no tam veen, ka pilsētai ir vārti, būtu jadamā, ka pēdeajā bijusi apceetinata un ka taisni apceetinajumu dēļ vārti bijuši vajadzīgi, jo citadā gadījumā tee bij ar visu savu augstumu bez kaut kādas nozīmes un labuma. Dažadi apceetinašanas līdzekli pasakās labi pazīstami. Tā, peemēram: „Nepārvaramais Krišus (I. L. P. 12, 13) apkrauj ap sava tēva laukeem leelu valni, ka neveens

nevar pāri tikt“. Kad nu ap laukeem valni taisija, lai aizsargātu sēju, ka meža zvēri to nenoposta, tad jo vajadzīgaks bij šāds glābšanās līdzeklis pilsētām pret eenaidneeku uzbrukumeem. No kāda materiala valnis pastāvejis, nav nekur minets, bet vārds „nokraut“ jau norāda, ka valnis taisits no cēta materiala, t. i., vaj nu no akmeņeem, vaj kokeem. Dažas pasakas peemin arī augstu mūri. Eevērojot nupat mineto, būtu zem mūra saprotams no kokeem vaj akmeņeem sakrauts valnis. Vaj valni arī no zemēm sametuši, nav noskārstams no tām pasakām, kuŗas savā darbā izleetoju. Tāpat arī nevaram noteikt, vaj ap pilsētu vedis kāds grāvis, vaj ne. Tilts pasakās vismazākais vairakas reizes minets (II. L. P. 1, 2), tā ka būtu jadamā, ka tas arī derejis, lai draugus pār grāvi eelaistu pilsētā un eenaidneekus, to izņemot vaj noārdot, aizkavētu pilsētai uzbrukt. Kaut arī sīkumos varam šaubītees, tomēr veena leeta ir droša: pasakās pazīst ceetokšņus un viņu ceļšanu. Tā, peemēram, pasakā „Pūķis“ (I. L. P. 60. 92) ķēniņš, kas pats dzīvo pilī, „peecus gadus taisa ceetoksnī“, bet nevar to uztaisīt.

Par pašu pilsētu pasakas neka tuvāka nestāsta, tikai veenā veetā (I. L. P. 3, 22) dabunam zināt, ka pilsētai bijušas eelas. Augšā gan dzirdejām, ka ķēniņš mitis pilsētā, tomēr arī tādos gadījumos viņa istā mājas veeta ir pilī, kuŗas neveenam ķēniņam nedrīkst trūkt; protams, ka arī tādām ne, kas dzīvo pilsētā un valda par viņu. Pilī no pilsētas nošķir „augsts mūris“, kas eet „pilij apkārt“ (I. L. P. 12, 38). Ārpus pils mūra atrodas ķēniņa dārzs, kuŗu pasakas allaž peemin. Dārzā noteekas dažs labs romantisks un traģisks gadījums: te sateekas un samīlas jauneēši, te nolaupa svešnieks sevīm līgavu un dažs labs atreebejs pastrādā savus breesmu darbus. Tamlīdzīgi gadījumi jau norāda, ka dārzs atradees ārpus pils mūra. Tā, piemēram, pasakā „Kupris“ kopeja izved princi dārzā padzīvotees, kur to nozog (I. L. P. 66, 100). „Bezrocīte“ var, neveenam nemanot, eezagtees dārzā un paēstees ogas (II. L. P. 20, 36). Bez tam vēl arī daži citi apstākļi aizrāda, ka pils dārzs bijis ārpus mūra. „Dzelzs puika“ (I. L. P. 22, 56), peemēram, nolaizdamees apakšzemē, atduŗas kādā pils pagalmā, kur visapkārt

„jauki dārzi“. Pagalmu, kā zinams, eeslēdza, atskatoties no kokeem, augstais mūris; tā tad dārzam vajadzēja atrastees aiz mūra. Ari vēl dažas citas pasakas stāsta, ka ķēniņam ap pili bijis ļoti skaists dārzs. Kādā ceļā dārzs cēlees, norāda jau pats vārds, proti, tas ir cilveku pūliņu auglis. Ķēniņš, „jaunu pili“ uzceldams, leek ap to apstādīt jauku dārzu (III., 2 L. P. 43, 79). Dabunam ari zinat, kādi stādi un augi dārzā atradušees; tur aug „trej-žuburu leepa“, „smuidrais bērzs“ un „balteem zeedeem ābelite“. Ir pat ari tādi dārzi, kur tikai ābeles atrodamas, tadēļ to ari nosauc par „ābeļu dārzu“ (II. L. P. 29, 51). Ari ogas dārzā dabunamas, jo „Bezrocite“ taisni ķēniņa dārzā salasa pa pazarēm ogas, ar ko apmeerinat savu izsalkumu (III. L. P. 20, 36). Domajams, ka ari rozes, ar kurām ķēniņa meitas pušķojas, būs dēstītas šai dārzā (III. L. P. 6, 13). Kuplajos kokos atrada patīkamu mājas veetū tūkstoši un atkal tūkstoši un atkal tūkstoši putniņu, kuŗi tik skaņi dzeedaja, ka viss dārzs noklinsteja (II. L. P. 3, 5, I. L. P. 61, 94). Šādeem apstākļeem valdot, vareja ar pilnu teesibu dārzu dēvet par „jauku“ un „skaistu“. Ķēniņš ari tadēļ labprāt pats mēdza pa dārzu pastaigatees un atļāva ari saveem bērneem tur „padzīvoties“.

Bez dārza ārpus mūra atradās allaž „pils tuvumā augsts tornis“ (I. L. P. 2, 16), kuŗā mēdza eeslodzit nozeedzneekus. Vaj tornis dereja ari kādeem citeem nolūkeem, nav no pasakām noskārstams. Ja vajaga sevišķi ceeša torņa, tad pasakās to ari dēvē par „dzelzs torni“. Bet ikdeenišķs tornis celts no koka; tā, peemēram, pasakā: „Kā muļķis apprec ķēniņa meitu“ ķēniņš pavēl muļķiti eetaisit torni, kam ne durvju, nedz logu. Acumirkli, tā pasaka stāsta tālak, bij „koka tornis gatavs“ (II. L. P. 36, 70). Muļķitis, kuŗu torni eesloga, izdomajas gan šā, gan tā, beidzot tas izrauj savu naželi un sāk tik torņa seenas „robit“. Tādā ziņā muļķitīm devitā deenā „lūciņš leelu leelais gatavs“, pa kuŗu tas var sasaukt palīgus un glābtees. Bet viss tas viņam tamdēļ veen ir eespējams, ka tornis ir no koka.

Kas pašā pili grib eekļūt, tam jāeet caur vārteem augstā mūra dēļ, kas eeslēdz pili. Dažām pilīm ir vairaki

vārti, kuŗus, nošķiŗot no galvenās izejas, sauc arī par „mazajeem vārteem“. Tā, peemēram, pasakā: „Kā ganu puika par kēniņa padoma deveju ticis“ gana zēns saka: „Eesim pa mazajeem vārteem pili“ (I. L. P. 35, 67). Vārtus, kā saprotams, aizbulteja un apsargāja. Tā tad svešneekam, kas nonāca līdz pils vārteem, bij jāpeeklaudzina (III, 2, L. P. 42, 76), (I. L. P. 13, 44). Ja vārtu sargi pārleecinājās, ka no svešneeka nedraud nekādas breemas, tad vārti atdarījās un nācejs eekļuva pils pagalmā.

Bet ja eenaidneeki nonāca pee kādas svešas pils vārteem, tad viņu pirmās bēdas bij, kā „vārtus atdabūt“ (III, 2. L. P. 43, 79). Ja ar viltu neizdevās, tad vajadzēja ar varu; tā, peemēram, „Nepārvaramais Krišus“ „eelauž“ leelos vārtus, kaut gan šinī gadījumā pasaka stāsta, ka vārti bijuši no dzelzs (I. L. P. 12, 39).

Kas, vaj nu ar labu, vaj ar ļaunu ticis caur vārteem, tad nonāk pils pagalmā. Pagalmā tuvu pee vārteem atrodas dažreiz ala, kuŗu leeto par izeju (III, 3 L. P. 35, 67). Par alu runājot, jāsaka, ka tai nav nekādas stingras nosacitas veetas pili un viņas pagalmā. Dažureiz ala atrodas pat istabā apakš grīdas (III, 3 L. P. 31, 61). Viss tas sakrīt kopā ar alas nolūku, jo leetodami viņu par slepenu izeju, pils eemītneeki vēlejās to apslēpt eenaidneeku vērigām acīm. Ari alai bijušas sevišķas durvis jeb vārti (III, 2. L. P. 41, 75). Ka alas jeb „caurumi“ pasakās labi pazīstami, peerāda arī tas, ka varoņi nebīstas nolaistes pa caurumu, kuŗu atrod, vaj nu zem celma vaj akmeņa līdz pat apakšzemei (III, 2 L. P. 44, 82).

No pagalma vareja visu pili labi pārlūkot. Te vareja redzet pils logus, pee kuŗeem mēdz parādītees daiļā kēniņa meita, vaj arī nopeetnais kēniņš, izdalidams dažadas pavēles. Pils pati ir vismazākais divus stāvus augsta, jo augšējās istabās dzīvo pats kēniņš, kā tas redzams no pasakas „Dzērajs dēls“, kur kēniņš uzeet „augšā gulet“ (I, L. P. 7, 32). Pili, kā protams, arī ir jumts (III, 2. L. P. 44, 83), kuŗa galā uzvelk pēc vajadzības, vaj nu „melno bēdu karogu“, vaj „preeka karogu“ (I, L. P. 30, 64). Pils skursteni pasakas pazīst tikai tad, kad pils nogrimusi; peemēram, par nogrimušo Spirgas pili pasaka stāsta, ka

skursteņus vēl varot šad un tad redzet bezdibenī, kad esot skaidra saules gaisma (I, L. P. 171, 176). Protams, ja jau par skursteni runā, tad tam vajag izpildīt savu nolūku, tas ir, tam vajag kūpet. Tadēļ arī dažas pasakas par nogrimušām pilīm mēdz stāstīt, ka viņu skursteņi dažreiz kūpot (I, L. P. 172, 176). No kāda materiala ikdeenišķos gadījumos pili cēlušī pasakās neka nevar atrast. Tur gan runa par sudraba, zelta un dimanta pilīm, bet šādas tikai rodas pārdabigeem spēkeem rīkojotes. Jūras valdneekam ir pils no dzintara (II, L. P. 3, 6), tadēļ ka viņa rokās atrodas bagatīgi krājumi minētā dārguma. Kā veenkārša istaba celta, par to jau dabunam pasakā par Kurbadu šādas ziņas: Kurbadš peekodina rūķišeem preekš pusbrāleem istabu uzcelt, un, lūk! Acumirkļī „balķi savilkti, spāres uzceltas, jumts apjumts“ (I, L. P. 1, 5). Taī pašā pasakā arī dabunam dzirdet, ka seenās bijušas „šķirbas“, kuŗās mušas un kukaiņi mudžejuši.

Ķēniņa pils, zinams, domajama daudz greznaka par veenkāršu istabu; bet tā kā no pils mūrešanas arī neka nedzirdam, tad jadamā, ka pils tāpat celtas, kā veenkāršās dzīvojamās ēkas, t. i., no koka. Ja gribam eekļūt pils eekšeene, tad jaeet caur divejām durvīm, caur ār- un eekšdurvīm, bet arī tad tik vēl nonākam preekšistabā (II, L. P. 1, 1). Piliļ, kā protams, ir vairakas istabas. Katrs ķēniņa ģimenes loecklis dabun savu istabu; tā, peemēram, pat vairakas ķēniņa meitas nedzīvo vis veenā istabā, bet katra savā (II, L. P. 13, 23). Protams, ka ķēniņam un ķēniņeenei arī bij sevišķas istabas, tāpat arī veeseem, kas pili eeradās. Cik istabu piliš bijis, nav lāgā nosakams, teek minetas gan 6, gan 9. Sevišķi eevērojamu veetu eeņem „dzīru istaba“, kur svētkos mēdz sapolcetees un izpreecatees (I, L. P. 5, 27). Nav peemirstama arī „dibena istaba“, kuŗā glabajās visleelakee pils noslēpumi. Tā, peemēram, pasakā „Kā gudrais sulainis jaunajam valdneekam eeprecinajis līgaviņu“ pils valdneeks aizleedz nezinatneekus vest tanī istabā, kas „atrodas ģaŗa ģaŗģa galā“ (III, 2, L. P. 42, 76). Beigās jaeevēro arī vēl mantas kambaris, kuŗu noslēdz daudz ceeshaki nekā citas istabas „ar leelu atslēģu“, jo te glabajas ķēniņa

nauda — manta (I, L. P. 11, 38). Pils eekšpusē ir dažadi izgreznojumi, bet visleelākā ceņņā pee ķēniņa ir labs „mālderis“, kas prot visas istabu 4 seenas „izmālet“ (I, L. P. 2, 18).

Beigās vajadzētu tikai vēl aplūkot tās telpas, kas atrodas apakš pils istabām, proti, pagrabu un ceetumu. Lai gan nebēdneekus un nepaklausigos eesloga dažu reizi kādā pils istabā (I, L. P. 12, 40), tomēr istā veeta preekš nozeedzneekeem ir ceetums, kāda telpa apakš pils (I, L. P. 72, 108). Ceetums uzlūkojams par kādu daļu no pagraba, jo ari pagrabs der tādām pašām nolūkam, kā ceetums, lai gan tur ari uzglabajas dažadas leetas. Tā, peemēram, pasakā „Kā Laimiņa labsirdigam puisim palīdz“ dabunam šādas ziņas par pagrabu: „Zem pils eetaisits dziļš pagrabs, kur ceetsirdigais ķēniņš glabā daiļu princesi, ko otram ķēniņam nolaupijis“. Šāda būtu, pēc pasakām, ķēniņa pils eekšeene, kuŗu valdneeks, kādam veesim eeronotees, centās izrādit, pēdejo „pa malu malām“ izvadadams (I, L. P. 6, 28).

2) Ķēniņa pils eemītneeki.

Ķēniņa pilī atrod pajumti ķēniņa ģimene un viņa saime, bet ari veesu pulks, kas ķēniņu beeži apceemo.

a) Ķēniņa ģimene.

Bez ķēniņa un ķēniņeenes dzīvo pilī viņu neprecejušees dēli un meitas. Bet atgadas, ka ari tad vēl tee paleek tēva pilī, kad jau devušeas laulibā. Apprecejees dēls gan reti paleek tēva pilī, kamēr tēvs vēl valda. Viņš labak eet pee sava seevas tēva.

Bet ja tēvs atkāpees no valdišanas, tad tēvs ar dēlu dzīvo veenā pilī (I, L. P. 91, 120).

Ķēniņa znots gandrīz kārtīgi dzīvo veenā pilī ar seevas tēvu, pēc kuŗa nāves tas top par viņa mantineeku un pēcnāceju. Bet ja seevas tēvs pats vēl spēj un labprāt grib valdit, tad tas znotam atdod vaj nu kādu valsts daļu, vaj kādu pili, kur tas var dzīvot, līdz top par viņa mantineeku.

Ja ķēniņa dēls kļuvis par tēva pēcnāceju, tad māsas, kas apprecejušās, dabun no tēva savu teesu un atstāj

pili. Neprecejušās, turpretim, dzīvo vēl arveenu pee brāļa, līdz sagaida „savu tautu dēlu“ (I, L. P. 38, 71). Ja kādai meičai no zemakas kārtas izdevees klūt ķēniņenes godā, tad viņa ņem uz pili līdz savus vecakus un brāļus un māsas. Pat ļauno pamāti un pūsmāsas ta ved pee sevis uz pili (I, L. P. 68, 103). To pašu, zinams, dara arī brašais puisis, kad ķēniņš to peņēmis par savu znotu. Muļķītis, peemēram, gādā par saveem „gudrajiem brāļem“, kad ticis par ķēniņu. Znota vecakeem katru reizi ir veeta dēla pili, lai tee arī būtu visnabadzigakee „pirtneeki“ (II, L. P. 10, 17).

Tā tad bez ķēniņa paša ģimenes ar laiku salasas pili leels bars radineeku, gaņ no veenas, gan no otras puses (II, L. P. 15, 29).

Bet vēl leelaka un plašaka ir ķēniņa saime.

b) Ķēniņa saime. Vispirms eevērosim tos saimes locekļus, kuři ķēniņam vajadzīgi uz āreni, lai varetu saziņotees un satiktees ar ārvalstneekeem jeb svešneekeem. Vispirms pee tādeem peeskaitami vēstneši jeb ziņas deveji, kuři ķēniņam paziņo, kas valstī noteekas, vaj atkal, kaŗā ejot, tam aiznes ziņas no mājām uz kaŗa lauku un dara atkal pili zinamas ķēniņa pavēles un viņa vēlešanos (I, L. P. 34, 67; I, L. P. 42, 74). Kas slepeni kaut kāda eemesla dēļ atstājis ķēniņa pili, teem sūta izlūkus pakal (I, L. P. 2, 19), lai tee uzdabutu bēgļu pēdas. Uz robežām tādos gadījumos nostādija uz ātru roku robežu sargus, lai bēgļus nekādi neelaistu svešā zemē. Vaj robežu sargi pastāvīgi atradušees uz robežām, nevaram droši nosacit. Drīzak domajams, ka ne. Jo ja pēdejee būtu tur veenumēr bijuši, tad jau, kādam no pils aizbēgot, nebūtu bijis vajadzīgs vēl sargus uz robežām nostādīt. Izlūki, protams, dereja vēl vairak kaŗā, nekā meera laikos, jo tee pasneedza sīkakas ziņas par eenaideeku zemi, pili un kaŗaspēka stiprumu. Bez mineteem kalpeem ķēniņam ir vēl leels pulks tādu, kas tam kalpo tikai pašā pili un viņas tuvakā apkārtņē dažu dažadās vajadzībās.

Ķēniņa dārzu apkopj dārzneeks, bet bez viņa dārzā atrodam vēl dārza sargus, kuŗu uzdevums ir rūpetees, ka dārzu neveens neaplauza un nenoposta (II, L. P. 20,

36). Ārpus pils mūreem, tas ir, pilsētā un viņas apkārtnē rīkojas arī dažādie ķēniņa gani, no kuņģiem pazīstam četrējados: cūkganu, aitu ganu, zirgu kopeju jeb zirgu puisi un govju ganu.

Ķēniņa cūkganu pasakās beeži sastopam, viņa amats, kā jau protams, bij neeevērojams, tadēļ arī visi to nicināja un atbīdīja pē malās. Cūkganiņa Laimiņa tam tomēr allaž palīdz, tā ka tas eņem ar laiku paša ķēniņa veetu un ķēniņa meitai viņš gribot, negribot jāņem par vīru (I, L. P. 53, 84; I, L. P. 5, 27). Ne daudz savadaks stāvoklis kā cūkganam ir eerādīts avju ganam. Avis ķēniņš vairak eevēro, nekā cūkas, dažureiz tas pat ņemas viņas pārskaitīt, vaj ganam kāda nav noklīdusi. Sevišķi „likragu aunelis“ nedrīkst trūkt (I, L. P. 2, 16, 17). Bet ja ganam ir visas, tad ķēniņš tam dažreiz pagādā leelu godu, to sēdinadams sev pa „labi pēe galda“.

Tomēr, vispārīgi ņemot, pēe augstaka goda avju gans tik tad var klūt, kad pastrādājis kādus eevērojamus darbus (II, L. P. 32, 60). Mazu leetu pāraks par avju ganu ir govju gans, bet pasakas viņu retumis pēemin. Kādā veetā viņu nosauc arī par govju kopeju.

Pasakā „Zvēriņš“ kāds padzīts princis top pēe cita ķēniņa par govju kopeju, bet tas tik bij govju kopejs: „govis mauro veen no treknuma“. Ganam, zinams, arī bij japeelūko, ka govis nebadas, bet kad pēdejās valā tikušas sāk baditees, tad gans var zaudēt savu veetu, un izpelnitees pat sodu, ja ķēniņš pikts (I, L. P. 31, 70). Pirmā veeta starp ganeem pēenācās zirgu kopejam jeb puisim tadēļ, ka pats lops, kas atradās viņa uzraudzībā, eēņēma ceenigako stāvokli starp citeem viseem māju lopeem. Zirgu puisim nereti vajadzeja arī deezgan dūšības un izveicības, sevišķi tad, kad ķēniņš pavēleja izjāt „ērzeli“ bez apaušēem jeb eemaukteem (I, L. P. 2, 17).

Lopeem, protams, arī vajadzeja pajumtes, tadēļ pasakas beeži stāsta par zirgu „stalļēem“ un govju „kūtīm“ (I, L. P. 1, 9, 2, 15), bet kur šīs ēkas atradušās, vaj pilsētā vaj pils pagalmā, to nevaram no pasakām izzināt. Domajams tomēr būtu, ka lopu kūtis būs eēņēmušas plašas telpas, kuŗām grūti būtu veeta atrodama pils pagalmā. Tadēļ japeņem, ka tās cēluši ārpus pils mūra, t. i., pil-

sētā. Pašā pilsētā, kā zinams, dzīvoja kēniņa pavalstneeki - pilsētneeki, kuŗu skaits, pēc pasaku uzskateem, eevērojami leels, jo tās leek pilsētas ļaudīm sapulcetees „tūkstošeem“ (I, L. P. 63, 98).

Kēniņa pili eejjot sastopam dažadus sargus. Pee vārteem stāv 2 sargi, katrā pusē veens. Šeem jābūt ļoti vērigeem, ka neveens, kam nenākas, neekļūtu pils pagalmā. Ša eemesla dēļ daudzās pasakās ari atrodam vārtu sargu veetā 2 sumpurnus (II, L. P. 20, 36). Katram no kēniņa dzimts locekļeem ir savs sargs, kuŗu mēdz nosaukt ari par „durvju sargu“ (II, L. P. 11, 18). Pašam kēniņam ir vairak sargu, kā tas redzams pasakā par „Neredzīgā tēva āboleem“.

Kēniņam un sargeem guļot, muļķitis peezogas pee kēniņa gultas un grib ņemt būriti, te peepeši kēniņš atmostas un „leek saveem sargeem ņemeju saķert“ (I, L. P. 127, 151). Bez sargeem, kuŗi, kā domajams, bij apbruņojušees ar eeročeem un peedereja pee karavīru kārtas, atrodam pastāvīgi kēniņa tuvumā ari vēl tādus ļaudis, kuŗu uzdevums ir meera laikos un meerīgā ceļā kalpot kēniņam un viņa ģimenei.

Kēniņa pili ir gan sulaiņi un kalpi, gan istabas meitas un kalpones; šos ļaudis kēniņš pēc vajadzības patur pee sevis, vaj atkal peešķir savai saimei un bērneem, jo īpašā mērā eevērodams savas meitas daudzās vajadzības ģērbjotees un greznojotees (I, L. P. 2, 20; 128, 152; 11, 36; 69, 104; 100, 127; 11, 20). Sevišķu stāvokli starp citām kalponēm eejem kēniņa bērnu kopeja, kuŗai bērni jāapgērbj, jāapgādā ar visadām vajadzībām, jāved pastaigates un jasargā, ka nenāktu breesmās. Viņas amats ir grūts, jo atbildība ir leela, ko kēniņš no tās prasa. Dažureiz tai pat ar dzīvību jāsamaksā sava neuzmanība. Pasakā „Kupris“ kēniņš leek bērnu „kopeju dārzā dzīvu aprakt“, tadēļ ka princis no dārza nozagts (I, L. P. 66, 100).

Starp citeem kēniņa sulaiņeem būtu peeminams ari vēl pils pavārs, kas rikojas ar pavārniciu pee „katla“, raudzidams, kāds ēdeens pa „sāli“. Kādi ēdeeni nākuši uz kēniņa galda, nav no pasakām skaidri noskārstams.

Pasakas gan runā par (meežu) putraimeem (I, L. P. 1, 4) un putru.

Pasaka „Vīram jaklausa“ peemin ari skābo putru, bet šis ir zemu ēdeens, kas kēniņam un viņa bērneem nepeemērigs (I, L. P. 55, 86). No kādas citas pasakas (Vēzis, žurka un vambole) (II, L. P. 9, 14) dabunam zināt, ka kēniņš vakariņās labprāt ēdis sausus „novāritus zirņus“.

Bez kalpeem kēniņa tuvumā dzīvo ari vēl tādi vīri, kas eņem augstas un svarīgas veetas, kā, peemēram, kēniņa padoma deveji, kuŗu starpā atkal kādam eerādita pirmā veeta. Kēniņa pirmais padoma devejs ir pēc kēniņa svarīgākā persona visā pilī un valstī (II, L. P. 5, 9; 11, 19; III, L. P. 35, 69). Pilī atrod patvērumu, kaut ari ne pastāvīgi, tomēr laiku pa laikam ari kēniņa kaŗaspēks. Tā, peemēram, pasaka par „Melno ezeru“ stāsta, ka veenā pilī „turejis milzīgs kaŗaspēks maltitī“ (III, 2. L. P. 36, 68).

Cik leels tomēr pēc mūsu jēdzeeneem tāds milzīgs kaŗaspēks bijis, izskaidro pasaka par Leelo (III, 1, L. P. 8, 17), kuŗa stāsta, ka kāds kēniņš sasaucis 300 kaŗavīru, bet kad tee sasaukti, tad 600 un pēc to nāves beidzot 900 vīrus. Kaut gan skaitli tikai apaļuma dēļ še peevesti, tomēr no viņeem varam spreest, ka veenas pils kaŗavīrus toreiz skaitījuši drīzak simteem, nekā tūkstošeem. Kaŗaspēks, kā redzams, sava leeluma dēļ nevareja veenumēr dzīvot kēniņa pilī, tas kaŗam beidzotes un eenaidneekem aizejot vareja atkal meērigi izklīst pa visu valsti. Daži tomēr, kā no pasakām noskārstams, dzīvojuši pastāvīgi kēniņa pilī. Bet par visām leetām pats kaŗaspēka vadons jeb virsneeks, kuŗu kēniņš nedrīksteja atlaist, jo derīgi vīri šim amatam nebij vis veegli dabunami (I, L. P. 7, 33; 40, 73; II, L. P. 44, 86; III, 2, L. P. 40, 74).

Beigās būtu tikai vēl jaeevēro, kādā ceļā kēniņš sadabujis eevērojami plašo saimi.

Pa leelakai daļai brašs puisis no brīva prāta nonāk pilī un salīgst pee kēniņa par kalpu (II, L. P. 30, 55).

Dažs drošineeks peedāvajās atkal kēniņam taisni par „kaŗa-vīru“ (II, L. P. 44, 84). Pasaka par „9 dēleem“

stāsta, kā 8 brāļi veenā reizē salīgst pee ķēniņa par „kaŗa vīreem“ (III, 2, L. P. 40, 74).

Vispāri pazīstama leeta, ka zaļoksnis jauneklis ķēniņa pilī var sev pārtiku nopelnītees (I, L. P. 2, 15). Tadēļ visi tee, kam klājas grūti, eet „pee ķēniņa maizes pelnītees“ (I, L. P. 14, 45; 4, 25). Tadēļ ari tēvs labprāt uz mudina savus dēlus, lai dodas svešumā. Pasakā par „Jūŗas Veci“ saka kāds tēvs uz saveem dēleem: „Bēŗniņi mīlee, mājiņa mana maza, pārtika šaura — eita pasaulē pelnītees!“ (I, L. P. 103, 132). Dēli nonāk svešā, svešā zemē un iet pie ķēniņa kalpot. Dažureiz tēvs dūsmās „aizdzen“ kādu no saveem dēleem, lai eet pasaulē (I, L. P. 38, 71). Bet visbeeŗaki gadijās, ka vairaki brāļi, negribedami tēva mājā dzīvot, šķīŗas, sacidami: „Ko visi kopā darisim, eesim pasaulē!“ (I, L. P. 59, 89). Šādi siŗotaji izstaigā ne tik veen pašu ķēniņa valsti, bet beeŗi jo beeŗi eet „pasauli apskatīt un tur laimes meklet“. Tadēļ ari tee izeet caur daudzām valstīm, līdz beidzot nonāk „svešā, svešā zemē“, pee ķēniņa pils durvīm. Ja ķēniņam puisis patīk, tad tas puisis salīgst. Kad nevar par algu veenotees, tad puisis dodas tālak, citur meklet savu laimi“ (I, L. P. 60, 89 ff). Visur, kā redzams, valda neaprobeŗzota brīvība: ķēniņš algo savu saimi, kuŗa sastādas gan no viņa paŗa pavalstneekeem, gan ari no āŗnovadneekeem. Bet kā vispār pasaulē, tā ari še, kur gaisma, tur ēna, kur leela brīvība, tur ari nebrīvība parādas kaut kādā veidā. Ķēniņa pilī varam tadēļ atrast ari ļaudis, kuŗeem pret savu grību tur japaleek un jalkalpo, tas ir — vergus. Vergi, kā jau vispāri, tā ari šeit ceļas no kaŗā pārspēteem. Tā, peemēram, pasakā „Avju gans“ divi pretineeki, sagatavodamees u divkauju, veenojās: Jā es tevi pāŗvareŗu, tad tava zeme ari pāŗvareta, ja mani pāŗvaresi, tad vari manu zemi ņemt (II, L. P. 32, 60).

Kaujā pārspējot, ari Kurbads eegūst savus palīgus „Kalmu gāzeju“, „Koku rāveju“ u. t. t. Ka nebrīvība pateeŗi valdījusi, kur bijis jastrādā kāds darbs pret paŗa grību, peerāda ari pasaka „Ķēniņa dēls un pusziŗgs pāŗvar raganas“. Pusziŗgs, no ķēniņa dēla pārspēts, saka: „Leela vajadzība man preeķš citeem dzīvību pazaudet,

līgsim meeru.“ Puzzirgs atstāj savu „kakla kungu“, ragānu kēniņu un eet princim kalpot. Protams, ka nebrīvos cilvēkus vareja arī atdot citam, vaj nu par velti, vaj pret atmaksu.

Verdzībā var eestigt visadi laudis, neizņemot pat ne kēniņus ar viņu dēleem un meitām. Tā, peemēram, pasakā „Līkis“ (I, L. P. 11, 36) kēniņa princese „pārdota kādam kungam par verdzeni“ un „kalpo tam par istabas meitu“. Tādā kārtā būtum devuši pārskatu par kēniņa saimi. Bet ar to jautajums par pils eemītneekem vēl nav nobeigts, jo bez pastāvīgajiem eedzīvotajiem sanāk ik deenas pili daždažadi laudis, gan no pašu valsts, gan arī no svešuma.

c) Nepastāvīgee pils eemītneeki.

Kēniņa pils ir vispirms katras valsts viducis, kurā visi saronas. Turp aizved „zvejneeks“ savas zivis pārdot (I, L. P. 11, 36), turp nonāk malkas cirtējs savās vajadzībās, jo arī viņš, kaut gan ārpus pils dzīvodams, ir kunga kalps (I, L. P. 36, 68). Šeit salasās arī „noskrandūsee nabagi ar savām tarbām“, vēledamees izsalkumu apmeerinat pee kēniņa galda (I, L. P. 5, 26; II, L. P. 9, 14), jo kēniņš savā žēlsirdībā un līdzceetībā eet pat tik tāli, ka sēdina nabagu ar tarbiņām „princesei blakus“, sevišķi tad, ja pēdejaīs tam izrādījees par godīgu cilvēku un padarijīs kaut kādu labumu. Ja pili gadas dzīres, tad nabagi sapulcejas no malu malām. Tadēļ arī saka kāds nabags uz savu seevu: „Eesim uz kēniņa pili, tur šodeen dzīres un nabagu jau nedrīkst neveenās dzīrēs trūkt“ (I, L. P. 5, 27). Kēniņa pili allaž sastopam arī „zilneekus“ un „gudrineekus“ (pareģus), kurus dažās pasakās dēvē par „dakterjiem“ (I, L. P. 2, 18). Pēc viņeem ronaš vajadzība tikai tad, ja kāds saslimis, vaj nomiris. Šādā gadījumā viņeem bij japateic slimības vaj nāves cēlons un jaatrod līdzekļi, kā nelaimi novērst. Vajadzības brīdī tadēļ labprāt kēniņš sasauc zilneekus un pareģus, lai pasakot un zīlejoj, kā mirušais vaj slimais atdzīvinams, vaj izārstejams. Pasaka par tirgotāja meitu stāsta arī par zilneeku sekmēm tādos gadījumos, ka teem esot veegla leeta, tee „uz rāveena pasakot“ (II, L.

P. 21, 39). Pasakā „Zilneeks“ (III, 1, L. P. 17, 29) dabunam ziņas, kā zilneeki rīkojušees. „Zilneeks eelējis meestiņu traukā, peebēris veenu sauju smilšu, skatijees, skatijees“, līdz beidzot eeraudzijis, ko gribejis. Visleelasā laužu drūzma saronas pilī, kad ķēniņš izriko kādas dzīres. Tad saronas pilī gan ķēniņu dēli, gan augstmaņi, gan precejušees, gan neprecejušees, gan atraitņi. Viseem pavalstneekem tad teesiba nākt pilī (I, L. P. 15, 116).

Un ķēniņa ļaudis ari nāk „no malu malām; kam kumelš, tas jāj jāšus, kam nav, tas nāk kājām, un kas nevar eet, tas nāk rāpus“. Sanākuši tad sapulcejas dzīru istabā, kur „bundzeneeks bungo, taureneeks pūš, kokletajs koklē“ (I, L. P. 5, 27; II, L. P. 32, 60; III, 1, L. P. 11, 24).

Ja svešneeki nonāk pee ķēniņa veesotees, tad ķēniņš, dažureiz ari ķēniņa meita, izeet teem līdz pils vārteem pretim, uzņem tos laipni, eeaicina pilī, leek ēdeenus un dzēreenus preekšā un nosēzdamees galda galā, skubina, lai tik ēdot“ (II, L. P. 29, 50). Vakarā veesus guldina „mīkstā gultā“ (III, 2, L. P. 35, 67). No rīta ķēniņš dāvina saveem veeseem „šādas tādas mantas“ un lūdz tos vēl ilgaki pakavetees (II, L. P. 29, 53), bet dažam labam mo veeseem, lai gan labi klājas, tomēr klusipām eezagusees sirdī ilgošanās pēc dzimtenes un tas uz ķēniņa laipno uzaicinajumu atbildedams, saka: „Došos uz savu pusi, tēva mājās vislabaki klājas“ (II, L. P. 29, 52).

d) Ķēniņa darbība kara un meera laikos.

I. Karā.

A. Atgaiņāšanās karš.

Ķēniņa pirmais un augstakais peenākums ir aizsargat savu zemi pret eenaidneeku uzbrukumeem, vaj atkal eelaustees kāda sveša ķēniņa valsti.

Lai karu varetu vest, tad ķēniņš „sasauc“ vaj „salasa“ kara spēku (I, L. P. 2, 19; I, L. P. 67, 102; II, L. P. 32, 61). Kā jau vārdi „salasit“ un „sasaukt“ rāda, tad karaspēks ķēniņam nav bijis veenmēr pee rokas, bet

salasijees tikai uz viņa pavēli. Tā tad vareja gaditees, ka eenaidneeks, peepeši uzbrukdams, atrada pili bez sargeem. Vispirms eenaidneeki lūkoja atdabūt pils vārtus; ja tas neizdevās, tad gāzās pilij no „visām pusēm virsū“ (I, L. P. 2, 20). Dažureiz eenaidneeks neapmeerinājās un negreezās atpakaļ, kad tam pirmais uzbrukums neizdevās, bet cīnijās vairakas deenas no veetas, lai eņemtu pili (I, L. P. 36, 69). Tā, peemēram, pasakā „Dimanta jātneeks“ divi deenās sakauti eenaidneeki mācās vēl trešā deenā pilij virsū, kā „melna debess“. Šādās reizēs katrs karotājs no leela svāra, bet jo mīlāks kēniņam ir kāds varonis, vaj kēniņa dēls, kas negaidot eeradees un eenaidneekus aiztrenkdams, pili izglābis. Kēniņš, uzvaru eegūdams, nezin no preeka ko darīt; tas bagatīgi atlīdzina varonam viņa pūliņus, dod tam savu meitu par seevu, atstāj pusvalsti un eecel pat daudzās reizēs par savu pēcnāceju, nemaz neskatidamees, pee kādas kārtas varonis peederejis un kādu amatu tas peekopis. Tā, peemēram, pasakā „Kēniņa avju gans“ pēdejaīs top par kēniņa pēcnāceju, tadēļ, ka tas veens pats aiztreecis kaimiņu kēniņu, kas pilij bij uzbrucis (II, L. P. 32, 61). Kādā citā pasakā „Dzērajs dēls par kēniņu“ palaidnim dēlam izdodas klūt par kēniņa znotu. Karām izceļotees un eenaidneekus pārvarot, tas manto arī no pavaltstneekeem godu un slāvu, tā kā pēdejee paši nāk veco kēniņu lūgt, lai eecelot znotu par viņu valdneeku, ko vecāis, eevērodams viņu dibinato lūgumu, arī izdara (I, L. P. 7, 33). Visur izturas godbijīgi pret varoneem, pat pret eenaidneekeem, kā tas redzams pasakā par „Kēniņa dārzneeku“, kur pārvaretāis kēniņš sava eenaidneeka slavenām kara virsneekam parāda „tādu godbijību un ceenību“, ka pats (ar savu kabatas lakatu) saseen viņa brūci un godbijīgi vēl eelūdz pee sevis izveseļotees (I, L. P. 15, 48). Ja kāds kaujā krīt, tad atlikušāis „paglabā savu eenaidneeku, kā peeklājas“, kā to lasam pasakā par „Sarga dēlu“ (I, L. P. 2, 21). Pret uzbrucejeem atgaiņajās ne tik veen pašā pilī, bet gāja teem arī uz klāja lauka pretim. Tā, peemēram, pasakā „Meža brīnums“ kēniņš divās deenās gan sakauj savus eenaidneekus, bet trešo deenu tam sāk eet plāni; te peepeši

parādas kara laukā^o saimneeka dēls, un tūdaļ tur eet smalki: „Kur dēls lika savu zobenu, tur šķīda; kur parādijās, tur eenaidneeki bēga“, bet dēls neleekas ātraki meerā, kamēr tos sadzen mežā (II, L. P. 13, 23). Ja eenaidneekam izdevās pils aizstāvetajus pārspēt, tad svešais karaspēks pili nopostīja. Eevērojams ir tas, ka pasakās gan atrodam vārdu „pili noārdīt“, bet nekur pili „nodedzināt“, kas tak, pilij no koka esot, būtu daudz veeglaki bijis, neka gabalu pa gabalam noplēt (I, L. P. 44, 76, 64, 99). Kad pils no eenaidneekem bij noārdīta, tad nu pārvaretam ķēniņam nebij, zinams, vairs mitekļa, tad tam gribot negribot bij jāsāk „blandītees pa pasauli“ (I, L. P. 2, 20). Bet daudz reiz padzītais ķēniņš, veco zemi atstādams, „eet karot sevim jaunu“, kā to, peemēram, lasam pasakā „Ķēniņa avju gans“, kur kaimiņu valdneeks, no avju gana pārspēts, uzbrūk pēdejā seevas tēvam, kas otrpus upes ir par ķēniņu (II, L. P. 32, 62).

b) Uzbrukšanas karš.

Kā jau augšā minets, kad eenaidneeks peepeši uzbruka, tad maz dabuja rīkotees uz karu, bet vajadzeja aizstāvetees, kā nu paspēja; ja, turpretim, kāds ķēniņš pats bij nodomājis uzbrukt saveem kaimiņeem, lai atmaksātu teem par padarītām pārestībām, tad rīkošanās bij nopeetna. Tā, peemēram, pasakā „Bezrocīte“ ķēniņš sarīko leelu karaspēku un uzmodina to šādeem vārdeem: „Eesim ceetajam ķēniņam atmaksat, ko tas manai seevai pāri darijis. Eesim, maksasim tam labu asīns naudu!“ (II, L. P. 20, 36.) Par karaspēka leelumu atrodam tikai vispārīgas ziņas, no kuŗām neko daudz nevaram nosvērt, cik apmēram vīru pee tāda leela kara spēka peederejīs. Tā, peemēram, karaspēku dēvē par „leelu leelo“ (I, L. P. 1, 13), gan arī par „neapzināmi leelu“, vaj atkal par tādu, kam „gala nevar saredzet“ (I, L. P. 42, 75). Tikai veenā pasakā dabunam tuvakas ziņas, proti, pasakā par „Tēva dēlu“, kur ķēniņš aizsājīs ar viseem vīreešeem, kas valstī bijuši, uz karu, tā kā seevas veen mājās palikušas (III, 2, L. P. 29, 59). Pasaka par „Leelo“ (III, 1, L. P. 8, 17) peemin arī skaitļus, stāstīdama, ka karaspēks bijis 300, 600 un 900 vīru leels. Lai gan šee skaitļi.

kā rādas, tikai apaļuma dēļ mineti, tomēr tik daudz gan varesim sacīt, ka kaŗaspēku skaitījuši drīzak simteem nekā tūkstošiem. Lai šādu kaŗaspēku varetu salasīt, tad bij jāsasauc netik veen pašu zemes visi vīreeši, bet jāpeņem arī svešneeki, kas peedāvajās par kaŗavīreem. Tā, peemēram, redzam pasakā „Sirdigā kēniņa meita“, ka pēdejā, pārgērbusees par vīreeti, peesolas „kēniņam par kaŗavīru“. Kēniņam „kaŗa laiks — tas peņem“ un eecel to, viņas sirdibas dēļ, par pašu kaŗa vadoni (II, L. P. 44, 84). Bet leelakos vajadzības brīžos nepeeteek ar dažeem svešneekiem veen, tad kēniņš jūtas peespeests aicināt savus draudzigos kaimiņus palīgā. Vismīļaki tam ir kēniņu dēli paši, bet viņu kaŗaspēks arī tam labi der; tā, peemēram, pret Kurbadu sabeedrojušees deviņi valdneeki ar savu kaŗaspēku, dažās citās reizēs atkal trīs un peeci (I, L. P. 1, 13), kā nu kuŗā veetā kēniņam eespējams sadabut, un cik daudz tas tura par vajadzīgeem. Kas viss, kaŗaspēku rīkojot, bijis jāeevēro, to sīkumos nevaram uzzīmet no uzzīmetām pasakām, bet tik daudz gan varam teikt, ka kaŗavīri dalījušees kājneekos un jātneekos (I, L. P. 15, 48). Jātneekiem rīkojotees „jaseglo“ savs kumeliņš (III, 2, L. P. 35, 66); jāuzleek pašam bruņas un „jaapjož zobens“ (I, L. P. 1, 7). Zobens ir tiklab kājneeka, kā arī jātneeka mīļš eerocis, un kēniņa dēls to tura par savu „dārgako mantu“ (II, L. P. 1, 2). Bet bez zobena leelakee varoņi apgādajas arī vēl vāli, nūju jeb milnu. Kurbadu visur sastopam ar viņa vāli, lai gan tam arī zobens atrodas pee sāneem. Tā, peemēram, arī „Tēva dēls“ mācas virsū savam pretineekam ar vāli un zobenu (III, 2, L. P. 29, 59). Nūja un milna der tādām pat nolūkam, kā vāle. Ar šeem eeročiem, kā rādas, rīkojušees divejadi, gan sisdami, gan arī to sviezdami eenaidneekam virsū. Tā, peemēram, Leelais „apsit“ ar savu nūju visū leelo kaŗa spēku. Kādā citā veetā sacīts, ka tas savu pretineeku ar nūju „eetreecis“ līdz pusei zemē. Bet, ka nūjas bijušas arī metamas, to redzam no pasakas „Dzelzs puika“, kas leek sev nokalt birkavu smagu nūju un „sveež to gaisā“, lai izmēģinātu, vaj ta izturēs (I, L. P. 22, 56). Ar tamlīdzīgām nūjām un tādā pat kārtā rīkojas leelee varoņi arī citās

pasakās. Pasakā „Saimneeka dēls un kunga meita“ puika „met“ ar savu smago nūju, kādā citā veetā kaleja dēls tā „leek“ ar 20 podu smago milnu, ka „viss sašķīst smalkās drostalās“ (III, 2, L. P. 44, 81, 82). Vispirms un visātraki varoņi laikam ķērušees pee vāles, nūjas jeb milnas, jo kamēr zobenu no makstīm izrauj, var paēt izdevīgais brīdis neizleetots gaŗām. Tamlīdzīgu gadījumu varam eevērot pee Kurbada, par kuŗa nāvi lasam šādas ziņas: „Kurbads jau nosita milzi ar vāli gar zemi, bet kamēr domā zobinu vilkt, lai milzim galvu šķeltu, tamēr milzis eevaino to ar zobena asmeni kreisajā plecā (zobenu dūreenā ragana eesplauj žulti), Kurbads pacel labo roku un pāršķel milzim galvu un tad (no nāvīgās žults nonāvēts) krīt uz savu vāli un mirst.“

Vāle, kā redzams, bijuši Kurbada uzticamakais eero-cis no jaunības deenām līdz pat nāvei. Nupat minetee eeroči dereja ari vīseem citeem kaŗavīreem. Vaj vēl kādi citi kaŗa rīki bijuši bez šeem, nav no tām pasakām, kuŗas bij pee rokas, izzinams. Vismazais to gan varam teikt, ka stopu nekur kaŗā neleeto, bet gan medībās.

Tāpat nevaram ari zināt, vaj kaŗa spēkam bijis ari savs kaŗogs, vaj ne. Ka pilij tāds bijis, to jau reiz augšā mīnejām, tadēļ būtu gan jedomā, ka ari kaŗaspēkam būs tāda zīme bijusi, lai varetu savejus pazīt un izšķirt no svešneekem. Kaŗaspēku pavada, pēc dažu pasaku ziņām, ari kaŗa muzika, pēc kuŗas kēniņš uz veetas pazīst savu kaŗaspēku, kad pēdejo ari nemaz vēl nav dabujis redzet (I, L. P. 7, 33). „Salasito“ un „sarīkoto“ kaŗaspēku „paņem“ (II, L. P. 11, 20) vaj nu pats kēniņš un vada pret eenaidneekeem, vaj eecel tam ari kādu „virsneeku“ un tad aizsūta uz eenaidneeku zemi (II, L. P. 44, 84), (I, L. P. 15, 48). Visvairak kēniņš gan pats vada kaŗaspēku, bet dažu reiz tas japārdala 2 daļās, veena jaatstāj pils apsardzībai un ar otru jaet pret eenaidneekeem. Tā, peemēram, pasakā „Bezrocite“ kēniņš atstāj seevai par drošību pus kaŗaspēka mājās, jo ceetsirdīgais kēniņš glūn, kā varetu kēniņeeni nolaupt (II, L. P. 20, 37, 38). Otra kaŗaspēka vadību tādā gadījumā vajadzēja gribot negribot uzticet kādam virsneekam, bet šim nolūkam kēniņš izmeklejas veenumēr, kā

pats par sevi protams, visu „vecako un gudrako virsneeku“ (I, L. P. 7, 33).

Dažu reiz ķēniņam jaeet „uz ilgu laiku karā“, pat uz vairakeem gadeem. Tā lasam pasakā „Ķēniņa dēls un puszirgs pārvar raganas“, ka ķēniņš uz 9 gadeem aizgājis karā. Saprotams, ka tādā gadījumā ķēniņš izstaigāja ar savu karaspēku vairakas svešas zemes, laupijumu mekledams. Ja divi karaspēki satikās, tad izcēlās breesmīga cīņa, kuŗu pasaka „Ķēniņa dēls un puszirgs pārvar raganas“ iēlo šādeem vārdeem: „Zeme dimdeja, kauli krakšķeja“ (II, L. P. 35, 67). Tādas pat ziņas lasam Kurbada pasakā, kuŗa stāsta, ka „zobeni švikstedami šviksteja, vāles krakšķedamas krakšķeja“ (I, L. P. 1, 13). Dažu reiz karaspēks cīnas vairakas deenas no veetas, pārspētee un vājakee pa nakti salasa jaunus spēkus un sāk nākošā deenā karot atkal no jauna. Dažu reiz atpūtās no cīniņa, kā domājams, pat kaujas vidū; vismazais tā būtu jadamā pēc Kurbada vārdeem, kuŗi šā skan: „Visi karotaji brītiņu atpūšas, metisim tadēļ ari mēs uz kādu laiku meeru“, kas ari noteekas. Pēc tam cīnas atkal tālak ar atjaunoteem spēkeem (I, L. P. 1, 3). Dažureiz cīnas mēdz ari izšķirt caur divkauju. Tā, peemēram, pasakā „Ķēniņa avju gans“. Milzis uzaicina senako avju gaņu, lai eetu viņi divi veen autees, sacidams: „Ja es tevi pārvarēšu, tad tava zeme ir pārvarēta, ja mani pārvarēsi, tad vari manu zemi ņemt.“ Avju gans ar tādu preekšlikumu meerā, un cīņa sākas starp viņeem veen.

Bet pa leelakai daļai cīnas abi karaspēki, pee kam gadas, ka veenā pusē krīt visi karavīri. Kā, peemēram, pasakā „Bezrocite“ ceetsirdigais ķēniņš turejās gan sīvi pretim, bet nelīdzēja nekas: „karā pats krita pirmais un beidzot visi viņa karavīri“.

C. Ķēniņa darbiba meera laikos.

II. Medibas.

Meera laikos ķēniņa vismīļākais darbs ir medibas. Tā, pasakā „Medineeks izglābj princesi“ ķēniņš „medi varen leelā mežā un apmaldas“. Medibas kaisliba pat

tik leela, ka arī kēniņu dēli, vēl nepeeauguši, jau sāk tēvu lūgt, lai laiž eet medībās. Pasakā: „Sarga dēls“ 12 gadus veci puikas „prasas uz mežu medīt“. Tēvs dēleem atļauj un viņi eet (L. P. I. 2, 20). Medibas ir pasakās arī peļņas avots. Tā, peemēram, pasakā „Divi brāļi gudri, trešais muļķis“ gudree brāļi, leeli medineeki būdami, saka arveen uz muļķiti: „Vaj redz', brāl! mēs jau pelnamees.“ Medneeka rīki ir pa daļai tee paši, kas kaŗā, t. i., zobens, un nūja. Bet it īpaši še vēl būtu minami stops un bultas. Tā, peemēram, pasakā par sarga dēlu lasam, ka kēniņa dvīņi mājās nākot eerauga uz nepazīstama kalniņa leelu vanagu. Veens no brāļeem šauj un vanags krīt (L. P. I. 2, 20). Ka šaujamee rīki bijuši bulta un stops, to redzam no kādas citas pasakas, kur kēniņš saka uz 3 tēva dēleem: „Nemeet katrs savu stopu un eita bultas šaut“ (L. P. III., 1, 21, 40). Lai varetu sekmīgi ar bultām un stopu rikotees, tad vajadzēja deezgan izveicības. Tā tad arī gadijās, ka nekatrs spēja medīt ar šeem rīkeem. Pasakā „Divi brāļi gudri, trešais muļķis“ gudrs saka uz muļķiti: „Ja nemaz neproti šaut, tad jel uztaisi „spostus“.“ Lai meža kustoņus varetu noķert, leeto bez sposteem arī vēl tiklu. Tā pasakā „Lūsiņa“ kēniņš izsūta kaŗaspēku, lai lūsiņu noķertu. Kaŗaspēks izkeŗas deenām un nenokeŗ nekā. Beidzot kēniņš izrīko leelas medibas un sapērk tiklus. Ar tikleem lūsiiti beidzot noķeŗ. Medijamo kustoņu starpā atrodam visus mums labi pazīstamos meŗa lopus un zvērus, kā: lāčus, vilkus, lapsas, lūšus, breežus, stirnas, zaķus un citus. No putneem tāpat sastopam visus šeit pazīstamos, bet vismīļak medneeks tīko pēc kāda vanaga. Retak sastopami kustoņi ir lauva un ērglis. Un gandrīz visās veetās, kur šee kustoņi parādas, viņeem arī kāda mistiska vaj arī pārdabīga nozīme.

Pavisam reti sastopam meŗa cūku un tikai veenu veetu izdevās uzeet, kur arī sumbrs minets.

III. Teesaŗana.

Medibas ir gan kēniņa mīlakais darbs, bet nopeetnaks un viņa augstajam amatam vairak peederigs ir kāds cits darbs, tas ir, teesaŗana. Ja pavalstneeku starpā iz-

ceļas kādas ķildas, tad kēniņam tās jaizšķir. Tā pasakā: „Apķērigam visur laimejas“ izceļas starp apķēriģo puisi un veenu vīru ķilda puisa zizļa dēļ. Vīrs apgalvo, ka puisa rokā atrastais zizlis esot viņa, kas tam preekš gadeem nozudis. Puisis teic: „Labi! Eesim pee kēniņa“, lai tas leetu izšķir (L. P. II., 37, 72). Abeem pee kēniņa eenākot, kēniņš sāk izkļaušināt. Sūdzetajam kēniņš prasa: „Vaj tas tavs zizlis?“ Tas atbild: „Ja, kēniņ, tas mans zizlis.“ Bet ari otru puisi kēniņš izkļaušina un iztaujā.

Taisnibu dabū dažu reiz tas, kas tas manigakais un apķēriģakais, īpaši tādos gadījumos, kur leecineeku nav bijis klāt. Tā apķēriģajam puisim kēniņš uzprasa: „Vaj neesi zizli zadzis?“, kas apsūdzetajam preekš gadeem nozudis. Puisis atbild: „Ne, kēniņ, zadzis neesmu. Šo zizli atradu sava nonāvetā tēva krūtīs.“ Izrādas, ka sūdzetajš bijis vainiģs pee slepkavibas, un kēniņš viņu eemet ceetumā. Kādā citā veetā redzam, ka leecineeku vajaga, lai kādu varetu nosodit. Kāds kēniņš, dzīres dzerot, izdod nosacījumu, ka neveens nedrīkst nosveest nazi zemē; kam nazis nokritis, tam karatavas. Veenu puisi visi eenīst un noleek tam nazi, kas tikko turas spalā. Bet tikko puisis domā reeceenu greest, te visi kājās un kleedz: „Karatavas, karatavas, jo nazis gul zemē!“

Kad vēlaki katram vajag izteikt, vaj tas ar savām acīm redzejis, ka nazis nokritis, un neveens to nespēj, tad kēniņš attaisno puisi, sacīdams: „Ja neveens nav redzejis, ka nazis nokritis, ko tad par velti sodisim šo cilveku.“

Kēniņam peenākas izspreest tiklab teesu, kā ari taisnību, tas ir, izšķirt tā nozeegumu, kā ari prasījumu prāvas. Un ja neveena sūdzetaja nav, tad kēniņš pats teesnesis būdams, aicina vainiģos savā preekšā, veenalga, lai tee būtu viņa pašā pavalstneeki, vaj ari svešneeki, kas uzturas viņa valstī. Dažu reiz kēniņš, gribedams peerādīt, ka spreež taisnu teesu, atļauj pašēem vainiģajeem nosacīt soda leelumu, īpaši tādos gadījumos, kur kēniņam tuvu stāvoši cilveki pašī izrādījušees par vainiģeem. Tā, peemēram, pasakā „Lūsiņa“ (L. P. I., 88, 103) ļaunā pamāte, vēledamās, lai pameitas veetā viņas pašas meita taptu par kēniņeeni, apvelk pēdejai

ķēniņenes drēbes un pašu ķēniņeni apbur. Kad vēlāk viltība nāk gaismā, tad ķēniņš stāsta pamātes īstajai meitai sekošo: „Man nozuda atslēga; tūdaļ liku jaunu kalt. Bet tagad veco atslēgu atradu; kur nu jauno likšu?“ „Pakari!“ meita atbild. Ķēniņš to ari izdara, jo zem vecās atslēgas viņš bij domājis īsto seevu un zem jaunās viltneeci.

Sods, ko ķēniņš peespreež, var būt ļoti dažads. Vistingrakais sods ir nāves sods. Tā, peemēram, pasakā „Dimanta jātnieks“ ķēniņš pavēl viltneeku, kas teicas viņa meitu atpestīt no velna nageem, „sodīt uz nāvi“, bet īstajam glābejam atdod savu izglābto meitu par seevu.

Nāves sodu izpilda daždažādā kārtā. Pasakā „trīs ķēniņa dēli“ ķēniņš pavēl savu otru seevu — viltneeci — saraustīt ar sešiem zirgeem. Kāds cits ķēniņš pavēl mulķiti eemest ezerā (L. P. I. 44, 76). Pasakā „Kupris“ kopejs izved princi dārzā padzīvotees. Princi no dārza nozog, par to ķēniņš pavēl kopeju dārzā „dzīvu aprakt“ (L. P. I. 66, 100). Bezgožu nāve, turpretim, ir karatavas. Tā kāda kunga seevu, kuŗu apsūdz, ka viņa cilvekus ēdot, leek pakārt.

Pasakā „Pelekā vārna“ puisis nozadzis kungam zelta gredzenu un kungs pavēl šo „bezgodi vest pee karatavām“ (L. P. II. 14, 24). Retaki nekā acumirkļigais nāves sods sastopama izdzīšana no zemes jeb valsts, kuŗa barguma ziņā dažu reiz nāves sodam pilnīgi līdzīga.

Kāds ķēniņš pavēl kokletaju, kas viņu sakaitinājis, eevest mežā. Domājams, ka pee tam sagaidīja, lai mežā eevestais cilveks tur nonīktu badā, vaj kristu atkal nīkneem zvēreem par laupījumu (L. P. II. 32, 60). Pasakā „Trīs ķēniņa dēli“ lasams, ka māti ar dēlu eeleek mucā un eesveež jūrā. Šīnī gadījumā un tam līdzigos, kur nāves sodu uz veetām neizpildīja, bet nosoditos atstāja viņu likteņa nejaušībai, mēdza ari notiktees, vismaz bij cerams, ka tādā kārtā izstumtee ari var izglābtees. Ir ari gadījumi, kur soģis nemaz negrib nosodītā nāvi, bet viņu tikai izraida no savas valsts. Tā pasakā „Zvēriņš“ (L. P. I. 37, 69) ķēniņš, sadusmojas par savu ne-

rātno dēlu, ka tas atsvabinājis sprostos eeslodzīto brīnuma zvēriņu, pavēl dēlu „tūlit aizvest pār jūru, lai viņa acs nemaz to neredzētu“. Sodu izpilda, lai gan tēvs ir dusmās nepeemirst „deezgan naudas līdzī dot“. Bez nāves soda un izraidīšanas deezgan beeži sastopams arī ceetuma sods. Ceetuma sodu nospreeda tur, kur vainīgos negribeja sodīt ar nāvi. Tā, pasakā „Kupris“ kēniņš, negribedams savu kēniņēni noteesat uz nāvi, pavēl viņu eeslodzīt „dzeltstornī“ jūrā. Ceetuma sodu var lēti izpelnīties. Kas kēniņam pasaka kādu nepatīkamu vārdu, vaj citādi kā sakārtina — tūlit ceetumā. Ceetums dažū reiz mēdz būt arī tikai pagaidu sods, līdz tam laikam, kamēr kēniņam būs vaļs leetu pamatīgāki izšķirt. Tā, peemēram, pasakā „Raganas šķiltavas un karavīrs“ karavīru „eemet (gan) ceetumā“, bet „rītu pavēl kārt“ (L. P. I. 100, 127). Kādā citā pasakā „Tirgotāja meita“ kēniņš leek eemest kādu neleetīgu kaimiņu (ceetumā un sāka aiz preekeem dzert savai meitai kāzas. „Bet pēc atkāzām neleetīgo kaimiņu izvilkā no pagraba (ceetuma) un noteesaja labāk uz nāvi, nekā likt vēl ceetumā tupet.“

Visbeidzot varam vēl peeminēt, ka kēniņš neveen sodu peespreež, viņš parāda arī visadu žēlastību. Zemas kārtas ļaudis viņš padara par augstakeem, pat ganu tas paceļ dažureiz par savu padoma deveju un kara vadoni. Viņš apdāvina gan ar naudu, gaņ valsti un pilim tiklab savus pavalstneekus, kā arī svešneekus, kas tam darijuši kādu labumu. Tadēļ arī visi nāk pee kēniņa žēlotees, kā tas no pasakas „Zvēru kēniņš — lauva“ redzams, kur ceeteja puše saka: „Eešu pee kēniņa žēlastību lūgtees“ (L. P. I. 162, 171). Eevērodami tik plašās kēniņa varas robežas, aplūkosim nākošā nodaļā sīkākī visas viņa teesības, tiklab personīgās, kā arī dzimts- un valdneeka teesības, tā saveem pavalstneekeem, kā arī svešneekeem pretim.

d) Kēniņa teesības.

I. Personīgās.

Ar kēniņa augsto amatu saveenots arī leels gods, uz ko jau aizrāda tas apstākļis, ka kēniņam sevišķs mitklis, pils. Kaut gan valstī dažū reiz ir vairakas pils,

tomēr kēniņa pils ir ta greztrakā. Tāpat ari visas leetas un rīki, kas kēniņam peeder, mēdz būt pārakas par viņa pavaltstneeku rikeem un leetām. Paša pili kēniņam tadēl ari savas īpašas istabas. Kad kēniņš ļaudīm rādas, tad viņš mēdz nosēstees savā īpašā krēslā, īpaši tad, kad viņš taisas teesu spreest. Tā peemēram, pasakā „Līkis“ (L. P. I. 12, 38) kēniņš kāzās nosēžas savā krēslā un sauc viltneeku pee atbildibas. Bet kēniņš neveen tur pazīstams, kur tas uzstājas un parādas savās amata darišanās, jau viņa drēbes to dara viseem pazīstamu. Šo apstākli izleeto dažs labs viltneeks, lai ļaudis maldinatu; uz drēbēm leek tik leelu svaru, ka pat kēniņš savu kēniņeeni nepazīst, ja tai noņemtas kēniņeenes drēbes un apvilktas citas, kā tas redzams no pasakas par „Lūsiņu“, kur pamāte savai meitai apgērbj kēniņeenes drēbes, tā kā kēniņš viņu vairs nepazīst. Ari pašam kēniņam eepatīkas pa reizēm būt nepazīstamam. Tā, peemēram, pasakā „Kā gudrais sulainis jaunajam valdneekam eeprecejis līgavu“ lasama sekoša veeta: „Jaunais valdneeks uzvelk savām valdneeka drēbēm pāri veenkāršu mēteli, lai neveens to nepazītu“ (L. P. III. 2, 142, 76). Bet ne tik veen pats kēniņš valkā greztras drēbes, ari citeem, kas atrodas viņa tuvumā, vaj sēžas pee viņa galda, ja apvelk „goda drēbes“.

Tā kāds kēniņš eedod savam znotam, kas ar ubaga tārbiņu pee viņa atnācis, „goda drēbes“ (L. P. II, 10, 15). Ja kāds nāk darišanās pee kēniņa un to vēlas runat, tad ari viņam vajag zinat, kā tas vārdos godajams. Dažs to uzrunā par „godajamo valdneeku“, cits par „žēlīgo“. Pasakā „Līkis“ viltīgais brūtgans saka: „Augstais kēniņ!“ Kādā citā pasakā atkal valdneeku uzrunā par „Ceenito kēniņu“. Vaj šai uzrunas dažadibai katrā gadījumā ari seviška nozīme, tas nebij no tām pasakām, kurās spēju izleetot, nekādi noskārstams. Eevērojot kēniņa leelo godu, ari viņa vārdam ir leels svars un nozīme. Ja kēniņš reiz savu vārdu devis, tad tas ari ļaizpilda, ja ari pašam kēniņam vēlaki vairs netiktos. Tā, peemēram, lasam pasakā par „vēzi, žurku un vaboli“, ka kēniņš tura savu vārdu.

Viņš apsolijs savu meitu tam par seevu, kas to

eesmīdinas; atnāk nabaga puisis, tas eesmīdina un top par ķēniņa znotu. Vārdu turet eeskata par godu neveen pats ķēniņš, bet ari viņa bērni; tā, peemēram, pasakā „Kā skrodeņa dēls par ķēniņu teek“ lasam par princesi, kas tura doto vārdu un apprec skrodeņa dēlu (I. L. P. 50, 82). Samērā ar ķēniņa leelo godu, ir ari viņa teesības tiklab pāvalstneekem, kā ari dzimts locekļeem pretim.

Latveešu senās gara mantas

Par senām tautas gara mantām sauc tradīciju literatūru jeb tos garīgus ražojumus, kā tautas dzeesmas, pasakas un citus, kas no nezināmajiem autoriem cēlušās un no mutes mutē, no dzimuma uz dzimumu pāredamas, ar laiku tapušas par visas tautas kopmantoju. Latveešu tradīciju literatūras vecums ir ļoti dažāds. Ir ražojumi, kuri bez šaubām gadu tūkstošus veci un cēlušies jau tad, kad latveeši vēl bij neatkarīga tauta. Kristīgas ticības eevēšana un ātrā kultūras izplatīšanās pē citām Eiropas tautām pārtrauca tradīciju literatūras tālāko attīstīšanos samērā daudz agrāk nekā pē latveešiem, jo pēdejie dzīvoja arī pē kristīgas ticības eevēšanas apmēram 600 gadus kristīgas ticības mācības mazpradami un no Eiropas tautu kultūras neka nezinādami. Ilgā šķiršana no svešu tautu eespaīda un kultūras, veicināja leelā mērā tradīciju literatūras uzplaukšanu latveešu starpā. Nedabudami ilgus laikus garīgas barības no citu eesem, latveeši jo vairāk ceenīja no tēvu tēveem mantoto literatūru; tee stāstīja savas pasakas rudesos un zeemā pē ugunsкура un dzeedāja savas dzeesmas darbos ejot, dažreiz jautri un bezbēdīgi, it kā tēem neka netrūktu, dažreiz tik sēri un aizgrābjoši, it kā tee grībetu ar tādām skaņām mōdināt savu kungu līdzjūtību. Neskatoties uz stingrajiem aizleegumeem un bārgajeem sodeem, latveeši arī kristīgi būdami ilgi vēl kalpoja saveem elkeem un ticeja visadeem māņeem, un slimības un nelaīmes gadījumos lūkoja dabūt glābību caur dažādām burvībām. Tādā kārtā tad arī notikās, ka latveešu tradīciju literatūra paleelinājās un kuplīnājās dzimtsbūšanas un klausu laikos un varbūt attīstās arī vēl tagad kādā attālakā, mazāk no jaunlaiku kultūras aizņemtā stūrī. Vispārīgi tomēr var pēņemt, ka Vidzemes un Kurzemes leelākajā daļā jau ap šī gadu simteņa vidu seno gara mantu ceenīšana sāka mazināties. Agrāko tautas dzeesmu veetā eerādās arveem beežāk un beežāk jaunlaiku dzejneeku dzeesmas, kā Vecā Stendera, Neredzīgā Indriķa, Dūnsberģa, Pum-

pura un citu; pasaku veetā sāka pa vakareem lasīt stāstus un romanus un beeži veen dzirdeja senās gara mantas apzīmejojot par „vecām blēņām“. Seno gara mantu ceenišanu pee latveešiem atkal no jauna pacēla zinību vīri, kas, redzedami stāstītajās, dzeedatajās, pūšlotajās un citus seno gara mantu dzīvos avotus arveem vairak iznīkstam, ar leelu dedzību sāka krāt gan tautas dzeesmas un pasakas, gan sakamos vārdus, parunas un mīklas, gan ari buršanas vārdus, visadus māņus un citas seno gara mantu atleekas. Jo dzīva tapa minētā kustība, kad paši mācītee latveeši ap 70. gadu sāka krāt senās gara mantas. Ši dedzīgā krāšana vēl tagad nav mitejusees. Tautas skolotāji, studenti, pat zemkopji no malu malām peesūtījuši pēdejos 25 gados tūkstošiem un tūkstošiem dažadu gara mantu gan privateem krājejeem un kārtotajeem, gan ari ziniskām eestādēm: kā Latveešu Literariskai Beedribai, Rīgas Latveešu Beedribas Zinību Komisijai un Jelgavas Latveešu Beedribas Rakstneecības Nodaļai. Milzīgais materials pa daļai tika nodrukats, leela daļa vēl kārtojama un drukajama.

Visvecakās drukatās tautas dzeesmas ir Stendera latveešu gramatikā 1761. g. Latveešu tautas dzeesmu vecakee krājumi ir no G. Bergmaņa un F. D. Vāra 1807. un 1808. g., par abeem kopā ar kādām 900 latveešu dzeesmām. Daudz beezaks ir Büttnera krājums 1844. g. (kādas 2854 dz.). Plašuma ziņā visus agrakos krājumus pārspēj no (Draugu Beedribas) Latveešu Literariskās Beedribas 1874. un 1875. gados izdoti krājumi ar 4793 dzeesmām. Mazaki dzeesmu krājumi atrodas izkaisīti pa laikraksteem, vaj Zinību Komisijas un Jelgavas Latveešu Beedribas Rakstneecības Nodaļas rakstu krājumeem. M. Arona 1888. g. sastādītais krājums visvairak izplatījees, tadēļ ka tanī uzņemtas tikai viskodolīgākās un jaukakās dzeesmas. Poļu Vidzemes jeb Inflantijas latveešu dzeesmu krājumu izdevuši barons Manteuffels un Celine von Plater. Latveešu tautas dzeesmas kreevu valodā tulkojuši J. Sproģis 1868. g., Fr. Brīvzemneeks (Treilānds) 1873. g. un E. Volters 1890. g. J. Sproģa un Fr. Treilanda krājumos latveešu teksts drukats ar kreevu burteem. E. Voltera krājumā uzņemtas tikai Vitebskas

latveešu dzeesmas, tadēļ tas arī drukats inflanteešu izloksnē ar latīņu burteem. Inflanteešu latveešu dzeesmas poļu valodā tulkojusi St. Ulanovska 1892. g. Leelako latveešu dzeesmu krājumu, ap 60,000 patstāvīgu dzeesmu un eevērojamaku variantu sācis izdot Kr. Barons 1894. g. kopā ar H. Vissendorfu. Lai gan no tā līdz šim iznākušas tikai 6 burtnicas, tomēr šis krājums tiklab plašuma, kā arī dzeesmu nokārtošanas ziņā pārspēj visus agrakos.

Latveešu tautas dzeesmas apdzied beežaki pašu cilveku un viņa likteni nekā dabu, tadēļ arī Kr. Barons savu krājumu sācis kārtot pēc cilvēka mūža rituma no dzimšanas līdz kapa malai. Tādā kārtā caur dzeesmām lasītājs dabū plašu bildi par latveešu dzīvi dažados apstākļos un var vislabaki pārleecinatees par latveešu tautas dzeesmu leelo bagatību un dažādību.

Latveešu tautas dzeesmas pa leelakai daļai liriskas, episkas dzeesmas retāki sastopamas. Liriskās dzeesmas ļoti īsas, pastāv pa leelakai daļai no 2 garākām trochaīskām rindām, dažreiz arī daktiliskām, tā kā dzeesmu dziedot ātri jaapklust.

Latvju pasakām tikai jaunākā laikā peegreesta leelaka vēriba. Ziniskās beedribas un daži laikraksti gan šād un tad nodrukāja pa kādai latveešu pasakai agrakos gados, bet nopeetnaka pasaku krāšana sākās tikai pēc tam, kad Fr. Brīvzemneeka krājums 1887. g. bij nācis klajā. Tāpat kā tautas dzeesmām, tā arī senajai episkai literaturai drīz veen radās silti ceenitāji. Iznāca vairāki sīkaki krājumi, kā J. Krēslīņa un citu, bet no 1891. g. sākot Anss Lerchis-Puškaitis ar tādu dedzību ķerees pie pasaku krāšanas un kārtošanas, ka šai īsajā laikā viņš varejis izdot 6 gan leelakus, gan mazakus krājumus, pavisam kādu 831 pasaku un variantu uz 2035 lapas pusēm 8°. Leelakais krājums ir VI., kuņā uzņemtas visas līdz šim no dažadeem krājejeem savāktās pasakas, kā no Fr. Treilanda, Dr. A. Bielensteina, Rīgas Latveešu Beedribas Zinību Komisijas, Ansa Lercha-Puškaiša un citeem.

Sakami vārdi, parūņas un mīklas atrodas izkaisītas pa dažādām grāmatām. Leelakus krājumus izdeva Dr. A. Bielensteins un Fr. Treilands gandrīz reizē 1881. gadā, viņeem sekoja Rīgas Latveešu Beedribas Zinību Komisija

un pēdejā laikā „Deenas Lapa“ savā etnografiskā peelikumā (no 1892., 1893. un 1894. g.).

Latveešu mitoloģijas pamati stipri satricināti jaunakā laikā caur dažēem raksteem, kas aizrāda uz agrako mitologu kļūdām, bet eet savos spreedumos par tāļu. Atsaukdamees uz 16. un 17. g. s. kronistu ziņām un nešķirdami sen-prūšu un leišu mitoloģiju no latveešu, agrakee mitologi uzstādīja ļoti plašu seno latveešu deevu valsti, kuŗa stingras kritikas preekšā nevareja pastāvet. Vairak gaismas šai jautajumā rodas, kad daži pētneeki sāka izleetot vēl uzglabajušās tautas senās gara mantas. Pirmais, kas tādu ceļu staigaja, ir Dr. V. Manhardts Dancigā, rakstidams par latveešu „saules mīteem“. Viņam sekoja mācitajs R. Aunings Cesvainē, rakstidams par „Ūziņu“ un desmit gadu vēlāk par „Pūki“. Visvairak ar latveešu mitoloģijas pētišanu nodarbojēes J. Lautenbachs, latveešu valodas lektors pee Jurjevas univerzitates. Lautenbachs šo darba lauku apkopis gan savos preekšlasījumos, gan rakstidams laikrakstos, gan ari Zinību Komisijas rakstu krājumos, Lautenbacha jaunakee darbi ir „par Jupī“ un par „trim likteņa deeviņām jeb Laimiņām“. Pēc Lautenbacha pētījumeem, uz seno gara mantu pamata, izrādas, ka senee kronisti nemaz nav tik neuzticami, kā to īpaši G. Berkholcs apgalvo, — un ka latveešu mitoloģija nebūt nav nabaga, lai gan ta vēl nopeetni pētama, ja skaidri grib noteikt, kāda veeta tai peenākas starp citu tautu mitoloģijām. Kā materiali pētneekam noder neveen leelee tautu dzeesmu un pasaku krājumi, bet ari dažadee māņi.

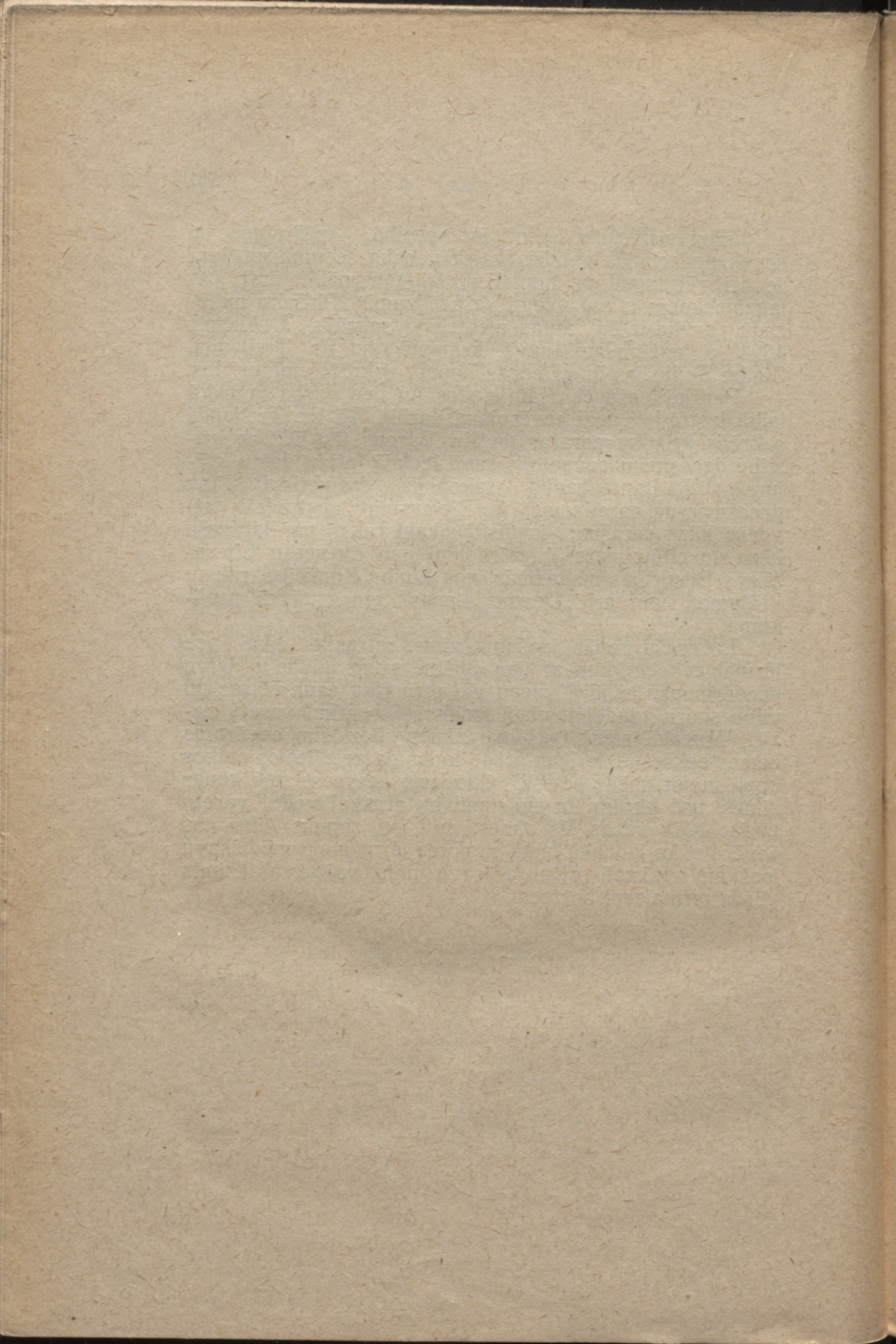
Visvecakais latveešu māņu krājejs un aprakstitajs ir Pauls Einhorns, Kurzemes zuperintendents, miris 1655. g. Bet jau viņš atzīst, ka nav veegla leeta māņus noklausitees, jo mānticigee ļautiņi no svešneekeem ne tadēl veen bīstas un slēpjas, lai tos neizsmeetu, vaj pat nesoditu, bet ari tadēl, ka, pēc viņu domām, māņi zaudešot savu spēju, ja sveša (skauģa) acs tos nolūkotu viņu darbā. Sīkas māņu atleekas uzzīmetas pa dažadeem laikraksteem, sevišķi „Deenas Lapas“ etnografiskā peelikumā un Latveešu Literariskās Beedribas un Zinību Komisijas krājumos. Visvairak māņu (buršanas un aprunašanas vārdus) sakrājis Fr. Treilands 1881. g.

Māņi visplašāki leetoti ārstniecībā. Ar ārstniecību senāk nodarbojās gandrīz katra vecāka seeviņa un dara to arī vēl tagad pa nomalēm, lai gan mācīti ārsti pat laucineekēm tagad veegli sasneedzami. Plašāko materiālu par latveešu tautas medicīnu sakrājis J. Alksnis 1894. g., uzņemdam savā krājumā no Fr. Treilanda, Zinību Komisijas un „Deenas Lapas“ sakrātos materiālus.

Par latveešu eerašām godos un pee darba jaunakā laikā izstrādāti daži eevērojami darbi. Tā Fr. Treilands sakrājis kristību eerašas un Kr. Barons tās līdz ar kristību dzeesmām eevetojis savā leelajā latvju daiņu krājumā. J. Lautenbachs sakopojis dramatiski Jāņu dzeesmas un paradumus. E. Bielensteins apstrādājis latveešu kāzu eerašas; izkaisiti sīkaki raksti par latveešu bēru un citām eerašām atrodami gan Latveešu Literāriskās Beedribas magazinās, gan Zinību Komisijas rakstu krājumos, gan arī „Deenas Lapas“ etnografiskā peelikumā.

Latveešu senās īpašuma zīmes atrastas tikai pee jūrmalneeekēm, kuŗi ar tām apzīmē savas laivas un laivu peederumus, lai jūrā veenu vaj otu rīku caur vētras un viļņu sparū zaudejot, malā iznākušu to atkal varetu pazīt. Mazākā mērā īpašuma zīmes līdz šim eevērotas zemes eekšeenē, lai gan arī te lopus dažreiz leelos pulkos kopā ganot, mēdz sevišķi sīklopeem eegreest ausī kādas zīmes, pee kuŗām tos no ganībām atpakaļ vedot varetu pazīt. Cik vecas šīs zīmes, nav īsti zinams, tikai tas eevērots, ka jaunakā laikā skolotee jūrmalneki mēdz savu īpašumu apzīmēt vaj nu ar savu māju, vaj savas dzimts vārda pirmajiem burteem.

Bibliografiskas peežīmes.

Šinī (otrā) Olava Kopoto Rakstu sējumā eevētoti Olava vēsturiski un etnografiski raksti, kuŗi parādījušees vaj nu atsevišķās brošūrās, kā peem. „Latvju tautas vēsture līdz 12. gadusimteņa beigām“, vaj žurnalos un laikrakstos. Olavu jau no jaunekļa gadēem interesē latveešu tautas vēsture. Jau kā ģimnaziasts Jelgavā viņš studē mūsu vecās kronikas, un saraksta kādu rakstu „Kā dzimtbūšana Baltijā cēlusees“, kas eegūst maskavneeku izolīto godalgu. Studejot Terbatā teoloģiju, Olava interese par latvju tautas vēsturi neatslābst. Kad uz „Letonijas“ desmit gadu pastāvešanas svētkeem šīs korporācijas dalībneeki grib izdot enciklopedīku rakstu virkni „Latvijas tauta“ 1892. gadā, tad Olavs uzņemas sarakstīt latvju tautas vēsturi. Šo nodomu Olavs izpilda, sarakstīdams „Latvju tautas“ pirmo burtņicu: „Latvju tautas vēsture līdz 12. gadusimteņa beigām“. Ari citadi Olavs jo dzīvi interesejas par mūsu vēstures jautajumeem, kā to peerāda viņa „Austrumā“ un „Sēta, Daba, Pasaule“ krājumā nodrukatee raksti studiju laikā Terbatā. Pārņakot Rigā un uzņemotees daudzus saheedriskus peenākumus, nerunajot nemaz par ikdeenas mācītaja un skolotaja darbu, Olavam atleek mazak laika, nodotees vēstures studijām, bet kā atsevišķi referati un apcerejumi peerāda, pee katras pirmās izdevības un eespējas Olavs peegreežas eemīlotai vēsturei. Otrreizejee studiju un straujee dzīves nodībinašanas, paša skolu atvēršanas, redaktora un tautas vadoņa peenākumi to pavīsam atrauj no vēstures studijām, bet kad nežēligā liktens roka to par savu pārleecību un tautas mīlestību leek izceest veselu gadu veentūlas eeslodzišanas, neredzam, ka Olavs šinī laikā peegreestos vēsturei. Varetu to vispirmā kārtā izskaidrēt ar vēstures avotu trūkumu. Bet bij vēl otrs ne mazak svarīgs eemesls: Olavs pats izceeta smagu eekšeju krīzi. Netaisni uzliktais sods nevareja palikt bez dzīļa eespaīda uz viņa jūtīgo dvēseli, kas pat saveem pretīneekeem neatļāva nodarīt kādu netaisņību. Tapēc dabīgi, ka šini smagā laikā Olavs peegreezās etikas jautajumeem, sarakstīdams mums veenīgo tādu darbu šinī laukā. — Pasaules kara un bēglu gadi vēl mazak ļauj ko domat par meerīgu zinātnisku darbu. Bet vaj tās ir Olava runas, vaj apcerejumi, Olava kreetnā vēstures pažišana tam arveen nāk palīgā, un savām domām peerādījumus un

saveem slēdzeeneem pastiprinajumus Olavs visos savas dzīves laikos vismīļāk ņem no vēstures. Kad Olava fiziskie spēki salausti, kad viņš 4 janvārī 1917. g. šķīrās oficiāli no atklāta sabiedriskā darba un līdzšinejeem darba beedreem, viņš jau skaļi izsaka tuvaķeem cilveķeem savu mūža sapni: nu viņam būšot vaļas un tas ķeršotees pee latveešu tautas vēstures sarakstišanas. Deemžēl — nāve šeem loloteem nodomeem pārvīlka strīpu.

Bet arī tas, ko Olavs atstājis, nav bez vērtības mūsu vēstures literatūrā. Olava raksts par latveešu tautas pirmvēsturi neveen līdz mūsu deenām nav zaudejis savu zinātnisko interesi, bet vēl peerāda Olava erudīciju un apdomību tādos jautājumos, kā par latveešu tautas senām dzīves veetām, deevu kultu, cik zinātniski pareizs ir Olava toreizejais spreadums. Nav mums arī līdzšim neveena kodolīgaka raksta par zemgaleešu seno varoni Vee-sturu. Tāpat mūsu vēsturiskā literatura nevar uzrādīt neveena kodolīgaka un labaki motiveta raksta, kas pareizaki apgaismotu Baltijas tautu likteni dzimtbūšanā līdz 1561. gadam, nekā to Olavs darijis. Nedarot pāri mūsu vēsturņeeku jaunai paaudzei, pateesības labā gan būs jāsaka, ka tee Olavu varēs papildinat, plašāki izskaidrot, bet ne apgāst. Nerunājot nemaz par vēstures rakstu trūkumu mūsu literatūrā, par pietāti pret Olava kā eevērojama sabiedriskā darbīneeka vārdu, man šķeet, arī mūsu vēstures zinātnes interesēs ir, neļaut pazust laikrakstu slejās un brošūrās šeem Olava vēsturīskeem raksteem.

Rakstus kārtojot kārtotais ne gluži eevērojis chronoloģisko kārtību. Tas veegli saprotams. Šī chronoloģiskā kārtība (kādā rindā Olavs šos rakstus sarakstījis), katram redzama no šīm peežīmēm, bet tagadejais sakārtojums dod mums rokās zināmā mērā saskaņotu leelāku darbu, kas aptver tepat visu latvju tautas vēsturi līdz 16. gadusimtena beigām.

Valoda peepatureta tāda pat, kā to Olavs leetojis. Daži vārdi, bez šaubām novecojušees, bet kārtotais sargajees Olavu labot. Vecā Stendera un Fūrekera labošana mums tik leeku reizi peerāda, cik tāds uzdevums klūmīgs. Veena otra novecojusees valodas forma nespēj Olava raksteem laupīt viņu kodolīgumu. Rakstībā izlabotas tikai acīm redzami drukas mīseklī, kā peem. „eebraukuši“ veetā tagad eespeests „eebrukuši“ un dažu pazīstamu svešvārdu rakstība peelaikota tagadejai, peem., „Aigiptes“ veetā — „Eģipte“, „Takitus“ veetā „Tacits“ un tamlīdzīgi.

Šinī krājumā espeeestee Olava raksti sarakstīti šādā chro-
nolōģiskā kārtā un espeeesti pirmoreiz, kā teikts:

- 1) „Kā dzimtbūšana Baltijā cēlusees“ „Austruma“ 1888. g.,
1. un 2. burtnicā. Raksts no maskavneekeem apbal-
vots 1887. gadā ar premiju
- 2) „Baltijas tautu liktens dzimtbūšanas vēsturē līdz 1561.
gadam“, nodrukats rakstu krājuma: „Sēta, Daba, Pa-
saule“ peektā butnicā 1889. gadā. Raksts apbalvots
no maskavneekeem ar Reinberģa premiju.
- 3) „Latvju tautas vēsture līdz 12. gadusimtena beigām“,
nodrukats „Latvju tautas“ pirmā burtnicā 1892. gadā,
pee tam burtnicas eevadā Olavs eeveeto šādu preekš-
vārdu (datetu ar martu 1892. gadā, Terbatā):

Nevajadzēs man še vairs atkārtot, ka ne bez bailēm devos
plašajā un grūtajā latveešu vēstures laukā; še tikai teikšu, ka esmu
savu pūliņu pirmos augļus eedrošinajees klajā laist tanī cerībā, ka
laipnee lasītaji, domadami pee tautas dzeesmas vārdeem: „Kur
kājiņu nepeesita celmainajā lidumā“, mani ne visai bārgi teesās,
kad veenā vaj otrā veetā būtu maldijees, kad pētidams un mekle-
dam būtu varbūt šur tur noticis uz neceleem.

Skatotees uz to, ka nodomats latveešu grāmatas sarakstīt
populārā veidā, tureja par pareizu pārak beeži neminet avotus, iz
kuņeem smēlos savas ziņas, baididamees, ka caur daudzeeem, daž-
reiz garēem citateem nenogurdiņu savus lasītajus. Te tikai varētu
peeminet, ka archeolōģiskā ziņā esmu visnotaļ turejees pee Kruzes
Grevingka pētījumeem; ka Baltijas archeolōģijas druvā ari jauna-
kee zinību vīri darbojušees un ka pirmo pētītāju domas pa daļai
atmestas, bet tomēr mineto Baltijas archeolōģijas celmu lauzejū
pētījumi palikušees jaunakajeem pētītajeem, tā sakot, par stūrā
akmeni.

Atteecotees uz veelas nokārtojumu un noapaļojumu, lasītajiem
varbūt manā rakstā tas dursees nepatīkami acīs, ka šinī pirmajā
vēstures burtnicā mazak esmu aizticis senlatveešu garigo dzīvi.
Beidzamo neesmu darijis tadēļ, ka negribeju, pārkāpjot vēsturei
sprautās robežas, aiztikt man nepeekritošos mitolōģijas un citus
arodus, kuņos pēc manām domām vajadzētu aplūkot latveešu ga-
rigo attīstību.

Kā augšā sacīts, šinī burtnicā lasītāju publikai pasneedzu tikai
pirmos augļus no saveem pūliņeeem. Tā ka ar šo vēstures arods
tikai eesākts, tad saprotams, ka ar mīļu prātu un pateicīgu sirdi

saņemšu un eevērošu katru derīgu padomu, ko man nākotnē mūsu darba draugi varbūt vēletos sneegt.

Šinī reizē man tas patīkamais peenākums izsacīt sirsnīgu pateicību viseem teem, kuŗi mani šinī darba uzsākumā pabalstījuši gan padomeem, gan materialeem Savu visleelako pateicību izsaku Terbatas univerzitates latveešu valodas lektoram cand. philos. J. Lautenbacha un asistentam cand. math. J. Goldberga kungiem."

Olava citi vēsturiskie raksti šādi:

- 4) „Veesturs“, nodrukats „Austruma“ 1892. g. 2. burtnicā.
- 5) „Pavils Einhorns un viņa raksti par latveešiem“, nodrukats „Austruma“ 1893. g. 1. un 2. burtnicā.
- 6) „Rīgas reformatori“, — Olava preekšlasījums 1895. gada 19. oktobrī Nodrukats „Balt. Vēstn.“ sestdeenas peelikumā Nr. 245, 246, 247 — 1895.
- 7) „Latveešu tautas izcelšanās“, sarakstīts 1916. gadā, kreevu valodā, kādam eesneegumam augstakam kreevu valdības eerēdnim, kas interesejās par latveešiem.
- 8) Seno latveešu vēsture, teesības un teesašana, pēc „Katalogs latveešu etnografiskai izstādei“, Rīgā, 1876.
- 9) Kurzemes ķoniņu vēsturīgās mantas, — turpat.

Pee etnografiskeem raksteem te peeskaitīts: „Ķēniņš latveešu pasakās“, kuŗš sarakstīts kā referats 1896. gadā noturamam archeologu kongresam Rīgā, bet netika tajā nolāsīts. Raksts palicis nepabeigts. Nodrukats „Balt. Vēstn.“ sestdeenas peelikumos, Nr. 35., 41., 46., 262. un 268. — 1895.

Vairak etnografiska rakstura ziņas no V. Olava sastopamas viņa sarakstītā etnografiskās izstādes katalogā. Še eevērots kāds noslēgtaks posms jau peeminētā katalogā: „Latveešu senās gara mantas“.

Ari šinī veetā man jāizsaka pateicība mūsu bibliografam Misiņa kġm, kuŗa laipnībai jāpateicas, ka dažus Olava rakstus, kā peem., „Ķēniņš latveešu pasakās“, veenīgi tikai viņa bibliotekā vareja vēl sadabūt. Citādi tee latveešu lasitājiem būtu zuduši.

Rīgā,
Labības mēnesī,
1923.

Līgotņu Jēkabs.

Otrā sējuma satura rādītājs.

I. Vēsturiski raksti.

Latvju vēsture līdz 12. gadu simteņa beigām.

Lapp.

Eevada vārds 5

I. laikmets. Baltijas aizvēsture.

1. nodaļa.

Senbaltijas daba un viņas satiksmes ceļi ar vecajām kultūras tautām . . . . . 7—9

2. nodaļa.

Foiniķeešu un grieķu ziņas par Baltiju un viņas apdzīvotajiem . . . . . 9—11

3. nodaļa.

Romneeku sakari ar Baltiju . . . . . 11—15

4. nodaļa.

Gotu satiksme ar Baltiju . . . . . 15—20

5. nodaļa.

Normaņu cīņi un viņu peeminekļi Baltijā . . . . . 20—25

6. nodaļa.

Vulfstana ceļojuma apraksts . . . . . 25—29

7. nodaļa.

Leišu-latveešu tautas līdz desmitā g. s. beigām . . . . . 29—41

II. laikmets. Senprūši — leiši, latveeši zem krīvu un virsaišu valdības.

1. nodaļa.

Poļu cīņi ar senprūšiem . . . . . 42—47

2. nodaļa.

Poļu karaļa Kazimira Taisnā karagājeens pret jatvingiem . . . . . 47—51

Lapp.

3. nodaļa.

Daņu mēģinājumi nodibināt kolonijas Baltijā un izplatīt kristīgo ticību šejienes eedzīvotāju starpā . . . . . 51—56

4. nodaļa.

Prūšu-leišu-latveešu ciltis līdz 13. gadu simteņa sākumam un viņu kopīgais sakars . . . 56—65

5. nodaļa.

Prūšu-leišu-latveešu garīgā valdība . . . . 65—76

6. nodaļa.

Pasaulīgā prūšu-leišu-latveešu valdība . . . 76—84

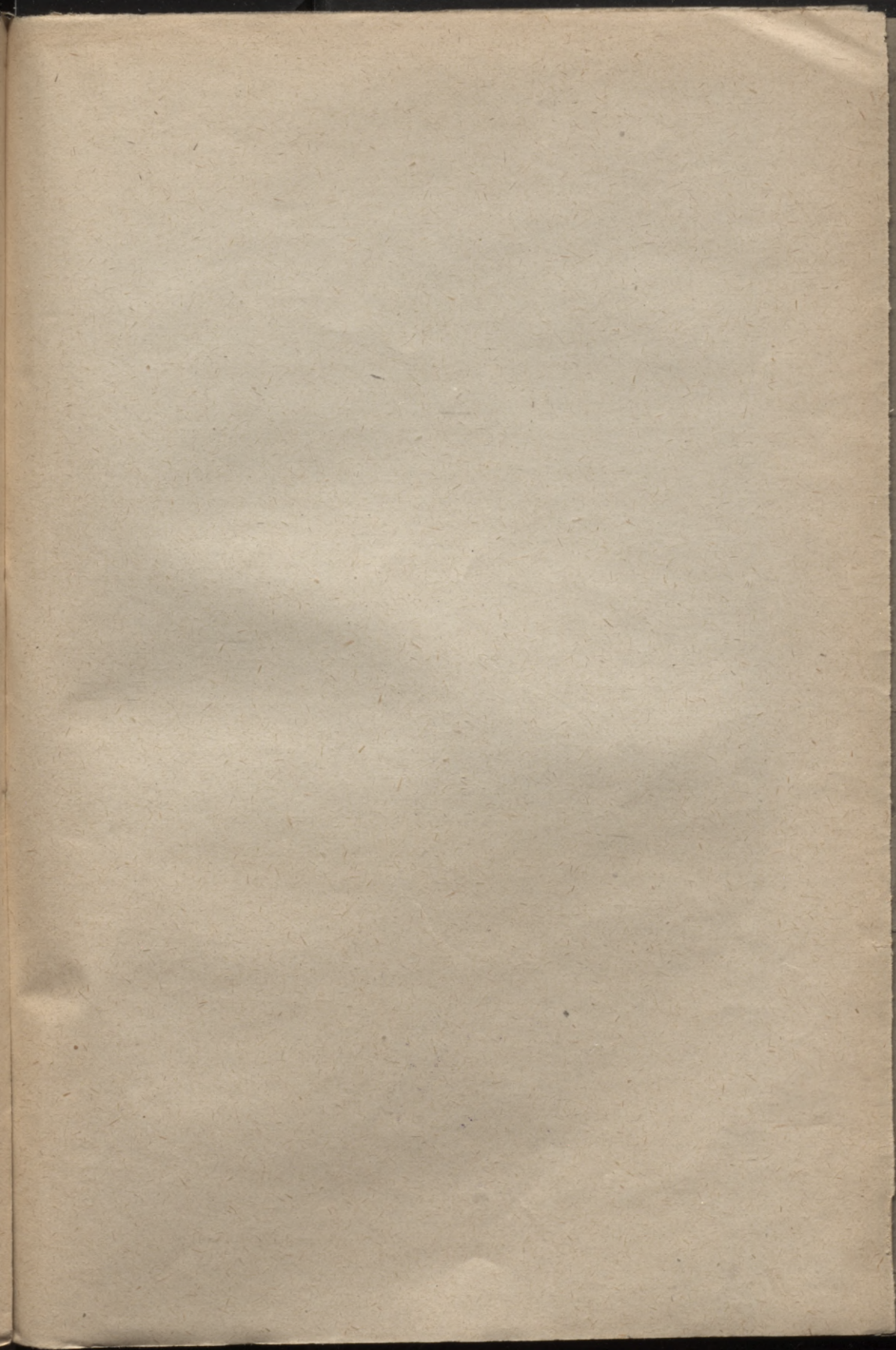
Baltijas tautu liktens dzimtbūšanas vēsturē līdz 1561. g.	85—125
Veesturs , ...	126—139
Kā dzimtbūšana Baltijā cēlusees	140—168
Pavils Einhorns un viņa raksti par latveešiem , ...	169—178
Rīgas reformatori	179—189
Latveešu tautas izcelšanās	190—193
Seno latveešu vēsture, teesības un teesašana	194—199
Kurzemes ķoniņu vēsturīgās mantas	200

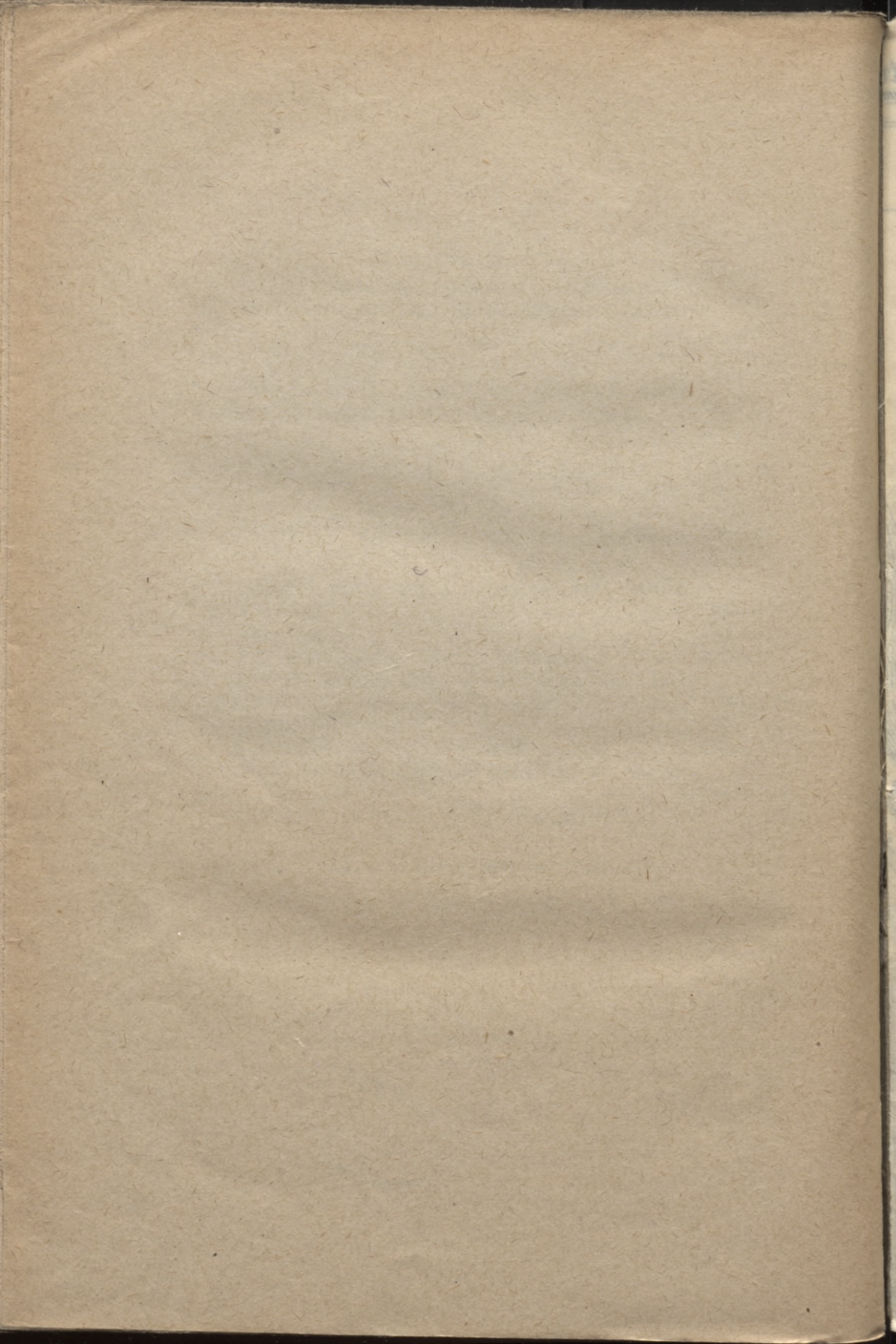
II. Etnografiski raksti.

Par „kēniņu“ latveešu pasakās	203—226
Latveešu senās gara mantas	227—231
Bibliografiskās peezīmes	233—236

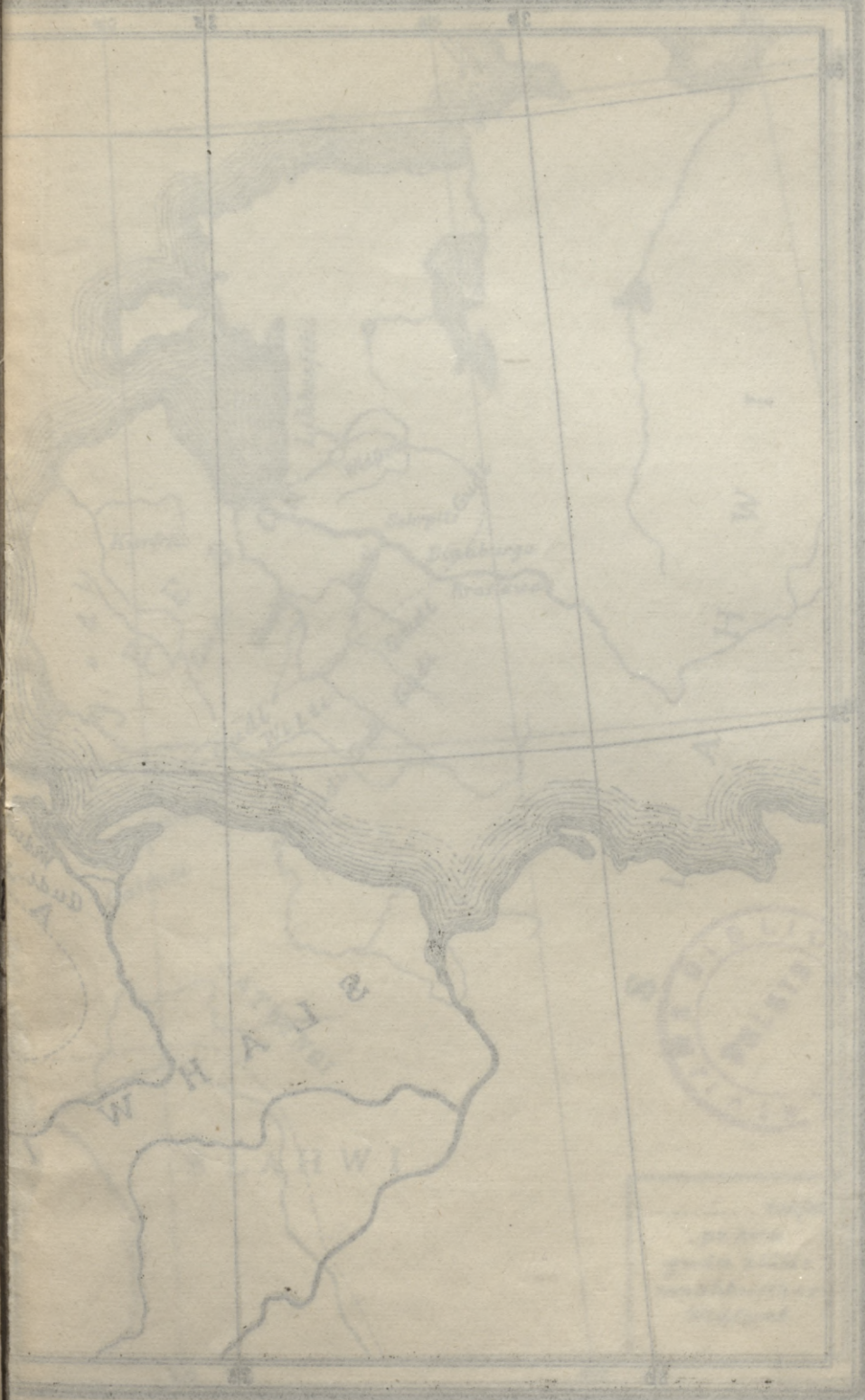

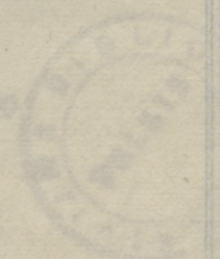

Stilles Judas beinlich in aufstimmend

W H A L E
H W

Baltijas jūras deenwidus un austruma pēdasies apdšihwotaji lihds 9. gadufimtena beigam p. K.

zēlfeh.
 . pa kuru
 gudu xiltis
 nonahkufēhas
 Widfēml.

V. Olava Fonda izdevumi.

	Maksā Rbl.
Apsišu Jākuba. Pi pogusta tisas	15
Blaumaņa, R. Noves briosmās	15
Бергъ, А. Латвия. Материалы и очерки (Izpārdots).	—
Izpostītā Latvija. Albums ar Bermondta laika postījumu skateem. Uz smalka papira, glīti eseets	100
Latvijas karte, leelā formatā (174×118). No Izglītības ministrijas atzīta par derīgu lee- tošanai skolās. Eeteicama arī dažādām eestādēm. Maksā . . . . . 350, 325 un	300
Latvijas karte, mazā, ar pārbauditeem veetu apzimejumeem, skolām un praktiskām va- jazdībām	80
Olavs, V. Galvenee virzeeni etikā, II. daļa .	50
Fr. Zālits. Latvijas vēsture. Otrs eespeedums iznāks šinīs deenās.	
V. Olavs. Kopoti raksti. I. sējums. Biogra- fija, aforismi. Ar autografeem un ilustra- cijām	165

Sagatavošanā:**Manaseina revizijas materiali.****Latv. Pagaidu Nacionalā Padome.** Latvijas
valsts tapšanas pirmais posms.**V. Olava Kopoti raksti** — trešais sējums.

apm

[0,24]

Olava Fonda izdevumā

iznāk četros sējumos:

VILĀ OLAVA KOPOTI RAKSTI

Pirmais sējums:

Bibliografija. Aforismi

(Iznācis)

Otrais sējums:

**Vēsturiski un etnografiski
raksti**

(Iznācis)

Trešais sējums:

Galvenie virzeņi etikā

I. un II. daļa

Ceturtais sējums:

Sabeedriska satura raksti

Olava Fonda Sabeedribas Birojs

atrodas Marijas eelā 26, Olava skolā;

atvērts no plkst. 5—6 vakarā.

Turpat pieņem jaunu beedru peeteikšanos un
dod paskaidrojumus uz peeprasijumeem.

6. NOV. 1923